

INTERNATIONAL CONFERENCE ON MULTIDISCIPLINARY SCIENCE

OUR INDEXING

 <http://mjstjournal.com>

INTERNATIONAL CONFERENCE ON MULTIDISCIPLINARY SCIENCE

VOLUME 2 **ISSUE 2**

 <http://mjstjournal.com>

International conference on multidisciplinary science

VOLUME-2, ISSUE-2

Editor in Chief

Dr. Rajeet Ojha - Interdisciplinary Research in Basic Sciences, Jamia Millia Islamia, New Delhi -110025, India

Editorial Team

Sunita Sarawagi - Indian Institute of Technology Bombay, Mumbai, India.

Dr Manjunatha LH - Professor, REVA University, INDIA

Asish Bera - Edge Hill University, UK, BITS Pilani, India

Dr Sunildro LS Akoijam - Assistant Professor of Management, North Eastern Hill University, India

Madan Mohan Singh - Professor of Mathematics, North-Eastern Hill University, Shillong, India

Dr. Anupam Singh - Associate Professor-CSE, Graphic Era Hill University Dehradun, India

Dr. Sargam Bahl Walia - School of Management, Graphic Era Hill University, Dehradun, Uttarakhand, India

Narayan Pradhan - Indian Association for the Cultivation of Science

Ashok Kumar - Kumar Associate Professor E&CE National Institute of Technology. Hamirpur, India.

Anjali Pal - Department of Civil Engineering, Indian Institute of Technology Kharagpur - 721302, India.

Rajnish Joshi - Professor of Medicine, All India Institute of Medical Sciences, Bhopal, India

Mukul Kumar - IIT Mumbai (India); Meijo University (Japan); HEG Ltd. (India)

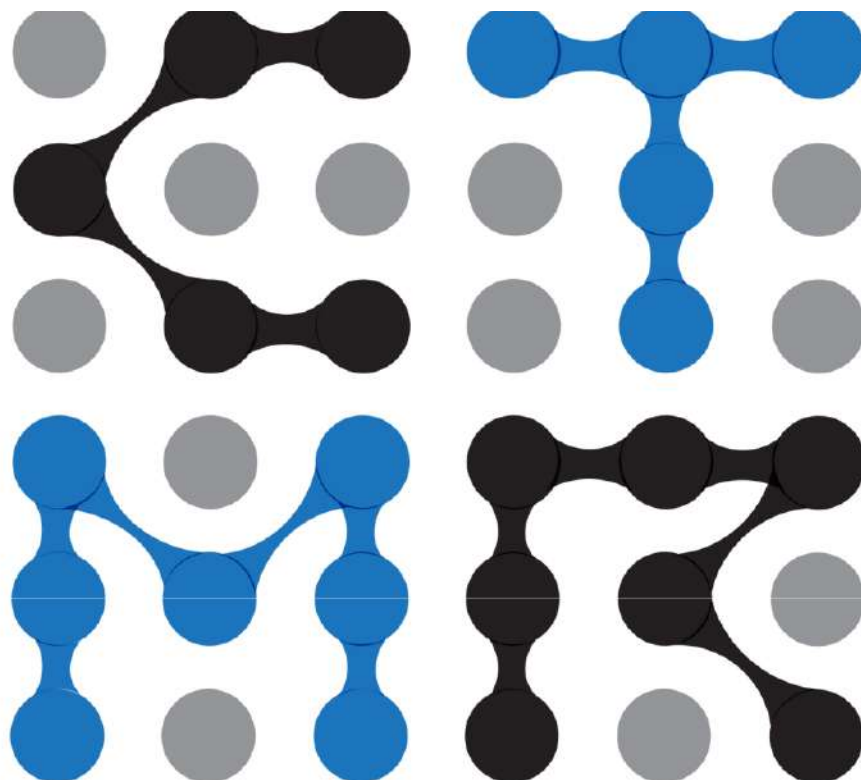
Prof.Kuruvilla Joseph - Indian Institute of Space Science and Technology(IIST)

INTERNATIONAL CONFERENCE ON MULTIDISCIPLINARY SCIENCE

[Prof. Yogesh C. Sharma](#) - D.Sc., FRSC, FBRS, FIAPS; FISEES,
Department of Chemistry, Indian Institute of Technology

[Professor Indra Mani Mishra](#) -Indian Institute of Technology
(Indian School of Mines), Dhanbad; Formerly at India

[Eshkaraev Sadridin Chorievich](#) - associate professor of the Department
of Analytical Chemistry of Termiz State University, Doctor of Philosophy
Chemical Science, Termez, Uzbekistan. esadir_74@rambler.ru

**CENTER FOR TECH
AND MEDIA RESEARCH**

**THE EFFECT OF ADDING SOME CHEMICAL MATERIALS ON THE WATER
POWDER RATIO OF DENTAL STONE**
**RUNNING TITLE: THE EFFECT OF CHEMICAL MATERIALS ON THE DENTAL
STONE**

* **Amer A Taqa, Nada Z. Mohammed, Tariq Y. K. Bash**

* Prof. Dr. DBS. Dept. College of Dentistry, University of Mosul, IRAQ
Department of Prosthodontics, College of Dentistry, University of Mosul, IRAQ
E-mail: amertaqa@hotmail.com

Abstract: The aims: To determine the effect of some chemical materials on the water powder ratio of dental stone. **Material and Methods:** Three types of chemical materials (rosin, nigella stavia oil and sodium lauryl sulfate) were incorporated into three kinds of type III dental stone (Zeta, Elite and Dental stone) at four concentrations (0.5%, 1%, 1.5% and 2%). The collected data of water powder ratio were subjected to the descriptive analysis (mean and standard deviation), student T test (to evaluate the difference between standard and experimental groups) and one-way analysis of variance (ANOVA) (to show if there are significant differences among experimental groups). **Results:** Revealed that the incorporation of these chemical materials into each type of dental stone resulted in changing their evaluated water powder ratio; this change varies with the type, concentration of the added chemical material and type of dental stone being used. **Conclusion:** The most pronounced effect of the chemical additives that used in this study on the water powder ratio of the experimental dental stones was achieved with the addition of sodium lauryl sulfate.

Keywords- water powder ratio, dental stone, plaster, Elite, Zeta

1. INTRODUCTION

Although gypsum products have been successfully used for many years, numerous attempts have been managed to develop the material with improved properties. Recent studies have concentrated on the addition of chemical materials into the dental stone in order to improve its properties (1,2).

Water requirement is the most important property of calcined gypsum [3], it is an important factor in the quality of gypsum material and in order to compare mechanical properties of gypsum products, specimens must be prepared with uniform consistency (4).

The effect of additives varies according to the nature of additive being added to gypsum products. Ridge and Boell⁽⁵⁾ showed that the addition of gelatin, egg, albumin, sodium hexamethaphosphate, sodium borate, sodium alginate and tannic acid to gypsum products increase the water requirement. Whereas, the addition of sodium citrate, ethelenediamine tetra-acetate and saponin reduce the water-powder ratio.

Combe and Smith⁽⁶⁾ showed that the incorporation of wetting agents such as lignosulfate could reduce the water requirement of stone. Another study done by Zakaria *et al*⁽⁷⁾ on the effect of liquid dispersing agent and microcrystallin additives on the physical properties of type IV gypsum showed that these additives affect the consistency

of the mix, but the consistency can be kept close to that of the stander by lowering the water-powder ratio.

Anusavice (8) stated that when a small amount of surface active materials such as gum arabic plus lime added to hemihydrate can reduce markedly the water requirement of both plaster and dental stone.

Al-Sadietal (9) found that the addition of 1% Arabic gum and 0.132% calcium hydroxide to type III and IV dental stone helped in reducing the mixing water-powder ratio. This was in agreement with the conclusions done by Abdelaziz *et al* (10).

Taha *et al* (11) concluded that the addition of 0.2% chlorhexidine to dental stone did not show any change in water-powder ratio. Whereas Twomey *et al* (12) found that when calcium hypochlorite was added to dental stone, extra mixing water was required to produce a material of the same consistency.

This study aimed to evaluate the effect of adding some chemical materials (rosin, nigella stavia oil and sodium lauryl sulfate) on the water powder ratio of dental stone as follows: Testing the change in the water powder ratio of the dental stone before and after the addition of chemical materials. Comparing the resultant physical and mechanical properties of dental stone (after the addition of chemical materials) with the properties of plaster (negative control) and the properties of die stone (positive control).

2. MATERIALS AND METHODS

The materials used in this study are tabulated in)Table 1 *Table (1): Materials Used in this Study.*

product	manufacture	BACH NUMBER
Plaster	Al-Ahliya co. for gypsum industries Lid	-----
Silky rock (Type IV)	Whip-mix Grop. Louisville,U.S.A.	70398
Elite (Type III)	ZHERMACK SPA-45021 BADIA POESINE, ITALY	Iso 6873
Zeta (type III)	Seienor,industria zingardi s.r.l.Ligure Italy	<i>GSGIA0702</i>
Dental stone (Type III)	China Meheco co. P.R. China	20000801
Sodium Lauryl Sulfate	NDI	-----
Rosin	Natural product	-----
Nigella Stavia Oil	Natural product	-----

Three types of dental stone (Zeta, Elite and Dental stone) were used in this study into which three types of chemical materials were added (rosin, nigella stavia oil and sodium lauryl sulfate). The chemical materials were added to the powder of dental stone in four percentages (0.5%, 1%, 1.5%, and 2%).

The effect of these chemical materials on the water powder ratio of the experimental dental stones (Zeta, Elite and Dental stone) had been evaluated by measuring the water-powder ratio before and after the addition of chemical materials.

Mixing procedure employed in the preparation of all the test specimens followed the ADA specification No. 25 for gypsum products (13).

The water-powder ratio was measured by using modified vicat apparatus according to ADA specification No.25. The collected data of water powder ratio were subjected to the descriptive analysis (mean and stander deviation), student T test (to evaluate the difference between standard and experimental groups) and one-way analysis of variance (ANOVA) (to show if there are significant differences among experimental groups).

3. RESULT

The mean and stander deviation of the measured water- powder ratio of the three types of dental stone after being blended with the chemical materials is listed in (Table 2).

This table revealed there is an alteration in the water- powder ratio of these dental stones being blended with the chemical materials. However, Statistical analysis reveals that there is no statistical significant difference in the water- powder ratio between experimental and control groups of the three types of dental stone after the addition of rosin except that a significant reduction in the water-powder ratio of Dental stone when it is blended with rosin at concentration of 1 and 1.5% at ($t=8.062$, $t=8.66$, $p<0.05$). A significant reduction was seen in the water-powder ratio of Zeta stone at ($t=4.373$, $t=7.071$, 8.345 , $p<0.05$) after the addition of rosin at a concentration of 0.5, 1 and 1.5%.

The addition of nigella stavia oil to each of the three types of dental stones reduces their water-powder ratio. However, this reduction was not statistically significant, except that when nigella stavia oil has been added at a concentration of 1% to Dental stone ($t=4.243$ $p<0.05$) and at a concentration of 0.5 and 1 % when it added to Zeta at ($t=4.333$, $t=5.960$, $p<0.05$)

The most pronounced effect of the chemical additives on the water-powder ratio of the experimental dental stones was

achieved with the addition of sodium lauryl sulfate. A statistically significant reduction in the water-powder ratio of both Zeta and Dental stone has been achieved with the addition of sodium lauryl sulfate and this reduction was directly proportional to the concentration of the sodium lauryl sulfate being added at $p<0.05$. While a statistically significant reduction in the water-powder ratio of Elite stone has been achieved after the addition of sodium lauryl sulfate at a concentration of 2 % at ($t=5$, $p<0.05$).

One-way analysis of variance (ANOVA) revealed that there is a statistically significant difference in the water- powder ratio between the control and the experimental groups after being blended with the chemical materials (rosin, nigella stavia oil, sodium lauryl sulfate) at ($f=6.62$, 4.8 and $p<0.05$) for Zeta, and Dental stone respectively.

However, this difference is not statistically significant when those chemical materials was added to Elite stone at ($f=1.37$, $p<0.05$) except that when sodium lauryl sulfate was added to Elite at 2% concentration.

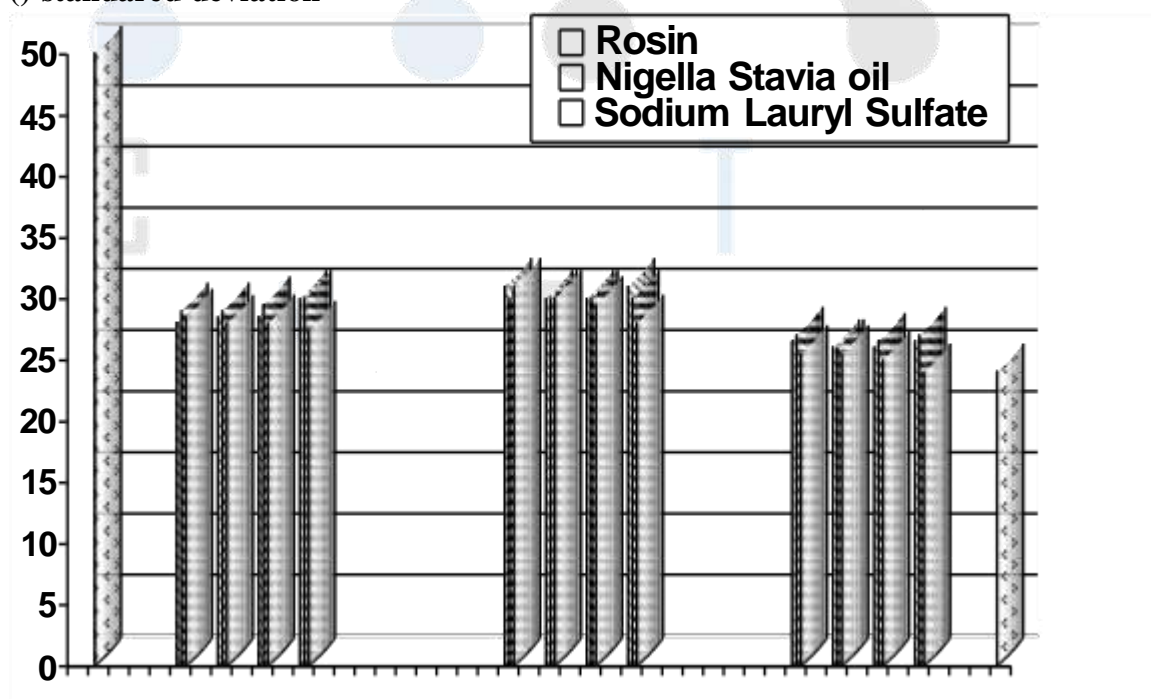
By comparing the effect of chemical additives on the water-powder ratio of the experimental dental stones with the water-powder ratio of -ve control(plaster) and that of +ve control(die stone), we can note that the water-powder ratio of experimental dental stones (Figure 1) remain between the water-powder ratio of -ve and +ve except that when sodium lauryl sulfate has been added to Dental stone at 2% concentration, in which the water-powder ratio reaches the water-powder ratio of +ve control

Table (2): The Effect of chemical additive on the water powder ratio of dental stone

%	Zeta +R	Elite+R	Dental stone+ R	Zeta+ N S	Elite+NSO	Dental stone+ NSO	Zeta+SLS	Eite+SLS	Dental stone+ SLS
0.5%	28*(0.8)	31(1.4)	26.5(0.4)	29*(0.7)	30(0.5)	27(0.8)	30(0.4)	31(0.8)	26*(0.7)
1%	28.5*(0.4)	30(0.8)	26*(0.4)	29*(0.8)	30(0.8)	26*(0.8)	29.5(0.4)	30.5(1.01)	25.5(0.8)
1.5%	28.5*(1.2)	30	26(0.5)*	29*(0.4)	30(0.8)	26.5(0.4)	29*(0.4)	29.5(0.5)	24.5(0.5)
2%	30(0.8)	31(0.4)	26.5(0.4)	30(0.7)	31(0.3)	27(0.8)	28*(0.4)	28.5*(0.8)	24(0.4)
control	31(0.8)	30(1.6)	27.5(0.4)	31(0.8)	32(1.6)	27.5(0.4)	31(0.8)	32(1.2)	24.5(0.4)

R: Rosin, NSO: Nigella Sativa Oil, SLS: Sodium Lauryl Sulfate,
*Statistically Significant from control sample at $p<0.05$

( ) standered deviation

4. DISCUSSION

The water-powder ratio must be carefully controlled because of the deviation from this ratio which is recommended by the manufacturer will change both

consistency of the material and the properties of the set mass^(13,14). Many experimental attempts to improve the mechanical properties of dental stone are oriented mainly towards the decrease of the gauging water requirement⁽¹⁶⁾.

In this study, the examined water-powder ratio varies with respect to the type of stone being used and the type and concentration of the chemical materials being incorporated with it.

According to the results of this study, the addition of the chemical materials causes a reduction of the water-powder ratio of the experimental dental stones. It appears that the surface condition of grains of hemihydrate play an important role in determining the water requirement⁽³⁾. The addition of the chemical modifier would change the adhesive force in the compacted powder, allowing the powder particles to be more easily wetted by water and thereby reduces the water requirement^(17,18). This was advocated by Craig and Powers⁽¹⁹⁾ who reported that the difference in the physical shape and nature of the crystals makes it possible to obtain the same consistency with less excess water. This means that the variations that may occur in the surface properties of hemihydrate crystals in response to the addition of chemical materials play an important role in changing the water-powder ratio.

5. CONCLUSION

The differences in the examined properties of dental stone, which is basically calcium sulfate hemihydrate, related to the different interactions between the chemical additives and the hemihydrate. Incorporating of suitable chemical materials can produce dental stone with superior mechanical properties.

6. REFERENCES

1. Amer A.Taqa, Tariq Y. K. Bashi, and Lect.Omar Abdul Mohsin Sheet, "Evaluation of Thermal Effect, Setting Temperature of Plaster and Its Effect on the Softening of Wax on Various Gypsum Products after Adding Additives." International Journal of Dental Sciences and Research, vol. 3, no. 6 (2015):128-136. doi: 10.12691/ijdsr-3-6-2.
2. Amer A Taqa, Nada Z. M. and Tariq Y. K. Bash, The effect of adding some chemical materials on the compressive strength and surface hardness of dental stone, Eastern Academic Journal, Issue 4, pp.104-110, December, 2015.
3. Ridge MJ and Boell GR (1962) *Effects of some additives on the water requirement of calcined gypsum*. J. Appl. Chem.; 12:521-526.
4. Lindquist TJ, Stanford CM and Knox E (2003) *Influence of surface hardener on gypsum abrasion resistance and water sorption*. J Prosthetic Dent; 90(5):441-6.
5. Ridge MJ and Boell GR (1962) *Physical properties of calcined gypsum*. J Appl. Chem.; 12: 437-444. 6. Combe EC and Smith (1964) *Some properties of gypsum plasters*. Brit Dent J; 117(6): 237-145.
7. Zakaria RM, Johnston WM, Reisbick MH and Campagni WV (1988) *The effects of a liquid dispersing agent and a microcrystalline additive on the physical properties of type IV gypsum*. J Prosthetic Dent; 60(5):630-637.
8. Anusavice KJ (1996) *Phillip's science of dental materials*. 10th Ed, WB Saunder Company, pp 185-208.

9. Al-Sadi S, Combe E C and Cheng Y (1996) *Properties of gypsum with the addition of gum arabic and calcium hydroxide*. J Prosthetic Dent; 76(5): 530-4.
10. Abdelaziz KM, Combe EC and Hodges JS (2002a) *The effect of disinfectants on the properties of dental gypsum: Part 1: Mechanical properties*. J Prosthodont; 11(3):161-7.
11. Taha MY, Amer A. Taqa, Zakariya NA (2000) *Chemical and microbiological study of incorporated chlorhexidine in alginate and stone*. Iraqi Dent J; 25:281-291. 69(3):333-9.
12. Twomey JO, Abdelaziz KM, Combe EC and Anderson DL (2003) *Calcium hypochlorite as a disinfecting additive for dental stone*. J Prosthet Dent; 90(3):282-8.
13. American Dental Association Specification (1974- 1975) *Guide to dental materials and device*. pp 86-96,255-260.
14. Kaiser DA and Nicholls JI (1976) *A study of distortion and surface hardness of improved artificial stone casts*. J Prosthet Dent; 36(4):373-381.
15. Craig RG and Powers JM (2002) *Restorative Dental Mterials*. 11th Ed, Mosby Company, pp 392-404.
16. Kotsiomiti E, Diakoyianni I, Pissiotis A and Kaloyannides A (1995) *Effect of the addition of ammonium salts on improved dental stone's surface hardness*. Hellenic Dental Journal; 5:45-50.
17. Mori T and Yamane M (1982) *Fractography of cast gypsum*. Aust Dent J; 27(1): 30-47.
18. Craig RG (1997) *Restorative Dental Materials*. 10th Ed, Mosby company, pp 333-354.
19. Craig RG and Powers JM (2002) *Restorative Dental Mterials*. 11th Ed, Mosby Company, pp 392-404.

**METHODOLOGY OF TEACHING HOME APPLIANCE REPAIR TO STUDENTS
WITH MOBILITY IMPAIRMENTS**

Kengashyev Ghairat Mardiyevich,

master of production training of Tashkent specialized vocational school No. 1 for persons with disabilities

Tashkent Specialized Vocational School for Persons with Disabilities No. 1 Teacher of Social Adaptation

Chorshanbiyev Avaz Eshkuvatovich

Abstract: This article is about the methods of education of students with disabilities in specialized vocational schools and how they will find their place in society in the future and acquire a well-rounded profession. Considered

Key words; Visual, household appliances, observation method, experiments, various visual aids, texts, operation of mechanisms, tools, illustration, demonstration method, practical method.

Visual methods can be used both to learn new material and to strengthen it. Learning how to repair household appliances is a way to form new knowledge and to apply knowledge in practice. The use of visual methods is especially important for children with traumatic brain injury due to their social and sometimes emotional deprivation. Using this method allows you to eliminate the negative effect of the derivative factor.

The method of observation is defined as the duration of the child's purposeful, systematic, changing perception of surrounding objects and events. It is often used to teach children the ability to notice changes in nature, plant life, animal behavior, observe people's work, analyze and generalize facts and events. Objects of observation are also arithmetic records, sets of objects, numbers, geometric figures, etc. In vocational schools, students observe experiments, various visual aids, texts, the operation of mechanisms, machines, etc. The active use of this method is explained by the creation of conditions that allow students to develop visual-figurative thinking, activate their attention, stimulate, expand and enrich their interest in learning based on sensory knowledge of the surrounding reality. The success of observations largely depends on the correct combination of the teacher's words and visual aids.

The main requirements for this method:

- clarity of the purpose of observation, comprehensibility for students;
- students' interest in conducting observations;
- conducting observation according to the developed plan, clearly dividing the general task of observation into stages;
- record observation results in records, graphs:
  - drawing conclusions based on the results of observation, discussing them and assessment. The main requirements for this method:
- clarity of the purpose of observation, comprehensibility for students;
- students' interest in conducting observations;
- conducting observation according to the developed plan, clearly dividing the general task of observation into stages;
- record observation results in records, graphs:

- drawing conclusions based on the results of observation, discussing them and assessment.

Illustration - providing students with objects in a static state: reproductions, photographs, dolls, natural objects.

Each illustration should be clear, clearly related to the design and text, and should be as close as possible to the explanatory text.

Pictures are always combined with observation and verbal methods and explanations. They can accompany the oral presentation, thereby activating the students' knowledge activity; can be used to repeat and consolidate knowledge. But in some cases, they have independent value and have a research character. In such learning situations, students should independently draw conclusions and generalizations and defend them in the next lesson.

The main requirements for this method:

- careful selection of material (natural objects, models, layouts or images) and determination of the place and character of display (in a static state or in motion);
- the optimal number of exhibitions, taking into account the capabilities and needs of children with musculoskeletal disorders;
- it is very important to ensure the quality of illustrations and demonstrations, their reliability and safety measures in execution, as safety techniques are very important, because difficulties in movement, poor coordination and limited movements of hands can lead to accidents;
- conveying the purpose and content of demonstration to the minds of students;
- ensuring clarity and accuracy of perception;
- collective conclusion and independence of conclusions (when presenting new material).

Demonstration is showing students dynamic, developing, moving objects: experiments, films and videos, sound recordings, working mechanisms, machines, movement patterns, etc.

As visual aids, depending on the situation (teaching and educational task, availability of equipment, etc.), natural objects, three-dimensional visual aids (models, mock-ups), pictorial (pictures, reproductions), schematic (maps, schemes, diagrams), graphs) are used. benefits. When using them, you should follow the following basic rules:

- consideration of oculomotor disorders in children with musculoskeletal disorders;
- taking into account the lack of hand-eye coordination;
- timely provision of support for understanding;
- conducting the exhibition along with explanations, encouraging students' independent work by asking questions;
- use of aids for questioning and repetition;
- taking care of the aesthetic appearance of benefits; involving students in their production and repair;
- do not use many aids in the lesson, if necessary, divide them into 3-4 groups.

The special role and importance of sound, dynamic and audiovisual means is increasing. These are tape recordings, tapes and films, multimedia tools (interactive whiteboards, computer technologies). However, the use of film and filmstrips in more than 25% of the teaching time is considered ineffective. For audio tools, this time is even shorter, because children with musculoskeletal disorders cannot listen to a speech for more than 3-5 minutes without seeing the person speaking. Demonstration is showing students dynamic, developing, moving objects:

experiments, films and videos, sound recordings, working mechanisms, machines, movement patterns, etc.

- Students acquire knowledge, develop skills and competences by performing practical actions, influencing the studied object and changing it: exercise, laboratory work, practical work. In this case, the source of new knowledge and skills for students is the practical actions they perform.

Please note that practical methods in working with children with cerebral palsy are often ignored by teachers due to the difficulties of using them, especially when teaching children with manipulative functions. Although this is a big mistake. Preference should be given to these methods, because the quality and consistency of knowledge in children with cerebral palsy directly depends on practical activities related to the subject of their formation.

Practice is the repeated or repeated performance of a correct practical or mental action in order to master it or improve the quality of its performance. This method is of particular importance in elementary grades (for the formation of basic skills in writing, reading, performing calculation operations, working with tools and equipment in work classes, etc.).

Depending on the nature of the actions performed, there are exercises and creative exercises for specific (reproductive) reproduction, application of skills in an educational or real environment. During the lesson, students perform written and oral exercises. They can be done individually and frontally.

Before students perform an action, the teacher shows an example of its implementation and explains how to do it. Then the action is usually performed in a form that makes it easier to perceive (slowed down, isolated) with an explanation of each element. To check the understanding of the theoretical basis of the exercise, the teacher can ask the students and arrange for them to perform actions on the element. After that, he demonstrates the action again in a realistic form and organizes its implementation by students.

Simply performing or mechanically repeating a movement will not automatically improve it. During the exercises, skills improve and thinking develops under the following conditions:

- students' understanding of the theoretical basis of the exercise;
- conscious attention to skill improvement and improvement;
- step by step increasing the level of independence and strict consistency of the actions being performed;

-variety of exercises and their gradual complexity (exercising in different materials in different conditions);

- analyze the results of each exercise, understand the causes of errors and ways to eliminate them;

- correct distribution of exercises over time (not too often, so there is time to think and excessive fatigue does not appear, and not too little, so the skill is not forgotten);

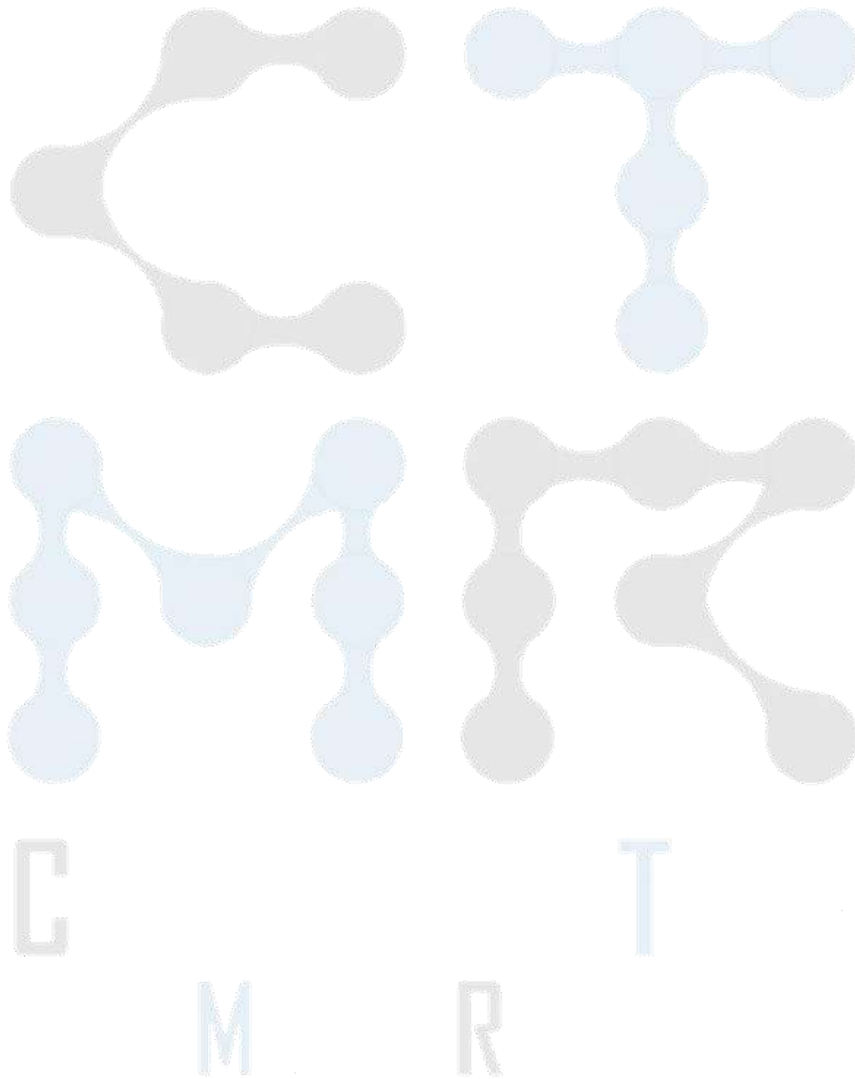
- the content and form of organization of the training should be interesting for students, the training should be organized on the material of cognitive and educational value (use of games, making sure that the exercises will give practical useful results and hokozos).

Consolidation of practical knowledge is used to improve skills. They are very diverse and are used to teach various academic subjects to vocational school students. Depending on the educational goals, exercises are divided into training and inspection (control); at the place of work registration (classroom and home); according to the form of verbal expression of

thought (oral and written); according to the mental operations required of the student (analytical, analytical-synthetic, synthetic). There is also a classification according to the degree of independence. These are exercises in which the learned material is repeated; work on applying knowledge in new conditions; creative works. In addition, each subject has its own exercises based on its own characteristics.

REFERENCES:

1. Teaching materials for the science of repairing household goods 2023
2. Internet information

ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЙ СФЕРЫ УСЛУГ**Эргашова Нилуфар Собировна**

Преподаватель экономических наук Ташкентского института экономики и педагогики

E-mail id: Nilufarergashova60@gmail.com

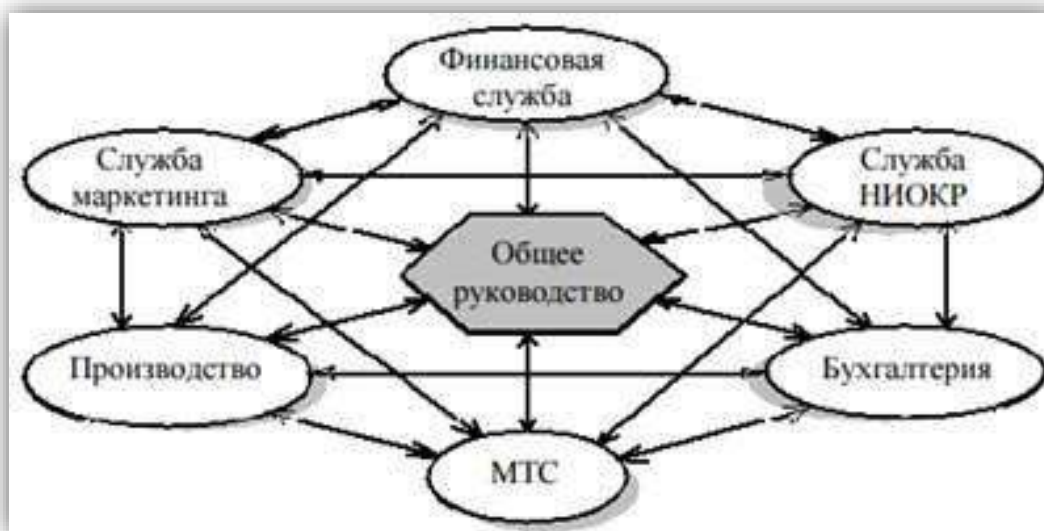
Аннотация: В данной статье возможности хозяйствующего субъекта предприятий сферы услуг или его потенциал в рыночных условиях управления определяются различными факторами.

Ключевые слова: предприятие, доход, издержки, прибыль, эффективность, системный, экономико-стратегический, экономический потенциал, промышленное предприятие, внутренние факторы, внешние факторы.

Внутренние факторы, являясь ситуационными переменными внутри промышленного предприятия, оказывают существенное влияние на экономический потенциал предприятия. Поскольку предприятия представляют собой созданные людьми системы, то внутренние переменные в основном являются результатом управленческих решений. Однако, как показывает практика, не все внутренние переменные полностью контролируются топ-менеджментом, и зачастую внутренний фактор есть нечто «данное», что руководство должно преодолеть в своей работе. Основными переменными компонентами в самой компании, требующими внимания руководства, известно, являются цели, структура, задачи, технология и люди. Цели, представляя собой конкретные, конечные состояния или желаемый результат, которого стремится добиться группа, работая вместе, тем самым формируют ключевые индикаторы функционирования промышленного предприятия.

Всё многообразие внутренней среды промышленного предприятия можно свести к следующим укрупнённым сферам, которые объективно взаимосвязаны основными информационными потоками в управлении промышленным предприятием (рис.1):

- производство;
- маркетинг и материально-техническое снабжение (МТС);
- НИОКР;
- финансовое управление, бухгалтер и отчётность;
- общее управление.

Рисунок 1 - Внутренние факторы промышленного предприятия, оказывающие влияние на экономический потенциал промышленного предприятия.

Все факторы, влияющие на экономический потенциал предприятий сферы услуг, подразделяются на внешние и внутренние. Существует связь между факторами внешней и внутренней среды, которая определяется как степень влияния одного фактора на другие. Все внешние факторы, влияющие на сервисные предприятия, подразделяются на внешние факторы, влияющие прямо и косвенно. Внешние факторы, оказывающие непосредственное влияние, оказывают непосредственное влияние на деятельность предприятий сферы услуг.

К ним относятся, в частности:

- потребители;
- банковские и кредитные организации;
- государственные и ведомственные органы. Внешние факторы косвенного воздействия в общем смысле включали следующие компоненты: природные, экономические, политические, научно-технические, а также социальные факторы.
  - природные факторы-неблагоприятные погодные условия, явления природы;
  - экономические-снижение объемов производства, темпов инфляции, номинального уровня банковского процента и объема денежной массы, уровня занятости населения, объема внешней торговли, банкротства должников;
  - несовершенство законодательства в области политико-экономического права, факторы международной ситуации, регулирующие условия экспорта и импорта;
  - уровень развития науки и техники-устаревшие технологии, недостаточные капиталовложения в производство и т.д.;
  - социальные факторы-зависят от отношений, жизненных ценностей и традиций государства.

Он не может сам управлять внешними факторами предприятия, но может учитывать их в стратегическом планировании предприятий сферы услуг.

К внутренним факторам относятся:

- состояние имущественных и финансовых ресурсов;
- наличие дефицита собственных оборотных средств;

- несовершенство механизма определения фактической себестоимости услуги и продажной цены, низкая договорная дисциплина;
- инвестиционная политика;
- внутренние риски.

Характер и сила воздействия внутренних факторов во многом зависят от квалификации и профессионализма руководителей сервисных предприятий, их способности учитывать изменения внутренней и внешней среды. Оценка экономического потенциала, какие бы методы ни использовались, во многом будет зависеть от внешней среды. При этом эффективное использование экономического потенциала может осуществляться только в управлении с учетом условий внешней среды.

Структура экономического потенциала предприятия характеризуется взаимосвязанными потенциалами: инновационный потенциал, производственный потенциал, трудовой потенциал, финансовый потенциал, стиль управления, организационно-управленческая форма и др. Каждый из них может быть определен сочетанием элементов.

Под инновационным потенциалом понимаются такие элементы, как стиль управления предприятием, организационно-управленческая форма, эффективность маркетинговой деятельности, уровень ресурсоемкости, а также уровень технологического развития и опыт, с помощью которого достижения научно-исследовательской и лабораторной работы могут быть использованы в процессе деятельности.

В инновационном потенциале очень важен информационный потенциал, определяющий сферу деятельности, связанную со сбором, обработкой и предоставлением информации, необходимой для слаженного функционирования экономики предприятия, управления экономическими процессами.

Важнейшей частью инновационного потенциала является совокупность имеющихся в коллективе научно-технических знаний, так как на их основе можно добиться значительного качественного изменения структуры экономики предприятия, ускорения темпов экономического развития. В связи с этим движущей силой научно-технического потенциала являются научно-исследовательские, научно-технические и опытные кадры в научно-исследовательской, научно-технической и производственной деятельности, создающие и углубляющие знания, систематизирующие и совершенствующие производственный опыт, реализующие достижения современной научно-технической революции в области производства в виде новых средств труда, предметов труда и предметов потребления, а также использующие имеющиеся должен считаться.

Инновационный потенциал предприятий-это саморегулируемый процесс, целью которого является получение большей прибыли от реализации новых конкурентоспособных товаров или услуг. В настоящее время необходимо усиление роли государства в решении проблем инновационной политики. Активизация инновационной деятельности связана не только с появлением, развитием, распространением и применением научно-технических знаний, но и с совершенствованием системы подбора, оценки, подготовки и переподготовки кадров, совершенствованием системы стимулирования эффективной трудовой мотивации.

На сегодняшний день среди многообразия факторов внешнего характера стали

выделять составляющие общего, прямого и косвенного воздействия. К факторам общего воздействия принято относить те, которые являются наиболее общими для всех предприятий: состояние экономики в данной ситуации и влияние этого состояния на конкретные сферы бизнеса и данный тип фирм; политику государства по отношению к различным бизнес-системам; состояние правовой защищённости бизнеса, конкретных организаций, юридических и физических лиц; отношение основного населения к данному виду бизнес-деятельности и конкретной промышленного предприятия; методы управления, которые использует государство по отношению к различным организациям. В результате воздействия этих групп факторов была сформулирована модель воздействия внешних факторов (рис. 2), сгруппированных в четыре основные группы: законодательного и политического воздействия; экономики и конкуренции; социального и культурного характера, а также поставщиков и технологии. Все группы взаимосвязаны и могут быть охарактеризованы определёнными тенденциями изменений.

Рисунок 2 - Модель воздействия внешних факторов на экономический потенциал промышленного предприятия

На основании исследований последних лет мы можем конкретизировать представленную модель составляющими прямого и косвенного воздействия. К факторам прямого воздействия стали относить потребителей, конкурентов, поставщиков, правительственные учреждения, финансовые организации, источники трудовых ресурсов, релевантные по отношению к деятельности (операциям) конкретной организации (рис. 3).

Поставщики исторически играют особую роль, так как промышленные предприятия любой природы и сложности в наибольшей мере находятся в самой непосредственной зависимости от сети поставщиков материалов и оборудования, потребляемой энергии, капитала и необходимых сотрудников (трудовых ресурсов) для промышленного предприятия. При этом сеть поставщиков внутри страны и за её

пределами (иностранных) может оказаться более сложной и дорогой в результате политических актов и правовых изменений в стране- поставщике.

Рисунок 3 - Факторы (среда) прямого воздействия.

Глубокий анализ внутренней среды является необходимой предпосылкой эффективного управления экономическим потенциалом промышленного предприятия. При этом и внутренняя среда, и внешнее окружение изучаются стратегическим управлением в первую очередь для того, чтобы вскрыть те угрозы и возможности, которые промышленное предприятие должно учитывать при определении своих целей и при их достижении.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Набижонов, О., Шавкатова, Ш. ., & Сатторова, С. . (2022). КОРХОНАЛАРДА ИШЛАБ ЧИҚАРИШ ХАРАЖАТЛАРИНИ МИНИМАЛЛАШТИРИШ СТРАТЕГИЯСИНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ. Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук, 2(7), 27–29. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/EJLFAS/article/view/1918>
2. Набижонов, О. ., Хужамкулов, З. ., & Юлдашева, С. . (2022). РЕЗУЛЬТАТИВНОСТЬ УПРАВЛЕНИЯ ОРГАНИЗАЦИОННЫМИ ИЗМЕНЕНИЯМИ НА ТРАНСПОРТНЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ. Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук, 2(5), 239–246. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/EJLFAS/article/view/3100>
3. Атаджанова, З., Муродов, А., & Набижонов, О. Г. (2022). ТРАНСПОРТ ХИЗМАТЛАРИ СИФАТИ САМАРАДОРЛИК. Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук, 2(4), 74–82. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/EJLFAS/article/view/1356>
4. Otabek Ganiyevich Nabijonov, & Sh. A. Kholbutaeva (2022). THE ROLE OF CONSULTING IN THE MODERN MARKET ECONOMY. Central Asian Academic Journal of Scientific Research, 2 (2), 5-8.
5. Ugli, A. S. O., Ganiyevich, N. O., Ugli, Y. S. Z., & Ugli, K. R. A. (2021). About how cheap (actually very expensive) loans may not enrich the poor. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(10), 2191-2193.
6. Набижонов, О. ., & Саидалиев, С. . (2023). ТЕМИР ЙЎЛ ТРАНСПОРТИДА ИНВЕСТИЦИОН ЖАРАЁН ХУСУСИЯТЛАРИ ВА ИНВЕСТИЦИОН ЛОЙИҲАЛАР

МАНБАЛАРИ. Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук, 3(1), 244–247. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/EJLFAS/article/view/9617>

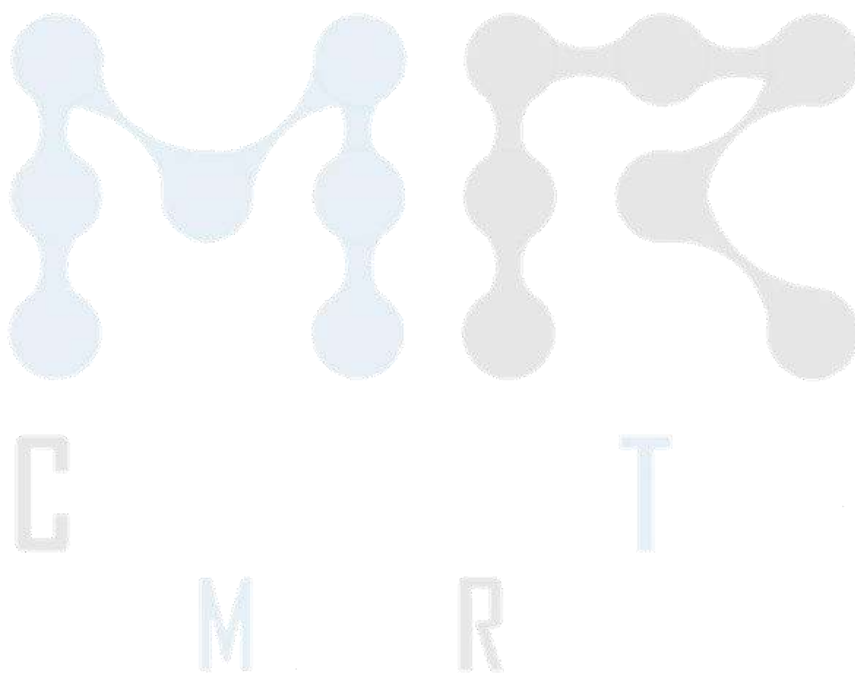
7. Shavkatova , S. ., & Nabijonov , O. . (2022). INNOVATSIYA FAOLIYATINING ANAMIYATI. Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук, 2(11), 4–7. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/EJLFAS/article/view/4088>

8. Отабек Ганиевич Набижонов, Зоҳиджон Раббимқул Ўғли Хужамқулов, & Ф. Б. Шакирова (2022). ИННОВАЦИЯЛАР НЕГИЗИДА БАРҚАРОР ИҚТИСОДИЙ ЎСИШНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ НАЗАРИЙ ЖИХАТЛАРИ. Central Asian Academic Journal of Scientific Research, 2 (4), 326-334.

9. Nabijonov Otabek Ganiyevich, & Shavkatova Shakhnoza Pulot Qizi. (2021). THE ROLE OF UNIVERSITIES IN BUILDING A REGIONAL INNOVATION SYSTEM. Eurasian Journal of Academic Research, 1(8), 102–106. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5709174>

10. Nabijonov Otabek Ganiyevich (2021). IQTISODIYOTDA RAQOBATBARDOSHLIKNI OSHIRISHNING NAZARIY ASOSLARI. Scientific progress, 1 (3), 136-139.

11. Otabek Ganiyevich Nabijonov, Shokhzod Otabek ugli Abdurazzokov, Sanjarbek Zokhidjon ugli Yuldashaliyev Academic research in modern science 1 (1), 220-222, 2022

РОЛЬ СПЕЦИАЛИЗИРОВАННЫХ АМИНОКИСЛОТНЫХ РАСТВОРОВ В ЛЕЧЕНИИ БОЛЬНЫХ С СЕПСИСОМ.**Аташев Айбек Раимбергенович**

Ташкентская медицинская академия, Ургенчский филиал, кафедра детской хирургии, анестезиологии и реанимации, старший преподаватель, кандидат медицинских наук, доцент.

Уринбоев Толибжон Ганжабой угли

Магистр по специальности анестезиология и реаниматология.

Нуруллаева Гульмира Амудуллаевна

Магистр анестезиологии и реаниматологии по специальности

Абстрактный: Синдром системного воспалительного ответа и синдром сепсиса связаны с гиперметаболизмом, повышенным потреблением кислорода и расходом энергии, активацией катаболизма периферических белков и, особенно, повышенной метаболической активностью в гепатоспланхической области. Аминокислоты высвобождаются из периферических тканей и переносятся в печень для стимулирования синтеза белка в печени, глюконеогенеза и синтеза мочевины. Фактически, основная (если не преобладающая) часть гиперметаболизма септического организма может быть связана с усилением печеночного и внутреннего метаболизма.

Ключевые слова: Сепсис, гиперметаболизм, метаболизм аминокислота, аминокислоты плазмы элиминация аминокислота.

Концентрация аминокислот в плазме у пациентов с сепсисом ниже, чем у лиц без сепсиса. Степень этой разницы использовалась в качестве маркера тяжести и прогноза заболевания. Поглощение аминокислот печенью повышено, несмотря на снижение концентрации аминокислот в плазме; таким образом, усиливается печеночная экстракция аминокислот из кровотока. Как следствие, метаболический клиренс и обмен эндогенно высвобождаемых аминокислот усиливаются. Тем не менее систематические исследования клиренса отдельных аминокислот у больных сепсисом не проводились. Лучшее знание фармакокинетического поведения отдельных аминокислот необходимо не только для более точной оценки потребностей в аминокислотах, но и для составления более оптимальных смесей аминокислот, чем те, которые в настоящее время доступны для парентерального или энтерального питания у пациентов с сепсисом или ССВО. В настоящем исследовании мы сравнили фармакокинетическое поведение 17 аминокислот, вводимых внутривенно, у пациентов с сепсисом и у здоровых субъектов контрольной группы. Исключением является фенилаланин, который вместе с орнитином был единственной аминокислотой, скорость выведения которой снижалась у пациентов с сепсисом. Подобные наблюдения были сделаны у пациентов с почечной и печеночной недостаточностью. Также известно, что концентрация фенилаланина увеличивается у пациентов с сепсисом или ожогами. Точные механизмы этих результатов еще предстоит выяснить. В качестве потенциальной причины было предложено увеличение высвобождения фенилаланина во время катаболизма скелетных мышц. С другой стороны, было высказано предположение, что взаимное превращение в тирозин неадекватно при некоторых болезненных состояниях и что тирозин может стать условно

незаменимой аминокислотой. Конечно, это не может отражать глобальную дисфункцию печени, поскольку было показано, что синтез белка в печени значительно увеличивается у пациентов с сепсисом. «Ошибочно» низкая скорость выведения орнитина может отражать чрезмерную активность цикла мочевины, поскольку катаболизм аминокислот и поток через цикл мочевины значительно увеличиваются, а образование эндогенного орнитина увеличивается при катаболическом заболевании.

Причины этого типичного метаболического сценария могут быть разнообразными. В этом замешаны катаболические гормоны, медиаторы воспаления и простагландины. В качестве последнего пути протеасомная система убиквитина отвечает за основную часть катаболизма, а глюкокортикоиды, по-видимому, играют разрешающую роль в этом процессе. Однако окончательный триггер еще предстоит выяснить. Точно так же неизвестны точные причины повышенной экстракции аминокислот и синтеза белка в печени у пациентов с сепсисом. Тем не менее, было показано, что медиаторы воспаления и особенно фактор некроза опухоли α могут как усиливать катаболизм периферических мышц, так и стимулировать поглощение аминокислот гепатоцитами. Появляется все больше данных о том, что катаболизм белка при сепсисе не является первичным событием на уровне скелетных мышц, а направляется метаболическими потребностями печени, т.е. центральные ткани и особенно гепатоспланхнический слой «перетаскивают» аминокислоты с периферии. Популярная гипотеза предполагает, что катаболизм периферических белков и выброс аминокислот в кровообращение запускаются низкой концентрацией аминокислот в плазме. Это означает, что введение экзогенных аминокислот может обратить вспять или предотвратить катаболизм эндогенных белков. Фактически, у пациентов с сепсисом было показано, что печеночный глюконеогенез аминокислот может быть смягчен, но, в отличие от здоровых людей, не может быть подавлен в постабсорбционном состоянии экзогенной инфузией. Усиленный катаболизм периферических белков и сопутствующая стимуляция печеночного метаболизма должны рассматриваться как обязательный элемент реакций острой фазы и ССВО. Увеличение доступности аминокислот за счет стимуляции катаболизма мышечных белков может представлять собой необходимую и решающую предпосылку для борьбы с острым болезненным процессом. Существует тесная связь между центральным клиренсом аминокислот и прогнозом. Это может быть одним из объяснений повышенной частоты развития полиорганной недостаточности у пациентов в критическом состоянии, получающих рекомбинантный гормон роста человека, который подавляет периферический протеолиз и высвобождение аминокислот. В этом контексте кажется логичным повысить концентрацию аминокислот в плазме и пересмотреть традиционные концепции питания, которыми в последнее время пренебрегали в пользу факторов роста и других эндокринных вмешательств. В подтверждение было показано, что эндогенный глютамин был сохранен при внутривенном введении глютамина. Более того, было показано, что концентрации аминокислот в плазме являются основным фактором, определяющим синтез белка, поэтому комбинированный эффект снижения катаболизма и стимуляции анаболизма может привести к улучшению азотистого баланса.

Конечно, на основе этих фармакокинетических исследований нельзя сделать никаких прямых выводов относительно рекомендаций по потреблению аминокислот или белков для пациентов с сепсисом. Тем не менее, существуют как количественные, так и

качественные аспекты рассмотрения. Если повышение концентрации аминокислот в плазме может сохранить эндогенный белок и стимулировать его синтез, пациентам с сепсисом следует назначать большее количество белка или аминокислот, чем субъектам, не страдающим катаболизмом. Фактически, изотопное исследование у пациентов с сепсисом ясно показало, что потребность в аминокислотах у этих пациентов выше, чем у здоровых людей, и что необходимо обеспечить $\approx 1,5$ г аминокислот·кг массы тела⁻¹·д⁻¹. Тем не менее, следует подчеркнуть, что предположение о том, что более высокие или даже чрезмерные дозы аминокислот будут оказывать дополнительный эффект на катаболизм белков, мало подтверждено. Однако следует учитывать и качественный аспект. Возобновившийся интерес к традиционным концепциям питания будет стимулировать поиск более оптимальных составов растворов аминокислот, адаптированных к специфическим метаболическим изменениям у пациентов с сепсисом. Большинство доступных в настоящее время растворов аминокислот составлены на основе эталонного белка для перорального питания. Несбалансированные инъекции аминокислот, особенно с высокими концентрациями фенилаланина, могут нарушать синтез белка. Очевидно, существуют фундаментальные различия в распределении аминокислот между пероральным (энтеральным) и парентеральным введением аминокислот; таким образом, оценка фармакокинетического поведения аминокислот после внутривенной инфузии может быть более подходящим подходом к разработке адаптированных растворов аминокислот. Тем не менее, качественно существует много сходств в характере выведения аминокислот у пациентов с сепсисом, ССВО или почечной недостаточностью. Таким образом, новые растворы аминокислот для парентерального введения пациентам с почечной недостаточностью могут также подходить для пациентов с сепсисом.

РЕКОМЕНДАЦИИ:

1. Barton R, Cerra FB The hypermetabolism. Multiple organ failure syndrome. Chest, 96 (1989), pp. 1153-1160
2. Dahn MS, Lange P, Lobdell K, Hans B, Jacobs LA, Mitchell RA. Splanchnic and total body oxygen consumption differences in septic and injured patients. Surgery, 101 (1987), pp. 69-80
3. Sax HC, Hasselgren PO, Talamini MA, Edwards LL, Fischer JE. Amino acid uptake in isolated, perfused liver: effect of trauma and sepsis. J Surg Res, 45 (1988), pp. 50-55
4. Takkala J. Regional contribution to hypermetabolism following trauma Baillieres Clin Endocrinol Metab, 11 (1997), pp. 617-627

**RESPUBLIKAMIZDA AHOLI BANDLIGI MENEJMENTI MASALALARINI
ISTIQBOLLARI**

Obidova Feruza Yahyoyevna

Jizzax politexnika instituti "Iqtisodiyot va menejment" kafedrası dotsenti

feruza.obidova1971@gmail.com

Inoyatov Akobir Abdusamad o'g'li

Jizzax politexnika instituti talabasi

iakobir@bk.ru

Annotatsiya: maqolada mamlakatimizda inson resurslarini boshqarish borasidagi islohotlar, hamda erishgan natijalar tahlil etilgan.

Tayanch so'zlarlar: inson resurslarini boshqarish, inson omili, aholining ish bilan bandligi, malaka oshirish, qayta tayyorlash, personalni boshqarish.

Mamlakatimiz yildan-yilga jahon hamjamiyatida tenglar ichra teng bo'lib, taraqqiyotning o'zi tanlagan yo'lidan inson manfaatlari, huquqi va erkinliklari yuksak qadriyat hisoblanuvchi, ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotiga asoslangan demokratik huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini shakllantirish va taraqqiy ettirish sari dadil odimlar bilan rivojlanib bormoqda. Iqtisodiyotimizning turli soha va tarmoqlari o'rtasidagi mutanosiblikning kuchayishi hamda barqaror o'sish sur'atlarining ta'minlanishi natijasida aholi daromadlarining oshishi, turmush darajasining sezilarli ravishda o'sishi ertangi kunga bo'lgan ishonchning tobora mustahkamlanib borishiga zamin yaratmoqda.

O'zbekiston Respublikasining iqtisodiy islohatlarni amalga oshirishda mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda bilimdon va ishbilarmon xodimlarni shakllantirishga erishish muhim ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatta egadir. Hozirgi kunda mamlakatimizda kadrlarni boshqarish dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Bu borada hukumatimiz tomonidan bir qator me'yoriy qonun hujjatlari qabul qilingan. SHulardan "Ta'lim to'grisida"gi Qonun, "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi", «Iqtisodiyot tarmoqlari uchun muhandis kadrlarni tayyorlash tizimini innovatsiya va raqamlashtirish asosida tubdan takomillashtirish», "Istiqbolli yosh pedagog va ilmiy kadr malakasini oshirish va tajriba almashuv tizimini takomillashtirish to'grisida"gi Prezident Farmoni kabilarni misol qilib keltirish mumkin.

Jamiyatning rivojlanish darajasi ko'p hollarda mamlakatda mavjud aholining soni va tarkibi bilan aniqlanadi. Mamlakat aholisining faol qismi mehnat qilishga, mahsulot ishlab chiqarishga, xizmat ko'rsatishga o'z kuchini, bilimi va malakasini sarflaydi. Aholining faol qismi mehnatga layoqatli va mehnatta yaroqli aholidan tashkil topadi. Mehnatga layoqatlilik davri inson yoshining belgilangan darajasigacha bo'lgan davrni, mehnatga yaroqlilik esa aqliy va jismoniy qobiliyatining etarlilik darajasini bildiradi. SHunday qilib, aholining faol qismi inson resurslari, deb ataladi.

Zamonaviy korxonalar faoliyatini samarali ta'minlashda mehnat vositalari bilan birgalikda inson resurslari xodimlar ham muhim ahamiyatta ega. Aynan xodimlar ishlab chiqarishni boshqarib, joriy va istiqboldagi rejalashtirishni amalga oshiradilar hamda ishlab chiqarishdan foydalanishni ta'minlaydilar. Xodimlarning kasbiy malakasi qanchalik yuqori bo'lsa, korxonaning iqtisodiy va ishlab chiqarish ko'rsatkichlari shunchalik yaxshi bo'ladi.

Bugungi kunda jamiyatimizda rahbar kadrlar faoliyatida kuzatiladigan eng katta va murakkab muammolardan biri – bu o‘z tashkiloti va tarmog‘i uchun kadr tanlay olish va ularni boshqarish layoqatining etishmasligidir.

Respublikada innovatsion ta‘lim va texnologiyalar transferini qo‘llab-quvvatlash tizimini yaratish, ta‘lim va ishlab chiqarishni uzviy bog‘lash, oliy ta‘lim muassasalari faoliyat yo‘nalishlarini tubdan takomillashtirish, ularning xalqaro nufuzini oshirish, samarali boshqaruv tizimini tashkil etish, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabrdagi PF-5847-son farmoni bilan tasdiqlangan O‘zbekiston Respublikasi oliy ta‘lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida belgilandi.

2023 yil 1 yanvar holatiga O‘zbekistonda doimiy aholi soni 36 million kishiga etib, 2010 yilga nisbatan 8 million kishiga (28,7 foizga) oshdi. Ushbu davrda aholi soni yiliga o‘rtacha 2 foizga yoki 600 ming kishiga ko‘paydi.

Statistika agentligi 2023 yilning 1 oktyabr holatiga O‘zbekistonning doimiy aholisi soni 36,6 million kishiga etganini xabar qilgandi.

2022 yil boshida 3–6 yosh oralig‘idagi bolalar soni 2855,2 ming nafarni tashkil qilgan. Prognozlarga ko‘ra, 2026 yilga boranda ularning soni 3567,3 ming nafarni, 2030 yilda esa 3631,9 ming nafarni tashkil etadi.

3–6 yosh oralig‘idagi bolalarni maktabgacha ta‘lim bilan qamrab olishning erishilgan ko‘rsatkichlarini saqlab qolish va kelajakda respublikaning barcha hududlarida jahonning rivojlanayotgan davlatlaridagi kabi ko‘rsatkichlarni (80% atrofida) ta‘minlash uchun 1 million 400 ming nafar bola uchun maktabgacha ta‘lim muassasalarida yangi o‘rinlar tashkil etish, malakali mutaxassis-tarbiyachilarni tayyorlash zarur, deb hisoblanadi.

Umuman qamrovni ta‘minlash uchun byudjetdan qo‘shimcha 38,5 trln so‘m ajratilishi lozim bo‘ladi. Hududlar bo‘yicha tahlillarga asosan Samarqand, Toshkent, Qashqadaryo va Surxondaryo viloyatlarida kelajakda bolalar sonining o‘shish sur‘ati yuqori bo‘ladi, lekin hozirgi kunda qamrov darajasi past ekanligini ko‘rish mumkin. **2030 yilga borib, 3–6 yosh oralig‘idagi barcha bolalarni maktabgacha ta‘lim bilan qamrab olish natijasida 28 000 ta ish o‘rni tashkil etish mumkin.**

2021/2022 o‘quv yilida umumta‘lim maktablarini jami 441,3 ming o‘quvchi bitirgan bo‘lsa, 2022/2023 o‘quv yilida 701,9 ming bola 1-sinfga chiqadi. Ushbu bolalarni maktabga qabul qilish uchun 2022/2023 o‘quv yilining o‘zida qo‘shimcha 260,6 ming o‘quvchi o‘rni zarur bo‘ladi. 2021/2022 o‘quv yilida maktablar pasporti bo‘yicha umumiy loyihaviy quvvati 5111,1 ming o‘rinni tashkil etdi. Hisob kitoblariga ko‘ra, **2026 yilda 7–17 yosh oralig‘idagi bolalar soni 7 mln 642 ming 700 nafarni, 2030 yilda esa 8 mln 660 ming 800 nafarni tashkil etadi.**

2029/2030 o‘quv yiliga qadar bitiruvchilar hamda 1-sinfga qabul qilinadiganlar o‘rtasidagi tafovut o‘rtacha 162,8 ming o‘quvchini tashkil qiladi. Yiliga o‘rta hisobda qo‘shimcha 162,8 ming o‘quvchi uchun kamida 4500 nafar yangi o‘qituvchi jalb qilish zarur bo‘ladi. 2021/2022 o‘quv yilida jami o‘quvchilar soni 6 mln 304 ming 600 nafar, o‘qituvchilar soni 529,1 ming nafar, ya‘ni **bitta o‘qituvchiga 11,9 nafar o‘quvchi to‘g‘ri keladi.** Rivojlangan mamlakatlarda ushbu ko‘rsatkich 10 nafardan oshmaydi.

Bugungi kunda respublikada 178 ta oliy o‘quv yurti faoliyat yuritmoqda. 2021/2022 o‘quv yilida OTMLarga qabul qilinganlar soni 235,9 ming nafarni, jami talabalar soni 808,4 ming nafarni tashkil qilib, bitiruvchilarni oliy ta‘lim bilan qamrab olish darajasi 38%ga etdi. Bitiruvchilarni 50% oliy ta‘lim bilan qamrab olish uchun zarur bo‘lgan talaba o‘rinlari soni:

2026 yilda jami o'rtta ta'limni bitiruvchilar soni 619,0 ming nafar, 2030 yilga borib, 615,5 ming nafar bo'lishi kutilmoqda.

2030 yilgacha o'rtta ta'lim bitiruvchilarining oliy ta'lim bilan qamrovini 50%ga etkazish uchun jami qo'shimcha 646,8 ming talabani o'qitish zarur. 2030 yilda o'rtta ta'lim bitiruvchilarni 50% oliy ta'lim bilan qamrab olish uchun OTMlarning hozirgi quvvatini 8 yil ichida 1,5–1,8 marta oshirish zarur.

Mamlakatimizni zamonaviy bosqichda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish bo'yicha ustuvor vazifalarni ro'yobga chiqarish uchun boshqaruv usullarini qayta ko'rib chiqish, faoliyat samaradorligini oshirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. SHu bois, O'zbekiston jamiyatining qaysi bo'g'inidan qat'iy nazar sog'lom muhitni yaratishda birinchi darajali rahbar mas'uldir.

YAngicha fikrlaydigan, tashabbuskor, el-yurtga sadoqatli kadrlarga keng yo'l ochish bo'yicha samarali tizim ishlab chiqishni davlat fuqarolik xizmatida kadrlar zaxirasini shakllantirishning ustuvor yo'nalishlarini ilmiy-amaliy jihatdan tadqiq etish, milliy, respublika, tarmoq va hududiy darajalarda professional tayyorlangan samarali kadrlar zaxirasini shakllantirish, davlat fuqarolik xizmatiga eng malakali nomzodlarni saralab olish uchun milliy kadrlar zaxirasini boshqarish bo'yicha mas'ul organ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat xizmatini rivojlantirish agentligiga yuklatilgan.

O'zbekistonda aholini ish bilan ta'minlashni yanada yaxshilash va farovonligini oshirishning eng muhim yo'nalishi sifatida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik, xizmat ko'rsatish va kasanachilik sohalarini qo'llab-quvvatlash va rivojlantirishni rag'batlantirish, ishlab chiqarish va ijtimoiy infratuzilmani yanada rivojlantirish bo'yicha ishlar amalga oshirilmoqda.

Bunday dolzarb global muammolarni echish uchun investitsiyalar va ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish orqali ilmiy salohiyatni yangi bosqichga ko'tarish hamda ishlanmalarni amaliyotda qo'llashga qodir bo'lgan muhandislarni tayyorlash masalalari ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunda mamlakatda aholini ish bilan bandligini ta'minlash bo'yicha amalga oshirilayotgan tarkibiy o'zgarishlar quyidagilarni qamrab oladi:

1. Aholining ish bilan bandligi tarkibiy tuzilmasini takomillashtirish hamda ishsiz aholini yangi, mehnat bozorida raqobatbardosh kasb-hunarlariga o'rgatish.

2. Ishlab chiqarishni modernizatsiyalash, texnik va texnologik jihatdan qayta jihozlash, ayniqsa tarkibiy o'zgartirish va diversifikatsiyalashga e'tiborni kuchaytirish. Bu yangi ish o'rinlari yaratish bilan bir qatorda ichki va tashqi iste'molga mo'ljallangan yangi mahsulotlar ishlab chiqarishni va xizmatlar ko'rsatishni ham ko'zda tutadi.

3. Ish bilan bandlikka ko'maklashuvchi markazlar faoliyatini takomillashtirish, bunda eng avvalo ushbu markazlar tuzilmasini maqbullashtirish, global inqiroz sharoitida ustuvor chora-tadbirlarni belgilab olish, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish vazifalaridan kelib chiqqan holda aholini ish bilan ta'minlash uchun ajratilayotgan moliyaviy mablag'larni oqilona taqsimlash chora-tadbirlarni amalga oshirishni talab etadi.

O'zbekistondagi va xorijiy davlatlardagi tashkilotlar tajribasini umumlashtirish personalni boshqarish tizimining asosiy maqsadini, yani kadrlar bilan ta'minlash, ularning samarali ishlashini, kasbiy va ijtimoiy jihatdan rivojlanishini shakllantirishga imkon beradi. SHunga asosan korxonalar va tashkilot personalini boshqarish tizimi shakllantiriladi.

YAngi ish o‘rinlarini tashkil etish, iqtisodiyot tarmoqlari tarkibini diversifikatsiya qilish, malakali mutaxassislar tayyorlash borasida qo‘yilgan chora-tadbirlar aholining bandlik darajasini yanada oshirish imkonini berdi.

Malaka oshirish ishchilar malakasining fan, texnika va iqtisodiyotning zamonaviy darajasiga mosligini ta‘minlashning asosiy usuli sifatida personalni o‘qitishda alohida ahamiyat kasb etadi. Mazlumki, agar inson mustaqil shugullanib, malakasini oshirmasa, olingan bilimlar har besh yilda teng yarmiga eskiradi. Malaka oshirish korxonalarida bir qancha sabablarga ko‘ra keng tarqalgan.

Rahbarlar va mutaxassislar malakasini oshirishning quyidagi tamoyillarini ajratib ko‘rsatish mumkin:

1. Inson faoliyati sohalari (boshqaruv, iqtisodiyot, ekologiya, ilmiy, badiiy, pedagogika, jismoniy tarbiya va tibbiyot) bo‘yicha tinglovchining shaxsiyatini har tomonlama takomillashtirish.

2. Keng miqyosdagi o‘quv modullari asosida maqsadli intensiv tayyorgarlik.

3. Faol o‘qitish usullarini o‘quv vaqtining 60-75 %iga etkazgan holda keng qo‘llanilishi.

4. YUqori malakali olimlar, pedagoglar va rahbarlarni jalb qilish va o‘qitishni o‘qituvchining shaxsiga yo‘naltirilganligi.

5. O‘qitishning individual-guruhli usuli.

6. Zamonaviy texnika vositalari, birinchi navbatda, shaxsiy kompyuterlar, o‘kuv televideniyesi, audiovizual texnika vositalari, videokamera, dasturli o‘qitish vositalari va boshqalardan foydalangan holda o‘qitish jarayonining avtomatlashuvi.

Malaka oshirishning asosi o‘quv modullari asosida tuzilgan moslashuvchan o‘quv dasturlaridir. O‘kuv moduli ma‘lum kursning aniq reja tarkibi, ish maqsadi, vazifalari, boshlang‘ich ma‘lumotlar, o‘qitish uslubi, texnik vositalar. adabiyotlar ro‘yxati, bilimni nazorat qilish usuli belgilangan yakuniy elementidan iborat.

Bozor munosabatlari sharoitida ishsiz shaxslarni kasbga tayyorlash va qayta tayyorlash, ularning malakasini oshirish, to‘la va samarali ish bilan ta‘minlashga ko‘maklashadigan eng muhim omillardan biri bulib, unga aholini ijtimoiy himoya qilish choralarining bir turi sifatida qaraladi. YAngi iqtisodiy-ijtimoiy sharoitda kadrlardan yuksak saviya, ijodiy tashabbus, zamonaviy iqtisodiy fikrlash, ishning yangi uslub va ko‘nikmalarini egallash talab qilinadi. Mehnat muassasalari tomonidan fuqarolarni ishga joylashtirish inglari bilan birgalikda, mehnat bozoridagi talab va taklifni muvofiqlashtirish faoliyati, ishsiz fuqarolarni turli kasblarga tayyorlash, pul to‘lanadigan jamoat ishlarini tashkil etish, mehnat yarmarkalari uyushtirish, mehnat bozoridagi talab va taklifni tadqiq qilish, bu bozordagi talabni o‘shiga ko‘maklashish, hukumatning mehnat munosabat-laridagi ijtimoiy kafolatlarini amalga oshirish ishlari bajarilmoqda. Respublika ishlab chiqarish korxonalarini texnik va texnologik jihatdan yangilash bilan bir qatorda, mavjud personalni boshqarish tizimi va kadrlar menejmenti takomillashtirilish davom ettirilishni taqozo etmoqda. Bu esa, hozirgi bozor iqtisodiyoti sharoitida yanada dolzarb masalaga aylanmoqda.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Qosimova D.S., Nazarova G.G., Salixova N.M., Ismoilova N.S. Inson resurslarini boshqarish. - T.: Iqtisodiyot, 2011.-2136.

2. Zokirova N, Abdurahmonov O.Inqiroz: oqibatlar, bartaraf etish, mehnat muammolari va yangi marralarga chiqish. T.: Fan va texnologiya, 2009. 136-138

3. Umarova, Z. O., & qizi Nurboyeva, Z. Y. (2024). IQTISODIY RIVOJLANISH SHAROITIDA INNOVATSION LOYIHALARNI BOSHQARISH. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(1), 108-113.
4. Odilovna, U. Z., & Alexandrovich, A. A. (2024). ECONOMIC AND LEGISLATIVE CORNERSTONES OF INVESTMENT POLICY OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. *JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE*, 3(1), 87-90.
5. Obidova, F. Y. (2024). TADBIRKOR-ZAMONAVIY MENEJER SIFATIDA. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(1), 103-107.
6. Yahyoyevna, O. F., & Alexandrovich, A. A. (2024). THE ROLE OF FINANCIAL MANAGEMENT IN IMPROVING THE FINANCIAL CONDITION OF ENTERPRISES. *JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE*, 3(1), 44-47.
7. Obidova, F. Y. (2023). QURILISH KORXONALARIDA BOSHQARUV SAMARADORLIGINI BAHOLASH USLUBIYOTI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(4), 74-78.
8. Feruza, O. (2023). How to Create Effective Marketing Strategies for Your Business. *Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences*, 2(3), 12-17.
9. Umarova, Z. O., & Obidova, F. Y. (2023). GLOBALLASHUV SHAROITIDA INNOVATSION LOYIHALARNI BOSHQARISH. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(3), 203-207.
10. Obidova, F. Y., & Umarova, Z. O. (2023). BOSHQARUV FAOLIYATINI AMALGA OSHIRISHDA KADRLARNING GENDER TENGLIGI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(3), 208-215.
11. Feruza, O. (2023). How to Create Effective Marketing Strategies for Your Business. *Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences*, 2(3), 12-17.
12. Yahyoyevna, O. F. (2023). FACTORS AFFECTING THE FORMATION OF INNOVATIVE POTENTIAL AND ITS TRANSFORMATION. *World Economics and Finance Bulletin*, 18, 72-77.
13. Umarova, Z. O. (2020). BUSINESS OPPORTUNITY FOR TOURISM DEVELOPMENT. *Экономика и социум*, (10), 275-278.
14. Умарова, З. О., & Пулатова, М. (2020). CREATION OF AGROSERVICE SERVICES IN AGRICULTURE. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (6-4), 22-25.
15. Obidova, F., & Umarova, Z. (2021). FOREIGN EXPERIENCE OF SMALL BUSINESS DEVELOPMENT. *Экономика и социум*, (5-1), 376-379.
16. Obidova, F. Y. (2020). GREEN INNOVATION IN BUSINESS MARKET. *Экономика и социум*, (10), 191-194.
17. Obidova, F. Y. (2021). PROSPECTS FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT OF TOURISM. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (4-10), 91-95.
18. Umarova, Z. O., & Obidova, F. Y. (2021). MANAVIY QADRIYATLARIMIZ-MILLIY TARBIYA OMILI. *Global Science and Innovations: Central Asia (с.м. в книгах)*, 5(1), 137-140.

19. Obidova, F. Y., & Umarova, Z. O. (2021). IQTISODIYOTNI MODERNIZATSIYALASH SHAROITIDA INNOVATSION LOYIHALARNING O'RNII. *Global Science and Innovations: Central Asia (см. в книгах)*, 3(7), 25-29.
20. Obidova, F. Y., & Muminova, M. (2019). РОЛЬ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ В РАЗВИТИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (3-8), 44-47.
21. Obidova, F. Y. (2020). SMALL BUSINESS IN THE ECONOMY. *Economy and Society*, (2), 264.
22. Umarova, Z. O., & Obidova, F. Y. (2019). SIGNIFICANCE OF FREE ECONOMIC ZONES IN THE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY. *Actual scientific research in the modern world*, (2-6), 53.
23. Obidova, F. Y. (2017). REFORMING OF THE EDUCATIONAL SYSTEM OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. *Actual scientific research in the modern world*, 13(11-13), 87.
24. Умарова, З. О., & Обидова, Ф. Я. (2019). Значение свободных экономических зон в развитии национальной экономики. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (2-6), 53-57.
25. Турумова, Д. (2022). Банк назоратида ички ва ташки аудит ўтказишнинг аҳамияти. *Science and Education*, 3(12), 1013-1022.
26. Турумова, Д. (2022). Банк кредитлари аудитини такомиллаштириш масалалари. *Science and Education*, 3(10), 640-645.
27. Abdumannonovna, T. D. (2023). WAYS OF DEVELOPING THE INTERNAL AUDIT SERVICE IN BUSINESS ENTITIES. *JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE*, 2(8), 37-40.
28. Turumova, D. A., & o'g'li Tolibboyev, Q. G. (2023). AUDITORLIK FAOLIYATIDA TANLAB TEKSHIRISHNING MOHIYATI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(6), 234-240.
29. Turumova, D. A. (2023). O 'ZBEKISTONDA ICHKI NAZORAT TIZIMI–AUDITORLIK TEKSHIRUVI JARAYONINING ASOSIY ELEMENTI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(4), 608-612.
30. Abdumannonovna, T. D. (2023). AUDITORLIK TEKSHIRUVIDA MUHIMLIK DARAJASI. *SCIENTIFIC ASPECTS AND TRENDS IN THE FIELD OF SCIENTIFIC RESEARCH*, 2(14), 60-62.
31. Abdumannonovna, T. D. (2023). AUDITING MOLIYAVIY BOZOR UCHUN ZARURLIGI. *INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 3(34), 290-294.
32. Abdumannonovna, T. D. (2023). AUDITORLIK TEKSHIRUVINI REJALASHTIRISH. *INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION*, 2(22), 243-248.
33. Abdumannonovna, T. D. (2024). IMPORTANCE AND ROLE OF INTERNAL AUDIT IN ENTERPRISES. *JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE*, 3(1), 6-9.
34. Abdumannonovna, T. D. (2024). DEVELOPMENT AND USEFUL ASPECTS OF AUDITING ACTIVITY IN UZBEKISTAN. *JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE*, 3(1), 15-18.

36. Abdumannonovna, T. D., & Abdurasul, A. D. (2024). FORMATION OF STATE FINANCE AND AUDIT ACTIVITY IN THE EARLY PERIODS IN UZBEKISTAN. *JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE*, 3(1), 34-37.
37. Abdumannonovna, T. D., & Sherzod, K. S. (2024). SIGNIFICANCE AND ROLE OF INTERNATIONAL AUDITING STANDARDS. *JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE*, 3(1), 57-60.
38. Abdumannonovna, T. D. (2024). FRAUD DETECTION IN AN AUDIT. *JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE*, 3(1), 136-140.
39. Abdumannonovna, T. D. (2023). AUDITORLIK DALILLARINING AUDITORLIK TEKSHIRUVIDA DOLZARBLIGI. In " *ONLINE-CONFERENCES*" *PLATFORM* (Vol. 1, pp. 469-473).
40. Abdumannonovna, T. D. (2023). AUDITORLIK TEKSHIRUVINI REJALASHTIRISHNING AFZALLIGI. In " *ONLINE-CONFERENCES*" *PLATFORM* (Vol. 1, pp. 474-478).
41. Abdumannonovna, T. D. (2023). AUDITORLIK TEKSHIRUVIDA EKSPERT ISHLARIDAN FOYDALANISHNING MUHIM JIHLATLARI. In " *ONLINE-CONFERENCES*" *PLATFORM* (Vol. 1, pp. 483-487).
42. Обидова, Ф. Я. (2023). УПРАВЛЕНИЕ СИСТЕМОЙ КАЧЕСТВА НА ПРЕДПРИЯТИЯХ. *Экономика и социум*, (11 (114)-1), 929-932.

ZAMONAVIY MENEJER MODELINI YARATISH MASALASI HAQIDA

Axmedova Yulduz Sunatullayevna

Jizzax politexnika instituti Iqtisodiyot va menejment kafedrası assistenti

axmedovay@gmail.com

Tursunmurodov Javohir Jalol o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti 2 bosqich talabasi

Tursunmurodovjavohir2004@gmail.com

Annotasiya: Ushbu maqolada tez o'zgaruvchan texnologik muhit va iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasi sharoitida zamonaviy menejer qanday bo'lishi kerak, uning vakolati nimalardan iborat va unga qo'yiladigan talablar to'g'risidagi ma'lumotlar yoritilgan.

Tayanch atamalar: menejment, menejer, rahbar, faoliyat, ijodkorlik, ma'suliyat, tizim, tashabbus.

Hayotimizga shiddat bilan kirib kelgan yangi raqamli texnologiyalar ham atrofimizdagi hamma narsani – biznes jarayonlarini, biznes modellarini, boshqaruv tuzilmalarini tez o'zgartirmoqda. Lekin asosiysi shundaki, ular yangi menejerlarni, fan-texnika taraqqiyotining yangi bosqichiga mos keladigan zamonaviy boshqaruv kompetensiyalariga ega yangi menejerlarni talab qiladi. Bu sohadagi yutuqlarga erishishning eng qulay yo'li tashkilot rahbarining uzluksiz istiqbolga erishish rejalarini amalga oshirish sharoitlarini ta'minlab berishi hisoblanadi. Ushbu ishlar bilan aynan tashkilot menejeri shug'ullanadi. Ilm-fan va ishlab chiqarishning innovatsiyaga aylanib borayotgan hozirgi globallashuv davrida boshqaruvning har qanday turi yoki tipidagi menejerlar, menejer novatorlarga aylanishini zamonamiz talab qilmoqda. Chunki kechagi yangi texnologiya o'z muddatini o'tamasdanoq bugunning eskisi hisoblanmoqda.

Boshqaruvda marketing talablarining ham kuchayib borishi tashkilotlarda raqobatning ham kuchayishiga olib kelmoqda. Shu nuqtai-nazardan zamonaviy boshqaruvchiga bo'lgan talab faqat dinamik xususiyatlarga ega bo'lib boradi.

Bu yo'nalishda Yevropa davlatlari, AQSH, Xitoy, Kanada, Yaponiya, Malayziya, Janubiy Koreya davlatlari oldinda bormoqda. Innovatsion menejer bilan hozirgacha tayyorlanayotgan va ishlayotgan menejerlar o'rtasidagi farqlar haqida savol tug'iladi. Hozirgi vaqt menejerlari ko'p hollarda o'zlari tanlagan texnologiyalarni va bu texnologiyalar bilan ishlovchilarning faoliyatlariga o'rgangan. Yangi texnologiyalar faqat tashvish va ortiqcha vaqtni olishiga qat'iy ishonchda bo'lgan tartibni qabul qilgan va bu tartibdan yangi bir tartibga o'tishni xoxlashmaydi. Bu usul ham to'g'ri bo'lishi mumkin. Lekin ijtimoiy-iqtisodiy sohaning barcha yo'nalishlaridagi ilg'or tajribalar va yangi texnologiyalar menejer yoki tashkilot rahbarining qanchalik ishbilarmonligidan, hohishi-e'tiboridan qat'iy nazar raqobatni keltirib chiqarmoqda.

Yangi kontseptsiyani ishlab chiqishda boshlang'ich nuqta yangi avlod menejerining modelini (imidjini) yaratish vazifasi edi. U qanday bo'lishi kerak? U nimani bilishi kerak? U nima qila olishi kerak? Boshqacha qilib aytganda, tez o'zgaruvchan texnologik muhit va iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasi sharoitida zamonaviy menejer qanday yangi vakolatlarga ega bo'lishi kerakligini shakllantirish zarur.

Kompetentsiyalarni ikki sohaga bo'lish juda muhim:

1) raqamli texnologiyalarning asosiy bilimlari bilan bog'liq asosiy kompetensiyalar (qattiq ko'nikmalar);

2) shaxsiy rivojlanishning asosiy kompetensiyalari (yumshoq malakalar).

Qobiliyatlarning turli tasniflari mavjud. Masalan, qattiq ko'nikmalarning asosiy kompetensiyalarining bir qismi sifatida BCG quyidagi toifalarni aniqlaydi:

- katta ma'lumotlar va ilg'or tahlillar;
- Agile tajribasi;
- raqamli kontent;
- mobil interfeyslar;
- raqamli mijozlar tajribasi;
- xavf va xavfsizlik;
- raqamli to'lovlar; raqamli brending va reklama;
- an'anaviy dasturiy ta'minot va infratuzilma

Shu bilan birga, yuqori malakali menejerlar nafaqat ushbu barcha sohalar bo'yicha asosiy bilimlarga ega bo'lishlari, balki yangi sharoitlarda ham o'zgarib turadigan shaxsiy vakolatlarni rivojlantirishlari kerak.

Buning ajablanarli joyi yo'q: hammani o'rab turgan ma'lumotlar oqimi ko'p marta oshdi. Ushbu doimiy ulkan axborot oqimida menejer nafaqat harakatlana olishi, balki ushbu oqimni to'g'ri tahlil qilish va tuzishga qodir bo'lishi kerak. U olingan ma'lumotni hozirgi vaziyatga qanday qo'llash mumkinligini va u mas'ul bo'lgan yo'nalishning kelajakdagi rivojlanishiga qanday ta'sir qilishi mumkinligini tushunishi kerak. Zamonaviy menejer mustaqil va faqat to'g'ri qarorlar qabul qila olishi, kompaniyaning rivojlanishining qadriyatlarini va qarashlariga to'liq mos kelishi yoki hatto bozor tendentsiyalaridan oldinda bo'lishi kerak.

Yumshoq ko'nikmalarga an'anaviy ravishda quyidagilar kiradi:

- tanqidiy fikrlash;
- boshqaruv qobiliyatlari;
- muammolar va nostandart vazifalarni hal qilish qobiliyati;
- tashkilot;
- ijodiy fikrlash;
- jamoa va loyihalarda ishlash qobiliyati;
- mustaqil bilim olish qobiliyati;
- samarali muloqot qilish qobiliyati va boshqalar.

Ushbu kompetensiyalarning kombinatsiyasi zamonaviy menejerning yangi qiyofasini shakllantiradi va raqamli iqtisodiyot uchun menejerlarni tayyorlash bo'yicha yangi o'quv rejasini shakllantirish va mavjud ta'lim dasturlarini o'zgartirish uchun asosdir.

Mavjud o'quv rejalari va ta'lim fanlari dasturlarini yangi muammolar va biznes talablarini hisobga olgan holda isloh qilish, biz quyidagi savollarga javob berishimiz kerak:

- qaysi o'quv fanlari etishmayotgan va qaysi biri ortiqcha?
- Qaysi fanlar majburiy, qaysilari ixtiyoriy bo'lishi kerak?
- yakuniy malakaviy ish va amaliyot qanday bo'lishi kerak?
- o'quv jarayoniga qanday yangi ta'lim texnologiyalarini joriy etish kerak?
- yangi o'quv dasturini amalga oshirishga qodir bo'lgan o'qituvchilar jamoasini qanday shakllantirish kerak?
- o'qituvchilarni qayta tayyorlash va ularning malakasini qanday oshirish kerak?

Ushbu savollarga javob berish orqali biz bozorda talabga ega bo'lishi mumkin bo'lgan yangi ta'lim mahsulotini yaratish bo'yicha natijalarga erisha olamiz.

ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Yo'ldoshev N., Zaxidov G. Menejment. Darslik. – T.: “O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati” nashriyoti, 2018 y.
2. Bozorov Sh. Va boshqalar. Menejment va marketing. Darslik.-2017
3. Abdullayev Y. " Menejment asoslari" Toshkent 2019 y
3. Nurimbetov R. Xodimlarni boshqarishning motivatsion mexanizmiga ta'sir etuvchi ustuvor omillarini aniqlash . Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar ilmiy-elektron jurnali 2021 y.
4. Ахмедова, Ю. С. (2023). Инвестициялар-Иқтисодийни Модернизациялашнинг Бош Омили. Barqarorlik Va Yetakchi Tadqiqotlar Onlayn Ilmiy Jurnal, 3(1), 226-229.
5. Axmedova, Y. S. (2024). INVESTITSIYA LOYIHALARI SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING MAZMUNI VA MOHIYATI. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(2), 521-524.
6. Axmedova, Y. S., & qizi Mamadiyeva, F. S. (2024). XODIMLARNI MOTIVATSIYALASHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(1), 611-614.
7. Abdumannonovna, T. D., & Abdurasul, A. D. (2024). FORMATION OF STATE FINANCE AND AUDIT ACTIVITY IN THE EARLY PERIODS IN UZBEKISTAN. *JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE*, 3(1), 34-37.
8. Abdumannonovna, T. D. (2023). AUDITING MOLIYAVIY BOZOR UCHUN ZARURLIGI. *INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 3(34), 290-294.
9. Turumova, D. A. (2023). O 'ZBEKISTONDA ICHKI NAZORAT TIZIMI– AUDITORLIK TEKSHIRUVI JARAYONINING ASOSIY ELEMENTI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(4), 608-612.
10. Turumova, D. A., & o'g'li Tolibboyev, Q. G. (2023). AUDITORLIK FAOLIYATIDA TANLAB TEKSHIRISHNING MOHIYATI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(6), 234-240.
11. Abdumannonovna, T. D. (2024). DEVELOPMENT AND USEFUL ASPECTS OF AUDITING ACTIVITY IN UZBEKISTAN. *JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE*, 3(1), 15-18.
12. Odilovna, U. Z., & Alexandrovich, A. A. (2024). ECONOMIC AND LEGISLATIVE CORNERSTONES OF INVESTMENT POLICY OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. *JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE*, 3(1), 87-90.
13. Yahyoyevna, O. F., & Alexandrovich, A. A. (2024). THE ROLE OF FINANCIAL MANAGEMENT IN IMPROVING THE FINANCIAL CONDITION OF ENTERPRISES. *JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE*, 3(1), 44-47.
14. Umarova, Z. O., & qizi Nurboyeva, Z. Y. (2024). IQTISODIY RIVOJLANISH SHAROITIDA INNOVATSION LOYIHALARNI BOSHQARISH. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(1), 108-113.
15. Обидова, Ф. Я. (2023). УПРАВЛЕНИЕ СИСТЕМОЙ КАЧЕСТВА НА ПРЕДПРИЯТИЯХ. *Экономика и социум*, (11 (114)-1), 929-932.

CARIES DISEASE IN YOUNG CHILDREN

Kuryazov Akbar Qurbanbaevich¹, Karimov Rasulbek Khasanovich², Ruzmetova Dilfuza Tulibaevna³, Bobojanov Yoldoshboy Bakhtiyor son⁴

Head of the "Stomatology" department of the Urganch branch of the Tashkent Medical Academy¹.

Tashkent Medical Academy, Urganch branch, "Pathomorphology" department, associate professor².

Tashkent Medical Academy, Urganch branch, "Obstetrics and gynecology" department, associate professor³.

Assistant of the "Stomatology" department of Urganch branch of Tashkent Medical Academy⁴.

Relevance of the topic: caries disease - among mankind is the most common disease, occurring in 93% of people. Caries is derived from the Latin word rot.

Caries is a complex, slow-moving pathological process in its hard tissues as a result of damage to tooth enamel, caused by bacteria of the oral cavity, mainly *Streptococcus mutans* and *Streptococcus sanguis*.

In general, caries disease in young children is caused by improper oral hygiene, irregular and ineffective cleaning of teeth, irrational diet, eating a lot of food rich in soft carbohydrates, low consumption of raw fruits, hypovitaminosis, lack of certain minerals (fluorine, phosphorus, calcium) in drinking water, at a young age. As a result of rickets, tuberculosis, improper formation of teeth, weakened immunity and pathology of the gastrointestinal system are considered to be one of the urgent problems of medicine today.

Purpose of work: as the purpose of the work, the occurrence, causes and spread of caries in children of kindergarten age living in the city of Urganch were studied.

Results obtained: the results of the investigation showed that children of kindergarten age had caries, and the cause of the disease was the failure to follow the rules of dental hygiene in time.

In addition to dental caries, diseases such as pulpitis, periodontitis, cysts, and fluous disease have also been identified as complications.

Conclusions: In conclusion, it can be said that the correct cleaning of teeth for the prevention of caries in children of kindergarten age - 2 times a day after meals for about 2 minutes. Mouthwash – special mouthwashes kill 99% of bacteria in the mouth. Avoid eating hot or cold foods - eating very hot or very cold foods or drinking liquids can damage tooth enamel and make it susceptible to germs. Staying under the supervision of a dentist - visiting a dentist every six months prevents yellowing of teeth, loss of mineralization, formation of gum stones and caries.

References:

1. Artikova D. O., Ruzmetova D. T. XORAZM VILOYATIDA HOMILADOR AYOLLARDA SIYDIK YO 'LLARI INFEKSIYASINI KECHISHI VA UNGA OLIB KELUVCHI OMILLAR //INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENCE AND EDUCATION. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 3-4.
2. Bekchanov A. J. et al. Causes of death in infants born to women affected by Covid-19 disease //American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149). – 2023. – T. 1. – №. 5. – C. 34-38.

3. Khasanovich K. R., Tulibaevna R. D., Ziyaeovich T. H. DISTRIBUTION OF PERINATAL DISEASE IN NEWBORN CHILDREN IN KHORZAM PROVINCE BY CITY AND DISTRICT AND CAUSES OF DEATH //World Bulletin of Public Health. – 2021. – Т. 5. – С. 82-85.
4. Каримов Р., Авезов М. Оценка перинатальных случаев смерти, уровня и состояния заболеваний уха, горла и носа //Журнал вестник врача. – 2021. – Т. 1. – №. 1. – С. 60-63.
5. Karimov R. X., Tursunov X. Z., Ruzmetova D. T. Modern approaches to perinatal disease in diabetes in pregnant women //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2021. – Т. 11. – №. 12. – С. 173-179.
6. Karimov R. X., & Musaev U. M. (2023). ANALYSIS OF RESEARCH AND COMMISSION FORENSIC EXPERTISES CONDUCTED ON LIVING PERSONS. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*, 1(5), 61–63. Retrieved from <http://grnjournal.us/index.php/AJPMHS/article/view/423>
7. Каримов Р. Х., Мусаев У. М., Рузметова Д. Т. ЯТРОГЕНИЯ НА ПРИМЕРАХ ИЗ ПРАКТИКИ (По данным лет обзор) //International conference on multidisciplinary science. – 2023. – Т. 1. – №. 1. – С. 10-12.
8. Каримов, Р. Х., Мусаев, У. М., Рузметова, Д. Т., & Султанов, Б. Б. (2023, October). ЯТРОГЕНИЯ В НЕОНАТОЛОГИИ (ПО ДАННЫМ ЛЕТ. ОБЗОР). In *International conference on multidisciplinary science* (Vol. 1, No. 3, pp. 76-78).
9. Каримов Р. Х. и др. ВРАЧЕБНЫЕ ОШИБКИ В ПРАКТИКЕ АКУШЕРОВ-ГИНЕКОЛОГОВ //Past and Future of Medicine: International Scientific and Practical Conference. – 2023. – Т. 2. – С. 114-117.
10. Kh K. R. et al. PATHOMORPHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF RESPIRATORY AIRCRAFT CHANGES IN INFANTS BORN FROM MOTHERS WITH COVID-19 //JOURNAL OF HEALTHCARE AND LIFE-SCIENCE RESEARCH. – 2023. – Т. 2. – №. 8. – С. 21-28.
11. Матякубова С., Рузметова Д. Особенности клинического течения при преждевременном излитии околоплодных вод и принципы ведения беременных //Журнал проблемы биологии и медицины. – 2019. – №. 1 (107). – С. 175-177.
12. Матякубова С., Рузметова Д. Фоновые факторы, влияющие на течение беременности и её исход при преждевременных разрывах плодных оболочек //Журнал проблемы биологии и медицины. – 2018. – №. 4 (104). – С. 203-205.
13. Ruzmetova D. T., Matyakubova S. A. CLINICAL PRACTICAL ASSESSMENT APPLICATION OF POLYMERASE CHAIN REACTION AS A TEST FOR ASSESSING MICROBIOCINOSIS IN PREGNANT WOMEN //Central Asian Journal of Pediatrics. – 2021. – Т. 2021. – №. 1. – С. 37-49.
14. Ruzmetova D. T., Matyakubova S. A. OCCURRENCE OF UTERINE MYOMA IN WOMEN OF REPRODUCTIVE AGE IN KHOREZM REGION //Open Access Repository. – 2023. – Т. 4. – №. 3. – С. 489-492.
15. SA M., DT R. RISK FACTORS OF DEVELOPMENT OF PRETERM PREMATURE RUPTURE OF FETAL MEMBRANES IN PREGNANT WOMEN //European Science Review. – 2018. – Т. 1.
16. Sabirjanovich Y. B. et al. ETHERIOLOGICAL FACTORS OF DEATH IN PNEUMONIAS FOUND IN NEWBORNS //EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE. – 2023. – Т. 3. – №. 8. – С. 1-4.

17. Юлдашев, Б. С., Каримов, Р. Х., & Бекчанов, А. Ж. (2023, July). COVID-ўтказган оналардан туғилган чақалоқларда пневмония касаллигининг асоратлари. In *Past and Future of Medicine: International Scientific and Practical Conference* (Vol. 2, pp. 10-12).
18. Юлдашев, Б. С., Каримов, Р. Х., & Джуманиязова, Н. С. (2024). COVID-19 ЎТКАЗГАН ЧАҚАЛОҚЛАРДА ЛИМФА ТУГУНЛАРИНИНГ МОРФОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ (ХОРАЗМ ВИЛОЯТИ ПАТОЛОГИК АНАТОМИЯ ЭКСПЕРТИЗА БЮРОСИ, ХОРАЗМ ВИЛОЯТ ПЕРИНАТАЛ МАРКАЗИ). *Молодые ученые*, 2(3), 15-16.
19. Каримов Р.Х. / ХОРАЗМ ВИЛОЯТИДА ПЕРИНАТАЛ ЎЛИМНИНГСАБАБЛАРИ ВА ПАТОЛОГИК АНАТОМИЯСИ // Автореферат: - Т: "Muxarririyat va nashriyot" бўлими, 2021 – 46 б.
20. Каримов Р.Х. / ХОРАЗМ ВИЛОЯТИДА ПЕРИНАТАЛ ЎЛИМНИНГСАБАБЛАРИ ВА ПАТОЛОГИК АНАТОМИЯСИ // Диссертация: - Т: "Muxarririyat va nashriyot" бўлими, 2021 – 111 б.
21. Tulibayevna R. D. Characteristics of Urogenital Tract Microbiota During Pregnancy // *Research Journal of Trauma and Disability Studies*. – 2022. – Т. 1. – №. 10. – С. 249-254.
22. Юлдашев, Б. С., Каримов, Р. Х., & Джуманиязова, Н. С. (2024). ПАНДЕМИЯ ДАВРИДА ПНЕВМОНИЯ КАСАЛЛИГИ БИЛАН КАСАЛЛАНГАН ЧАҚАЛОҚЛАРДА ЛИМФА ТУГУНЛАРИНИНГ МОРФОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ ЎЛИМ САБАБЛАРИ. *AMALIY VA TIBBIYOT FANLARI ILMIY JURNALI*, 3(1), 197-201.
23. Юлдашев Б. С., Каримов Р. Х., Бекчанов А. Ж. COVID-19 ЎТКАЗГАН ЧАҚАЛОҚЛАРДА ПНЕВМОНИЯНИНГ МОРФОЛОГИК ХУСУСИЯТИ // *International Scientific and Practical Conference of Students and Young Scientists" Sustainable Development: Problems, Analysis, Prospects"* (Poland). – 2023. – С. 26-28.
24. Yuldashev B. S. et al. Causes of Pneumonia In Infants Born of Mothers Infected With Covid-19 // *International Journal of Integrative and Modern Medicine*. – 2023. – Т. 1. – №. 1. – С. 9-16.
25. Yuldashev, B. S., Kuruyazov, A. Q., Khodzhimuratov, O., & Karimov, R. X. (2023). OCCURRENCE OF CLINICAL PALATE AND LIP DEFECT WITH FACIAL ANOMALIES IN KHORAZM REGION. *International Bulletin of Medical Sciences and Clinical Research*, 3(11), 80-85.
26. Kuryazov Akbar Quranbaevich, Karimov Rasulbek Khasanovich, Ruzmetova Dilfuza Tulibaevna, & Bobojanov Yoldoshboy Bakhtiyor o'g'li. (2024). PREVENTION OF PERIODONTITIS DISEASE IN MIDDLE-AGED WOMEN. *INTERNATIONAL CONFERENCE ON MEDICINE, SCIENCE, AND EDUCATION*, 1(1), 271–274. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10599587>
27. Yuldashev, B. S., Kuruyazov, A. Q., Khodzhimuratov, O., & Karimov, R. X. (2023). A CASE OF LIP DEFECT WITH FACIAL ANOMALIES IN KHORAZM REGION. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences* (2993-2149), 1(9), 547-552.
28. Sabirjanevich, Y. B., Khasanovich, K. R., Tulibaevna, R. D., & Safarboevich, R. S. (2024). RATE OF GLAUCOMA IN PENSION AGE CITIZENS (2023 in the example of the city of Urganch). *International Journal of Alternative and Contemporary Therapy*, 2(1), 4-7.
29. Sabirjanevich, Y. B., Khasanovich, K. R., & Safarboevich, R. S. (2024). RELATIONSHIP OF OTHER TYPES OF DISEASES WITH EYE DISEASES. *МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА*, 2(1), 29-35.

**Йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг ўзига хос
жихатлари**

Умаров Ислом Алишерович
Фаргона вилоят ИИБ ЖХХ ЙҲБ
1-ТРЎва ИОБ бўлими бошлиғи

Аннотация. Ушбу мақолада йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг ўзига хос жихатлари таҳлил қилинган. Муаллифнинг фикрича, йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликлар профилактикасига жиддий эътибор қаратиш лозим.

Муаллифнинг назаримизда йўл ҳаракатига оид ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг учда муҳим таркибий қисми мавжуд: биринчиси – йўлларда ҳаракатланиш хавфсизлигининг техник жихатлари; иккинчиси – йўлларда хавфсиз ҳаракатланишнинг маъмурий жихатлари. Йўлларда хавфсиз ҳаракатланишнинг маъмурий жихатларининг институционал ва ҳуқуқий асослари мавжуд; учинчиси – йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси.

Калит сўзлар: йўл ҳаракати; йўл ҳаракати қоидалари; йўл ҳаракати хавфсизлиги; йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликлар йўл-транспорт ҳодисалари; ҳуқуқбузарликлар профилактикаси.

Особенности профилактики нарушений правил дорожного движения

Аннотация. В данной статье анализируются конкретные аспекты профилактики нарушений правил дорожного движения. По мнению автора, серьезное внимание следует уделить профилактике нарушений правил дорожного движения.

По мнению автора, существуют три важные составляющие профилактики нарушений правил дорожного движения: первая – технические аспекты безопасности дорожного движения; второй – административные аспекты безопасности дорожного движения. Существуют институциональные и правовые основы административных аспектов безопасности дорожного движения; третье – предупреждение нарушений правил дорожного движения.

Ключевые слова: трафик; правила дорожного движения; безопасность дорожного движения; нарушения правил дорожного движения, дорожно-транспортные происшествия; предотвращение преступления.

Features of the prevention of traffic violations

Annotation. This article analyzes specific aspects of the prevention of traffic violations. According to the author, serious attention should be paid to the prevention of traffic violations.

According to the author, there are three important components in the prevention of traffic violations: the first is the technical aspects of road safety; the second is the administrative aspects of road safety. There are institutional and legal frameworks for the administrative aspects of road safety; the third is the prevention of traffic violations.

Key words: traffic; Traffic Laws; road safety; traffic violations, traffic accidents; crime prevention.

Бугунги кунда бутун дунёда йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш давлат ва жамият олдида турган энг жиддий масалалардан бири ҳисобланади. Дунё мамлакатлари

орасида йўлларда ўлим даражаси замонавий илм-фаннинг яқиндан ўрганиш йўналишларидан биридир. Бир қатор мамлакатларда автоҳалокат натижасида ўлим ҳолатлари аҳоли сонининг қисқаришининг асосий сабабларидан бири ҳисобланади.

Йўл-транспорт ҳодисаларида ҳалок бўлганларнинг дунё микёсидаги статистикаси Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти томонидан юритилади ва ҳар 3-5 йилда бир марта “Йўл ҳаракати хавфсизлиги бўйича Global Status Report” деб номланган махсус ҳисоботда эълон қилинади. Ушбу ҳисобот 100 минг аҳолига йилига ўртача ўлим даражаси ҳақида маълумот беради¹ Маълумотларга кўра ҳар йили 1,3 миллионга яқин одам йўлларда ҳалок бўлади ва 50 миллионга яқин одам жароҳат олади. 5 – 29 ёшдаги одамлар учун йўл-транспорт ҳодисалари ҳаёт учун асосий хавф ҳисобланади. Дунё бўйлаб ҳар тўртинчи ўлим пиёдалар ва велосипедчилар орасида содир бўлади.

“Йўл ҳаракати хавфсизлиги бўйича Global Status Report” ҳисоботларига кўра куйидаги давлатлар ҳар юз минг кишига нисбатан ўлимлар сони юқорилигини кўрсатмоқда: Доминикан (64.6 киши), Зимбабве (41.2 киши), Венесуэла (39 киши), Либерия (38.9 киши) ҳамда Эритрея (37.9 киши). Мазкур ҳисоботда Ўзбекистон 179 та мамлакат ичида 117 ўрин қад этиб йўл транспорт ҳодисаларидаги ўлимлар сони ҳар юз минг кишига нисбатан 11,7 кишини ташкил этган².

Бугунги кунда йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш масаласида турли тадқиқотлар ва изланишлар олиб борилади. Аммо бу борадаги тадқиқотларнинг аксарияти техник мазмунда бўлиб, асосан йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлашга қаратилганлиги билан ажралиб туради. Бундай тадқиқотларда асосан йўл ҳаракати билан боғлиқ хавфларнинг олдини олишга қаратилган техник мазмундаги таклифлар илгари сурилган³.

¹ <https://nonews.co/directory/lists/countries/mortality-road-traffic>

² <https://nonews.co/directory/lists/countries/mortality-road-traffic>

³ Гасилова О.С. Методика обеспечения безопасности дорожного движения на регулируемых пересечениях при наличии поворотных потоков: Автореф. дис. ... канд. тех. наук. – Санкт-Петербург, 2021. – 28 с., Джурук Д.С. Методика повышения безопасности дорожного движения на двухполосных дорогах в местах концентрации ДТП на примере Сибирского Федерального округа: Автореф. дис. ... канд. тех. наук. – Санкт-Петербург, 2020. – 24 с., Куракина Е.В. Методология обеспечения безопасности дорожного движения по критерию «нулевой смертности» в дорожно-транспортных происшествиях: Автореф. дис. ... док. тех. наук. – Орёл, 2022. – 44 с., Курьянова О.Е. Повышение безопасности дорожного движения методами совершенствования системы подготовки водителей: Автореф. дис. ... канд. тех. наук. – Москва, 1998. – 21 с., Доткулова А.С. Повышение безопасности дорожного движения на основе оценки поведения водителя: Автореф. дис. ... канд. тех. наук. – Москва, 2022. – 24 с., Якупова Г.А. Повышение безопасности дорожного движения на основе системного подхода с применением современных методов и моделей: Автореф. дис. ... канд. тех. наук. – Казань, 2021. – 19 с., Шешера Н.Г. Повышение безопасности дорожного движения на основе усовершенствованной методики коэффициентов аварийности (на примере города Хабаровска) : Автореф. дис. ... канд. тех. наук. – Хабаровск, 2017. – 16 с., Эвленин Р.Г. Разработка мероприятия по повышению безопасности дорожного движения (на примере Республики Дагестан): Автореф. дис. ... канд. тех. наук. – Москва, 2007. – 21 с., Ле Тхи Куе Ань. Совершенствование методов оценки безопасности движения на дорожной сети вьетнама): Автореф. дис. ... канд. тех. наук. – Москва, 2011. – 23 с., Буй Хоанг Лам. Влияние основных дорожных факторов на безопасность движения в условиях вьетнама: Автореф. дис. ... канд. тех. наук. – Москва, 2011. – 26 с.

Албатта йўлларда ҳаракат хавфсизлигини таъминлаш орқали йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш муҳим. Аммо йўл ҳаракати қатнашчиларининг девиант хулқ-атвори, шунингдек жабрланиш эҳтимоли билан боғлиқ масалалар эътибордан четда қолмоқда. Йўл ҳаракатига доир юридик йўналишдаги тадқиқотларда эса асосан йўл ҳаракати хавфсизлигини ташкил этишга оид масалалар тадқиқ этилган⁴.

Бизнинг назаримизда йўл ҳаракатига оид ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг учда муҳим таркибий қисми мавжуд:

биринчиси – йўлларда ҳаракатланиш хавфсизлигининг техник жиҳатлари. Барча ҳолларда йўл-транспорт ҳодисалари ҳуқуқбузарлик ҳисобланади ва уларнинг иккита техник жиҳати мавжуд: 1. транспорт воситаси иштирокида юз беради; 2. транспорт воситаларнинг техник ҳаракатланиши учун мўлжалланган йўлларда юз беради;

иккинчиси – йўлларда хавфсиз ҳаракатланишнинг маъмурий жиҳатлари. Йўлларда хавфсиз ҳаракатланишнинг маъмурий жиҳатларининг институционал ва ҳуқуқий асослари мавжуд. Институционал асосларига кўра йўлларда хавфсиз ҳаракатланишни ташкил этиш бўйича ваколатли субъектлар фаолият юритади, шунингдек йўлларда хавфсиз ҳаракатланишга оид маъмурий-ҳуқуқий мазмундаги норматив ҳуқуқий ҳужжатлар мавжуд бўлади;

учинчиси – йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси. Йўл ҳаракатига доир турли ҳуқуқбузарлик содир этилишининг олдини олишга қаратилган чора-тадбирлар тизими давлат ва нодавлат ташкилотлари томонидан амалга оширилади.

Бир сўз билан айтганда йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликларнинг детерминатлари комплекс характерга эга бўлиб, техника, юридик, психология ва педагогика фанларининг маълум мустақил институтларини камраб олади.

Йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликларнинг сабаб ва шарт-шароитлари турли омилларга боғлиқ ҳисобланади ва уларнинг ўзига хос томонларини аниқлаш бу борадаги ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш самарадорлигини оширишга хизмат қилади.

Мамлакатимизда йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тизимининг устувор йўналишлари сифатида қуйидагилар назарда тутилган:

автомобиль йўллари инфратузилмасини такомиллаштириш ва уларнинг сифатини яхшилаш, йўл ҳаракати иштирокчиларининг “пиёда — жамоат транспорти — велотранспорт — автотранспорт” устуворлиги асосида хавфсиз ҳаракатланиши учун ишончли шарт-шароитлар яратиш;

ҳайдовчиларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимига инновацион педагогик технологияларни жорий қилган ҳолда, ўқув жараёнини сифат жиҳатидан янги босқичга олиб чиқиш;

⁴ Рахимов К.М. Йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш тизимининг назарий-ҳуқуқий жиҳатлари: юрид. фан. бўй. фалс. докт. дисс. Автореф. – Т. – 2022. 53.б., Войтенков Е.А. государственное обеспечение безопасности дорожного движения в России: исторический опыт и перспективы: Автореф. дис. ... док. юрид. наук. – Москва, 2014. – 45 с. Россинский Б.В. Государственная система обеспечения безопасности дорожного движения: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 1993. – 29 с., Калужный Ю.Н. Обеспечение безопасности дорожного движения в Российской Федерации: концептуальные организационно-правовые основы: Автореф. дис. ... док. юрид. наук. – Москва, 2020. – 49 с.,

хайдовчи ва пиёдаларнинг йўл ҳаракати қоидаларига риоя қилиш маданиятини ошириш, ҳар қандай қоидабузарлик учун жазо муқаррарлигини таъминлаш;

йўл ҳаракати қоидалари асосларини болалиқдан сингдиришни йўлга қўйиш, ушбу амалиётни мактабгача таълим ташкилотлари ва умумтаълим мактабларида жорий этиш;

йўл ҳаракатини ташкил этишни тўлиқ рақамлаштириш, илғор ахборот-коммуникация технологияларини жорий қилган ҳолда, янги бошқарув ва назорат тизимларини татбиқ қилиш⁵.

Бироқ бугунги кунда кенг жамоатчилик ҳамда илмий академик жамият ҳамда амалиёт ходимлари ўртасида йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликларнинг профилактикасини ташкил этишнинг асосан куйидаги иккита устувор йўналиши бўйича фикр билдирилмоқда:

Биринчиси – йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликлар учун жарималарнинг миқдорини ошириш;

Иккинчиси – йўл инфратузилмасининг ҳолатини яхшилаш.

Бугунги кунда фанда ва амалиётда йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликларни умумий ҳуқуқбузарликларнинг таркибий қисми сифатида тушунилади. Масалан, И.К. Шахриманян “Йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш ички ишлар органларининг профилактика фаолиятининг йирик ва мураккаб тизимининг куйи тизими сифатида қаралиши керак”, деб ҳисоблайди⁶. Хусусан, С.Б. Хўжакулов ҳуқуқбузарликлар профилактикасини анча кенг тушунади. Хусусан, унинг фикрича, бугунги кунда “ҳуқуқбузарликлар профилактикаси” – фаолият, қонунчилик, фан, илм соҳалари ва таълим йўналиши (мутахассислик) сифатида шакллангани, шунингдек келгусида “ҳуқуқ соҳаси” сифатида ҳам шакллантириш зарур⁷.

Демак С.Б. Хўжакуловнинг ушбу фикрини методик асос қилиб оладиган бўлсак йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликлар профилактикаси:

биринчидан, фаолият соҳаси;

иккинчидан, қонунчилик соҳаси;

учинчидан, фан соҳаси;

тўртинчидан, таълим соҳаси;

бешинчидан, илм соҳаси бўлиши лозим.

Йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолият соҳаси сифатида анча узоқ тарихга эга. Таъбир жоиз бўлса биринчи йўл ҳаракати белгиларининг жорий этилиши муносабати билан йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси фаолияти бошланган. Гап шундаки, йўл ҳаракати белгиларининг жорий этилиши муносабати билан уларнинг мазмунини тушунтириш ва тарғиб қилишга эҳтиёж туғулган ва ўз навбатида йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолиятининг амалда бошланишига олиб келган.

⁵ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 4 апрелдаги “Автомобиль йўлларида инсон хавфсизлигини ишончли таъминлаш ва ўлим ҳолатларини кескин камайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-190-сон қарори // <https://lex.uz/docs/5937573#5941909>.

⁶ Шахриманян И К Деятельность органов внутренних дел по пропаганде безопасности дорожного движения Учебное пособие М.1979 С 10.

⁷ С.Б. Хўжакулов. Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси: генезиси, назарияси ва амалиёти: Юрид. фан. докт-ри. ... дис. – Т., 2023. 29 б.

Собиқ СССР ҳудудида ўтган асрнинг 20-30 йилларидан бошлаб йўл ҳаракати хавфсизлиги тарғиботи ташкил этишга алоҳида эътибор қаратила бошланди. Хусусан, 1932 йилда Ишчи-деҳқон милициясининг 36-сонли Бош бошқармаси томонидан қабул қилинган "Кўчаларда хавфсизлик масалалари бўйича ташвиқотни бошлаш чора-тадбирлари тўғрисида"ги циркуляр ва СССР НКВДнинг 1939 йил 440-сон "Йўл ҳаракати хавфсизлиги бўйича ташвиқот ва тарғибот ишлари бўйича кўрсатмалар эълони" шулар жумласидандир.

Бугунги кунда Ўзбекистон Республикасининг 2013 йил 10 апрелдаги «Йўл ҳаракати хавфсизлиги тўғрисида»ги ЎРҚ-348-сонли Қонунида йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширувчи субъектлар доираси анча тор белгиланган. Унга кўра Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси, Маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, Ўзбекистон автомобиль ва дарё транспорти агентлиги, Автомобиль йўллари қуриш ва фойдаланиш ташкилоти, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Давлат йўл ҳаракати хавфсизлиги хизмати йўл ҳаракати хавфсизлиги соҳасида маълум ваколатларга эга ва йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлашда фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг ва нодавлат ноижорат ташкилотлари иштирок этади⁸. Қолбуки, мактабгача таълим ташкилотлари ва умумтаълим мактаблари ва бошқа таълим муассасалари ҳам йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлашда муҳим функцияларни бажаради.

Биз йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликлар профилактикасини умумий ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг таркибига киради деган фикрдан йироқмиз. Нега деганда, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 29 ноябрдаги "Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПФ-27-сон Фармонига биноан ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолияти, жамоат тартибини сақлаш фаолияти, йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш фаолияти ҳамда пробация фаолияти жамоат хавфсизлигини таъминлашнинг алоҳида таркибий қисмлари сифатида назарда тутилган⁹.

Йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тегишли қонунчилик ҳужжатлари билан тартибга солинади. Ўзбекистон Республикаси қонунчилик тармоқларининг Умумҳуқуқий классификаторига "16.04.02.00 Йўл ҳаракати хавфсизлиги. Парвозлар хавфсизлиги" киритилган¹⁰.

Бироқ таҳлиллар йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўйича қонунчилик ҳужжатлари ҳали ягона тизим сифатида шаклланмаганлигини кўрсатмоқда. Бу борада К.М. Рахимов ҳам йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлашга доир қонунчилик ҳужжатлари жуда кўп ва тарқоқлигини, ушбу муаммони ҳал этиш учун соҳага доир қонун ҳужжатларини тизимлаштириш, кодификациялаш лозимлигини таъкидлаб, ушбу масалани ҳал этишнинг 2 хил усули таклиф этилган. Биринчиси, йўл

⁸ Ўзбекистон Республикасининг 2013 йил 10 апрелдаги «Йўл ҳаракати хавфсизлиги тўғрисида»ги ЎРҚ-348-сонли Қонуни // <https://lex.uz/acts/2153411>

⁹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 29 ноябрдаги "Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПФ-27-сон Фармони // <https://lex.uz/uz/docs/5749291>.

¹⁰ Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирининг 2016 йил 10 октябрдаги 243-мх-сонли "Ўзбекистон Республикаси қонунчилик тармоқларининг Умумҳуқуқий классификаторини тасдиқлаш тўғрисида"ги буйруққа ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш ҳақида"ги буйруғи // <https://lex.uz/docs/3041406?query=16.05.02.00>.

ҳаракати хавфсизлиги соҳасига доир барча қонунчилик ҳужжатларини мазмунан бирлаштириб, ягона Йўл ҳаракати хавфсизлиги кодексини ишлаб чиқиш, иккинчиси, Ҳукумат қарорларининг мазмунан яқин ва такрорланувчи турларини аниқлаб, бирлаштириш, ҳаволаки нормаларни чиқариб ташлаш ва Ички ишлар вазирининг ички идоравий ҳужжатларини юқори юридик кучга эга Ҳукумат қарори шаклида қайта қабул қилиш ёки бирлаштириш¹¹.

Афсуски бугунги кунда йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фан сифатида шаклланигани йўқ. Бунинг асосий сабабларидан бири ушбу фаолиятнинг техника ва юриди ҳуқуқбузарликлар фанлар тизимида алоҳида ўрганилиши, бу борада ягона ёндашувларнинг мавжуд эмаслиги ҳисобланади.

Юқоридаги таъкидланганидек, йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва уни ташкил этиш техника, юридик, психология ва педагогика фанлари доирасида алоҳида ўрганиб келинмоқда.

Йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликлар профилактикаси таълим соҳаси сифатида ҳам тўла шаклланигани йўқ. Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университетининг «Йўл-патруль хизматининг қўмондонлик-тактик фаолияти» ихтисослиги бўйича¹², Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Малака ошириш институтида эса «Йўл-патруль фаолияти» мутахассислиги бўйича таълим йўналишлари мавжуд.¹³

Йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бугунги кунда фан соҳаси сифатида асосан юридик ҳамда техника фанлари доирасида ўрганилади.

Криминология ва ҳуқуқбузарликлар профилактикасига оид адабиётларда ҳуқуқбузарликлар ҳуқуқбузарликлар профилактикаси одатда қасдан содир этиладиган ҳуқуқбузарликларга нисбатан қўлланилади¹⁴. Бироқ йўл ҳаракатига доир

¹¹ Рахимов К.М. Йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш тизимининг назарий-ҳуқуқий жиҳатлари: юрид. фан. бўй. фалс. докт. дисс. Автореф. – Т. – 2022. Б.13.

¹² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 15 апрелдаги “Жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасида профессионал кадрларни тайёрлаш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-5077-сон қарори // <https://lex.uz/ru/docs/5377545>.

¹³ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 15 апрелдаги “Ички ишлар органлари учун профессионал кадрларни тайёрлашнинг сифат жиҳатидан янги тизимини жорий этиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-5076-сон қарори // <https://lex.uz/ru/docs/5377619#5378460>.

¹⁴ Масалан мустақиллик йилларида З.С. Зарипов томонидан 1991 йил 29 сентябрда “Ҳуқуқбузарлик профилактикасининг ҳуқуқий чоралар тизими ва уни самарали амалга оширишнинг асосий шартлари” мавзусида докторлик диссертацияси ҳамда З.Ф. Иноғомжонова томонидан 1991 йил 4 мартда “Хусусий ажрим-суднинг профилактик функциясини амалга оширишдаги муҳим восита” мавзусида, А.Н. Бикбулатов томонидан 1994 йил 27 майда “Взаимодействие профессиональных союзов Узбекистана с правоохранительными органами в профилактике правонарушений” мавзусида, У. Абдуганиев томонидан 1994 йил 16 декабрда “Криминологическая характеристика и профилактика преступлений, совершаемых несовершеннолетними” мавзусида, М. Собиров томонидан 1997 йил 28 январда “Проблемы использования криминологической, компьютерной и иной информации в профилактике правонарушений” мавзусида, Б.А. Орифжонов томонидан 1997 йил 29 апрелда “Правовые и организационные основы деятельности участковых инспекторов милиции по профилактике правонарушений” мавзусида, Р.А. Турдиев томонидан 2001

хуқуқбузарликларнинг аксарияти эҳтиётсизлик оқибатида содир этилади. Шу сабабли мазкур тоифадаги хуқуқбузарликлар профилактикасини ташкил этишнинг ўзига хос жиҳатларидан бири сифатида уларнинг аксарияти эҳтиётсизлик оқибатида содир этилишини ҳам назардан четда қолдирмаслик керак. Хусусан, А.В. Соляной ҳам ўз тадқиқотларида йўл ҳаракати соҳасида жиноятларнинг асосан эҳтиётсизлик оқибатида содир этиладиган қуйидаги иккита типологиясини ажратиб кўрсатади: йўл ҳаракати қоидаларига қасдан бепарволик (“шахснинг бевосита жиноий тип”), ситуацион (“криминал” тип) “ҳиссий”¹⁵.

Шу билан бирга йўл ҳаракатига доир хуқуқбузарликлар профилактикаси ҳақида сўз юритилганда болалар иштирокидаги йўл-транспорт ҳодисаларининг олдини олишга алоҳида эътибор қаратилади. Чунки, йўл ҳаракатига доир хуқуқбузарликларнинг виктимологик жиҳатлари ҳам мавжуд. Айниқса болаларнинг йўл-транспорт ҳодисаларига учраш эҳтимоли уларнинг виктимлик жиҳатлари билан бевосита боғлиқ ҳисобланади. Хусусан, жисмоний ва ақлий ривожланишига кўра болалар йўл-транспорт ҳодисаларининг қурбони бўлиш эҳтимоли юқори ҳисобланади. Маълумотларга кўра, болаларнинг бевақт ҳаётдан кўз юмишининг асосий омиллардан бири (39%) йўл-транспорт ҳодисалари ҳисобланади. Ҳар йили йўл-транспорт ҳодисалари натижасида 18 ёшгача бўлган 186 300 нафар бола, ҳар куни эса 500 дар ортиқ болалар ҳалок бўлади. Йўл-транспорт ҳодисалари 5 ёшдан ошган болалар ўлимининг тўртта энг кенг тарқалган сабабларидан бири ҳисобланади¹⁶. Республикамизда ҳам ўлим билан боғлиқ йўл-транспорт ҳодисаларининг салмоғи юқорилигича қолмоқда. Хусусан, 2022 йилда 2086 та, 2023 йилда эса 1949 ўлим билан боғлиқ йўл-транспорт ҳодисалари юз берган ва 2022 йилда 9209 нафар шахслар, 2023 йилда эса 9609 нафар шахслар ҳалок бўлган.

Е.С. Ромашиниха ўз тадқиқотларида болаларнинг йўлда бахтсиз ҳодисаларга мойиллиги уларнинг қуйидаги психофизиологик ривожланиш хусусиятларига боғлиқлигини аниқлаган: вазиятни етарли даражада баҳолай олмаслик; эҳтиёткорлик билан ҳаракат қилиш заруратини унутиш; катталарга таклид қилиш истаги; асосийни иккиламчидан ажратиш қобилиятининг йўқлиги; реал вазиятда ўз имкониятларини қайта

йил 8 июнда “Вояга етмаганлар томонидан такроран хуқуқбузарлик содир этишининг олдини олишда маъмурий-хуқуқий таъсир чоралари ва ижтимоий назорат” мавзусида, У.О. Мамадалиев томонидан 2002 йил 28 майда “Криминологическая характеристика и профилактика преступлений, связанных с иностранными гражданами” мавзусида, Ғ.Т. Абдуллахўжаев томонидан 2003 йил 7 октябрда “Ўғирлик ва фирибгарликнинг олдини олиш: виктимологик жиҳатлари” мавзусида, И.М. Мирзараимов томонидан 2003 йил 16 декабрда “Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни ошкорлаштиришни олдини олишнинг жиноят-хуқуқий ва криминологик чоралари” мавзусида, Р. Жаббарбергенев томонидан 2004 йил 30 сентябрда “Профилактическая функция наказания и механизм ее реализации” мавзусида номзодлик диссертациялари ёқланган бўлиб, ушбу диссертацияларда асосан қасдан содир этиладиган жиноят ва маъмурий хуқуқбузарликларнинг профилактикаси таҳлил қилинган.

¹⁵ Соляной А.В. Предупреждение дорожно-транспортных преступлений: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2011. – С. 8.

¹⁶ Ежедневно в результате аварий на дорогах погибают 500 детей // <https://news.un.org/ru/story/2015/05/1262791>

баҳолай олмаслик; кучли, ўткир огоҳлантиришларга етарли даражада муносабатда бўлмаслик ва ҳоказо¹⁷.

Йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликларнинг асосий детерминатларини аниқлаш муҳим амалий аҳамият касб этади.

Йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши омиллари жуда ҳам турли туман ҳисобланади. А.В. Соляной бундай омилларни объектив ва субъектив омилларга ажратади. Унга кўра объектив сабаблари ҳайдовчининг айби билан боғлиқ бўлмаган, ҳамда субъектив сабаблар ҳайдовчининг айби билан боғлиқ сабаблар ҳисобланади. Биз мазкур муаллифнинг фикрини бироз ривожлантирган ҳолда ҳайдовчининг айби билан боғлиқ бўлмаган омилларни қуйидаги икки гуруҳга ажратишни таклиф этамиз:

йўл инфратузилмасининг ҳолати, мутлақо кутилмаган ва олдиндан билиш имкони бўлмаган техник ҳолатлар, об-ҳаво, табиат ҳодисалари, табиий ва техноген тусдаги ҳалокатлар, енгиб бўлмас куч таъсиридаги йўл-транспорт ҳодисалари;

пиёдалар ва йўловчиларнинг айби билан боғлиқ йўл-транспорт ҳодисалари.

Соляной А.В. йўл-транспорт ҳодисаларининг субъектив сабабларини қуйидаги уч гуруҳга бўлади:

1) ҳайдовчиларнинг айби билан боғлиқ сабаблар;

2) пиёдаларнинг айби билан боғлиқ сабаблар;

3) маст ҳолда ҳайдовчилар томонидан содир этилган йўл-транспорт ҳодисаларининг сабаблари¹⁸.

Биз бу ўринда ҳам ушбу муаллифнинг фикрини бироз тўлдирган ҳолда юқоридаги тоифадаги шахслар рўйхатини яна қуйидагилар билан тўлдиришни таклиф этамиз:

йўловчиларнинг айби билан боғлиқ сабаблар;

йўловчи, ҳайдовчи ва пиёдаларнинг аралаш айби билан боғлиқ сабаблар.

А.В. Соляной йўл ҳаракати соҳасида жиноят содир этган шахснинг асосий шахсият турларини қуйидагича моделлаштиради:

1. Йўл ҳаракати қоидаларини атайлаб эътиборсиз қолдирадиган типлар. Муаллиф ушбу типни яна иккита кичик турга бўлади:

1.1. Бевосита жиноят содир этган шахслар типи - транспорт воситасидан жиноят содир этишда фойдаланади.

1.2. Ўзига ишонган жиноятчи шахс типи - ўз маҳорати ва тажрибасини баҳолашда ўзига бўлган ишончни ошириб юборади. Ўз эҳтиёжларини қондириш учун онгли равишда таваккал қилади. Кўпинча йўл ҳаракати қоидаларига эътибор бермайди ва бошқа йўл ҳаракати қатнашчиларига бепарво муносабатда бўлади. Улар спиртли ичимликлар ёки гиёҳванд моддалар таъсирида транспорт воситасини бошқаришга мойил бўлади.

2. Вазиятли шахс типи - ўзининг психофизик фазилатлари туфайли у "кескин" атрофдаги вазиятга боғлиқ ва кўпинча экстремал шароитларда адекват ҳаракатларга

¹⁷ Ромашиниха Е.С. Деятельность органов внутренних дел по осуществлению виктимологической профилактики детского дорожно -транспортного травматизма // Вестник Московского университета МВД России № 11 / 2014. Ст. 141.

¹⁸ Соляной А.В. Предупреждение дорожно-транспортных преступлений: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2011. – С. 19.

қодир эмас. Қоида тариқасида, йўл ҳаракати қоидаларига амал қилади. Бу ориентациянинг тўлиқ ёки қисман йўқолиши (масалан, онгни йўқотиш ёки соғлом фикрга зид ҳаракатлар қилиш) билан тавсифланади.

3. Ҳиссий шахс типи - кўпинча ташвиш ҳиссини бошдан кечиради. Хавотир хавфни бўртириб кўрсатиш ва ўзини ва ўзининг кучли томонларини, ўзининг ноаниқлигидан кам баҳо беришдан келиб чиқади. Қўрқув, ташвиш ва ташвишлар билан бирга бўлган ортиб бораётган ҳиссий тарангликдан азоб чекиш. Атрофдаги вазиятдан қатъи назар, доимо "ҳаяжонланган" ҳолатда бўлади¹⁹.

Бизнинг назаримизда юқоридаги тоифадаги шахсларни яна бир гуруҳ (тип) билан тўлдириш мумкин: малакасиз ҳайдовчилар типи.

Шу билан бирга таҳлиллар автомобиллаштириш жараёнларининг ўсиши ҳам йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликларнинг ортишининг асосий омилларидан бири ҳисобланишини кўрсатмоқда. Бу борада А.В. Соляной ҳам автомобиллаштириш давлат иқтисодиёти ва ижтимоий ривожланишига сўзсиз ижобий таъсир кўрсатиш билан бирга, йўл-транспорт ҳодисалари кўринишидаги салбий оқибатларга ҳам олиб келишини ўз тадқиқотларида исботлаган²⁰.

А.В. Соляной ўз тадқиқотлари асосида йўл ҳаракати ва транспорт воситаларидан фойдаланиш қоидаларини жиноий бузишнинг олдини олиш бўйича умумий чора-тадбирларнинг асосий йўналишлари сифатида қуйидагиларни таклиф этади:

- жиноят қонунчилигини ва бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларни чора-тадбирлар;
- жамиятда эътиқод ва қадрият йўналишларини шакллантиришни назарда тутувчи ғоявий-ахлоқий чора-тадбирлар;
- аҳоли турмуш даражасини ошириш, ижтимоий қафолатларни таъминлаш билан боғлиқ ижтимоий-иқтисодий чора-тадбирлар;
- давлат органлари ва мансабдор шахслар томонидан қарорлар қабул қилиш, тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш, молиявий оқимларни бошқариш жараёнларини текширишнинг шаффофлиги ва очиклиги асосида ижтимоий-ҳуқуқий назоратга оид чора-тадбирлар²¹.

Бизнинг назаримизда йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишга оид умумий чора-тадбирларни яна қуйидагилар билан ҳам тўлдириш лозим:

- йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш бўйича дастурларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;
- ҳуқуқий тарғибот тадбирлари;
- йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликларнинг сабаб ва шароитларини бартараф этиш бўйича тақдимномалар киритиш.

Шунингдек, А.В. Соляной ўз тадқиқотларида йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш бўйича махсус чора-тадбирлар сифатида

¹⁹ Соляной А.В. Предупреждение дорожно-транспортных преступлений: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2011. – С. 15 - 16.

²⁰ Соляной А.В. Предупреждение дорожно-транспортных преступлений: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2011. – С. 11.

²¹ Соляной А.В. Предупреждение дорожно-транспортных преступлений: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2011. – С. 21.

куйидагиларни таклиф этади: 1) ижтимоий-ҳуқуқий, ташкилий чора-тадбирларни кўзда тутувчи, бахтсиз ҳодисаларнинг олдини олиш бўйича узоқ муддатли комплекс дастурларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш; 2) ҳаракат хавфсизлиги ва транспортдан фойдаланиш қоидаларини бузганлик учун жиноий, маъмурий ва интизомий жавобгарликни тартибга солувчи қонунчилик ва меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларни, шунингдек, транспорт ҳодисаларини расмий тергов қилишни тартибга солувчи ҳужжатларни такомиллаштириш; 3) транспорт жиноятлари тўғрисидаги жиноят ишларини тергов қилиш ва судда кўриш амалиётини доимий равишда такомиллаштириш; 4) ҳаракат хавфсизлиги ва транспортдан фойдаланишни тартибга солувчи қонунлар ижроси устидан прокурор назоратини такомиллаштириш; 5) терговчилар ва прокурорларнинг, идоралараро органлар мутахассисларининг ҳаракат хавфсизлиги ва транспортдан фойдаланишни таъминлаш билан боғлиқ тайёргарлик даражасини ошириш; 6) транспорт ходимларининг касбий тайёргарлиги даражасини ошириш бўйича ташкилий чора-тадбирлар; 7) йўл маълумотларининг мазмунини ошириш (белгиларни қўллаш, йўл белгиларини, маълумот тахталарини, электрон дисплейларни ва бошқаларни ўрнатиш); 8) транспорт воситалари ва йўлларнинг фаол ва пасив хавфсизлигини таъминлашнинг замонавий воситаларини жорий этиш; 9) криминологик тадқиқотлар олиб бориш, улар орқали автотранспорт жиноятларининг ҳолати ва тенденциялари, унинг ҳудудий ва бошқа хусусиятларига таъсир қилувчи сабаблар ва шарт-шароитлар ўрганилади; 10) жиноятлар тўғрисидаги статистик маълумотларни юритиш ва ҳисобга олиш ваколатларини Давлат статистика хизматиغا ўтказиш.

Бизнинг назаримизда йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликларнинг профилактикасини такомиллаштиришда бу турдаги ҳуқуқбузарликларни содир этган шахслар билан яқка тартибдаги профилактик ишларни олиб бориш, шунингдек йўл-транспорт воситаларидан жабрланиш эҳтимоли юқори бўлган шахслар, айниқса болалар ўртасида виктимологик чораларни кучайтириш лозим.

Шундай қилиб, йўл ҳаракатига доир ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ўз мазмунига кўра ўта мураккаб ва комплекс характерга эга бўлган чора-тадбирлар тизимидан иборат бўлиб, айтилган вақтда жамоат хавфсизлигини таъминлашнинг таркибий қисми ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Соляной А.В. Предупреждение дорожно-транспортных преступлений: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2011. – С. 15 - 16.
2. Соляной А.В. Предупреждение дорожно-транспортных преступлений: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2011. – С. 11.
3. Соляной А.В. Предупреждение дорожно-транспортных преступлений: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2011. – С. 21.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 29 ноябрдаги “Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-27-сон Фармони // <https://lex.uz/uz/docs/5749291>.

5. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирининг 2016 йил 10 октябрдаги 243-мх-сонли “Ўзбекистон Республикаси қонунчилик тармоқларининг Умумҳуқуқий классификаторини тасдиқлаш тўғрисида”ги буйруққа ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш ҳақида”ги буйруғи // <https://lex.uz/docs/3041406?query=16.05.02.00>.

6. Рахимов К.М. Йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш тизимининг назарий-ҳуқуқий жиҳатлари: юрид. фан. бўй. фалс. докт. дисс. Автореф. – Т. – 2022. Б.13.

7. <https://nonews.co/directory/lists/countries/mortality-road-traffic>

8. <https://nonews.co/directory/lists/countries/mortality-road-traffic>

9. Гасилова О.С. Методика обеспечения безопасности дорожного движения на регулируемых пересечениях при наличии поворотных потоков: Автореф. дис. ... канд. тех. наук. – Санкт-Петербург, 2021. – 28 с., Джурук Д.С. Методика повышения безопасности дорожного движения на двухполосных дорогах в местах концентрации ДТП на примере Сибирского Федерального округа: Автореф. дис. ... канд. тех. наук. – Санкт-Петербург, 2020. – 24 с., Куракина Е.В. Методология обеспечения безопасности дорожного движения по критерию «нулевой смертности» в дорожно-транспортных происшествиях: Автореф. дис. ... докт. тех. наук. – Орёл, 2022. – 44 с., Курьянова О.Е. Повышение безопасности дорожного движения методами совершенствования системы подготовки водителей: Автореф. дис. ... канд. тех. наук. – Москва, 1998. – 21 с., Доткулова А.С. Повышение безопасности дорожного движения на основе оценки поведения водителя: Автореф. дис. ... канд. тех. наук. – Москва, 2022. – 24 с., Якупова Г.А. Повышение безопасности дорожного движения на основе системного подхода с применением современных методов и моделей: Автореф. дис. ... канд. тех. наук. – Казань, 2021. – 19 с., Шешера Н.Г.

10. С.Б. Хўжакулов. Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси: генезиси, назарияси ва амалиёти: Юрид. фан. докт-ри. ... дис. – Т., 2023. 29 б.

11. Ўзбекистон Республикасининг 2013 йил 10 апрелдаги «Йўл ҳаракати хавфсизлиги тўғрисида»ги ЎРҚ-348-сонли Қонуни // <https://lex.uz/acts/2153411>

THE ESSENCE OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN PEDAGOGY

Karimova Sevara Shaxriddin qizi

Doctoral student of Gulistan State University

Habibullayeva Shoira Farhod qizi

Student of Gulistan State University

Abstract: We know that the primary school serves as a foundation for the future of the young generation. Didactic games are extremely important in explaining new topics to primary school students. That is why this article talks about the importance of the educational process in primary classes.

Key words: elementary school, didactic, game, education methods, types of education methods, methods of encouragement and punishment in education, activity, issue.

In modern pedagogy, there are dozens of classifications of education, some of which focus on solving practical tasks, and some of which reflect only theoretical tasks. Methods are divided into persuasion, training, encouragement and reprimand according to their specific character.

The categories of education, content, and form reveal the essence of the educational process (what it is aimed at, what it fills, what it is aimed at, and how it is completed). However, there is another important category related to the question of how to educate in the clarification of the essence of education. This is the concept of education method.

The method of education (from the Greek "methodos" - the way) is the way to achieve the goal of education. When applied to school practice, methods are methods of influencing the mind, will, feelings and behavior of students. No educator is capable of creating completely new methods of education. The problem of improving the methods is always present, each educator solves it according to his ability, enriches the general methodology based on the expression of his private views in accordance with the specific conditions of the educational process. Such private improvement of educational methods is called educational methods. Educational methods are a part of the general method, a separate movement, further definition. Figuratively speaking, methods are an unexplored path that a teacher paves the way with his students in order to achieve the set goal faster. If other educators start to use it, then gradually the methods can turn into methods with broad pillars. Knowing the methods and methods of education, mastering the ability to use them correctly is one of the important characteristics that determine the level of pedagogical skills. That is the relevance of educational methods and methods. In practice, the concept of educational tools is also distinguished.

Methods mean a unit of influence, and a tool means a set of methods.

A tool is neither a method nor a method.

For example, work is a means of education, but showing it, evaluating work, showing mistakes in work are methods. Words (in the broadest sense) are educational tools, but replicas are comparative methods. In this connection, educational methods are sometimes defined as a system of methods and tools used for the successful implementation of a set goal. Also, methods and tools will definitely be present in the structure of the method.

The purpose and content of educational methods There are no positive and negative aspects of the method, it is impossible to evaluate a certain way in the educational process as

highly effective or ineffective. The effectiveness of the method can be evaluated from the point of view of the conditions in which it is used. Appropriate selection of educational methods depends on a number of factors.

1. Goals and tasks of education. The goal not only justifies the methods, but also defines them. Whatever the goal, the methods of achieving it must be in accordance with it.

2. Content of education. Do not forget that the same task can be filled with different ideas. Therefore, it is very important to connect the methods not with the content at all, but with a clear idea.

3. Taking into account the age characteristics of the students. This or similar tasks are solved depending on the age of the students. Age is not simply a numerical indicator of how long one has lived. It reflects the acquired social experience, the level of development of psychological and moral qualities. For example, the sense of responsibility can be formed in students studying in primary education, secondary education and secondary special, vocational education institutions. However, different methods are used for the formation of this quality at each stage.

4. The level of formation of the team. In connection with the development of the collective form of self-management, the methods of pedagogical influence do not remain unchanged. As we know, the flexibility of management is a necessary condition for the successful cooperation of the educator with the students.

5. Individual characteristics of students. General methods, general programs cannot be the basis of educational interaction. It is necessary to adjust them individually and personally. A humanistic pedagogue tries to use methods that allow each person to develop his or her individuality, to preserve his or her individuality, to realize his or her "I".

6. Educational conditions. It includes material, psychophysiological, and sanitary-hygienic relations in the classroom: the climate in the team, the method of pedagogical leadership, etc. It is known that there are no abstract conditions, they are always concrete. Their combination is visible in certain cases. Pedagogical situations are the conditions in which education takes place.

7. Educational tools. Educational methods are formed from educational tools that appear as components of the educational process. There are other educational tools that are closely related to the methods and are used together. For example, visual aids, visual arts and music, mass media that provide necessary support for the effective application of methods.

8. The level of acquiring pedagogical skills. The teacher usually chooses only the methods that he knows and knows how to use. Many methods are complex and require a lot of effort on the part of the teacher. Educators who avoid such responsibility try to organize activities without them. As a result, it is less effective than using methods based on different images, different goals, tasks, and conditions.

9. Time of education. When time is short and the goal is big, "strongly moving" methods are used, and in favorable conditions, "sparing" methods of education are used. It is necessary to divide education into "strongly motivating" and "sympathetic" methods: the first is connected with reprimanding and coercion, and the second is connected with exhortation and constant training.

10. Expected result. When choosing a method, the educator must be confident that he will succeed. For this, it is necessary to know in advance what the method used will lead to.

In this case, the general characteristic of the method reflects its orientation, originality, applicability. The general methods of education, which are distinguished by the more generalization of the methods, are firmly connected to this classification. It includes methods of persuasion, organization of activities, motivation of students' behavior. I.S. In Marenko's classification, groups of educational methods are named as follows: explanatory-reproductive, problem-based, teaching and training methods, motivational, inhibitory, management, self-education. ra methods can be divided into two groups:

1. Ethical standards that influence the formation of motives, the formation of imagination, understanding, and ideas.
2. Affecting the formation of habits that determine one or another type of behavior.

Methods depend on the purpose and content of education. The methods of education are aimed at forming the qualities of a well-rounded person. Therefore, taking into account the level of development of students is an important condition for the effective use of educational methods. Students react differently to this or that educational effect. It depends on their special characteristics, the level of upbringing, the extent to which educational methods are chosen appropriately and effectively, and how skillfully they are used.

The correct choice of educational methods helps to increase the activity of self-education of students in solving educational tasks positively. For example, in the process of working with first-grade students, the teacher uses the method of explaining to them the rules of behavior of students, the importance of having a clear agenda, and the need for students to follow a strict order when teaching students new work activities. In addition to explaining, he trains them to enter the classroom correctly, to greet the teacher and students, and to maintain discipline. At the same time, the students of the first grade are used to the above processes during the lesson. In this process, the positive work they have done, the results of their educational work, require encouragement. It can be seen that the teacher uses different methods and methods when conducting the educational process with students. The variety of educational methods shows the need to divide and classify them into types. Therefore, they can be divided into groups, taking into account their special characteristics. Every teacher (educator) who wants to achieve educational results should thoroughly master educational methods and their essence.

The task of the first group of methods is to create an understanding and knowledge about the rules and norms of life, ethics, labor relations in the social mind of the student. In the process of education, these rules and norms become the beliefs, confidence and life views of a person. This group includes spiritual, moral, aesthetic, ideological, legal, physical, ecological, economic, etc. it is possible to include conversations on the content and the methods of showing examples. Using the methods of the second group, the student forms habits related to the spiritual content. The behavior of the student is formed in accordance with the content of social education on the basis of moral habits and on the ground of activity. Activity is an important resource that enriches the experience of social relations and social behavior of students.

Among the methods of the second group, the method of pedagogical demand is important. Pedagogical demand can be the fulfillment of various tasks, i.e. expressing the norms of social behavior, performing a specific task that needs to be performed by participating in this or that activity, and encouraging one or another action.

Claims can be made directly or indirectly. Direct requirements are in the form of a strict command or instruction, a task, a guiding description. Indirect demands are expressed in the form of advice, request, rebuke, interest in activities, with the aim of arousing a sense of

experience and aspiration. Requirements imply that the student has some level of awareness, reason, purpose, and belief. At the same time, the teacher must pay special attention to the standards of the requirements imposed on the students. In the process of useful activities and specially organized tasks, positive behavior and characters are taught. Teaching is an encouraging activity to organize various actions and practical activities organized by students in a planned and systematic way in order to transform social behavior into a normal form. Teaching is considered an effective tool at all stages of education and development of students. Exercises in the activity are aimed at training the habits of work, social activity, team activity and interaction. Training is closely related to teaching. If the basis of teaching lies in the child's mastery of the activity process, then the activity of training is of special importance for the individual. Training relies heavily on learning to control repetition, reinforcement, and improvement, which increasingly become the basis of social behavior.

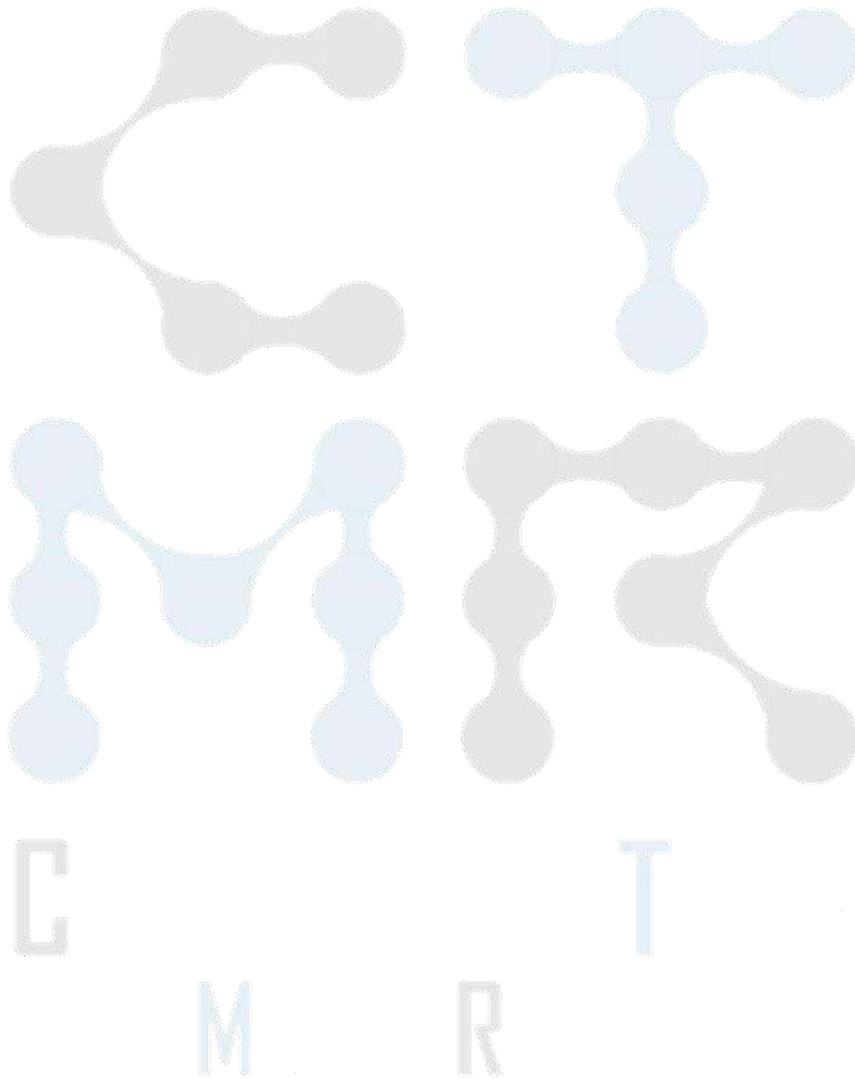
REFERENCES:

1. Shahriddinova, K. S. (2023). Didactic Features Of Development Of Nature Perception Skills Of Primary School Students. *Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching*, 19, 183-187.
2. Shahriddinova, K. S. (2023). INTRODUCING CHILDREN OF PRIMARY SCHOOL AGE WITH THE WORLD. *American Journal of Applied Science and Technology*, 3(06), 09-14.
3. Shahriddinova K. S. Didactic Features Of Development Of Nature Perception Skills Of Primary School Students // *Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching*. – 2023. – T. 19. – C. 183-187.
4. Shahriddinova K. S. INTRODUCING CHILDREN OF PRIMARY SCHOOL AGE WITH THE WORLD // *American Journal of Applied Science and Technology*. – 2023. – T. 3. – №. 06. – C. 09-14.
5. Karimova, S. (2022). THE ROLE AND IMPORTANCE OF" NATURAL SCIENCES" IN THE DEVELOPMENT OF UNDERSTANDING OF NATURE IN GENERAL SECONDARY SCHOOLS. *Science and innovation*, 1(B6), 214-218.
6. Karimova S. THE ROLE AND IMPORTANCE OF" NATURAL SCIENCES" IN THE DEVELOPMENT OF UNDERSTANDING OF NATURE IN GENERAL SECONDARY SCHOOLS // *Science and innovation*. – 2022. – T. 1. – №. B6. – C. 214-218.
7. Karimova S. CHARACTERISTICS OF NATURAL TEACHING METHODOLOGY // *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. – 2021. – T. 1. – №. 11. – C. 737-740.
8. Karimova, S., & Ashurova, M. (2023). TYPES OF EDUCATION. *Modern Science and Research*, 2(8), 161–163. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/22537>
9. Mamatova, X., Karimova, S., & Turg'unboyeva, M. (2023). EDUCATION IS UPBRINGING, KNOWLEDGE IS SALVATION. *Modern Science and Research*, 2(8), 164–166. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/22538>
10. Mamatova, . H., Karimova, S., & Mamayusupova, . Z. (2023). PEDAGOGICAL ANALYSIS IN THE WORKS OF ALISHER NAVOI. *Modern Science and Research*, 2(9), 5–8. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/23865>
11. Karimova Sevara Shaxriddin Qizi. (2023). FORMATION OF NATURE AWARENESS SKILLS OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS. *International Scientific and*

Current Research Conferences, 1(01), 43–45. Retrieved from <https://www.orientalpublication.com/index.php/iscrc/article/view/1105>

12. Qizi K. S. S. FORMATION OF NATURE AWARENESS SKILLS OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS //International Scientific and Current Research Conferences. – 2023. – C. 43-45.

13. Karimova Sevara “Didactic Features Of Development Of Nature Perception Skills Of Primary School Students” In volume 19, of Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching (EJLAT) April 2023.

**SALBIY ILLATLARDAN XOLI, MA'NAVIYATLI YOSHLARNI TARBIYALASHDA
OILANING ROLI****Ravshan XIDOYATOV,**

Jizzax politexnika instituti

“Iqtisodiyot va menejment” kafedrası dotsenti.

rxidoyatov@mail.ru**Ubaydulla XOLMURZAEV,**

JizPI Servis fakul'teti,

Professional ta'lim yo'nalishi

552-23 gurux talabasi.

Bugungi kunda yoshlar o'rtasida yuzaga kelayotgan qonunbuzarlik holatlarining tahlili va uning oldini olish butun dunyo ilmiy jamoatchiligi oldida turgan dolzarb muammolardan biri bo'lib qolmoqda. Bunday salbiy illatlarni ilmiy tahlil qilish, uning oldini olish YAngi O'zbekistonimiz kelajagini, moddiy va ma'naviy asosini belgilaydi. Zotan, sog'lom axloqli, etuk ma'naviyatli va ma'rifatli yoshlarimiz kelajagi Uchinchi renesans poydevori bo'lmog'i lozim.

Iqtisodiy jihatdan rivojlangan mamlakatlar, shu jumladan mamlakatimiz yoshlari o'rtasida jinoyatchilik, giyohvandlik, ichkilikbozlik va o'z joniga qasd qilish kabi jamiyatimiz uchun yot bo'lgan salbiy illatlarning kamaymayotganligi ko'p jihatdan oilaviy tarbiyada yo'l qo'yilayotgan nuqson va hatolarga bog'liq bo'layotganligini kuzatishimiz mumkin. Respublikamizda bunday noxush holatlarning ortib borayotganligiga qaramasdan, bu muammoni o'rganishga etarlicha e'tibor berilmayapti. Bolalar va o'smirlar o'rtasida sodir etilayotgan qonunbuzarlik holatlarining namoyon bo'lishida oilaviy nosog'lom psixologik muhitning o'rni, qonunbuzar bolalarning shahs va individual-psixologik xususiyatlari, jinoyatchilik xulqini keltirib chiqaruvchi ijtimoiy psixologik omillar bugungi kunda ilmiy jihatdan yanad ko'proq tadqiq etilishi zarur bo'lgan sohaligicha qolmoqda.

Ilmiy manbalar tahlili, tadqiqotlar va kuzatuvlarimizning natijalaridan ma'lum bo'lishicha to'laqonli bo'lmagan, nizoli, loqayd, spirtli ichimliklarga ruju qo'ygan oilalarda, na'munali oilalarga nisbatan salbiy xulqli bolalar ko'proq etishib chiqayotganligi kuzatilmoqda. Bunday oilalarda tarbiyalangan bolalar va o'smirlar xulqida o'jarlik, tajovuzkorlik, qabihlik, tekinxo'rlik kabi salbiy hislatlar rivodlangan bo'ladi. Bunday bolalar va o'smirlar xulq og'ishiga psixofizologik jihatdan moyilliklari bilan ajralib turadi.

Oiladagi salbiy axloqiy iqlim, noxush moddiy va ma'naviy shart-sharoitlar, oila a'zolari o'rtasidagi o'zaro nosog'lom psixologik munosabat, ko'plab oilalarnig ajrimga yuz tutishi va shu kabilar bolalar va o'smirlarda og'ma xulqning kelib chiqishida asosiy omillar sifatida namoyon bo'ladi. SHuningdek, oilada bola tarbiyasiga tizimli yondoshuvning yo'qligi, shaxslararo munosabatlarda ota-onalarning bolalar va o'smirlarning yosh va individual-psixologik, emotsional holatlarini hisobga olmasliklari, turli vazifalarda tarbiyaviy, ta'sir vositalarining noto'g'ri qo'llanilishi, bolalarning ota-onalar va kattalar nazoratidan chetda qolishliklari ham bolalar va o'smirlarda salbiy xulqning kelib chiqishiga ta'sir ko'rsatuvchi omillardan biri bo'lib hisoblanadi. Nazoratdan chetda qolgan bolalar o'zlarini mustaqil hisoblab, ko'ngillari tusagan ishni qilishga intiladilar. Bunday bolalar kichik-kichik o'tirishlarga, videobarlarga boradi. Internet tarmoqlaridagi jangari, axloqsiz va boshqa salbiy holatlarni ko'rishga moyil bo'ladi. Ayrim qilig'i sovuq kimsalarga taqlid qilib, ichishni,

chekishni o'rganib oladilar. Xo'sh, bunday xulqni o'zida namayon qila boshlagan bolalarning ertaga qonunbuzarlikka qo'l urib, katta-katta jinoyatlarni sodir etmasliklariga kim kafolat bera oladi.

Bolalar va o'smirlar o'rtasida jinoyatchilik xulqining kelib chiqishiga ta'sir etuvchi omillar orasida kuzatuvlarimiz natijalariga ko'ra "Bolalar tarbiyasining ota-onalar va boshqa kishilar tomonidan o'z holiga tashlab qo'yishlik" omili eng yuqori ko'rsatkichni tashkil qiladi. "Ota-onalardan birining jamiyat va axloq normalariga zid bo'lgan xulqqa ega bo'lishligi" ikkinchi o'rinni egallagan bo'lsa, "Moddiy va ma'naviy shart-sharoitlarning etishmasligi", "Ota-ona va kattalarning bolalarga nisbatan adolatsiz munosabatda bo'lishlari" va shu kabi bir qator omillar keyingi o'rinlarni egallaydi.

Xulosa qilib aytgand, yuqorida ko'rib o'tganimizdek, bolalar tarbiyasining o'z holiga tashlab qo'yilishi, ular faoliyatini nazorat qilmaslik salbiy holatlarning kelib chiqishida asosiy omil rolini o'ynaydi. SHu boisdan bolalarga, ayniqsa o'smirlarga oilada tarbiya berish jarayonida ota-onalar o'ta sergak, e'tiborli, adolatli munosabatda bo'lishlari yoshlar o'rtasidagi yuzaga kelayotgan qonunbuzarlik holatlarining oldini olishda muhim ahamiyatga ega ekanligini hech ham unutmashimiz kerak.

Biz kuzatishlarimizdan kelib chiqib bolalar va o'smirlar o'rtasida yuzaga kelayotgan salbiy holatlarning oldini olishda oilaviy tarbiyada quyidagilarga e'tibor qaratish maqsadga muvofiq deb o'ylaymiz:

- Oilada eng avvalo sog'lom psixologik muhitni yaratish;
- Oilada bolalar tarbiyasini o'z holiga tashlab qo'yimaslik;
- Oilaviy munosabatlarda bolalar bilan muloqotga kirishishda ularning yosh va individual psixologik xususiyatlarini hisobga olish o'ta zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Р.Хидоятов "Маънавиятсиз – иқтисодийни юксалтириб бўлмайди". Министерство Транспорта Республики Узбекистан Ташкентский транспортный университет при поддержке: Исполнительного комитета стран СНГ- координационное транспортное совещание государств-участников СНГ. Международная научно-техническая конференция "Транспорт: актуальные задачи и инно

2. Хидоятов, Р., Хакимов, О., & Исакобулов, Р. Ю. (2016). Духовная просвещенность руководителя: проблемы и их решения. *Молодой ученый*, (7-2), 96-99. вацции". Тошкент 22 апреля 2021г.

3. Хидоятов, Р., & Тўхтаев, З. (2022). НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ЛИБЕРАЛИЗАЦИИ НОВОЙ УЗБЕКСКОЙ ЭКОНОМИКИ. *INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION*, 35.

4. ХИДОЯТОВ, Р. (2023). МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТНИНГ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ОШИРИШ ЖАМИЯТ ТАРАҚҚИЁТИДА МУҲИМ ОМИЛ.

5. Р.Хидоятов "Маънавиятсиз – иқтисодийни юксалтириб бўлмайди". Министерство Транспорта Республики Узбекистан Ташкентский транспортный университет при поддержке: Исполнительного комитета стран СНГ- координационное транспортное совещание государств-участников СНГ. Международная научно-техническая конференция "Транспорт: актуальные задачи и инно

6. Yaхуууеvna, R. B. (2023). We Will Not Allow Ignorance to Replace Enlightenment. Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences, 2(3), 23-26.

7. Yaхуууеvna, R. B. (2023). The Role of the Neighborhood in Preparing Young People for Family Life. AMERICAN JOURNAL OF SCIENCE AND LEARNING FOR DEVELOPMENT, 2(3), 37-40.

8. Рашидова, Б. Я. (2024). ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ ҚАНЧА МУКАММАЛ БЎЛСА, ХАЛҚ ШУНЧА БАХТЛИ ЯШАЙДИ. Educational Research in Universal Sciences, 3(1), 464-469.

9. Рашидова, Б. (2022). ЮКСАК МАЪНАВИЯТ АВВАЛО ИНСОН ОДОБИДА НАМОЁН БЎЛАДИ. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 2(12), 351-355.

THE ROLE OF ISLAMIC FINANCE IN PROJECT FINANCING

Akramov Sardor Zaxidovich

magister.akramov@gmail.com

Head of Youth Work, Acceleration and Incubation Department of Innovative Educational and Production Technopark "INNO" under the Ministry of Higher Education, Science and Innovation

Annotation. In the Islamic countries of the East, financial institutions began to use principles that do not contradict the religious teachings of Islam. When assessing the potential and prospects of this market, it is very important to pay attention to the existing relationships within the region, as well as with other developing countries.

Keywords: Islamic finance, MENA, GCC, sukuk, capital, liquidity.

Dramatic political changes in the Middle East and North Africa last year significantly disrupted economic activity, but selectively across the region. For developing oil-importing countries, the initial conditions, including the current period of turmoil, are weak: lack of meaningful financial capacity, fading economic activity, depleting reserves and continued social tensions in several countries. Oil exporting countries (if not in internal conflict) are better prepared to withstand the brunt of the crisis, provided oil prices do not fall significantly in the face of reduced demand.

The Islamic finance market has seen rapid growth in recent years, and although it represents only 1.5% of global banking assets, it remains a highly underserved market in many regions and across asset categories. This has led very large Islamic players in the global market to rethink their strategies to capitalize on the emerging opportunities.

The past 12 months have marked a turning point for the Islamic finance industry as international Shariah-compliant assets have crossed the \$1,000 billion mark. USA. For a business less than 40 years old, the global financial crisis represents the first major challenge facing Islamic finance, but there is no doubt that its growth story will be long and lasting. The Islamic finance industry is expected to record a compound annual growth rate (CAGR) of 15% to 20% through 2015, according to a report published in November 2010 by professional services firm PricewaterhouseCoopers (one of the world's largest accounting firms) [3].

With the deepening debt crisis in the eurozone and financial turmoil in the United States, investors are increasingly looking to move away from the speculative and profit-driven financial system. As part of the new world order of economy and prudence, Islamic finance's fundamental principles of risk sharing, as well as the prohibition of interest, have helped boost its image as a safe haven.

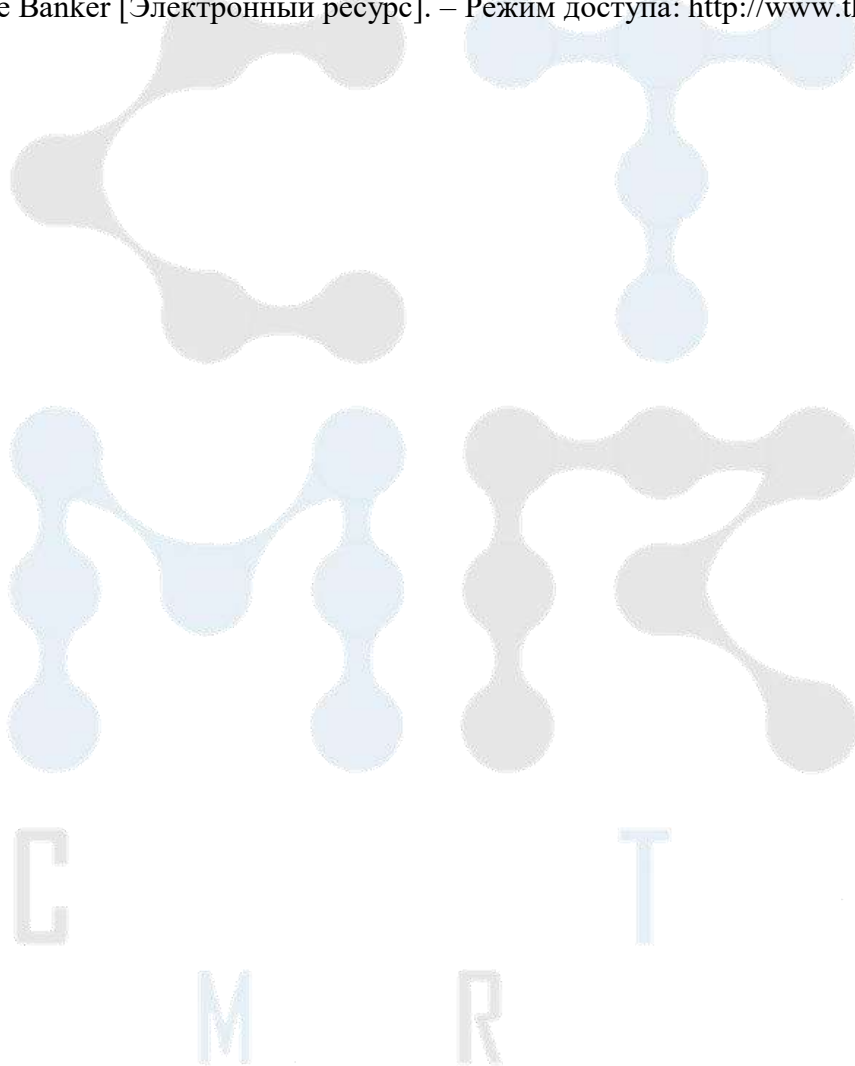
Significant infrastructure developments planned in both Southeast Asia and the Middle East mean that sovereign or parastatal issuers will depend, among other sources of project financing, on Shariah-compliant documents that are tailored to meet different needs. Indeed, project financing needs in the Middle East are estimated at \$120 billion. USA over the next decade to provide professional services to KPMG (one of the big four largest international audit firms in the world), and \$150 billion. USA for Southeast Asian countries over the next five years [3].

The Islamic debt capital market will play an important role in these long-term projects. Both government and private sector developers can use conventional bank financing, but the liquidity pool is shrinking day by day in light of tightening credit lines and strengthening regulatory requirements. There is a large pool of liquidity for Islamic finance, making project finance sukuk a viable alternative.

BIBLIOGRAPHY

1. International Monetary Fund [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.imf.org>.
2. <http://www.wb.org>.
3. The Banker [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.thebanker.com>.

**BOSHLANG'ICH SINFLARDA DIDAKTIK VOSITALARDAN
FOYDALANISHNING AHAMIYATI
ВАЖНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ДИДАКТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ В
НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ**

Istamova Shoxida Maxsudovna

Filologiya fanlari buyicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Qurbonnazarova Gulbegim To'ymurodovna

Osiyo Xalqaro Universiteti Ta'lim-tarbiya nazariyasi va metodikasi (Boshlang'ich ta'lim)
yo'nalishi I kurs magistranti

Abstract: This article describes the role of didactic tools in the educational process, didactic opportunities and principles in elementary grades.

Key words: Key words: didactic term, didactic tools, Steinberg technology, multidimensional tools.

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda didaktik vositalarning o'quv jarayonida tutgan o'rni, didaktik imkoniyatlar va tamoyillar,

Kalit so'zlar: didaktika atamasi, didaktik vositalar, Shtaynberg texnologiyasi, ko'p o'lchovli vositalar.

Аннотация: В данной статье описывается роль дидактических средств в образовательном процессе, дидактические возможности и принципы в младших классах.

Ключевые слова: дидактический термин, дидактический инструментарий, технология Штейнберга, многомерный инструментарий.

Bugungi kunda insoniyat hayotining barcha sohalarida bo'lgani kabi Respublikamizda ta'lim tizimida ham samarali o'zgarishlar bo'lmoqda. Har tomonlama yetuk, barcha sohalarda ilg'or yosh avlodni tarbiyalash ta'limning asosiy vazifasidir. Bu esa o'z navbatida ushbu ta'lim tizimini ilg'or ta'lim texnologiyalari bilan qurollangan malakali o'qituvchi kadrlar bilan ta'minlashni talab qiladi. Ta'lim jarayonining asosiy tashkil etuvchilaridan bo'lmish zamonaviy didaktik vositalarni o'zlashtirib bu vazifalarni amalga oshirishda hal qiluvchi omillardan hisoblanadi.²² Didaktik vositalar haqida so'z yuritar ekanmiz avvalo, "vosita" atamasiga e'tibor qaratamiz. Biror maqsadga erishish yoki biror ishni amalga oshirish uchun dastak bo'lib xizmat qiladigan narsa, qurol. Masalan: axborot vositalari, texnika vositalari, transport vositalari, ishlab chiqarish vositalari.²³ [Xuddi shunday ta'limni ham didaktik vositalarsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Endi "didaktika"](#) atamasiga to'xtalamiz. Didaktika-pedagogikaning mustaqil tarmog'i. Ta'lim-tarbiya nazariyasi, ya'ni maqsadlari, mazmuni, qonuniyatlari, tamoyillarini ishlab chiqish bilan shug'ullanadi. Didaktika pedagogikada ta'lim jarayonining umumiy qonuniyatlarini o'rganuvchi qismdir.

Didaktika grekcha so'z bo'lib, "didasko" – o'qitish, "didaktos" – o'rgatuvchi degan so'zlardan kelib chiqqan. Didaktika pedagogikaning "Nima uchun o'qitish kerak", "Nimani o'qitish kerak", "Qanday o'qitish kerak", "Qanday hajmda o'qitish kerak", "Kimlarni o'qitish kerak", "Qayerda o'qitish kerak", "Nimadan foydalanib o'qitish kerak" kabi savollariga javob

²² Didaktik vositalar majmuasi. M.M. Axmedjanov. Z.SH. To'xtayeva. Toshkent 2007. 5 bet

²³ "Vosita" so'zining lug'aviy ma'nosi. <https://uz.wiktionary.org/wiki/vosita>

izlaydi.²⁴ Didaktik vositalar – bizga tanish, hayotimizda uchraydigan, hatto biz foydalanib yurgan vositalar bo'lishi mumkin. Ularning hammasi ham aynan ta'lim berish uchun ishlab chiqarilgan vosita bo'lishi shart emas. Shu jihatdan olganda didaktik vositalardan foydalanishni o'rganish osonroq. Faqat qo'llanilayotgan vositaning didaktik imkoniyatlarini aniqlab olish zarur. Masalan, televideniya olsak, u turmushimizda dam olish uchun qo'llaniladigan maishiy texnik vositasi bo'lsa, aholi orasida targ'ibot ishlarini olib borishida ommaviy axborot vositasi hisoblanadi. Lekin undan ta'limda ham keng foydalanyapmiz. Masalan, masofadan turib o'qitishda u didaktik vosita sifatida qo'llanilyapti.²⁵ Avvalo biz didaktik vositalarni uch yo'nalishga ajratamiz. Bular didaktik materiallar, ulardan foydalanish uchun qo'llaniladigan didaktik vositalar, hamda didaktik materiallar va vositalar yordamida ta'limni amalga oshirish uchun loyihalangan majmualardir. Har bir yo'nalish bo'yicha ularning tegishli turlari bor. O'quv mashg'ulotlarida o'quvchilarga beriladigan, namoyish qilinadigan, bajarib ko'rsatiladigan va shunga o'xshash barcha turdagi o'quv axborotlarini biz didaktik materiallar deymiz. Ularni qachon va qay maqsadda qo'llashimizga qarab ularni alohida guruhlariga ajratib chiqamiz. Ushbu materiallarni qo'llashda va tayyorlashda didaktik vositalardan foydalanamiz. Masalan, plakatlar, diapozitivlar, fotosuratlar, audio, televizion va videomateriallar, information texnologiyalar asosidagi materiallar va h.k. O'z navbatida mashg'ulot davomida bir necha turdagi didaktik materiallarni qo'llaymiz, buning uchun tegishli didaktik vositalardan foydalanamiz. Bular esa birgalikda shu mashg'ulot uchun tuzilgan didaktik vositalari majmuasi hisoblanadi.²⁶ Didaktik vositalarni turlari: -o'rgatuvchi didaktik vositalar–o'quvchilarning bilim darajasi va qiziqishlaridan kelib chiqib yangi bilimlarni o'zlashtirishga yo'naltiradi; -test didaktik vositalar–egallangan bilim, malaka va ko'nikmalarni tekshirish yoki baholash maqsadlarida qo'llaniladi; -mashq qildirgichlar-avval o'zlashtirilgan o'quv materialini takrorlash va mustahkamlashga xizmat qiladi; -o'qituvchi ishtirokidagi virtual o'quv muhitini shakllantiruvchi didaktik vositalar.²⁷

Pedagogika fanlari doktori Valeriy Emmanuilovich Shtaynberg tomonidan ishlab chiqilgan didaktik ko'p o'lchovli texnologiya ko'p imkoniyatlarni keltirib chiqardi. Texnologiya atrofdagi dunyoning ko'p o'lchovliligi prinsipiga asoslangan edi. Ushbu texnologiya doirasida “ko'p o'lchovlilik” tushunchasi yetakchi bo'lib, bilimlarning turli elementlarining fazoviy, tizimli tashkil etilishi sifatida tushuniladi. Ko'p o'lchovli didaktik texnologiya quyidagilarga imkon beradi:

- o'quv materialini taqdim etishning an'anaviy shakllaridan (matn, nutq, diagrammalar va boshqalar) foydalanshda bir o'lchovlilik stereotipini yengish;
- o'quv ma'lumotlarini tushunish va yodlash, shuningdek fikrlash, xotira va intellektual faoliyatning samarali usullarini rivojlantirish uchun bilimlarni o'zlashtirish va qayta ishlash uchun o'quvchilarni faol kognitiv faoliyatga jalb qilish.

Didaktik ko'p o'lchovli vositalar ta'lim jarayonining bosqichlariga asoslanadi: bilimni idrok etish; tushunish va aniqlash; ko'paytirish va qo'llash. Ular o'quvchiga eng qiyin, lekin ayni paytda “inferensial” texnologiyaning eng muhim elementlarini–bilimlarni tahlil qilish va

²⁴Didaktika — pedagogik ta'lim nazariyasi sifatida. <https://www.savol-javob.com/didaktika-pedagogik-talim-nazariyasi-sifatida/?ysclid=lr2es2peli847036421>

²⁵ Didaktik vositalar majmuasi. M.M. Axmedjanov. Z.SH. To'xtayeva. Toshkent 2007. 7- bet

²⁶ O'sha manba. 9- bet

²⁷ O'rgatuvchi didaktik materiallar tayyorlash [va foydalanish metodikasi. http://fayllar.org/kurs-ishi-mavzu-orgatuvchi-didaktik-materiallar-tayyorlash-va-v3.html](http://fayllar.org/kurs-ishi-mavzu-orgatuvchi-didaktik-materiallar-tayyorlash-va-v3.html)

sintez qilishni bajarishga yordam beradi, buning natijasida o'quvchilarning o'quv faoliyatini mustaqil va samaraliroq amaga oshirish qobiliyati shakllanadi. Ko'p o'lchovli didaktik vositalar va boshqa ko'rgazmali qurollarning pedagogik vazifasi nafaqat o'rganilayotgan hodisaning mohiyatini ochib berish, butunning qismlari o'rtasidagi aloqalarni o'rnatish, balki bolalarni harakat va tafakkuring adekvat algoritmini shakllantirishdir.²⁸ Didaktika san'ati pedagogik mahoratning asosidir. Ammo umumiy didaktikada o'quvchi psixikasining yoshga bog'liq xususiyatlaridan kelib chiqib, "nima va qanday o'rgatish kerak?" degan savollarga javob izlasa, didaktik vositalarning maqsadi "qanday qilib o'rgatish kerak?" muammosini yechadi. Kichik yoshdagi maktab o'quvchilarini o'qitishda idrok va yodlash mexanizmlarining psixologik xususiyatlarini hisobga olish ayniqsa muhimdir. Agar sezgilar (eshitish, ko'rish, teginish), his-tuyg'ular va harakat qobiliyatlari faol ishtirok etsa, o'quv jarayoni yanada qizg'in bo'ladi. Qo'shomcha ko'rgazmali qurollar va boshqa o'quv materiallaridan foydalanmasdan o'rganishni "tushuntirish-mustahkamlash-nazorat"ga o'tkazish darsni zerikarli va samarasiz qilish demakdir".²⁹ Didaktik o'qitish vositalariga quyidagilar kiradi: darsliklar, o'quv qo'llanmalari, o'quv materiallari, ko'rgazmali qurollar, laboratoriya jihozlari va boshqalar. Vositalar og'zaki, majoziy, namunali va ramziy bo'lishi mumkin. O'quv jarayonida didaktik vositalar bir qator funksiyalarni bajaradi:

1. didaktik – ma'lum bir ta'lim muhitida o'quv qurollarining muhim xususiyatlari va imkoniyatlarini tavsiflaydi, axborot, integrative, motivatsion rollarni bajaradi;
2. kognitiv – o'quvchilarga voqelikning o'ziga xos qismlari haqida to'g'ridan-tog'ri bilimlarni beradi;
3. axborot – turli xil ma'lumotlarni taqdim qiladi;
4. shakllantirish – o'quvchilarning kognitiv qobiliyatlarini, irodasini va his-tuyg'ularini rivojlantiradi;
5. boshqaruv.

Murakkablik darajasiga ko'ra didaktik vositalarni oddiy va murakkabga bo'lish mumkin. Oddiy didaktik vositalar: tabiiy yoki sun'iy sharoitdagi tabiiy misollar; modellar; tayyorlangan namunalar; kartalar; rasmlar; diagrammalar va boshqalar. Murakkab o'quv qurollari har xil turdagi elektr va mexanik qurilmalar: televideniye uskunalari, kinoprojektorlar, o'quv jarayonini avtomatlashtirish imkonini beruvchi qurilmalar va boshqalar. Shu bilan birga, hissiy ta'sirlarning har xil turlari didaktik vositalarning murakkabligi mezonlariga bo'ysunadi. M. Godlevskiy didaktik vositalarning tasnifini taklif qildi, unga ko'ra ular:

- taxtalar (flannel, magnit, montaj, teshilgan, interaktiv va boshqalar);
- yorug'lik proyeksiyasi uchun asboblari (har xil turdagi projektorlar, proyeksiya uchun optik lampalar, elasto-optik qurilmalar, stroboskoplar, kuzatish maydonini yorituvchi qurilmalar, yordamchi qurilmalar–qorayish, ekranlar va boshqalar);
- ovozni qayta tiklash va yozishni kuchaytirish uchun asboblari (magnitafonlar, pleyerlar, adapterlar, estrodiol qurilmalar va boshqalar);
- audiovizual vositalar (ovozli kinoprojektorlar, videotelefonlar, magnitafonlar, videomagnitofonlar, yopiq tizimdagi o'quv televideniyesi);

²⁸ Технология многомерных дидактических инструментов. <https://znanio.ru/pub/746>

²⁹ Дидактические пособия для начальной школы. <https://skale.ru/magazin/folder/didaktika>

- didaktik mashinalar (axborot va ko'rsatma mashinalari, o'quv qurilmalari, ko'p funksiyali qurilmalar, simulyatorlar, maxsus qurilmalar) ;
- tasvirlar va matnlarni qayta ishlab chiqarish uchun qurilmalar (aylanuvchi nashrlar, nusxa ko'chirish moslamalari, kserograflar) ;
- ommaviy axborot vositalari (televideniye, radio) ;
- elektron raqamli mashinalar ;
- ilmiy axborot texnologiyalari (klassifikatorlar va ularning fayllari, mikrofilmlarni o'qish uchun qurilmalar) ;
- dasturlashtirilgan matnlar va keng qamrovli darsliklar, 3D tasvirlash uskunalari (stereo plyonkali proyektorlar, stereo proyektorlar, golografiya)

Ta'limda zamonaviy didaktik vositalarining faol qo'llanilishining ahamiyati shundan iboratki, ular nafaqat ma'lum pedagogik vazifalarni hal qilish vositalari sifatida foydalaniladi, balki didaktika va metodikaning rivojlanishiga turtki beradi, o'qitish va ta'limning yangi shakllarini yaratishga imkoniyat yaratadi. Metodika va didaktikaning rivojlanishida zamonaviy didaktik vositalar hal qiluvchi ahamiyatga ega. O'quv jarayonida zamonaviy didaktik vositalaridan foydalanish natijasida (ta'lim sifatini oshirish; o'quv tadbirlarini tashkil etish va o'tkazishga sarflanadigan xarajatlarni kamaytirish; o'qituvchilar yuklamasi va metodik vaziyatlarni qayta taqsimlash, nostandart o'quv topshiriqlarini tayyorlash, ta'lim oluvchilar bilan individual ishlash va boshqalar natijasida) o'quv jarayonini o'quv-metodik vositalar bilan ta'minlashning tezkorligi ta'minlanadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, zamonaviy dunyomiz shiddat bilan rivojlanib bormoqda. Fan va texnologiyalar kundan-kunga ildamlamoqda. Yaratilayotgan har qanday texnika va texnologiyalar inson ehtiyojlarini qondirish uchun xizmat qiladi. Didaktik vositalar ham o'qituvchi va murabbiylarimiz uchun beqiyos xizmatini o'tamoqda. Bu esa rivojlanayotgan jamiyatimizda ta'lim tizimining sezilarli ijobiy o'zgarishiga xizmat qilmoqda. O'quvchilarning bilim darajasi oshib, yangi bilimlarning yanada yaxshiroq o'zlashtirilishiga, o'tilayotgan fanlarining qiziqarli bo'lishiga, past o'zlashtiruvchi o'quvchilarning ham fan mashg'ulotlariga qiziqish uygo'tishiga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Olimov, T. H. (2019). SPIRITUAL AND MORAL ASPECTS OF THE FORMATION OF CIVIL CULTURE IN FUTURE SPECIALISTS OF HIGHER EDUCATION. *Theoretical & Applied Science*, (12), 662-665.
2. Olimov, T. H. (2020). The image of a modern teacher in the formation of civic culture among future highly educated specialists. *Pedagogical skill-Bukhara*, 5.
3. Olimov, T. H. (2019). Development issues of civil society and culture in the work of Eastern thinkers. *Pedagogical skill-Bukhara*, 2.
4. Olimov, T. H. (2016). Formation of self-awareness in youth. *Social and humanitarian sciences in the educational system.-Tashkent*, 4.
5. Olimov, T. (2020). BO'LAJAK OLIY MA'LUMOTLI MUTAXASISLARDA FUQAROLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING AYRIM YO'NALISHLARI. *FAN, TA'LIM VA AMALIYOTNING INTEGRASIYASI*, 1(1), 20-27.
6. Olimov, T. THE ROLE OF NATIONAL SPIRITUALITY AND VALUES IN THE DEVELOPMENT OF CIVIL CULTURE IN FUTURE SPECIALISTS WITH HIGHER EDUCATION.

7. Сайфуллаева, Н. Б. (2021). ВАЖНЫЕ АСПЕКТЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СИСТЕМЕ КЛАССНЫХ УРОКОВ. Вестник науки и образования, (15-3 (118)), 40-42.
8. Сайфуллаева, Н. Б. (2022). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДИДАКТИЧЕСКОГО ПРОГРАММНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ В ОБУЧЕНИИ МАТЕМАТИКЕ. In НОВЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ (pp. 10-12).
9. Сайфуллаева, Н. Б. (2023). РОЛЬ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ КОМПЬЮТЕРНЫМ НАУКАМ. Universum: технические науки, (4-1 (109)), 41-43.
10. Сайфуллаева, Н. Б. (2023). ВАЖНОСТЬ МАТЕМАТИКИ И ЕСТЕСТВЕННЫХ НАУК ДЛЯ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ: Сайфуллаева Нозима Баходировна, преподаватель кафедры “Теория начального образования”, Бухарский государственный университет. Город Бухара. Республика Узбекистан. Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал, (1), 305-307.
11. Сайфуллаева, Н. Б. (2023). Методы Организации Уроков Математики В Начальных Классах С Использованием Цифровых Технологий. Miasto Przyszłości, 35, 388-390.
12. Сайфуллаева, Н. Б. (2023). РОЛЬ МАТЕМАТИКИ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ. PEDAGOGS journali, 1(1), 292-292.
13. Сайфуллаева, Н. Б. (2019). Роль дидактических игр в умственном развитии учащихся в математике начального класса. In INTERNATIONAL SCIENTIFIC REVIEW OF THE PROBLEMS OF PHILISOPHY, PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY (pp. 102-106).
14. Сайфуллаева, Н. Б., & Марданова, Ф. Я. (2021). НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ ПО ВЫСШЕЙ МАТЕМАТИКЕ. Проблемы науки, 84.
15. Сайфуллаева, Н. Б. (2020). Важные особенности дидактических игр в процессе обучения математике в начальных школах. In ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ (pp. 60-62).
16. Сайфуллаева, Н. Б., & Мурадова, Я. М. (2020). Пути эффективного использования методов обучения математике в начальных классах. In EUROPEAN RESEARCH (pp. 121-123).
17. Сайфуллаева, Н. Б. (2022). Методы определения потребностей обучающихся в процессе использования облачных технологий в образовании. Universum: технические науки, (2-1 (95)), 57-59.
18. Сайфуллаева, Н. Б., & Саидова, Г. Э. (2019). Повышение эффективности занятий, используя интерактивные методы в начальном образовании. Научный журнал, (6 (40)), 101-102.
19. Bahodirovna, S. N. (2023). KINDERGARTEN, SCHOOL AND FAMILY PARTNERSHIP IN TEACHING CHILDREN IN MATHEMATICS. *American Journal of Public Diplomacy and International Studies* (2993-2157), 1(10), 383-388.
20. Bahodirovna, S. N. (2023). FORMING CHILDREN'S IDEAS ABOUT THE SIZE OF OBJECTS AND THEIR MEASUREMENT. *Oriental Journal of Academic and Multidisciplinary Research*, 1(3), 102-107.

21. Bahodirovna, S. N. (2023). Organization Forms of the Development of Primary Mathematical Concepts in Children. *American Journal of Public Diplomacy and International Studies* (2993-2157), 1(10), 138-143.
22. Сайфуллаева, Н. Б. (2023). ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ДИДАКТИЧЕСКИХ ИГРОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ПО МАТЕМАТИКЕ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ. *Проблемы педагогики*, (2 (63)), 15-17.
23. Ruziyeva, M. Y. (2020). About color symbols in folklore. *Journal of critical reviews. ISSN-2394-5125 VOL, 7*.
24. Ruziyeva, M. Y., & Aslonova, S. S. (2021). Theoretical and Practical Foundations of Teaching Folklore In Primary School. *Middle European Scientific Bulletin*, 10.
25. Ruziyeva, M. Y., & Lobar, S. (2023). Lyro-epic literary fairy tales in uzbek children's literature.
26. Yoqubovna, R. M. (2017). Expression of Attitude to Colors in Turkic National Ritual Songs. *ANGLISTICUM. Journal of the Association-Institute for English Language and American Studies*, 6(1), 54-68.
27. Yokubovna, R. M. (2020). About color symbols in folklore. *JCR*, 7(17), 461-466.
28. Ruziyeva, M. Y., & Lobar, S. (2023). Lyro-epic literary fairy tales in uzbek children's literature.
29. Bahrievna, P. N., & Ro'ziyeva, M. Y. (2023). Reforms and Innovations in the Educational System in Uzbekistan. *American Journal of Public Diplomacy and International Studies* (2993-2157), 1(6), 47-51.
30. Ro'ziyeva, M. Y. (2020). COLOR SYMBOLISM IN UZBEK FOLKLORE. *Theoretical & Applied Science*, (5), 277-284.
31. Ruzieva, M. Y. (2022). SYMBOLISM OF MYTH, SYMBOL AND COLOR. *Ann. For. Res*, 65(1), 2719-2722.
32. Ruzieva, M. (2016). Colour and its psychoanalytical interpretation in folklore. *Язык и культура (Новосибирск)*, (23), 127-130.
33. Ro'ziyeva, M. Y. (2020). Color symbolism in Uzbek folklore. *ISJ Theoretical & Applied Science*, 05 (85), 277-284. Uzbekistan, B. Qualitative properties and imagery of Colors.
34. Ro'ziyeva, M. Y. (2021). O'qish darslarida fasllar bilan bog'liq matnlar va ularning ahamiyati: DOI: 10.53885/edinres. 2021.86. 66.011 Ro 'ziyeva MY, Boshlang 'ich ta'lim nazariyasi kafedrasini mudiri, ffd (PhD) Madinabonu Xayrulloeva, BuxDU, boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 4 kurs talabasi. In *Научно-практическая конференция* (pp. 23-24).
35. Ro'ziyeva, M. (2021). FOLKLORSHUNOSLIKDAGI YANGI BOSQICHLAR VA ULARNING TA'LIM JARAYONIDAGI AHAMIYATI: Mohichehra Ro'ziyeva, BuxDu Boshlang'ich ta'lim nazariyasi kafedrasini mudiri, PhD, dotsent. In *Научно-практическая конференция* (pp. 21-22).

**BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILI DARSLARIGA QO'YILGAN
ZAMONAVIY TALABLARNING XUSUSIYATI VA AHAMIYAT**

Karimova Sevara

Guliston davlat universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich sinflarda ona tili fani o'qitishning maqsadi va vazifalari, ona tili darslariga qo'yilgan zamonaviy talablar hamda boshlang'ich sinf ona tili darsliklari bilan tanishtirish va ularni bir-biridan farqi, tahlili haqida so'z borgan.

Kalit so'zlar: Ona tili, sinf, o'quvchi, idrok, o'qitish, boshlang'ich sinf, ma'naviyat, yurt, o'qish texnikasi, erkin fikrlash, maqsad.

Maktabda dars o'quv-tarbiya jarayonini tashkil qilishning asosiy shakli hisoblanadi. Dars ta'lim-tarbiyani amalga oshirishning eng qulay va eng zarur omilidir. Darsga qo'yiladigan umumiy talablar quyidagilar:

1. *Ta'limiy talab.* Har bir dars o'quvchiga qandaydir bilim berishi lozim. Har bir darsning asosiy maqsadi ham shu.

2. *Tarbiyaviy talab.* Bu har jihatdan komil shaxsni tarbiyalash demakdir.

3. *Didaktik talablar.* Bu o'qituvchiga darsni to'g'ri tashkil qilish: dars maqsadlarini, turini to'g'ri belgilash, darsdagi u yoki bu materialni o'quvchilarga etkazib berish uslub va usullarini to'g'ri tanlash, o'quvchilar bilimini tekshirish va baholash shakllari aniqlab olish demakdir.

4. *Psixologik talablar.* Bu talab shuni nazarda tutadiki, o'qituvchi o'z o'quvchilarining xarakter-xususiyatini qanchalik darajada yaxshi bilishi judda katta ahamiyatga ega. O'z o'quvchilarining psixologik xususiyatlarini yaxshi bilgan o'qituvchigina to'laqonli dars uyushtirishi mumkin.

5. *Gigienik talablar.* Bu o'quvchilar salomatligi haqida qayg'urish demakdir. Sinfda yorug'lik, toza havo har doim etarli bo'lishi lozim.

Boshqa fanlar kabi, ona tili o'qitishning samaraliligi darsning sifatiga bevosita bog'liqdir.

Darsga qo'yilgan umumdidaktik talablar pedagogik adabiyotlarda keng yoritilgan. Ularni ona tili o'rgatishga tatbiq qilib, metodik aniqliklar kiritilsa, ona tili darslariga qo'yilgan talablar quyidagicha bo'ladi:

Ona tili — har bir elatning, xalqning, millatning o'z tili. Ona tili lug'at tarkibi, asosan, shu tilga mansub xalqning turmushi, madaniyati va an'analarini ifodalaydigan so'z va tushunchalardan iborat bo'ladi. Ona tili taraqqiyoti har bir elat, xalq va millatning ijtimoiy rivojlanishi bilan uzviy bog'liq[1].

Ona tili fanini o'qitishning bosh maqsadi yoshlarimizning ijodiy- mustaqil, o'z fikrini erkin va ta'sirli, mazmunli va mantiqli qilib yozma va og'zaki shaklda ifodalashga, o'zbek tili qonun- qoidalarini ongli o'zlashtirishga o'rgatish, shuningdek, ularning fikr doiralarini kengaytirishga, ona yurtimizga, avlod-ajdodlarimiz qoldirgan boy ma'naviyatimizga, milliy urf-odatlarimizga mehr-muhabbat ruhida tarbiyalashga qaratilgan.

Boshlang'ich ta'lim bosqichida yangi tahrirdagi DTS lari asosida o'quvchilarni ona tili ta'limi sohasi bo'yicha tayyorgarlik darajasiga qo'yilgan talablar standart me'zon orqali aks ettiriladi:

1. O'qish texnikasi
2. O'zgal fikrini va matn mazmunini anglash

3. Fikrni yozma shaklda bayon etish malakasi.

O'quvchilar shu parametrlar asosida bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'lishi kerak. Ana shu maqsadlardan kelib chiqqan holda 1-4- sinf ona tili fanini o'qitishning oldiga bir qator vazifalar qo'yiladi:

1. O'quvchilarni erkin fikrlashga o'rgatish;
2. O'z fikrini o'zbek tilining qonun-qoidalariga muvofiq ravishda og'zaki va yozma ifodalay olish;
3. Bir ma'noni turli shakllarda bera olish ko'nikmalarini shakllantirish, so'zlardan o'rinli foydalanish;
4. Dunyoni bilishda ona tilining ahamiyatini singdirish kabi vazifalar shular jumlasidandir.

Shuningdek boshlang'ich sinf ona tili ta'limi o'quvchilarga nutq faoliyatining asosiy turlarini o'stirish bilan bir qatorda, quyidagi muhim masalalarni ham hal etishni ko'zda tutadi.

- ❖ Bolalarda ahloqiy va estetik tasavvurlarni shakllantirish;
- ❖ Bolalarga atrof- muhit, kishilar, tabiat va jamiyat haqida tushuncha berish;
- ❖ Nafosat hissini tarbiyalash;
- ❖ Mantiqiy tafakkur yuritishga o'rgatish;
- ❖ O'quv mashg'ulotlariga, bilim manbai bo'lgan kitobga qiziqish uyg'otish.

Ona tili o'qitishning mazmuni va metodlari o'quvchilarga dastur ta'lab qilgan hajmda puxta bilim berish, ko'nikma va malaka hosil qilishga ko'maklashish lozim.

Mazkur maqsad va vazifalarni to'laqonli bajarish uchun o'qituvchi faqat dars bilan chegaralanib qolmasligi kerak. Darsdan tashqari paytlarda ham muntazam ish olib borishi yaxshi natija beradi.

Tilni o'rganishga doir kechalar, to'garaklar, maktab ixtiyoridagi soatlar hisobidan qo'shimcha darslar, sinfdagi iqtidorli o'quvchilar bilan ishlash kabilardan foydalanish kerak.

Xulosa qilib aytganda yuqoridagi barcha faoliyatlarning muvaffaqiyati o'qituvchining beradigan savol-topshiriqlariga bog'liq. Yo'l-yo'lakay duch kelgan savollar bilan kichik yoshdagi o'quvchining anglash faoliyatini ishga solish kutilgan natijani bermaydi. So'ngi yillar davomida ta'lim tizimiga an'anaviy metodlar bilan birga pedagogik texnologiya, zamonaviy pedagogik texnologiya, o'qitish texnologiyasi kabi tushunchalar orqali o'quvchilarda ona tiliga bo'lgan qiziqish ortib bormoqda. Bular mazmunan bir ma'noni anglatishini pedagoglar o'z tadqiqot ishlarida qayd etmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Давлетшин М.Г. Крутецкий В.А. Қобилият ва унинг диагностикаси – Тошкент: Ўқитувчи, 1979. – 165 б.
2. Shahriddinovna, K. S. (2023). Didactic Features Of Development Of Nature Perception Skills Of Primary School Students. *Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching*, 19, 183-187.
3. Shahriddinovna, K. S. (2023). INTRODUCING CHILDREN OF PRIMARY SCHOOL AGE WITH THE WORLD. *American Journal of Applied Science and Technology*, 3(06), 09-14.
4. Shahriddinovna K. S. Didactic Features Of Development Of Nature Perception Skills Of Primary School Students //Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching. – 2023. – T. 19. – C. 183-187.

5. Shahriddinova K. S. INTRODUCING CHILDREN OF PRIMARY SCHOOL AGE WITH THE WORLD //American Journal of Applied Science and Technology. – 2023. – T. 3. – №. 06. – C. 09-14.
6. Karimova, S. (2022). THE ROLE AND IMPORTANCE OF" NATURAL SCIENCES" IN THE DEVELOPMENT OF UNDERSTANDING OF NATURE IN GENERAL SECONDARY SCHOOLS. *Science and innovation*, 1(B6), 214-218.
7. Karimova S. THE ROLE AND IMPORTANCE OF" NATURAL SCIENCES" IN THE DEVELOPMENT OF UNDERSTANDING OF NATURE IN GENERAL SECONDARY SCHOOLS //Science and innovation. – 2022. – T. 1. – №. B6. – C. 214-218.
8. Karimova S. CHARACTERISTICS OF NATURAL TEACHING METHODOLOGY //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2021. – T. 1. – №. 11. – C. 737-740.
9. Karimova, S., & Ashurova, M. (2023). TYPES OF EDUCATION. *Modern Science and Research*, 2(8), 161–163. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/22537>
10. Mamatova, X., Karimova, S., & Turg'unboyeva, M. (2023). EDUCATION IS UPBRINGING, KNOWLEDGE IS SALVATION. *Modern Science and Research*, 2(8), 164–166. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/22538>
11. Mamatova, . H., Karimova, S., & Mamayusupova, . Z. (2023). PEDAGOGICAL ANALYSIS IN THE WORKS OF ALISHER NAVOI. *Modern Science and Research*, 2(9), 5–8. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/23865>
12. Karimova S., Habibullayeva S. THE ESSENCE OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN PEDAGOGY //Modern Science and Research. – 2024. – T. 3. – №. 1. – C. 40-44.
13. Karimova Sevara Shaxriddin Qizi. (2023). FORMATION OF NATURE AWARENESS SKILLS OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS. *International Scientific and Current Research Conferences*, 1(01), 43–45. Retrieved from <https://www.orientalpublication.com/index.php/iscrc/article/view/1105>
14. Mamatova H., Karimova S., Mamayusupova Z. PEDAGOGICAL ANALYSIS IN THE WORKS OF ALISHER NAVOI //Modern Science and Research. – 2023. – T. 2. – №. 9. – C. 5-8.

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA MATEMATIK QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHDA QO‘LLANILADIGAN METODLAR**Karimova Sevara**

Guliston davlat universiteti o‘qituvchisi

sevarakarimovaa141@gmail.com**Xayitboyeva Mahliyo**

Guliston davlat universiteti talabasi

Annotatsiya. Maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matematika faniga oid qiziqishlarini orttirish, matematik iqtidorini boyitishga xizmat qiladigan matematika faniga oid masalalar va qanday qilib o‘quvchilarda matematik qobiliyatlarni shakllantirish masalalari bayon qilingan.

Tayanch so‘zlar: o‘quvchi, idrok, matematika, masala, aqliy qobiliyat, aqliy energiya, intellekt, matematik qobiliyat, metodika, matematik tafakkur.

Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot strategiyasidagi “yangi, demokratik jamiyatni barpo etish, kelajak poydevorini qurish, hech shubhasiz, har birimizdan qat’iyatli va omilkor bo‘lishni, yangicha fikr yuritish, yangicha ishlashni talab etmoqda” kabi g‘oyalari taklif etildi.³⁰ Bu borada ta’lim jarayonini mazmunli tashkil etish, barkamol shaxs tarbiyasiga alohida e’tibor qaratish zaruriyati yanada kengaytirildi. Mamlakatimiz rivojlanishining yangi davrida amalga oshiriladigan islohotlarning ustuvor yo‘nalishlaridan biri “adolatli ijtimoiy siyosat yuritish, inson kapitalini rivojlantirish” etib belgilandi. Bundan kelib chiqqan holda, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘yinlar orqali og‘zaki nutqlarini takomillashtirishning didaktik imkoniyatlari, yo‘llari, usullarini aniqlashtirish, muhim ahamiyat kasb etadi.

Darslar faoiyatida qo‘llaniladigan metodlar va o‘quvchilarda matematik qobiliyatlarni rivojlantirishdagi o‘rni beqiyos. Mamlakatimizda o‘quvchilar qobiliyatlarini rivojlantirish borasida olib borilayotgan ishlar zamirida, ularning nufuzli xalqaro matematika olimpiadalarida sovrinli o‘rinlarni yegallashlari, yuqori marralarga yerishganliklarini ko‘rsatish mumkin. Albatta, yerishilgan natijalar bilan cheklanib qolmaslik, o‘quvchilar matematik qobiliyatlarini rivojlantirish va aniqlashning yangi-yangi tamoyillarini ishlab chiqish zarur. O‘quvchilardagi matematik qobiliyatlarni aniqlash va rivojlantirishga doir maxsus adabiyotlar yetishmasligi va shu bois ularni yaratish ustida tinimsiz ishlar olib borish davr talabi.

Qobiliyat muammosi bilan shug‘ullanuvchi deyarli barcha tadqiqotchilar asosiy urg‘uni tahsil oluvchilarning intellektual qobiliyatlarini o‘rganishga qaratishmoqda. Xorij va mamlakatimiz olimlari aqliy qobiliyatlar tavsifnomasini “intellekt” atamasi bilan bog‘lamoqda. Ba’zan intellekt “aqliy qobiliyat” tushunchasining sinonimi sifatida ham ishlatilmokda.

“*Intellekt*” tushunchasi umumiy qobiliyat asosida hosil bo‘lgan, orttirilgan tajriba sifatida qaraladi. Qobiliyatni o‘rganishga qaratilgan har xil yondashuvlarni tahlil qilishda biz “intellekt”, “qobiliyat” va “aqliy qobiliyatlar” tushunchalaridan ham foydalanamiz. Qobiliyatni o‘rganishning tarixiy ildizlari xorij psixologiyasida test yo‘nalishining paydo bo‘lishi bilan bog‘lanadi. Aynan shu yo‘nalish doirasida “qobiliyat” miqdoriy tushuncha sifatida qaralgan. Test nazariyasi o‘quvchilarning qobiliyatlari sifat jihatdan tengligini va qobiliyatlardagi miqdoriy farqlarni aniqlash metodlarini yaratish zarurligini tan oladi.

³⁰ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 28.01.2022 yil PF-60-son

Amerikalik psixolog L.Torrens qobiliyatlarga oid ko'p omilli nazariyani taklif etdi. Dastlabki aqliy qobiliyatlar sifatida 12 ta omil ajratib ko'rsatilgan: so'zlarni tushunish, tez gapirish, miyada amallarni bajarish, ma'lumotlarni yodda saqlash va ifoda etish qobiliyati va boshqalar intellektning umumiy asosini rad etgan holda, intellektni bir-biriga umuman bog'liq bo'lmagan alohida qobiliyatlar majmuasi deb qaragan.

O'quvchilarning biz taklif etayotgan matematik qobiliyati komponentlari quyidagicha:

Idrok etishni rivojlantirish: a) axborotni izlashga doir masalalar; b) sinash va xato metodikasiga oid masalalar; v) shartlari to'liq bo'lmagan masalalar; g) shartlari ortiqcha bo'lgan masalalar;

a) *axborotni izlashga doir masala.* 100 – katakli jadval berilgan bo'lib, u raqamlar (grafik tasvir, turli shakl va rangsiz geometrik figuralar, harflar jamlanmasi) bilan to'ldirilgan.

b) *sinash va xato metodikasiga oid masala.*

$14 + 2 * 4 - 9 \# 3$ ifodaning natijasi 16 bo'lishi uchun *, # amallar qanday bo'lishi va qavslar qanday joylashishi kerak?

Yechish. Bunda o'quvchi natijalarni hosil qilish uchun amallar va qavslarni qo'yish ustida mulohaza yuritib, idrok qilish orqali o'zida turli usullarda sinash va xatolarni tuzatish metodidan foydalanadi, natijada ifodaning yechimini topadi: $(14 + 2) \cdot (4 - 9 : 3) = 16$

v) *shartlari to'liq bo'lmagan masalalar.*

Do'konda jami 200 kg guruch, shakar va loviya bor. Guruch shakardan 25% ko'p. Har bir aytilgan maxsulot necha kilogrammdan? (Loviya haqida ma'lumot to'liq yemas?)

Yechish. Shartlari to'liq bo'lmagan masalalar turkumiga kiradi. O'quvchi masalani yechishda quyidagicha mulohaza yuritadi: x kg -guruch, y kg- shakar va loviya shartda ortiqcha, chunki guruch shakardan 25% ko'p ekanligi ta'kidlangan, lekin loviya haqida gap yo'q, shuning uchun o'quvchi uni e'tibordan chetda qoldiradi va quyidagi sistemani tuzib yechadi:

Va nihoyat guruch $x = \frac{1000}{9}$ kg, shakar $y = \frac{800}{9}$ kg degan yechimni oladilar. Lekin

ayrim o'quvchilar loviya nima bo'ldi? degan savolni qo'yadilar. Agar bunday bo'lmasa, bu savolni o'qituvchi qo'yishiga to'g'ri keladi. Natijada, o'quvchilar loviyani hisobga olgan holda, masala yechimini qidirishga tushadilar. Ular turli yechimlarni topishadi. Masalan: 1) shakar – 20 kg, guruch – 25 kg, loviya – 155 kg; 2) shakar – 80 kg, guruch – 100 kg, loviya – 20 kg va hokazo. O'quvchilar shu tariqa bu masalaning yechimi yagona emas ekanligiga va bunday masalalarni ham yechishga to'g'ri kelishiga ishonch hosil qiladilar. Ayrim o'quvchilar bu mulohazalarni yana davom ettirishi mumkin. Bu o'quvchilarda idrok etishni rivojlantiradi.

g) *shartlari ortiqcha bo'lgan masalalar.*

Avtomobil turar joyida 40 ta – avtomobil va mototsikl turibdi. Ularda birgalikda hisoblansa, 130 ta g'ildirak va 40 ta rul bor. Ularning soni nechtdan?

Yechish. Bu sharti ortiqcha bo'lgan masala bo'lib, o'quvchi birinchi navbatda 40 ta avtomobil va mototsiklni ularning g'ildiraklari va rullari soniga moslashtirishga harakat qiladi. O'quvchilar quyidagicha mulohaza yuritadilar: avtomobil turar joyida 20 ta avtomobil $20 \cdot 4 = 80$ ta g'ildirak, 20 ta mototsikl $20 \cdot 2 = 40$ ta g'ildirak bo'lib, $(80 + 40) - 130 = 10$ ta g'ildirak ortiqcha yekanligini topadi. Masala o'quvchilarni matematik materialni formal idrok qilishga undaydi.

Demak ta'lim jaryonida o'quvchilarning bilim darajalari, ko'nikma va malakalari, dunyoqarashidan kelib chiqqan holda bosqichma-bosqich ularni murakkablashtirishi, yangi mazmun va qoidalar bilan boyitishi talab etiladi. Shu asosida biz boshlangich sinf o'quvchilarida

matematik qobiliyatlarini shakillantirib rivojlantirib boramiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

15. Давлетшин М.Г. Крутецкий В.А. Қобилият ва унинг диагностикаси – Тошкент: Ўқитувчи, 1979. – 165 б.
16. Shahriddinova, K. S. (2023). Didactic Features Of Development Of Nature Perception Skills Of Primary School Students. *Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching*, 19, 183-187.
17. Shahriddinova, K. S. (2023). INTRODUCING CHILDREN OF PRIMARY SCHOOL AGE WITH THE WORLD. *American Journal of Applied Science and Technology*, 3(06), 09-14.
18. Shahriddinova K. S. Didactic Features Of Development Of Nature Perception Skills Of Primary School Students //Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching. – 2023. – Т. 19. – С. 183-187.
19. Shahriddinova K. S. INTRODUCING CHILDREN OF PRIMARY SCHOOL AGE WITH THE WORLD //American Journal of Applied Science and Technology. – 2023. – Т. 3. – №. 06. – С. 09-14.
20. Karimova, S. (2022). THE ROLE AND IMPORTANCE OF" NATURAL SCIENCES" IN THE DEVELOPMENT OF UNDERSTANDING OF NATURE IN GENERAL SECONDARY SCHOOLS. *Science and innovation*, 1(B6), 214-218.
21. Karimova S. THE ROLE AND IMPORTANCE OF" NATURAL SCIENCES" IN THE DEVELOPMENT OF UNDERSTANDING OF NATURE IN GENERAL SECONDARY SCHOOLS //Science and innovation. – 2022. – Т. 1. – №. B6. – С. 214-218.
22. Karimova S. CHARACTERISTICS OF NATURAL TEACHING METHODOLOGY //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2021. – Т. 1. – №. 11. – С. 737-740.
23. Karimova, S., & Ashurova, M. (2023). TYPES OF EDUCATION. *Modern Science and Research*, 2(8), 161–163. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/22537>
24. Mamatova, X., Karimova, S., & Turg'unboyeva, M. (2023). EDUCATION IS UPBRINGING, KNOWLEDGE IS SALVATION. *Modern Science and Research*, 2(8), 164–166. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/22538>
25. Mamatova, . H., Karimova, S., & Mamayusupova, . Z. (2023). PEDAGOGICAL ANALYSIS IN THE WORKS OF ALISHER NAVOI. *Modern Science and Research*, 2(9), 5–8. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/23865>
26. Karimova S., Habibullayeva S. THE ESSENCE OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN PEDAGOGY //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 40-44.
27. Karimova Sevara Shaxriddin Qizi. (2023). FORMATION OF NATURE AWARENESS SKILLS OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS. *International Scientific and Current Research Conferences*, 1(01), 43–45. Retrieved from <https://www.orientalpublication.com/index.php/iscrc/article/view/1105>
28. Mamatova H., Karimova S., Mamayusupova Z. PEDAGOGICAL ANALYSIS IN THE WORKS OF ALISHER NAVOI //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 9. – С. 5-8.

**INSON TABIATNING ENG GO'ZAL ESTETIK HODISASI SIFATIDAGI
TADQIQOT OBYEKTI**

Termiz davlat pedagogika instituti Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrası o'qituvchisi

Temirova Matluba Karim qizi

G-mail:matlubatemirova95@gmail.com

Tel:+99899-679-17-36

Termiz tumani 10-umumiy o'rta ta'lim maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Xasanova Zarina Gulbayevna

Annotatsiya: Ushbu maqolada inson tabiatning eng go'zal estetik hodisasi sifatidagi tadqiqot obyekti ya'ni boshlang'ich sinf o'quvchilarida estetik tarbiyani takomillashtirish jarayonida inson va unga aloqador jihatlari bilan birga yoritish masalasi ustuvor maqsad qilib olingan. Maqolada inson estetik tarbiya obyekti sifatida ochib berishga harakat qilingan.

Kalit so'zlar: Inson, boshlang'ich sinf, tarbiya, estetika, qiziqish, atrof-muhit, o'quvchi, dars, tabiat, go'zallik, fojea, mukammallik.

Darhaqiqat, tabiat estetik qadriyat bo'lib, u ekologik inqiroz sharoitlarida alohida ahamiyat kasb etadi. Yoshlar ongida tabiatga estetik munosabatda bo'lishni rivojlantirish unga nisbatan ongli va ijodiy munosabatda bo'lishni mustahkamlaydi.

Fojelik-go'zallikning, mukammallikning xushro'ylikka aylanishi. Tabiatdagi halokatli hodisalar (bo'ron, qyun, vulqon otilishi, yer qimirlashi, suv toshqinlari) ham fojeadir. Biroq tabiatning bu hodisalaridan ham estetika mazmuni mavjud, buyuk va xashamatli stixiya qudrati, faollik, harakat va o'zgartiruvchanlik barqaror dialektikasi.

Tabiatning estetik qiymati shubxasiz mikroorganizmlardan tortib to ulkan landshaftlarga qadar betakror qimmatga ega. Shuni esda tutish lozimki, tabiatning har bir ijodi - "asar" u takrorlanmas va agar u yo'q bo'lib ketsa, to'ldirib bo'lmadir. Tabiatning yaratganini tabiiy holatini, uning simmetriyasini buzsak, o'zimizni go'zallikdan mahrum qilamiz, o'z xayotimizga raxna solamiz.

Tabiatdagi eng go'zal mavjudot insondir. Uning tana tuzilishi materiya taraqqiyotining eng yuksak bosqichidir. Afsuski, inson shu paytga qadar tabiatning estetik go'zal hodisasi sifatida tadqiqot obyekti bo'lmagan. Insonning jismoniy go'zalligi bexad turli tuman va boydir (masalan, irqiy, milliy, etnik tiplar, tashqi qiyofaning individual xususiyatlari). Biroq bu go'zallikni xayotiy namayon bo'lishi va hayotiy xarakterlarisiz, ruxiy va ma'naviy; Bu jarayonni optimallashtirish tabiat estetikasiga uning ekologiyasi va unga insonning ma'naviy axloqiy munosabatda bo'lishi bilan aloqadorligi qiziqishini shakllantirishning asoslarini, mohiyatini, mexanizm va modelini ko'rib chiqish va kuchaytirishni talab qiladi.

Keyingi tizimda: ijobiy munosabat qiziqishni chuqurlashtirish va mustahkamlash barqaror qiziqish ehtiyoj. Mustaqil hissiy bilish faoliyatida ehtiyojni shakllantirish, buning uchun materialni o'zlashtirishning turli usullarini egallash.

Psixologik omilga o'smir yoshi xususiyatlariga, bilish materialining hissiy yuklamasiga, tabiatni hissiy idrok etishga, mashg'ulotlarning hissiy muhitiga, bilimlarni egallashning muhim omili hislarga qaratilishi kerak. Bu yerda sharqning mashhur pedagog olimi Farobiyning quyidagi fikrini keltirish o'rinli bo'lur edi: "Hissiyot - bu inson qalbining bilimlarini egallashida yordam beradigan vositadir" ("Mantiq to'g'risidagi traktatga kirish so'zidan").

Bilish yuklamasi, malaka va ko'nikmalar , ularni takomillashtirishni tajribiy murakkablashuvi. Foydalanish zarur bo'lgan omillar:

- jonli tabiat;
- yorqin, unutilmas, yodda qoladigan material;
- tasviriy san'atning yuksak badiiyatli asarlari;
- Xalq og'zaki ijodi, badiiy adabiyot, ma'lumotnomalar, lug'atlar, tabiatshunoslarning qaydlari;

Ommaviy axborot vositalari, televediniya, kinomateriallar va boshqa muloqot vositalari, shuningdek, o'yin va ko'ngil ochar materiallar, shaxsiy motivlashuv va individual extiyojiy omillarni xisobga olish lozim. O'quvchilarni "o'z" qiziqishlarini chuqurlashtirish va mustahkamlash uchun ularni mustaqil ko'ngilli hissiy - bilish faoliyatiga jalb qilish. Har bir mashg'ulotga qiziqarli va o'quvchilarni qiziqtiruvchi hissiy bilish estetik ekologik tarbiyani va uni ijodiy aks ettirishga turtki bo'luvchi sabablarni kiritish lozim.

Mamlakatimiz tabiati va uning estetikasini o'quvchilarga ekologik omonlikka ehtiyojmand bo'lgan milliy va umuminsoniy qadriyat sifatida taqdim etish. Muhimi, tabiat o'quvchilar tomonidan manaviy estetik qadriyat, hissiy ijodiy individual o'ziga xos: inson esa tabiatdagi eng yuksak estetik hodisa sifatida idrok etilsin. Navoiyning inson to'g'risidagi "inson Yaratuvchining eng oily va qimmatli ne'mati, tabiatning eng mukammal ijodi, degan fikrini yodga olish o'rinlidir".

Bu jarayonda o'quvchilarni tabiat go'zalligining nafaqat ekologik hodisalarga, balki insonning o'ziga ham bog'liq ekanligi to'g'risida fikrlash, xulosa yasash va hukm chiqarishga yo'naltirish zarur. Bunda obyektning "Inson! Sen tabiat shoxi bo'lib tug'ilding, biroq har qadamingni o'z vaxshiyiligidan bilan nishonlading. Yer shari ingraydi. Inson - go'zallik, ezgulik devi - eng birinchi dushman ", degan satrlari o'quvchilar qalbini hayajonga soladi.

O'quvchilarni tabiat estetikasi va ekologik tarbiya to'g'risidagi bilimlari, muayyan ko'nikma va malakalarini mustaqil ravishda takomillashtirishga o'rgatish muhim ahamiyat kasb etadi. Maskur jarayonni quvvatlantiruvchi optimal mazmun, shakl, uslub, usul, vosita, sharoit va uslubiyatlar zarur. Bunday e'tibor albatta:

Tadqiqot natijalari asosida boshlang'ich sinf o'quvchilariga tabiat estetikasiga axloqiy munosabatda bo'lish bilan o'zaro aloqadorlikda bo'lgan qiziqishni shakllantirishni takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiq etilayotgan jarayonni tabiatga, uning estetikasiga insonning tabiat go'zalligining gullab yashnashida tutgan o'rniga, o'quvchilar tomonidan tabiat estetikasini ko'rsatilgan omillar bilan o'zlashtirishga ichki extiyojni rivojlantirishga ijtimoiy shakllantiruvchi munosabat sifatida ko'rib chiqiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qizi, T. M. K. (2022, November). BOSHLANG 'ICH SINF O 'QUVCHILARNI ESTETIK QARASHLARINI O 'STIRISHDA TABIATNING O 'RNI. In *Proceedings of International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences* (Vol. 1, No. 2, pp. 27-34).
2. Zokirov, J., & Matluba, T. (2022). ALISHER NAVOIY HAYOTI VA IJODINI O 'RGANISHDA MATN USTIDA ISHLASH USULLARI. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 2(4), 218-223.
3. XX, P. M. (2022). The Importance of Developing the Spiritual Thinking and Capacity of Primary School Students. *Nexus: Journal of Advances Studies of Engineering Science*, 1(2), 6-12.
4. Qizi, T. M. K. (2022, November). BOSHLANG 'ICH SINF O 'QUVCHILARINI ESTETIK QARASHLARINI SHAKLLANTIRISH. In *Proceedings of Scientific Conference on Multidisciplinary Studies* (Vol. 1, No. 2, pp. 26-31).
5. Boymatovna, M. M. T. (2023). O'QUVCHILARNING ESTETIK TARBIYASINI SHAKLLANTIRISHDA ALISHER NAVOIY ASARLARINING AHAMIYATI. *BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 3(1), 30-33.
6. Qizi, T. M. K. (2023). ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 3(1), 56-60.
7. Temirova Matluba Karim Qizi. (2022). 1-4-SINFDA ESTETIK TARBIYANI SHAKLLANTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. *Proceedings of International Conference on Educational Discoveries and Humanities*, 1(2), 179–185.
8. Boynazarova , N. (2023). BOSHLANG'ICH SINFLARDA BUGUNGI KUNDA MATEMATIK SAVODXONLIKNI SHAKLLANTIRISH. *Interpretation and Researches*, 2(1). **извлечено от <https://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/article/view/960>**
9. Erdanova Zamira 2023/5/30 AL-HAKIM AT-TERMIZIY QARASHLARIDAN OLIY TA'LIMDA FOYDALANISHNING AHAMIYATI *Journal of Universal Science Research* 1, 5, 1466-1471

**BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKA O'QITISH METODIKASINING
DIDAKTIK TAMOYILLARI****Daminova Dilbar Melimurodovna**

Termiz davlat pedagogika institute "Boshlang'ich ta'lim metodikasi" kafedrası o'qituvchisi.

E-mail: dilbardaminova9@gmail.com

Surxondaryo viloyati Qo'mqurg'on pedagogika kolleji deriktori

N Toshpo'latov

Annotatsiya Ushbu maqolada boshlang'ich ta'lim didaktikasining o'ziga xos xususiyatlari to'g'risida mulohaza yuritilgan va metodik tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim, boshlang'ich, didaktika, tushuncha, xususiyat, bilim, ko'nikma, samara, malaka, yondashuv, o'qitish, metod.

Matematika fani inson aqlini charxlaydi, diqqatini rivojlantiradi, ko'zlangan maqsadga erishish uchun to'g'ri harakatlanishi va tug'ri qarorlar qabul qilish uchun imkon yaratadi, irodani tarbiyalaydi, algoritmik tarzda tartib-intizomlilikka o'rgatadi va eng muhimi matematik masalalarni mulohaza orqali yechkani kabi to'g'ri mulohaza yuritishga chorlaydi hamda tafakkurni kengaytiradi. Muhtaram Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev ta'kidlaganidek, "Matematika hamma fanlarga asos. Bu fanni yaxshi bilgan bola aqlli, keng tafakkurli bo'lib o'sadi, istalgan sohada muvaffaqiyatli ishlab ketadi".

Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29- apreldagi PF-5712-sonli Farmoni asosida qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi", 2019- yil 9- iyuldagi "Matematika ta'limi va fanlarini yanada rivojlantirishni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasining V.I.Romanovskiy nomidagi matematika instituti faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4387- sonli Qarori, 2020-yil 7- maydagi "Matematika sohasidagi ta'lim sifatini oshirish va ilmiy-tadqiqotlarni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ4708-sonli Qarori, 2020- yil 24- yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasida matematika fani va ta'limini har tomonlama takomillashtirish va rivojlantirish yuzasidan qator salmoqli vazifalar belgilangan.

69 Bu qaror va farmoishlardan yana bir bor xulosa qiladigan bo'lsak matematika faniga juda katta e'tibor berilmoqda. Shu jumladan boshlang'ich sinf o'quvchilarining matematika savodxonlik rivojlantirishga alohida e'tibor qaratishimiz lozim.

Zamonaviy boshlang'ich ta'lim. Zamonaviy boshlang'ich ta'limning o'zi nimadan iborat bo'lishi kerak? Bola 1-4-sinflarda qanday bilimga ega bo'lishi lozim? O'quvchilarga qachondan boshlab, qanday qilib, qanday usulda va uslubda milliy qadriyatlarimiz, urf-odatlarimizni o'rgatishimiz, chuqur anglatishimiz kerak? degan savollar boshlang'ich ta'lim tizimi oldidagi asosiy masalalardan biri bo'lib kelmoqda.

So'nggi yillarda mamlakatimizda maktabda matematika o'qitish ayniqsa boshlang'ich ta'lim tizimida o'z ko'lami va ahamiyati jihatidan nihoyatda katta bo'lgan o'zgarishlarni amalga oshirdi va oshirmoqda.

Maktab ta'limi oldiga tamoyili yangi maqsadlarning qo'yilishi matematika o'qitish mazmunining tubdan o'zgarishiga olib kelmoqda.

Matematika darslarini tashkil qilishda nazariyadan ko'ra ko'proq amaliyotga e'tibor berish hamda o'quvchilarga tayyor o'quv materiallarini berishga asoslangan yondashuvdan ma'lum darajada voz kechish talab qilinadi. Matematika darslarida ko'proq keys, tadqiqot, loyiha, kichik o'quv kashfiyotlari kabi interaktiv metodlardan foydalanish tavsiya etiladi. O'quvchilarda kichik tadqiqotchilik ko'nikmalarini shakllantirishda kuzatish, tajriba, o'lchashlar, analiz (tahlil) va sintez, induksiya va deduksiya, taqqoslash va analogiya kabi ilmiy izlanish metodlaridan o'rnida foydalanish talab etiladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida matematik savodxonlik ko'nikmalarini rivojlantirishda o'quvchilarda bilim va ko'nikmalarni shunchaki shakllantirib qolmasdan, ularni hayotiy vaziyatlarda qo'llay olish kompetensiyalarini ham tarkib toptirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasini didaktik tamoyillari.

Matematik darslarida asosiy didaktik maqsadlar.

Har bir darsdan turli xil didaktik maqsadlar ko'zlanadi. Ular orasida bittasi bosh maqsad bo'lib hisoblanadi va uni darsning asosiy didaktik maqsadi deyiladi.

Har bir alihida darsning maqsadi darslar tizimining maqsadini aniqlab, uning yordamida o'qitilayotgan mavzuning mazmunini o'quvchilarga ochib beradi.

Bu holda yangi tushunchalar bilan o'quvchilarni tanishtirish bo'lsa, ikkinchi holda tanishtirilgan tushunchani kengaytirish va chuqurlashtirish, uchinchisida, biror malaka va ko'nikmalarni hosil qilish, to'rtinchidan, bilim, malaka, va ko'nikmalarini tekshirish vah.k.bajariladi. Har bir darsda yuqorida aytilganlarning bir nechtasi yoritilishi mumkin. O'tilganlarni takrorlashdan oldin o'tilgan darslarni yangi tizimga solish, shu bilan bilimlarini tekshirishni o'z ichiga oladi.

Har bir boshlang'ich sinf o'qituvchilari bilishi lozim bo'lgan tamoyillar.

1) onglilik tamoyili

2) ko'rsatmalilik tamoyili

3) ilmiylik tamoyili

4) ketma-ketlik tamoyili

5) puxta o'zlashtirish tamoyili

6) boshlang'ich maktabda algaritmlar va algaritmlarga o'rgatish metodikasi]1.15-bet.

Har bir darsdan asosiy maqsad-yangi mavzu mazmunini o'quvchilarga ochib berishdan iborat. Har bir matematika darsida turli xildagi didaktik maqsadlar amalga

oshirish mumkin: uy ishini tekshirish, yangi mavzuni bayon qilishda, o'tilgan mavzuni takrorlashda, og'zaki hisoblashga doir maxsus mashqlar o'tkazilishi mumkin. Darslarning qisimlari asosiy didaktik maqsadga qarab o'zaro boshlangan bo'lishi kerak

Har bir darsda turlicha didaktik maqsadlar ko'zlanadi. Ular orasida bittasi bosh maqsad hisoblanib, uni darsning asosiy didaktik maqsadi deyiladi.]222.18-bet.

Darsning asosiy didaktik maqsadini tushuntirish va asoslash. Bundamavzu bo'yicha darslar sistemasini tahlil qilingan darsning o'rnini va roli, boshqa darslar bilan bog'liqligi, darsning mazmunini baholash va to'g'ri tushuntirilishi, uning strukturasi, ishdagi metod va usullari ko'rsatiladi.

ADABIYOTLAR.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-son Farmoni. [PF-4947-son 07.02.2017. \(lex.uz\)](#)

2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 8-dekabrda "Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 7-maydagi PF-4708- sonli "Matematika sohasidagi ta'lim sifatini oshirish va ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 29 apreldagi "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontsepsiyasini tasdiqlash to'g'risidagi PF – 5712- sonli Farmoni. PF-5712-son 29.04.2019. (lex.uz)
5. M.E. JUMAYEV Z.G'. TADJIYEVA BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKA O'QITISH METODIKASI TOSHKENT-2005
6. "Fan va texnologiya" created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com
2 BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKA O'QITISH METODIKASINING FAN SIFATIDA SHAKLLANISHI.
7. BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKA O'QITISH METODIKASI. M. Jumayev. Toshkent. 2022.
8. Yunusova D. Matematikani o'qitishning zamonaviy texnologiyalari. Darslik. – T.: Fan va texnologiya, 2011.
9. O'rinboyeva L. [va boshq.]. Matematika 3-sinf [Matn]: darslik /– Toshkent: Respublika ta'lim markazi, 2022.
10. Jumayev. M.E Matematika o'qitish metodikasi. (OO'Y uchun darslik) Toshkent. „Turon-Iqbol“, 2016 yil
11. Jumayev M.E. Tadjiyev. Z.G' Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasidan praktikum. (OO'Yu uchun o'quv qo'llanma) Toshkent. «O'qituvchi», 2004 yil.
12. Jumayev. M.E Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasidan laboratoriya mashg'ulotlari. (OO'Yu uchun o'quv qo'llanma) Toshkent. «Yangi asr avlodi», 2006 yil.. Erdanova Zamira Olimovna 2023/10/8 CONDITIONS OF USING AL-HAKIM AL-TIRMIZI'S PEDAGOGICAL VIEWS IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM Academia Repository 4, 10, 1-9
13. Erdanova Zamira Olimovna 2023/10/8 THE CONTENT AND ESSENCE OF USING AL-HAKIM AL-TIRMIZI'S PEDAGOGICAL VIEWS IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM World Bulletin of Social Sciences 27, 18-22
- 14 Erdanova Zamira 2023/5/30 AL-HAKIM AT-TERMIZIY QARASHLARIDAN OLIY TA'LIMDA FOYDALANISHNING AHAMIYATI Journal of Universal Science Research 1, 5, 1466-1471
15. Nilufar BOYNAZAROVA. (2023). NATURE AND HUMAN HARMONY IN PERSONAL MORAL DEVELOPMENT. World Bulletin of Social Sciences, 27, 6-09. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3219>
16. Nilufar Boynazarova. (2023). ISSUES OF ENVIRONMENTAL PROTECTION AND FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE OF PRIMARY CLASS STUDENTS. World Bulletin of Social Sciences, 27, 10-12. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3220>

17. Nilufar Boynazarova. (2023). FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN PRIMARY CLASS STUDENTS. *Open Access Repository*, 9(10), 99–102. Retrieved from <https://oarepo.org/index.php/oa/article/view/3553>

18. Boynazarova, N. (2023). BOSHLANG'ICH SINFLARDA BUGUNGI KUNDA MATEMATIK SAVODXONLIKNI SHAKLLANTIRISH. *Interpretation and Researches*, 2(1). извлечено от <https://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/article/view/96>

19 Dilbar Daminova. (2023). METHODOLOGY FOR DEVELOPING MATHEMATICAL LITERACY SKILLS IN PRIMARY CLASS STUDENTS. *Open Access Repository*, 9(10), 87–92. Retrieved from <https://www.oarepo.org/index.php/oa/article/view/3555>

20. Daminova Dilbar Melimurodovna, & Mukhtarova Lobar Abdimannabovna. (2023). PEDAGOGICAL OPPORTUNITIES OF FORMING MATHEMATICAL LITERACY SKILLS OF PRIMARY SCHOOL PUPILS. *Open Access Repository*, 4(3), 971–976.

21. Daminova Dilbar Melimurodovna, & Mukhtarova Lobar Abdimannabovna. (2023). ISSUES OF MATHEMATICAL LITERACY DEVELOPMENT IN WORLD SCIENCE. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 11(3), 307–311. Retrieved from <https://giirj.com/index.php/giirj/article/view/4787>

22. Daminova, D. (2023). TIMSS TADQIQOTLARIDA MATEMATIK BILIM VA KO'NIKMALARNI BAHOLASH. *Interpretation and Researches*, 2(1). извлечено от <https://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/article/view/1001>

23. Dilbar Daminova. (2023). METHODOLOGY FOR DEVELOPING MATHEMATICAL LITERACY SKILLS IN PRIMARY CLASS STUDENTS. *Open Access Repository*, 9(10), 87–92. Retrieved from <https://www.oarepo.org/index.php/oa/article/view/3555>

IMPORTANCE OF TRANSFORMATION PROCESS IN ISLAMIC BANKS

Gulamova Iroda Ziyovuddin qizi

3rd year student of "Banking and audit" Tashkent state university of economics

iroda.gulamova@tsue.uz

Abstract: This paper explores the impact of globalization, digitization, and Islamic fintech on the evolving landscape of global finance, with a focus on Islamic banking. It discusses the growth of Islamic banking driven by the Muslim population's rise, the role of state intervention, and the promising future of Islamic financial technologies. The challenges, including regulatory issues and the need for skilled personnel, are addressed. The paper emphasizes the potential of Islamic fintech to attract millions of new customers and its significance in providing transparent and ethical financial solutions. The study concludes by highlighting the importance of preparedness, regulatory compliance, and collaboration between traditional and fintech institutions for sustainable development in the Islamic financial sector.

Keywords: Global finance, Islamic banking, Islamic fintech, globalization, digitization, regulatory challenges, financial inclusion, Sharia compliance, technology adoption, Muslim population growth.

Globalization leads to changes in financial markets worldwide. In the era of financial globalization and widespread digitization, the capital market has become more interconnected. Moreover, in the future, digital technologies will increasingly play a crucial role in production processes and trade. Therefore, over time, production processes will increasingly depend on capital and technology not only in developed countries but also worldwide. The growth in capital intensity and technological advancement in production impacts the international competitiveness of all countries.

In the ever-evolving landscape of global finance, the influence of digitization has permeated various sectors, revolutionizing traditional practices and fostering innovation. Islamic banking, rooted in principles guided by Sharia law, has not remained untouched by the transformative waves of digitization. The integration of digital technologies into Islamic financial services has not only enhanced operational efficiency but has also contributed to the growth and adaptation of Islamic banking in the contemporary world. This exploration delves into the pivotal role that digitization plays in shaping the landscape of Islamic banking, shedding light on how technological advancements are influencing the industry and its stakeholders.

The first Islamic bank recognized was the Nasser Social Bank, founded in Egypt in 1971. Since then, the Islamic banking segment has actively developed, with a growth of approximately 15% in the last three years. Out of 21.5 thousand banks operating worldwide, 1%, or 316, belong to Islamic banking.

One of the key drivers of Islamic banking development is the growth of the Muslim population. Over the period from 2010 to 2020, the growth reached 19%, with the total number of Muslims in the world reaching 1.8 billion people. According to experts' forecasts, by 2050, their number will increase to 30%, reaching 2.8 billion people.

Furthermore, the economies of countries with predominantly Muslim populations have experienced remarkable growth, surging by 263% over the past 20 years. The collective share of these economies in the global Gross Domestic Product (GDP) has risen from 3% to 14%.

State intervention plays a significant role in this development, as government support contributes to the refinement and alignment of regulatory, legislative, and tax frameworks in these countries. Infrastructure is created and improved from scratch, fostering the development of various financial services.

In 2016, the Islamic financial sector was estimated at \$2.2 trillion, and by 2022, forecasts anticipate a 7.7% growth, reaching \$3.8 trillion as the adoption of technology expands. Leading the Islamic banking and finance market are Malaysia, Bahrain, the UAE, Indonesia, Saudi Arabia, Jordan, Pakistan, Kuwait, Oman, and Brunei Darussalam.

Crowdfunding, investment account platforms, robo-advisors, payment platforms, smart contracts, blockchain, cryptocurrencies, financial sector cybersecurity, insurance technologies, and other fintech tools are among the few emerging channels of digital transformation that can be employed in the Islamic financial industry, alongside traditional finance.

The future of Islamic finance, particularly Islamic financial technologies, looks promising in Muslim countries. The proliferation of mobile technologies and smartphones has paved the way for fintech growth in these nations. Of course, these opportunities are not without challenges. The primary challenge for Islamic fintech companies is associated with regulation and the lack of high-quality and credible research in the Islamic fintech sector.

Another study (Firmansyah 2018) asserts that the presence of Islamic fintech companies can effectively assist startups, serving as a positive stimulus for young graduates. This is particularly beneficial given the shortage of organizations that support young aspirants with Sharia-compliant funding.

Islamic financial technologies are grounded in Sharia ideals and values, positioning them to lead in the global financial arena. The primary advantage of Islamic financial technologies is their transparency, accessibility, and user-friendly nature within the realm of finance. According to IOSCO (2017), "innovative business models can transform the financial industry." The Oxford Dictionary defines "fintech" as "traditional financial services provided through the use of information technology." According to another perspective, "Fintech is essentially a collection of companies or groups of companies providing modern, innovative financial services through technology," while Sanikola (2019) stated, "Fintech is both: the promotion of technology to expand the use of financial resources and the promotion and growth of digital consulting."

Opportunities and challenges in Islamic financial technologies:

Since 2008, fintech transactions in the European region have doubled, growing at a rate twice as fast as Silicon Valley. From 2011, the volume of fintech transactions in the London region has tripled, constituting over 50% of all European activity. There is ample room for new companies engaging in financial technologies, achievable through a broad spectrum of financial services and customer respect. This is crucial for the development of companies providing financial services and banks, as the growth of fintech companies offers customers the opportunity to utilize both traditional financial services and new, innovative services provided through fintech companies.

Fintech companies have provided traditional banks with a lifeline to transition to digital technologies and offer financial services at a lower cost. In countries like the Czech Republic, affordable banking services through fintech are helping banks compete with larger and more established institutions. However, it is expected to continue growing further as we anticipate an explosive growth in the Muslim population. By the year 2060, the Muslim population is

projected to reach 3 billion (Cooper, 2018). Leading up to this date, Malaysia, the United Kingdom, and Indonesia maintain the top three positions in the number of Islamic fintech startups (Cooper, 2018). Another study (Rusydia, 2018) concluded that the most significant obstacle to the development of Islamic financial technologies is the lack of prepared human resources and a clear government policy.

Researchers further assert that to create a proper ecosystem for the development of Islamic financial technologies in a country, the government should introduce appropriate regulations, and educational institutions should lead to good research and provide trained personnel. The success of Islamic financial technologies can be associated with the variety of financial service sectors that fintech can be linked to, such as cryptocurrencies, blockchain, and other areas like cross-border payments.

Islamic Fintech needs to keep pace with the rapid development of the traditional financial world. In fact, the opportunities in Islamic finance are greater than conventional finance, as the core concept of equity capital in Fintech aligns with Sharia principles. Islamic Fintech shares the same values and ethics that underlie Islamic finance. Fintech has become a challenge for financial institutions that can be turned into opportunities by making fintech companies partners in providing innovative services rather than viewing them as competitors.

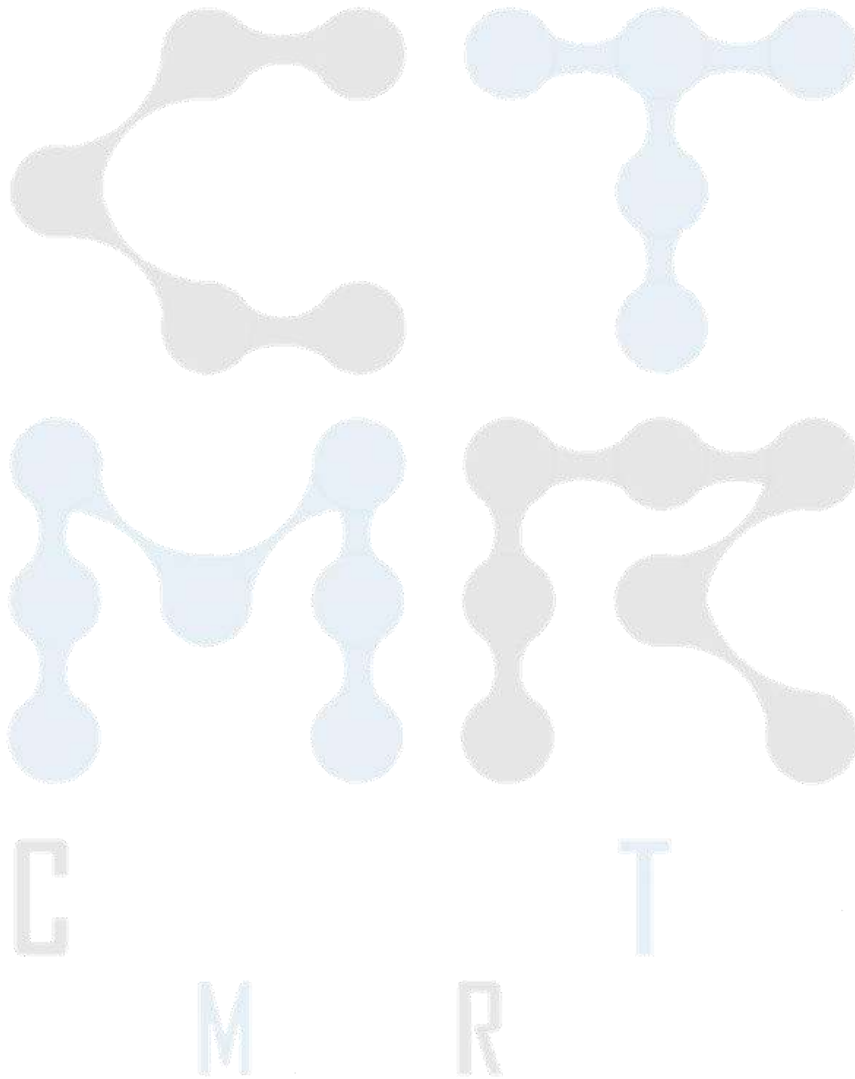
The main risk associated with the development of Islamic financial technologies opens up significant opportunities for developing countries by providing economically efficient solutions for financial services. At the same time, it also tests regulatory bodies in terms of maintaining stability and protecting investors and institutions from fraudulent trading practices. To ensure the growth and sustainable development of Islamic financial technologies, an awareness-raising program can be initiated among university students who use these technologies. If fintech wants to remain relevant in the long term, it must be innovative, as the adoption of fintech by Islamic financial institutions affects not only the Muslim community but also non-Muslims and the global financial world (Irfan, 2019). The global financial crisis did not impact the financial performance of Islamic banks due to the nature of Islamic finance, which emerged as an alternative to traditional finance. With the advent of Islamic financial technologies, Islamic banks now have the opportunity to contribute to improving the financial world and serve as an alternative financing option with greater transparency and ethical values. Technological changes mark just the beginning of upcoming innovations in the financial and banking sectors. It is crucial for Islamic financial institutions to be prepared and embrace these changes. Compliance with Sharia principles is paramount. Islamic financial technologies have the potential to attract 150 million new customers within the next 3 years.

In summary, the global financial landscape is evolving with digitization, impacting both traditional and Islamic banking. Despite challenges, Islamic fintech shows resilience, fostering financial inclusion and innovation. The future of Islamic finance looks promising, driven by mobile technology adoption in Muslim-majority regions. The minimal impact of the global financial crisis on Islamic banks highlights their resilience. To sustain Islamic fintech, supportive regulations and commitment to Sharia principles are essential. Collaboration between traditional and fintech institutions offers mutual growth opportunities in the evolving financial landscape.

REFERENCES:

1. Brian, Y. 2017. Fintech could be solution for regulatory challenges facing Shariah contracts. *International Financial Law Review*.

2. Firmansyah, H.B., Ahmad, L.R. 2018. The Role of Islamic Financial Technology (FinTech) Start-up. In Improving Financial Inclusion in Indonesia Case. Angsur.
3. Irfan, H., Ahmed, D. 2019. Fintech: The opportunity for Islamic finance. In Fintech in Islamic Finance. Theory and Practice, Routledge.
4. Laldin, M.A. 2018. FinTech and Islamic Finance. IFN Islamic Finance News, Rusydiana, S.A. 2018. Developing Islamic Financial Technology in Indonesia.

O‘ZBEKISTON - MARKAZIY OSIYO: DO‘STONA HAMKORLIK VA OCHIQLIK

Axmedov Jalol Tursunmuratovich

Jizzax politexnika institute “Ijtimoiy fanlar” kafedrasasi assistenti

Toliboev Ma’ruf Ilxom o’g’li

Jizzax politexnika instituti 410-23 guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Markaziy Osiyoda barqaror rivojlanishni ta’minlash uchun o‘zaro hamkorlikni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega ekanligi xususida so‘z boradi. Bugun mintaqa xalqlari oldida umumiy sa’i-harakatlar bilan Markaziy Osiyoni barqaror iqtisodiy rivojlangan va yuksak taraqqiy etgan mintaqaga aylantirishdek bosh maqsad turibdi. SHu nuqtai nazardan mintaqa mamlakatlarining o‘zaro hamkorligi ko‘plab ekspertlar tomonidan tahlil qilib borilmoqda va o‘zining dolzarbligini ko‘rsatmoqda.

Kalit so‘zlar: Markaziy Osiyo, BMT, MDH, SHHT, TDT, Maslahat uchrashuvi, konstruktiv tashqi siyosat, tinchlik, barqarorlik, xavfsizlik, strategik sheriklik, “xalq diplomatiyasi”.

«Biz Markaziy Osiyoda xavfsizlik va barqarorlikni ta’minlash, barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish borasidagi murakkab vazifalarni izchil hal etib kelmoqdamiz. Bu yo‘lda ko‘plab to‘siqlar olib tashlandi, fuqarolarimizning erkin harakatlanishi, faol madaniy va sayyohlik almashinuvi uchun sharoitlar yaratildi».

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti SHavkat Mirziyoev

Bugungi tezkor davrda dunyo shaddat bilan o‘zgarib bormoqda. Bunday davrda Markaziy Osiyoda barqaror rivojlanishni ta’minlash uchun o‘zaro hamkorlikni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Bugun mintaqa xalqlari oldida umumiy sa’i-harakatlar bilan Markaziy Osiyoni barqaror iqtisodiy rivojlangan va yuksak taraqqiy etgan mintaqaga aylantirishdek bosh maqsad turibdi. Mintaqa salohiyatini to‘la ruyobga chiqarish, o‘zaro ishonch va qo‘shnichilik va hamkorlikni mustahkamlash maqsadida Prezidentimiz SHavkat Mirziyoev tomonidan 2017 yilning sentyabr oyida Birlashgan Millatlar Tashkilotining 72-assambleyasida Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlarining Maslahat uchrashuvini doimiy o‘tkazish tashabbusi ilgari surilgan edi.

Bu hayotiy tashabbus qardosh xalklarimiz tomonidan qo‘llab quvvatlandi va bir yil ichida amalga oshdi, hamda Maslahat uchrashuvlari muntazam o‘tkazilib kelinmoqda.

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlar, ochiqlik va yangilanishlar, mamlakatning tashqi siyosatida ham yangi bosqichga ko‘tarildi.

O‘zbekiston xalqaro munosabatlarning teng huquqli sub’ekti sifatida, mintaq va global darajada faol tashqi siyosatni yo‘lga qo‘yib, xorijiy hamkorlar bilan o‘zaro manfaatli munosabatlarni rivojlantirmoqda. Bunday izchil, aniq va konstruktiv tashqi siyosatni xalqaro ekspertlar va kuzatuvchilar ham e’tirof etmoqda.

O‘zbekiston hukumati mamlakatda ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta’minlabgina qolmasdan, mintaq davlatlari va jahon hamjamiyati bilan hamkorlik aloqalarini davom ettirishga alohida etibor qaratib kelmoqda.

Ma’lumki, O‘zbekiston tashqi siyosiy faoliyatining asosiy vazifalaridan biri – o‘z hududi atrofida tinchlik, barqarorlik va xavfsizlik muhitini shakllantirish hisoblanadi. SHu nuqtai nazardan, Prezident SHavkat Mirziyoev qo‘shnilarimiz – Markaziy Osiyo davlatlari bilan

do'stona, yaqin qo'shnichilik va o'zaro manfaatli aloqalarni rivojlantirish va mustahkamlashni asosiy ustuvor tashqi siyosiy yo'nalish sifatida belgilab berdi.

2023 yil – “Insonga e'tibor va sifatli ta'lim yili” Davlat dasturi doirasida O'zbekiston ochiq va pragmatik tashqi siyosiy faoliyatini, jumladan, Marziy Osiyo yo'nalishida ham izchil davom ettirdi.

Xususan, Markaziy Osiyo mintaqasidagi mamlakatlar bilan barcha sohalarda o'zaro do'stlik, yaxshi qo'shnichilik va strategik sheriklik ruhidagi munosabatlarni sifat va mazmun jihatidan yangi bosqichga olib chiqish borasida tashqi siyosiy va iqtisodiy faoliyat bo'yicha davlat idoralari tomonidan bir qancha yuqori darajadagi tashriflar va turli tadbirlar amalga oshirildi. Bu jarayonda “xalq diplomatiyasi” amalda juda faol bo'lgani kuzatildi. Xususan, xalq vakillari – olimlar va rassomlar, madaniyat va din arboblari, ishbilarmonlar va yoshlar, turizm va sport tashkilotlari, jamoat birlashmalari va nodavlat tashkilotlar ishtirokida ko'plab turli uchrashuvlar, anjumanlar, videokonfrensiyalar va boshqa shu kabi tadbirlar o'tkazildi.

YUkorida ta'kidlaganimizdek, Prezident SH. Mirziyoev tashabbusi bilan muntazam o'tkazib kelinayotgan Markaziy Osiyodavlat rahbarlarining Maslahat uchrashuvlari muhim o'rin tutmoqda. Natijada mintaqadagi ikki va ko'p tomonlama hamkorlik darajasi yangi bosqichga ko'tarildi. Xususan, so'nggi yillarda Markaziy Osiyo mamlakatlari bilan savdo aylanmasi yillik o'rtacha 50 foizdan ko'proqqa o'sdi. O'zbekistonning Markaziy Osiyo davlatlari bilan savdo aylanmasining umumiy hajmi 6,6 mlrd. dollarni tashkil etdi.

Jumladan, O'zbekistonning umumiy tashqi savdo aylanmasida Markaziy Osiyo davlatlarining ulushi yildan yilga oshib bormoqda hamda yangi yo'nalishlarda savdo-iqtisodiy munosabatlar yo'lga qo'yilmokda, bu esa o'z navbatida mintaqaning investitsiyaviy jozibadorligini oshirishga yordam bermoqda.

SHuningdek, 2020-2023 yillar davomida O'zbekistonning Markaziy Osiyo mamlakatlari nisbatan ochiq, konstruktiv, puxta o'ylangan va pragmatik siyosati natijasida suvdan foydalanish, O'zbekiston va qo'shni davlatlar o'rtasidagi davlat chegaralarini delimitatsiya va demarkatsiya qilish, transport kommunikatsiyalaridan foydalanish, davlat chegaralarini kesib o'tish kabi murakkab va chalkash muammolarga echim topildi. Agar besh-olti yil oldin o'zbek-qirg'iz davlat chegarasini kuniga 300–400 kishi kesib o'tgan bo'lsa, global pandemiya ta'sirida joriy qilingan cheklolarga qadar bu ko'rsatgich kuniga 30 ming kishiga etgan, O'zbekiston-Tojikiston chegarasini esa kuniga 20 ming fuqaro kesib o'tgan.

Qolaversa, 2020 yilning yanvar oyida O'zbekiston va Qozog'iston hukumatlari AQSH bilan hamkorlikda mintaqada iqtisodiy aloqalarni kengaytirishga xizmat qiladigan loyihalarni qo'llab-quvvatlash uchun besh yil ichida kamida 1 mlrd. dollarga teng mablag'larini jalb etish maqsadida “Markaziy Osiyo investitsiyaviy sherikligi” tashabbusini yo'lga qo'ydi. “C5+1” platformasi orqali amalga oshirilayotgan ushbu tashabbus Markaziy Osiyo mamlakatlari iqtisodiyotini mustahkamlash va o'sishini ta'minlash maqsadida savdo-sotiqni oshirish, kompleks rivojlanishni rag'batlantirish va ko'p tomonlama aloqalarni chuqurlashtirish uchun barcha mavjud imkoniyatlardan foydalanishga intiladi.

Jahon hamjamiyatida Markaziy Osiyoning ahamiyati va roli oshib borayotganini mintaq va yirik davlatlar o'rtasida ko'p tomonlama hamkorlikning turli formatlari tashkil qilinayotganida ham ko'rishimiz mumkin.

So'nggi yillarda “Markaziy Osiyo – AQSH”, “Markaziy Osiyo – Evropa ittifoqi”, “Markaziy Osiyo – Koreya Respublikasi”, “Markaziy Osiyo – Yaponiya” kabi muloqot formatlari qatoriga ohirgi yillarda “Markaziy Osiyo – Hindiston”, “Markaziy Osiyo –

Xitoy” va “Markaziy Osiyo – Rossiya Federatsiyasi” singari yangi formatlar qo‘shildi. Mazkur holat, birinchidan, mintaqadagi ijobiy o‘zgarishlar natijasida yuzaga kelgan mutlaqo yangi muhit dunyoning etakchi davlatlari tomonidan Markaziy Osiyoga nisbatan e’tiborning oshganligini ko‘rsatsa, ikkinchidan, chet el davlatlari mintaqa mamlakatlari bilan nafaqat ikki tomonlama hamkorlik doirasida, balki yagona mintaqaviy ko‘p tomonlama munosabatlarni rivojlantirishga ahamiyat qaratayotganidan dalolatdir.

SHu bilan birga, mintaqa hamda boshqa davlat va xalqaro institutlar o‘rtasida yangi formatlarning tuzilishi bu, Markaziy Osiyoning geosiyosiy va iqtisodiy ahamiyati oshib borishiga, shuningdek, mintaqaga xalqaro munosabatlardagi yaxlit siyosiy-diplomatik sub’ekt sifatida qaralishiga olib kelmoqda.

Qayd etish joizki, Markaziy Osiyo davlatlarining barqarorligi va hamjihatligi, birinchidan, xalq farovonligiga, ikkinchidan, mintaqaning investitsion jozibadorligini oshirib, xorijiy sherik davlatlar va investorlar bilan hamkorlik uchun keng imkoniyatlar yaratishga xizmat qiladi. O‘zbekiston va mintaqa davlatlari o‘rtasida shakllangan va yanada mustahkamlanib borayotgan yangi muhit mazkur maqsadlarga erishishga hamda o‘zaroro siyosiy, savdo-iqtisodiy, madaniy-gumanitar hamkorlikni kuchaytirishga xizmat qiladi.

Prezident SHavkat Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasida hamda 2024 yil “YOshlar va biznesni rivojlantirish yili” Davlat dasturida Markaziy Osiyo davlatlari bilan yaqin qo‘shnichilik aloqalarini mustahkamlashga alohida ahamiyat qaratish nazarda tutilgan.

Xususan, joriy yil Davlat dasturida Markaziy Osiyo davlatlari bilan munosabatlarni izchil davom ettirish chora-tadbirlar rejasida:

➤ O‘zbekistonning Markaziy Osiyo mamlakatlari bilan ikki tomonlama va mintaqaviy aloqalarni sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar dasturini ishlab chiqish;

➤ oliy va yuqori darajada o‘zaro tashriflarni tashkil etish;

➤ “Xalq diplomatiyasi” mexanizmlaridan samarali foydalanish;

➤ yaxshi qo‘shnichilik munosabatlarini mustahkamlash yo‘lidagi mavjud to‘siqlarni birgalikda hal etish;

➤ savdo iqtisodiy aloqalarni rivojlantirish va tovar ayirboshlash hajmining o‘sishi va hamkorlikni mustahkamlash uchun qulay sharoitlar yaratish;

➤ mintaqaning tranzit va logistika salohiyatidan samarali foydalanish va transport infratuzilmasi rivojlanishini ta’minlash;

➤ Markaziy Osiyo mamlakatlarining mintaqalari (shu jumladan, chegara hududlari) o‘rtasidagi hamkorlikni faollashtirish ko‘zda tutilgan.

Bundan tashqari, joriy yilda O‘zbekiston Markaziy Osiyo davlatlari bilan aloqalarini ko‘p tomonlama hamkorlik mexanizmlari, jumladan, Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT), Mustaqil Davlatlar Hamdo‘stligi (MDH), SHanxay Hamkorlik Tashkiloti (SHHT), Turkiy tilli davlatlar hamkorlik Kengashi (TTDHK), Evropada Xavfsizlik va Hamkorlik Tashkiloti (EXHT) va boshqa tuzilmalar doirasida ham rivojlantirishni, bunda nafaqat siyosiy-diplomatik munosabatlar, balki iqtisodiy diplomatiya, parlamentlararo diplomatiya hamda xalq diplomatiyasini kuchaytirish nazarda tutilmoqda.

Qolaversa, SHHTda O‘zbekiston Respublikasining 2021–2022 yillarda raisligi davomida a’zo davlatlar xamkorligi doirasida ustuvor vazifa va asosiy tadbirlar belgilab olingan edi va izchil amalga oshirilib kelindi. SHHTda Rossiya, Xitoy, Pokiston va Hindiston qatori

Markaziy Osiyo davlatlaridan O'zbekiston, Tojikiston, Qozog'iston va Qirg'izistonning a'zo davlatlar ekanligi, ushbu xalqaro tashkilot doirasida hamkorlikni jadallashtirish alohida ahamiyat kasb e'tishini ta'kidlash mumkin.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash lozimki, ochiq, pragmatik, chuqur o'ylangan va o'zaro manfaatli tashqi siyosat olib borish O'zbekiston tashqi siyosatining bosh ustuvor yo'nalishi bo'lib qolaveradi. Bu O'zbekiston Markaziy Osiyoning barcha davlatlari bilan chegaradosh mintaqadagi yagona davlatligi, mamlakatdagi har qanday siyosiy, iqtisodiy va madaniy sohadagi o'zgarishlarning bevosita mintaqaga ta'sir e'tishi hamda Markaziy Osiyoning barqaror rivojlanishi mintaqaning barcha davlatlari manfaatlariga xizmat qilishida namoyon bo'ladi. O'zbekistonning bugungi tashqi siyosati, xususan, yaxshi qo'shnichilik va pragmatik mintaqaviy siyosati davlatning xalqaro nufuzini oshirishga, hamda, Markaziy Osiyoning barqaror va ulkan imkoniyatlarga ega geosiyosiy hamkorlik makoniga aylanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-4947 Farmoni, 7 fevral 2017 yil.
2. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, (yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 2023 yil 30 aprel kuni o'tkazilgan O'zbekiston Respublikasi referendumida umumxalq ovoz berish orqali qabul qilingan) Toshkent, 2023.
3. SH.M. Mirziyoev. "Markaziy Osiyoning tinchligi va farovonligi hamjihatligimizga bog'liq". Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlarining to'rtinchi maslahat uchrashuvidagi nutqi. Qirg'iziston, 21 iyul 2022, Siyosat.
4. SH.M. Mirziyoev. «Markaziy Osiyo jahon sivilizatsiyalari chorrahasida» xalqaro madaniy forumidagi nutqi. Xiva, 15 sentyabr, 2021 y.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SHavkat Mirziyoevning Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlarining 5-Maslahat uchrashuvidagi nutqi, Dushanbe, 14 sentyabr 2023 y.
6. Axmedova, Y. S. (2024). INVESTITSIYA LOYIHALARI SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING MAZMUNI VA MOHIYATI. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(2), 521-524.
7. Axmedova, Y. S., & qizi Mamadiyorova, F. S. (2024). XODIMLARNI MOTIVATSIYALASHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(1), 611-614.
8. Ахмедова, Ю. С. (2023). Инвестициялар-Иқтисодийни Модернизациялашнинг Бош Омили. *Barqarorlik Va Yetakchi Tadqiqotlar Onlayn Ilmiy Jurnal*, 3(1), 226-229.
9. Sunatullayevna, A. Y., & Jalol o'g'li, T. J. (2024, February). ZAMONAVIY MENEJER MODELINI YARATISH MASALASI HAQIDA. In *International conference on multidisciplinary science* (Vol. 2, No. 2, pp. 32-34).

MOTIVATSIYANING BOSQARUVDAGI AHAMIYATI

Axmedova Yulduz Sunatullayevna

Jizzax politexnika instituti Iqtisodiyot va menejment kafedrası assistenti

axmedovay@gmail.com

Mamadiyorova F.Sh

Jizzax politexnika instituti talabasi

Annotatsiya: Korxonada mehnat unumdorligini oshirishda motivatsiyaning ahamiyati, ish faoliyatini doimiy ravishda yaxshilaydigan, barcha vazifalarni bajarishga tayyor bo'lgan xodimlar to'g'risida bayon etilgan.

Tayanch so'zlar: menejment, samaradorlik, motivatsiya, rag'batlantirish tizimi, boshqaruv, usullar, ijtimoiy-ruhiy usullar

Bugungi kunda, xodimlarning motivatsiyasini o'rganish masalasi dolzarb masalalardan biridir, chunki hech qanday boshqaruv tizimi mavjud motivatsiya tizimini o'z ichiga olmasa, maksimal samaradorlik bilan ishlamaydi. Har tomonlama ishlash motivatsiya bilan chambarchas bog'liq. Etarli darajada rag'batlantirilgan ishchilar, odatda, vazifalarni bajaradigan va ish faoliyatini doimiy ravishda yaxshilaydigan tarzda o'zlaridan so'ralgan narsalarni bajarishga tayyor va qodir bo'lgan samarali odamlardir.

Motivatsiya - murakkab tuzilma, faoliyatni harakatlantiruvchi kuchlar majmuasi bo'lib, u o'zini mayllar, maqsadlar, ideallar ko'rinishida namoyon qiladi va inson faoliyatini bevosita aniqlab, boshqarib turadi. Motivlashtirish - bu ruhiy omil bo'lib, shaxs faolligini manbai, sababi, dalili har xil turli ehtimollardadir. U xodimlarni jonli mehnat faoliyatiga rag'batlantiruvchi kuchli vositadir. Boshqa. Hech qanday boshqaruv tizimi samarali motivatsiya modeli ishlab chiqilmagan taqdirda samarali ishlamaydi, chunki motivatsiya ma'lum bir shaxsni va umuman jamoani shaxsiy va jamoaviy maqsadlariga erishishga undaydi. Motivatsiya boshqaruvda juda katta ahamiyatga egadir. Rahbarlar har doim zamonaviy boshqaruvda motivatsion jihatlar tobora muhim ahamiyat kasb etayotganini tan olishgan. Motivatsiya jarayonining asosiy maqsadi mavjud mehnat resurslaridan maksimal darajada foydalanish, bu korxonaning umumiy faoliyati va rentabelligini oshirishga imkon beradi. Bozorga o'tish davrida xodimlarni boshqarish xususiyati - bu xodimning shaxsiyati rolining ortib borishidadir. Shunga ko'ra, motivlar va ehtiyojlar nisbati o'zgaradi, bunga motivatsiya tizimi tayanishi mumkin. Xodimlarni rag'batlantirish uchun bugungi kunda kompaniyalar mehnatga haq to'lashning moliyaviy va moliyaviy bo'lmagan usullaridan foydalanmoqdalar.

Shunga ko'ra, rahbar har bir inson muvaffaqiyatga erishish uchun o'z rag'batiga muhtojligini unutmasligi kerak. Bundan ko'rinib turibdiki, bu motivatsiya standart va samarasiz bo'ladigan omillardan biridir.

Bugungi kunda, har bir xodimni o'z imkoniyatlarini ishga solishga undaydigan rag'batlantirish tizimini ishlab chiqish menejmentning eng qiyin va ko'p vaqt talab qiladigan vazifalaridan biridir. Shuni qayd etish lozimki, tashkilotning maqsadlariga erishish darajasi ko'p jihatdan menejment tomonidan tanlangan motivatsiya tizimiga bog'liq. Ko'pincha savol faqat xodimlarning moddiy va nomoddiy motivatsiyasi o'rtasidagi to'g'ri muvozanatni qanday topish mumkin, chunki bu ularning muvozanatli tizimi nafaqat xodimlarning sadoqati va samaradorligini saqlab qolishga, balki xarajatlarni kamaytirishga ham imkon beradi.

Har bir tashkilotda xodimlarni rag'batlantirishning o'ziga xos tizimi mavjud. Biroq, ushbu tizimlarning har biri uning ishlashini foydali qiladigan o'ziga xos afzalliklarga ega, shuningdek, korxonada xodimlarining to'liq salohiyatini ro'yobga chiqarishga imkon bermaydigan va kompaniyaning rivojlanishini "sekinlashtiradigan" kamchiliklarga ega.

Bunda, asosiy muammo - xodimlarni moddiy va ma'naviy rag'batlantirish o'rtasidagi to'g'ri muvozanatni topish. Mehnatni rag'batlantirish mavzusini o'z vaqtida ko'rib chiqish, hozirda kompaniyalar tomonidan xodimlarni rag'batlantirish dasturlarini ishlab chiqishga urinishlar dalolat beradi, bu alohida hodisalar bo'lib, xodimlarni demotivatsiya qilish ehtimoli ko'proq. Bunday nomutanosiblik xodimlarning mehnat faoliyatini rag'batlantirish tajribasini umumlashtirishni va kompaniyalarda motivatsiya mexanizmini takomillashtirishning asosiy yo'nalishlarini aniqlashni talab qiladi. Ushbu holatlar ikki uzoq muddatli maqsadga erishish uchun psixologik jihatlardan foydalanish va tahlil qilish nuqtai nazaridan ishchilarning mehnat motivatsiyasini chuqur, har tomonlama o'rganish zarurligini ta'kidlaydi: bir tomondan, xodimlarning shaxsiy salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish va boshqa tomondan, kompaniyalar samaradorligini oshirishga erishiladi.

Motivatsiya boshqa funktsiyalardagi ko'plab kamchiliklarni, masalan, rejalashtirish, tashkil etish, nazorat qilishdagi kamchiliklarni qoplashi mumkin.

Biroq, hech narsa bilan zaif motivatsiyani qoplash va to'ldirish deyarli mumkin emas. Shu sababli, menejerning eng muhim vazifasi ijrochilarni rag'batlantirishdir: xodimlarning motivatsiyasini yaratish, o'rnatish va qo'llab-quvvatlash.

Boshqaruvning eng keng tarqalgan xatosi - bu moddiy rag'batlantirish va motivlarni mutlaqlashtirishdir. Ushbu rag'batlantirishlar juda muhim bo'lsa-da, ular hali ham xodimning ehtiyojlarini, masalan, eng yuqori darajadagi motivatsiya ehtiyojlarini (hurmat qilish, o'zini o'zi anglash zarurati) to'liq qondirmaydi.

Korxonada, shuningdek, mehnatni rag'batlantirish dasturiga kiritilgan maqsadlardan kelib chiqib, qo'shimcha to'lovlarni (bonuslar, mukofotlar, mukofotlar va boshqalar) amalga oshirishi mumkin. Masalan, innovatsiyalarga yo'naltirilgan kompaniyalar ijodkorlikni rag'batlantirishni tashkil etishga katta e'tibor berishadi. Menejer, qo'shimcha ravishda, har bir xodim yoki guruhning mehnatda ishtirok etish darajasini baholashi kerak. Odamlarni ishi uchun mukofotlashning bir necha yo'li mavjud: 1. Xodimning turli xil shakllarda ishlash muddatidan qat'i nazar, intensiv ish uchun moddiy ish haqi va uning yanada sifatli bo'lishi. 2. Ilmiy-texnik ishlarni bajargani uchun ishlab chiqarishga joriy qilinganligi uchun bir martalik pul mukofoti (mukofotlar). 3. Xodimning imkoniyatlariga eng mos keladigan lavozim, daraja bo'yicha ko'tarilish. 4. Bo'sh vaqtni rag'batlantirish yoki xodimga ish kunini muvofiq ravishda rejalashtirish imkoniyatini berish, bu esa samaradorlikni oshirishga olib keladi. 5. Xodimning xizmatlarini mukofotlar, minnatdorchiliklar, xatlar, matbuot, radio, televidenie orqali maqtash, tegishli shaklda maqtash, ishonch, eng yaxshi ish uchun imtiyozlar va imtiyozlar berish orqali xodimning xizmatlarini ommaviy va shaxsiy e'tirof etish. «Ushbu mehnatni rag'batlantirishning barcha» to'plami »ommaviy bo'lishi kerak, barcha xodimlarga ma'lum va haqiqatan ham munosib. Kimni va nimani rag'batlantirish mumkin, buni qanday qilish kerak degan savolni tushunish muhimdir.

Xodimlarni rag'batlantirish tizimi turli xil usullarga asoslangan bo'lishi mumkin, ularni tanlash kompaniyaning motivatsiya tizimining murakkabligiga, umumiy boshqaruv tizimiga va kompaniya faoliyatining xususiyatlariga bog'liq.

Zamonaviy sharoitda tashkilotlarning xodimlarni rag'batlantirish tizimini rivojlantirishning asosiy tendentsiyalari quyidagilardir: strategik yondashuvlarga e'tibor, ishning ichki motivlariga e'tibor, shuningdek, motivatsiyaning iqtisodiy va ijtimoiy-psixologik usullarini faol rivojlantirishdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Yo'ldoshev N., Zaxidov G. Menejment. Darslik. – T.: “O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati” nashriyoti, 2018 y.
2. Bozorov Sh. Va boshqalar. Menejment va marketing. Darslik.-2017
3. Axmedova, Y.S.(2024). INVESTITSIYA LOYIHALARI SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING MAZMUNI VA MOHIYATI. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(2), 521-524.
4. Axmedova, Y. S., & qizi Mamadiyorova, F. S. (2024). XODIMLARNI MOTIVATSIYALASHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(1), 611-614.
5. Ахмедова, Ю.С.(2023). Инвестициялар-Иқтисодиётни Модернизациялашнинг Бош Омили. *Barqarorlik Va Yetakchi Tadqiqotlar Onlayn Ilmiy Jurnali*, 3(1), 226-229.
6. Sunatullayevna, A. Y., & Jalol o'g'li, T. J. (2024, February). ZAMONAVIY MENEJER MODELINI YARATISH MASALASI HAQIDA. In *International conference on multidisciplinary science* (Vol. 2, No. 2, pp. 32-34).
7. Odilovna, U. Z., & Alexandrovich, A. A. (2024). ECONOMIC AND LEGISLATIVE CORNERSTONES OF INVESTMENT POLICY OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. *JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE*, 3(1), 87-90.
8. Yahyoyevna, O. F., & Alexandrovich, A. A. (2024). THE ROLE OF FINANCIAL MANAGEMENT IN IMPROVING THE FINANCIAL CONDITION OF ENTERPRISES. *JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE*, 3(1), 44-47.
9. Umarova, Z. O., & qizi Nurboyeva, Z. Y. (2024). IQTISODIY RIVOJLANISH SHAROITIDA INNOVATSION LOYIHALARNI BOSHQARISH. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(1), 108-113.
10. Обидова, Ф. Я. (2023). УПРАВЛЕНИЕ СИСТЕМОЙ КАЧЕСТВА НА ПРЕДПРИЯТИЯХ. *Экономика и социум*, (11 (114)-1), 929-932.
11. Abdumannonovna, T. D. (2023). WAYS OF DEVELOPING THE INTERNAL AUDIT SERVICE IN BUSINESS ENTITIES. *JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE*, 2(8), 37-40.
12. Turumova, D. A. (2023). О ‘ZBEKISTONDA ICHKI NAZORAT TIZIMI– AUDITORLIK TEKSHIRUVI JARAYONINING ASOSIY ELEMENTI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(4), 608-612.
13. Abdumannonovna, T. D. (2023). AUDITING MOLIYAVIY BOZOR UCHUN ZARURLIGI. *INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 3(34), 290-294.
14. Abdumannonovna, T. D. (2023). AUDITORLIK TEKSHIRUVINI REJALASHTIRISH. *INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION*, 2(22), 243-248.
15. Abdumannonovna, T. D. (2024). IMPORTANCE AND ROLE OF INTERNAL AUDIT IN ENTERPRISES. *JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE*, 3(1), 6-9.

16. Abdumannonovna, T. D. (2024). DEVELOPMENT AND USEFUL ASPECTS OF AUDITING ACTIVITY IN UZBEKISTAN. *JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE*, 3(1), 15-18.
17. Abdumannonovna, T. D., & Abdurasul, A. D. (2024). FORMATION OF STATE FINANCE AND AUDIT ACTIVITY IN THE EARLY PERIODS IN UZBEKISTAN. *JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE*, 3(1), 34-37.
18. Abdumannonovna, T. D., & Sherzod, K. S. (2024). SIGNIFICANCE AND ROLE OF INTERNATIONAL AUDITING STANDARDS. *JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE*, 3(1), 57-60.
19. Abdumannonovna, T. D. (2024). FRAUD DETECTION IN AN AUDIT. *JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE*, 3(1), 136-140.
20. Abdumannonovna, T. D. (2023). AUDITORLIK DALILLARINING AUDITORLIK TEKSHIRUVIDA DOLZARBLIGI. In " *ONLINE-CONFERENCES*" *PLATFORM* (Vol. 1, pp. 469-473).
21. Abdumannonovna, T. D. (2023). AUDITORLIK TEKSHIRUVINI REJALASHTIRISHNING AFZALLIGI. In " *ONLINE-CONFERENCES*" *PLATFORM* (Vol. 1, pp. 474-478).
22. Abdumannonovna, T. D. (2023). AUDITORLIK TEKSHIRUVIDA EKSPERT ISHLARIDAN FOYDALANISHNING MUHIM JIHLATLARI. In " *ONLINE-CONFERENCES*" *PLATFORM* (Vol. 1, pp. 483-487).
23. Abdumannonovna, T. D. (2023). AUDITORLIK XULOSASIDA ASOS BOLUVCHI MALUMOTLAR-AUDITORLIK DALILLARI. In " *ONLINE-CONFERENCES*" *PLATFORM* (Vol. 1, pp. 494-498).
24. Abdumannonovna, T. D. (2024). THE AUDITOR'S PROFESSIONAL ETHICS ARE THE BASIS OF THE AUDITOR'S ACTIVITY. *JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE*, 3(1), 225-229.
25. Abdumannonovna, T. D. (2024). AUDITOR ISHI SIFATINI NAZORAT QILISHDA AUDITORLIK STANDARTLARINING UYG'UNLIGI. *INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 4(37), 265-270.
26. Abdumannonovna, T. D., & Habibullo G'anjion o'g, A. (2024). The Role of International Audit Organizations in the Transition to International Standards in Uzbekistan. *American Journal of Public Diplomacy and International Studies* (2993-2157), 2(2), 1-6.
27. Abdumannonovna, T. D. (2024). An Understanding of the Auditor's Professional Ethics and its Importance in the Auditor's Work. *American Journal of Public Diplomacy and International Studies* (2993-2157), 2(2), 7-11.
28. Abdumannonovna, T. D. (2024). LICENSING PROCEDURE OF AUDITING ACTIVITIES IN UZBEKISTAN AND CURRENT RESULTS. *Gospodarka i Innowacje.*, 44, 35-40.
29. Abdumannonovna, T. D. (2024). STUDYING THE COMPANY'S ACTIVITIES AND ACCOUNTING DURING THE AUDITOR'S INSPECTION. *EUROPEAN JOURNAL OF BUSINESS STARTUPS AND OPEN SOCIETY*, 4(2), 21-27.
30. Abdumannonovna, T. D. (2024). Purpose, Tasks, Necessity of Audit in Uzbekistan. *American Journal of Public Diplomacy and International Studies* (2993-2157), 2(2), 89-92.

31. Abdumannonovna, T. D. (2024). Methods of Obtaining Audit Evidence. *Best Journal of Innovation in Science, Research and Development*, 3(2), 221-226.
32. Abdumannonovna, T. D. (2024). EFFECTIVE RESULTS OF APPLYING ANALYTICAL PROCEDURES IN AUDITING.
33. Abdumannonovna, T. D. (2024). EXTERNAL AUDITORS AND THEIR LIABILITY TO THIRD PARTIES. *Gospodarka i Innowacje.*, 44, 71-75.
34. Abdumannonovna, T. D. (2024). Auditorlik Tekshiruvda Firibgarlikni Aniqlashda Professionallik Qobiliyatini Qo'llash. *Miasto Przyszłości*, 45, 138-144.
35. Yaxuyayevna, R. B. (2023). We Will Not Allow Ignorance to Replace Enlightenment. *Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences*, 2(3), 23-26.
36. Yaxuyayevna, R. B. (2023). The Role of the Neighborhood in Preparing Young People for Family Life. *AMERICAN JOURNAL OF SCIENCE AND LEARNING FOR DEVELOPMENT*, 2(3), 37-40.
37. Рашидова, Б. Я. (2024). ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ ҚАНЧА МУКАММАЛ БЎЛСА, ХАЛҚ ШУНЧА БАХТЛИ ЯШАЙДИ. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(1), 464-469.
38. Рашидова, Б. (2022). ЮКСАК МАЊНАВИЯТ АВВАЛО ИНСОН ОДОБИДА НАМОЁН БЎЛАДИ. ТА'ЛИМ ВА RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMİY JURNALI, 2(12), 351-355.
39. Yaxuyayevna, R. B., & Nurbek, A. (2023). MA'NAVIYAT JAMIYAT HAYOTINING JONI VA RUHI. In " ONLINE-CONFERENCES" PLATFORM (Vol. 1, pp. 503-506).
40. Yaxuyayevna, B. R. (2023). Education-First of All, it Means Immigration of Knowledge to the Child through Kindness, Attention and Care. *AMERICAN JOURNAL OF SCIENCE AND LEARNING FOR DEVELOPMENT*, 2(1), 161-168.

IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALARNI QO'LLAB QUVVATLASH**Qobilova Madina Sobir qizi**

Termiz davlat pedagogika instituti boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 3-kurs talabasi

Tayanch soʻzlar: o'zbek modeli, notijorat tashkilot, demokratik islohot, nogironligi bo'lgan shaxslar, fuqarolik, tamoyil, tijorat, kompleks chora, harakatlar strategiyasi.

Ключевые слова: узбекская модель, некоммерческая организация, демократическая реформа, люди с ограниченными возможностями, гражданство, принцип, коммерция, комплексная мера, стратегия действий.

Base words: Uzbek model, non-profit organization, democratic reform, persons with disabilities, citizenship, principle, commercial, comprehensive measure, action strategy.

Birinchi Prezidentimiz Islom Abdug'aniyevich Karimov boshchiligida juda ko'plab ishlar amalga oshirildi. Mustaqillik yillarida mamlakatda huquqiy demokratik davlat, kuchli fuqarolik jamiyati qurishga, erkin bozor munosabatlarig va xususiy mulk ustuvorligiga asoslangan iqtisodiyotni rivojlantirishga, xalq osoyishta va farovon hayot kechirishi uchun shart-sharoitlar yaratishga, xalqaro maydonda O'zbekistonning munosib o'rin egallashiga qaratilgan kompleks chora tadbirlar amalga oshirildi. Bularni amalga oshirishda birinchi Prezidentimiz Islom Karimovning "O'zbekiston rivojlanishining beshta asosiy tamoyili" yoki rivojlanishning "o'zbek modeli" katta ahamiyatga ega bo'ldi. Shu modelga asoslangan holda Prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha 2017-2021 yillarga mo'ljallangan harakatlar strategiyasi" qabul qilindi.[2] Bu rivojlanish dasturida biz O'zbekiston yoshlariga berilayotgan imkoniyatlar to'laqonli aks etgan. Hattoki, bu strategiyada "Yoshlarga oid davlat siyosatini takomillashtirish" mavzusi ham o'rta tashlangan. Bundan ko'zlangan maqsad esa yoshlarni jismonan sog'lom, ruhan va aqlan rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, Vatanga sodiq, qat'iy hayotiy nuqtai nazarga ega yoshlarni tarbiyalash, demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish jarayonida ularning ijtimoiy faolligini oshirishdir. Mustaqillik davridan boshlab yoshlarga katta imkoniyatlar, imtiyozlar berilmoqda. Bu o'rinda yoshlarni ijtimoiy himoya qilish yosh oilalar uchun munosib uy-joy va ijtimoiy-maishiy sharoitlarni yaratish kabilarni misollar tariqasida aytishimiz mumkin. Mustaqil O'zbekistonimizda davlat ta'minotidagi yetim bolalar, ota-ona qarovisiz qolgan, imkoniyati cheklangan bolalarga katta e'tibor berilmoqda. Mamlakatimizda imkoniyati cheklanganlarga katta imkoniyatlar, grantlar va turli ma'naviy va moddiy yordamlar ko'rsatilmoqda. Ularning barchasi oddiy insonlar qatori teng huquq va erkinliklarga ega. Bu O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 18-moddasida mustahkamlangan bo'lib, ushbu moddada shunday deyilgan: "O'zbekiston Respublikasida barcha fuqarolar bir xil huquq va erkinliklarga ega bo'lib, jinsi, irqi, millati, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, e'tiqodi, shaxsi va ijtimoiy mavqeidan qat'iy nazar qonun oldida tengdirlar. Imtiyozlar faqat qonun bilan belgilanib qo'yiladi hamda ijtimoiy adolat prinsiplariga mos bo'lishi shart". [1] Shuningdek, ularga davlatimiz tomonidan har tomonlama ko'mak va yordamlar berilmoqda.

Masalan, qonun bilan tasdiqlangan to'liq davlat ta'minotidagi yetim bolalar, ota-ona qarovsiz qolgan bolalar hamda 1-guruh ko'zi ojiz nogironlarga ta'lim olishda keng imkoniyatlar yaratish maqsadida: oliy ta'lim muassasalariga qabul qilishda alohida davlat granti ajratgan holda imtiyozlar belgilash, hududlar kesimida ayrim yo'nalishlar bo'yicha maqsadli qabul kvotalarini ochish tasdiqlangan. Ularning o'qishida (eshitishda) qiyinchiliklarni bartaraf etish maqsadida ko'zi ojizlar va eshitish qobiliyati pastlar uchun maxsus kitoblar va o'quv qo'llanmalari ishlab chiqarilgan. Ularga ta'lim berishda alohida metodlar qo'llanilib, imkoniyati cheklangan bolalarga "uy ta'limi" joriy etilgan. Turli bayramlarda ularga davlat tomonidan sovg'alar beriladi. Imkoniyati cheklanganlar uchun transportlarga chegirmalar belgilanib qo'yilgan. O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2017yil 1dekabr kuni, Xalqaro nogironlar kuni (3dekabr) arafasida «Nogironligi bo'lgan shaxslarni davlat tomonidan qo'llab—quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirish chora tadbirlari to'g'risida"gi farmonini imzolashi ham davlatimizning barcha imkoniyati cheklanlarga bergan katta e'tiborining isbotidir. O'zbekistonda 600 mingdan ortiq nogironlar hayot kechirmoqda. Ko'pchilik nogironlar kundalik turmushda turli qiyinchiliklarga duch kelib, bu ularning mamlakat siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy hayotida faol ishtirok etishiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda, deyiladi "Nogironligi bo'lgan shaxslarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmonga berilgan rasmiy sharhda. [3]. Mamlakatimizda nogironlarni qo'llab-quvvatlovchi tashkilotlarning emin erkin faoliyat yuritishi uchun barcha imkoniyatlar yaratib berilgan va ushbu tashkilotlarning olib borayotgan faoliyatlari ham e'tibordan chetda qolmaydi. Jumladan, har yili nogironlarni himoya qilish sohasida faoliyat yurituvchi bir qator nodavlat notijorat tashkilotlarining ahamiyatga molik loyihalari O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi huzuridagi nodavlat notijorat tashkilotlarini va fuqarolik jamiyatining boshqa institutlarini qo'llab-quvvatlash jamoat fondi tomonidan moliyalashtirilib kelinmoqda. Bu ham mamlakatimizning bunday bolalarga ko'rsatayotgan katta e'tibordan dalolat beradi.[6]. Lekin, shu o'rinda ba'zi kamchiliklar ham bor. Biz xulosa o'rnida quyidagi taklif va mulohazalarni kiritmoqchimiz: Birinchidan, bizning davlatimizda imkoniyati cheklangan va nogironlar uchun aniq murojaat qila oladigan ishonch telefonlari mavjud emas. Rossiya Federatsiyasida 2016-yildan boshlab imkoniyati cheklanganlar va imkoniyati cheklangan bolalar uchun ishonch telefonlari ishga tushib boshladi. Natijada ularga davlat tomonidan katta yordam berilib, ularning muammolari hal etildi. Bizning davlatimizda ham shunday ishonch telefoni ishga tushsa, ularga katta qulaylik yaratilgan bo'lardi. Hozirda ko'pchilik bunday kishilar nima qilishni, qayyerga murojaat qilishni bilishmaydi. Shuning uchun yagona ishonch raqamalari bo'lsa, ularning murojatlari ko'rib chiqilishi oson bo'lardi. Bundan ular ham manfaatdor bo'lishardi. Ikkinchidan, O'zbekistonda nogironlar jamiyatining targ'ibotchilik faoliyatini kuchaytirish zarur. Chunki aynan shu jamiyat ularning haququqlarini himoyalovchi, ularga ma'naviy va moddiy ko'maklashuvchi jamiyatdir. Ularning targ'ibotini kuchaytirish deganda ularning xayriya ishlarini kuchaytirish, fuqarolar bilan imkoniyati cheklanganlarga yordam qo'lini cho'zishga oid uchrashuvlar o'tkazish, ular bilan turli konsert dasturlarini o'tkazish va boshqalar nazarda tutiladi. Bu ishlar kuchaygan taqdirdagina ular boshqa oddiy odamlar kabi, ular

bilan bir qatorda ekanligini his qiladi.

Mamlakatimizda yoshlarga oid davlat siyosatini amalga oshirishda davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, ta'lim muassasalari, yoshlar va boshqa tashkilotlarning samarali faoliyatini tashkil etish kabi maqsadlarni oldinga tashlagan holda davlat dasturi qabul qilindi. Bu dasturda har bir yoshning orzu, umidi mujassamlashgan desak adashmaymiz. Uchinchidan esa, "Yoshlarga oid davlat siyosatini takomillashtirish" bo'limida nogiron bolalarga ham alohida qarash belgilab berilishini istar edik. Bu bolalarga bo'lgan e'tiborni kuchaytirishning yana bir omili bo'lar edi. Bu yoshlar o'rtasida ularning orasidan talantli, bilimlilarini tanlab olib, ularning iqtidorini yuksaltirgan holda chet ellarga o'qishga yuborish, ularni ham to'garaklarga jalb qilish iqtidorini oshirish lozim. Ular ham boshqalar kabi Vatan uchun xizmat qilishni xohlashadi, albatta. Vaholanki, kelajak yoshlar qo'lida. Ular hatto uydan chiqmay hunarmandlik bilan shug'ullanishi, yangi saytlar yaratishi, she'rlar va asarlar yaratishi mumkin. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev: "Biz yoshlarga doir davlat siyosatini hech og'ishmasdan, qat'iyat bilan davom ettiramiz. Nafaqat davom ettiramiz, balki bu siyosatni eng ustuvor vazifamiz sifatida bugun zamon talab qilayotgan yuksak darajaga ko'taramiz", deya aytganlar o'zining "Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz" asarida.[4]. Shunday ekan Vatanimizga munosib farzand bo'laylik.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, davlatimiz rahbari tomonidan judayam ko'plab shart-sharoitlar qilinmoqda. Bizning davlatimizda hamma teng huquqli va e'tibor markazida jamiyatimizdagi barcha insonlar turushini bilamiz. Nogironligi bo'lgan shaxslarga ham imtiyozlar, imkoniyatlar yaratilgan va yartilib kelinmoqda. Davlatimiz rahbari xalqi uchun yashaydigan fidoyi inson ekanliklarini ushbu qarorlari bilan ham fahmlashimiz mumkindir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 2014-yil.
2. Sh.M.Mirziyoyev "Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz" Toshkent: "O'zbekiston" MNIU. 2016yil. 14bet.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Nogironligi bo'lgan shaxslarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, PF5270. 04.12. 2017-yil.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha 2017-2021 yillarga mo'ljallangan harakatlar strategiyasi" farmoni. PF-4849. 7. 02. 2017 yil.
5. Sh.M.Mirziyoyev "Tanqidiy tahlil qat'iy tartibintizom va shaxsiy javobgarlik har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak" Toshkent: "O'zbekiston" MNIU. 2017yil. 47-bet
6. O'zbekiston milliy axborot agentligi sayti: uza.uz.
7. Panjiyev, J. (2023). ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA TARQATMA MATERIALLARNI RASMLAR ASOSIDA TASHKIL ETISH. *Interpretation and Researches*, 2(1).
8. Jurakul PANJIEV. (2023). IMPROVEMENT OF ECOLOGICAL CONCEPTS IN PRIMARY CLASS STUDENTS BASED ON INTEGRATION OF SCIENCES. *World Bulletin of Social Sciences*, 27, 84-89.

9. Jurakul PANJIEV. (2023). PRIMARY CLASS CONTENT OF MATERIALS ON IMPROVING THE STUDENTS' ECOLOGICAL CONCEPTS BASED ON THE INTEGRATION OF THE SCIENCES. *World Bulletin of Social Sciences*, 27, 90-95.

10. Jurakul Panjiev. (2023). PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL FOUNDATIONS OF INTEGRATION OF MODERN PRIMARY EDUCATION LESSONS. *Academia Repository*, 2(11), 37–45.

11. Nilufar BOYNAZAROVA. (2023). NATURE AND HUMAN HARMONY IN PERSONAL MORAL DEVELOPMENT. *World Bulletin of Social Sciences*, 27, 6-9. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3219>

12. Nilufar Boynazarova. (2023). ISSUES OF ENVIRONMENTAL PROTECTION AND FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE OF PRIMARY CLASS STUDENTS. *World Bulletin of Social Sciences*, 27, 10-12. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3220>

Rezyume

Ushbu maqolada imkoniyati cheklangan bolalar haqida keltirdik. Ularga yaratilayotgan imkoniyatlar, imtiyozlar haqida ma'lumotlar keltirib o'tdik.

Резюме

В этой статье мы рассказали о детях с ограниченными возможностями. Мы предоставили им информацию о создаваемых возможностях, преимуществах.

Resume

In this article we have brought about children with disabilities. We brought to them information about the opportunities created, benefits.

UNDERSTANDING AND MANAGING ACUTE BRONCHITIS

Irmamatova Fotima Asrorjon qizi

3rd year of the faculty Pediatrics of Samarkand State Medical University

Khamzaeva Kamina Azizovna

3rd year of the faculty Pediatrics of Samarkand State Medical University

Abstract: Acute bronchitis, characterized by the acute inflammation of the bronchi, stands as one of the most prevalent respiratory ailments, particularly during flu epidemics. This article delves into the multifaceted aspects of acute bronchitis, exploring its etiology, pathophysiology, clinical manifestations, diagnosis, and treatment modalities. The article outlines a comprehensive treatment approach, encompassing etiological, symptomatic, and pathogenetic interventions. Crucially, the article emphasizes the role of physiotherapeutic methods in preventing the progression of acute bronchitis to chronic bronchitis. This article may be of interest to medical students and medical professionals.

Key words: Acute bronchitis, respiratory inflammation, bacterial agents, flu epidemics, smoking, chemical exposure, diagnosis, respiratory health, public health initiatives.

Main: Acute bronchitis-acute inflammation of the bronchi-breathing it is one of the most common diseases of its members. Acute bronchitis get sick with inflammation of the upper respiratory tract and flu it is especially common at the time of the epidemic. As for etiology, you have no reason to cause the disease the part is made up of bacterial agents. These include pneumococci, hemolytic, lingual streptococci, influenza virus, Friedlander Rod and so on. Cooling to causes that predispose to the development of the disease, alcohol abuse, tobacco smoking, some chemicals substances include chronic poisoning. In the upper respiratory tract the presence of a foci of infection (sinusitis, gaimoritis) is also acute bronchitis it is from the factors that create conditions for its development. Acute bronchitis contains a high content of nitric oxide, sulfur inhalation of air captured by angidridi, chlorine, bromine, ammonia vapors, it develops as a result of inhalation from chemical toxic substances (chlorine, phosgene, diphosgene, phosphororganic compounds). Contains long breaths of air with too much dust as a result of taking, acute bronchitis can also develop. Bacterial agent upper respiratory tract and bronchial mucosa infects the floor, nodes of sympathetic nerve fibers, this infestation in turn, it leads to a violation of the trophic level of the bronchi. Bacteria and they protect the respiratory tract from harmful substances that have released the working lip sharpening properties, specific and non-specific durability ability reduces, and as a result, the bronchi become inflamed. Patalogy of the disease redness on the walls of the bronchi, with edema, multiple secretion of mucous substance, leukocyte diapedesis night. Later epithelial desquamation forming erosions observed. And in some areas of the walls of the bronchi there is an inflammatory mucosa transition to subcutaneous and muscle tissue, peribronchial interstitial tissue can. As for the disease clinic, this disease is dry, suffering cough, around the collarbone pain, changes characteristic of acute inflammation of the upper respiratory tract starting with, as the inflammation spreads to the bronchi, wheezing and thickly cough appear, with patients coughing up the chest during coughing they feel pain in the lower part. 37.5 of the temperature of obscurity, sweating. An increase in 38°C, and in patients with influenza, A tip to the lip rash (herpes labialis) is observed. When percussed, an unaltered lunge sound is heard. During

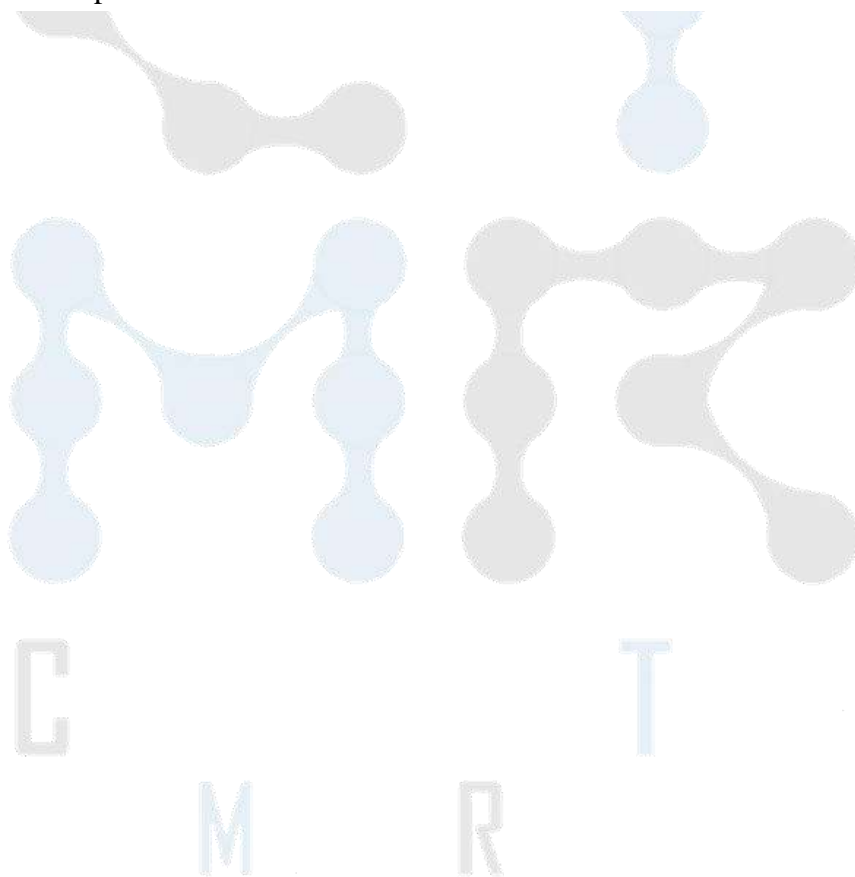
auscultation, a dry whistle spread in the lungs or hoarseness is heard, wheezing after coughing there is a decrease. On the 2-3 day of the disease, wet wheezing appears may be. When external respiratory activity is examined, the lung has a capacity of living and maximum ventilation is reduced by 15-20%. Oxygen of the blood saturation with minute (per minute) at the expense of increased breathing capacity does not break. There is an increase in leukocytaming in the blood at the expense of neutrophils, an increase in the rate of erythrocyte deposition (RED). A mild form of acute bronchitis is short-term (2-3 days), the patient can feel feels bad, he has subfebrile temperature, cough, around the collarbone passes with pain. Severe type increase in body temperature, cough, with phlegm migration, increased leukocytes and RED in the blood night. Now let's dwell on the diagnosis and comparative diagnosis of the disease. Diagnosis of acute bronchitis of the disease acute onset, sputum migration during coughing, poisoning symptoms, when auscultating, first dry, then wet wheezing based on hearing. Breast in distinguishing acute bronchitis from acute pneumonia an important place is occupied by X-ray examination of the cage. In acute bronchitis, there is no change in the X-ray. In acute kiln pneumonia, a darkening is visible on the part of the lungs that has a cold.

Treatment of acute bronchitis includes etiological, symptomatic and pathogenetic treatments. Patients with a mild type of acute bronchitis they are often treated at home. From cooling the patient, from severe overheating it will be necessary to preserve. Anti-colds and painkillers analgin 0.5 to 3 times, amidopyrine 0.5 to 3 times, vitamins, more C vitamin is prescribed. Thermopsis to relieve mucus migration, althey tincture, mukaltin tablet 3 times a day, soda ingestion is prescribed. To stop shortness of breath, theophedrine ranges from 0.025 to 2 per day times are prescribed. These pills breathe if Eufillin is 2-3 times from 0.15 if it does not stop shrinkage, then a short period - from 20-30 mg for 6-8 days corticosteroids are prescribed. From distractions to the chest it is recommended to put a jar, gorchichniks, hot baths on the foot. In a severe type of disease, patients are admitted to the hospital lying down, they are prescribed antibiotics and sulfonamides. Acute bronchitis full treatment of the disease so that it does not go into chronic bronchitis, it is recommended to use physiotherapeutic methods. Keeping the environment clean for prevention, strict avoid cooling, do not smoke tobacco, drink alcohol should not be abused. With constantly sport to deal, to chin the body in the Prevention of acute bronchitis important factors are considered.

Conclusion: Acute bronchitis, characterized by the acute inflammation of the bronchi, presents a common challenge affecting the respiratory system, often exacerbated during flu epidemics. The etiology points to various bacterial agents and external factors such as smoking, alcohol abuse, and exposure to certain chemicals. The pathophysiology involves an invasion of bacteria, leading to bronchial inflammation and respiratory distress. Clinically, the disease manifests with symptoms like dry cough, chest pain, and elevated temperature, with distinctive signs on auscultation and percussion. Diagnosis is primarily clinical, supplemented by X-ray examination to distinguish it from pneumonia. The treatment approach encompasses etiological, symptomatic, and pathogenetic strategies, with mild cases managed at home and severe cases necessitating hospitalization and antibiotic therapy. Importantly, physiotherapeutic methods play a crucial role in preventing the transition of acute bronchitis into chronic bronchitis. Environmental cleanliness, avoidance of smoking and alcohol, and regular exercise contribute significantly to prevention. As we navigate the complexities of respiratory health, understanding and adopting these preventive measures become essential in mitigating the impact of acute bronchitis on individuals and public health at large.

REFERENCES:

1. Albert, RH (1 December 2010). "Diagnosis and treatment of acute bronchitis". *American Family Physician*. 82 (11): 1345–50. PMID 21121518.
2. "What Is Bronchitis?". August 4, 2011. Archived from the original on 2 April 2015. Retrieved 1 April 2015.
3. Tackett, KL; Atkins, A (December 2012). "Evidence-based acute bronchitis therapy". *Journal of Pharmacy Practice*. 25 (6): 586–90. doi:10.1177/0897190012460826. PMID 23076965. S2CID 37651935.
4. "How Is Bronchitis Diagnosed?". August 4, 2011. Archived from the original on 2 April 2015. Retrieved 1 April 2015.
5. "How Can Bronchitis Be Prevented?". August 4, 2011. Archived from the original on 2 April 2015. Retrieved 1 April 2015.
6. "How Is Bronchitis Treated?". August 4, 2011. Archived from the original on 2 April 2015. Retrieved 1 April 2015.

THE FIRST EXPERIENCE OF USING INTRAPARENCHYMASE SUTURE SEALING TECHNIQUE IN LUNG SURGERY**Abdullajanov B.R., Khudaybergenov S.N., Tursunov N.T., Isakov P.M.**

Andijan State Medical Institute State Institution

“Republican Specialized Scientific and Practical Medical Center for Surgery named after academician V.Vakhidov”

Abdullajanov B.R. – e.mail. – Doctor0275@mail.ru**Tursunov N.T. – e.mail. – nasretdin_70@mail.ru****Isakov P.M. – e.mail. – dr.isaqovpolat@gmail.com**

Abstract. Postoperative air leakage - alveolo-pleural fistula, is one of the most frequent and insidious complications in thoracic surgery and the main limiting factor in early discharge of patients from the hospital. The aim of this study was to increase the efficiency and reliability of aero- and hemostasis in traumatic or surgical damage to the lung parenchyma. A total of 275 patients with various lung pathologies requiring surgical treatment were included in the study. All patients were divided into two groups. The introduction of a new technique to strengthen the tightness of sutures on the lungs allowed to reduce the overall incidence of early clinically significant postoperative complications (grade II-V according to Clavien-Dindo) in the groups as a whole from 13.2% to 3.1%. The development of complications from the pulmonary parenchyma (failure of aero- and (or) hemostasis) necessitates a longer postoperative pleural drainage, in turn, the introduction of a new technique for sealing the suture line made it possible to reduce the average drainage time after all types of interventions from 5.0 ± 2.1 .

Keywords: postoperative air leakage; frequent and insidious complications; thoracic surgery; Clavien-Dindo; introduction of a biological implant.

Postoperative air leakage - alveolo-pleural fistula, is one of the most frequent and insidious complications in thoracic surgery and the main limiting factor in early discharge of patients from the hospital. The aim of this study was to increase the efficiency and reliability of aero- and hemostasis in traumatic or surgical damage to the lung parenchyma. In the proposed method, after performing the main stage of the operation, intraparenchymal puncturing with a gel substance is performed to achieve local aero- and hemostasis in the area of damaged or sutured lung tissue.

The proposed method has no analogues, since the biological implant is not applied superficially on top of the damaged lung tissue, but is injected directly into the lung parenchyma in the area of damage. A total of 275 patients with various lung pathologies requiring surgical treatment were included in the study. All patients were divided into two groups. In the main group, 131 patients in 2022-2023 had a new method of sealing sutures after performing the main stage of lung surgery. The comparison group included 144 patients with lung pathology comparable to the main group, operated on from 2019 to 2021, in whom additional measures were taken during intraoperative verification to eliminate the insolvency of aero- and (or) hemostasis by traditional methods.

The largest number of operations were performed for echinococcosis of the lungs, in the comparison group 60 (41.7%), in the main group 73 (55.7%). Next in number were patients with pulmonary bullous emphysema – 43 (29.9%) and 26 (19.8%) patients, respectively. Pancytic

pleurisy was verified in 16 (11.1%) and 6 (4.6%) patients. In other cases, patients with focal lesions such as tuberculosis, hamartoma, fibrochondroma, lung abscess, cases of complicated residual cavities after echinococcectomy (hemoptysis, bronchial fistula, suppuration), as well as patients who underwent lobectomy for cystic hypoplasia of the lung lobe or bronchiectasis complicated by pneumofibrosis, were operated on.

The new technology of introducing a biological implant into the area of damaged lung parenchyma provides increased tightness of sutures, which is justified by a reduction in the frequency of postoperative significant air leakage from 5.6% to 0.8% and parenchymal bleeding from 4.9% to 0.8% (significant bleeding is usually not a consequence of parenchymal, but vascular genesis, the use of wound coatings in these situations is ineffective) At the same time, a significant advantage is a reduction in the risk of developing empyema against the background of aerostasis failure (2.1% in the comparison group), while the incidence of complications decreased from 21.5% to 6.1% ($\chi^2=13.403$; $df=1$; $p<0.001$).

The introduction of a new technique for strengthening the tightness of sutures on the lungs allowed to reduce the overall incidence of early clinically significant postoperative complications (grade II-V according to Clavien-Dindo) in general groups from 13.2% to 3.1% ($\chi^2=9.205$; $df=1$; $p=0.003$), including open interventions – from 14% to 3.4% ($\chi^2=6,154$; $df=1$; $p=0.014$) and MTC operations – from 11.8% to 2.3%, in turn, in the structure of these complications, grade II severity accounted for 9% in the comparison group and 1.5% in the main group, and grade III-V was 4.2% versus 1.5% ($\chi^2=14.241$; $df=5$; $p<0.05$), while it is the development of prolonged air leakage that is the main risk factor for the formation of menacing specific purulent-inflammatory complications.

In the early period after surgical treatment of focal lung pathology, especially after resection interventions, the development of aero- and (or) hemostasis insolvency are the main factors of prolonged postoperative rehabilitation, while the probability of their elimination by conservative measures was only 3.5%, chemical pleurodesis was performed in 5.6% (out of 13.2% of complications in the comparison group), In the remaining (4.2%) cases, it became necessary to carry out invasive methods, including drainage (2.1%), videothoracoscopy, sanitation (1.4%) and retoracotomy (0.7%). In turn, the use of a new sealing method made it possible to change both the frequency of these complications and the need for additional therapeutic manipulations (3.1%), which were limited to conservative measures, pleurodesis, drainage or video thoracoscopy intervention.

The development of complications from the pulmonary parenchyma (failure of aero- and (or) hemostasis) necessitates a longer postoperative pleural drainage, in turn, the introduction of a new technique for sealing the suture line made it possible to reduce the average drainage time after all types of interventions from 5.0 ± 2.1 to 3.8 ± 1.4 days ($t=4.63$; $p<0.05$), including a decrease in this indicator after open operations from 5.5 ± 2.1 to 4.4 ± 1.0 days ($t=4.63$; $p<0.05$), video thoracoscopy of operations from 4.0 ± 2.9 to 2.8 ± 1.5 days ($t=2.60$; $p<0.05$), while the duration of the postoperative hospital period decreased in general from 7.3 ± 2.4 to 6.4 ± 1.4 days ($t=3.91$; $p<0.05$), and, respectively, subgroups with 7.9 ± 1.9 and 7.1 ± 0.7 days ($t=3.92$; $p<0.05$) and 6.3 ± 2.7 and 5.2 ± 1.5 days ($t=2.51$; $p<0.05$).

REFERENCES

1. Yakubov F., Sadykov R., Niyazmetov S. & Sapaev D. (2023). Improving the method of hemo-and aerostasis in lung surgery using the domestic hemostatic wound coating "Hemoben". *International Bulletin of Medical Sciences and Clinical Research*, 3(10), 33–40. <https://researchcitations.com/index.php/ibmscr/article/view/2778>
2. Yakubov F.R., Sapaev D.S., & Niyazmetov S.B. (2023). The treatment of the results of pleural empyema complicated with bronchopleural fistula. *Research Journal of Trauma and Disability Studies*, 2(4), 241–246. <http://journals.academiczone.net/index.php/rjtds/article/view/748>
3. Sapaev DS, Yakubov FR, Yakhshiboev SS. Evaluation of the factors influencing the choice of laparoscopic echinococectomy in liver echinococcosis (LE) and its impact on postoperative outcomes. *Exp Parasitol.* 2023 May;248:108495. doi: 10.1016/j.exppara.2023.108495. Epub 2023 Mar 5. PMID: 36871791.
4. Якубов Ф.Р, Сапаев Д.Ш, & Ниязметов С.Н. (2023). Ўпканинг анатомик резекциясидан кейинги асоратлар. *Journal of universal science research*, 1(5), 10–12. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7883971>

**СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ДИАГНОСТИКИ
ЗАБОЛЕВАНИЯ ПОЧЕК: ДИАГНОСТИКА НАРУШЕНИЙ ВОДНО-СОЛЕВОГО
ГОМЕОСТАЗА****Тешаев Шухрат Жумаевич****Хамдамова Мухайёхон Тухтасиновна****Хикматова Мадина Фуркатовна**

Бухарский государственный медицинский институт

Докторант Б.Г.М.И. ORCID ID0000-0001-8072-3687

doktor.hikmatova@gmail.com, 90.5121524**Аннотация**

Почки – один из важнейших органов, обеспечивающих стабильность внутренней среды. Гомеостатические функции почек разнообразны. Почки поддерживают постоянный объем и осмотическое давление внеклеточной жидкости, определяют относительное постоянство содержания ионов и pH плазмы крови, способствуют удалению или расщеплению токсичных экзогенных или эндогенных веществ, синтезируют в организме и ряд биологически активных метаболитов.

Способность почек участвовать в поддержании гомеостаза связана с их сложной структурно-функциональной организацией, позволяющей эффективно осуществлять процессы, обеспечивающие физиологическую роль органа. Важно четко понимать различия между этими процессами, к которым относятся: клубочковая ультрафильтрация, канальцевая реабсорбция и секреция, а также синтез и катаболизм биологически активных веществ в тканях почек, гомеостатические функции почек.

Нарушение процессов, обеспечивающих гомеостатические функции почек при патологии, может привести к тяжелым, а зачастую и фатальным последствиям. Достоверная оценка различных аспектов функции почек очень важна в клинической практике.

Ключевые слова. Почки, гомеостаз, соль, вода, реабсорбция, секреция, синтез, катаболизм.

Введение

Нарушение водно-солевого гомеостаза возникает при нарушении баланса воды и солей в организме. Этот баланс необходим для правильного функционирования клеток и органов, а его нарушение может привести к различным заболеваниям. Одной из причин нарушения водно-солевого гомеостаза может быть недостаток или избыток поступления воды. Недостаточное употребление воды может привести к обезвоживанию, которое может вызвать серьезные проблемы, такие как почечная недостаточность, судороги, гипертермия и даже смерть. Слишком много воды также может вызвать серьезные проблемы, такие как отек мозга или легких. Также нарушение водно-солевого гомеостаза может быть вызвано недостатком или избыточным поступлением солей, таких как натрий, калий, хлор. Недостаток солей может привести к различным заболеваниям, таким как гипонатриемия или гипокалиемия, которые могут вызвать слабость, судороги, сердечную аритмию и другие серьезные проблемы. Избыток солей также может стать причиной различных заболеваний, таких как гипернатриемия или гиперкалиемия,

которые могут быть опасны для здоровья. Для поддержания здорового водно-солевого баланса необходимо употреблять достаточное количество воды и солей, а также следить за общим состоянием здоровья и правильным питанием.

Важно, что современные методы функционального исследования почек во многих случаях позволяют не только оценить степень нарушения определенной функции, но и точно описать состояние ряда процессов внутри почки. Пациент с определенной патологией. Функциональные подходы особенно важны при диагностике и дифференциальной диагностике патологии почек, связанной с нарушениями водно-солевого и кислотно-щелочного гомеостаза. По результатам функциональных исследований иногда (например, при почечном тубулярном ацидозе) удается определить молекулярную природу порока почки даже у конкретного человека. В этом смысле функциональная диагностика почек ближе к прижизненным морфологическим исследованиям и существенно дополняет их.

В зависимости от задачи исследования проводятся в обычных водно-пищевых условиях или при проведении функциональных нагрузочных тестов. Осмолярность мочи является важнейшей характеристикой состояния осморегуляторной функции почек. Его значение измеряется на фоне простого водно-пищевого режима и в условиях функциональных нагрузочных тестов.

Методы.

Тест на водную депривацию. Для адекватной оценки способности почек к осмотической концентрации следует провести 36-часовой тест с ограничением жидкости. Тридцать шесть часовое испытание проводится следующим образом. В 9.00 у обследуемого взят анализ венозной крови. Сбор мочи проводится с 9.00 до 21.00. В это время пациент будет соблюдать обычный водный и пищевой режим. В 21.00 прием жидкости прекращается. При этом субъекту запрещено пить любые напитки и употреблять продукты с большим количеством жидкости: различные супы, свежие фрукты и овощи. Разрешены мясо, сливочное масло, хлеб, печенье, отварной картофель и т. д. Сбор мочи проводится в следующие периоды времени: с 21.00 до 9.00; с 9.00 до 17.00 повторный забор венозной крови осуществляется в 9.00. В пробах сыворотки крови и мочи определяют осмолярность и концентрацию креатинина, определяют минутный диурез и рассчитывают соответствующие показатели. При необходимости также можно определить концентрацию натрия, калия, хлора, мочевины и других компонентов. На практике зачастую достаточно ограничиться анализом мочи, взятой через 32-36 часов водной депривации.

Проверяем количество воды. Исследование начинают утром, натощак. В этом случае больному предлагают выпить 22 мл воды на 1 кг массы тела в течение 30 минут. Вместо воды можно предлагать полезные чаи и отвары. Через 30 минут после приема количества воды собирают первую часть мочи и измеряют ее объем. Больному предлагается выпить количество жидкости, равное объему выделенной мочи, и несколько миллилитров воды, равное продолжительности периода сбора мочи в несколько минут (в данном случае 30 мл). Через 30 минут снова берут порцию мочи и повторяют описанные выше процедуры. Если наблюдается значительное увеличение мочеиспускания (чаще со второго по третий период), то продолжительность периодов сбора мочи можно сократить до 15 – 20 минут. Пробу продолжают до тех пор, пока разница между значениями минутного диуреза не станет менее 1,5 мл. Это состояние

называется стабилизированным водным диурезом. На практике для этого обычно необходимо собирать мочу в течение шести-восьми периодов. Венозную кровь собирают сразу после достижения стабилизированного водного диуреза. Если не удается добиться стабилизации водного диуреза в интервале сбора мочи с восьми до девяти, то следует прекратить стул.

Результаты.

В пробах сыворотки крови и мочи определяют осмоляльность и концентрацию креатинина.

1 стол

Факторы, нарушающие осмотическое концентрирование в почке

(по Ю.В.Наточину, 1997, с изменениями)

Патология почки	Эндокринные нарушения, изменения состава внутренней среды	Другие причины
Нефроангиосклероз	Гипокортицизм	Ареактивность осморцепторов
Семейный нефрогенный несахарный диабет	Несахарный диабет	Малобелковая диета
Амилоидоз почек	Гипертиреоз	Хронический алкоголизм
Хронический гломерулонефрит	Гиперпаратиреоз	Этакриновая кислота
Хронический пиелонефрит	Синдром Кушинга	Фуросемид
Нефросклероз	Первичный альдостеронизм	Серповидноклеточная анемия
ОПН (восстановительный период)	Сахарный диабет	Множественная миелома
Подагра	Гиперкальциемия	Гипотермия
Снижение клубочковой фильтрации	Гипергидратация	Саркоидоз
Поликистоз, микрокистоз	Гипокалиемия	Клонидин
Анальгетическая нефропатия		Литий
ХПН		Фенотиазин
Постобструктивная уропатия		Этанол
Трансплантированная почка		Метоксифлюран
Гидронефроз		Простагландин E ₂
Осмотический диурез		
Диабетический гломерулосклероз		
Почечнокаменная болезнь		
Обструкция мочевых путей		
Кальциноз почки в течение 1-3 мес в оставшейся после нефрэктомии почке		
Синдром Барттера		

При необходимости также можно определить концентрацию натрия, калия, мочевины, хлора и других компонентов. Обычно в этом случае для детального анализа отбирают порцию мочи с минимальной осмоляльностью. В диагностике некоторых полиурических состояний существенную помощь могут оказать и другие характеристики состояния осморегуляторной функции почек, в частности, осмотический клиренс и клиренс осмотической свободной воды. Результаты исследования функции почек полезны при дифференциальной диагностике состояний, связанных с гипонатриемией. Этот синдром часто плохо распознается, а его проявления иногда связаны с другими заболеваниями, чаще всего неврологическими. С практической точки зрения очень важно определить, связано ли развитие гипонатриемии с уменьшением эффективного объема внеклеточной жидкости. Измеряя концентрацию натрия и хлора в моче, можно различить состояния, связанные с изменением эффективного объема внеклеточной жидкости. Измерение концентрации натрия в моче, осмолярности мочи и плазмы помогает различить причины гипернатриемии. Учет результатов функционального исследования почек может способствовать не только выявлению специфических состояний, таких как синдромы Барттера и Гительмана, но и их дифференциальной диагностике.

Величины концентраций электролитов в моче при состояниях, связанных с гипонатриемией и низким эффективным объемом внеклеточной жидкости

Состояние	Уровень электролитов в моче	
	Na ⁺	Cl ⁻
<i>Рвота:</i>		
кратковременная	Высокий	Низкий
длительная	Низкий	Низкий
<i>Прием диуретиков:</i>		
кратковременный	Высокий	Высокий
длительный	Низкий	Низкий
Диарея или злоупотребление слабительными	Низкий	Высокий
Синдром Барттера, синдром Гительмана	Высокий	Высокий

Примечание: высоким считается уровень натрия или хлора в моче более 15 ммоль/л, низким - менее 15 ммоль/л.

в таблице представлена характеристика функционального состояния почек на ранних стадиях постренальной острой почечной недостаточности, обусловленной острой обструкцией мочевыводящих путей. Очень близки к таковым, характерным для прerenальной азотемии, а после 60 лет — для острого канальцевого некроза. Поэтому необходимо учитывать все результаты функционального исследования почек при дифференциальной диагностике различных вариантов острой почечной недостаточности.

Его анализируют в тесной связи с данными анамнеза и других лабораторных и инструментальных исследований.

Для оценки состояния кислотно-основного гомеостаза у конкретного пациента определяют ряд показателей. Среди свойств, отражающих участие почек в стабилизации кислотно-щелочного баланса, первое место занимает уровень pH мочи. У здоровых людей ожидаемое значение pH мочи обычно составляет 5,0–7,0. Однако значение этого параметра сильно зависит от состава пищи. Более достоверные оценки pH мочи можно получить, принимая во внимание изменения других свойств SB (pH крови, бикарбонат плазмы), которые также возникают при функциональных нагрузочных тестах.

Наиболее распространенные показатели кислотно-основного состояния крови

Основная характеристика	Общепринятое обозначение	Размерность	Границы нормальных значений	Условное среднее значение
Отрицательный десятичный логарифм концентрации (активности) водородных ионов	pH	-	7,35 – 7,45	7,40
Парциальное давление (напряжение) углекислого газа над раствором	pCO ₂	мм рт.ст.	35 – 45	40
Истинный бикарбонат плазмы – концентрация бикарбоната в плазме, при значениях pH, pCO ₂ , температуре и насыщении гемоглобина кислородом, соответствующих конкретному индивидууму	AB ([HCO ₃ ⁻])	ммоль/л	19 – 25	24
Стандартный бикарбонат плазмы – концентрация бикарбоната в плазме, приведенная к «стандартным условиям» (pH = 7,40, pCO ₂ = 40 мм рт.ст., HbO ₂ = 100%, t = 37°C)	SB	ммоль/л	20 – 26	24
Буферные основания – сумма оснований бикарбонатной, фосфатной, белковой и гемоглобиновой буферных систем в тех же условиях, что и при определении AB	BB	ммоль/л	40 – 60	50
Сдвиг буферных оснований – количество сильных оснований, которое следует добавить (или изъять) к плазме для приведения ее pH к 7,40, при pCO ₂ = 40 мм рт.ст. и t = 37°C	BE	ммоль/л	±2,3	0

Показатели кислотно-основного состояния в артериальной, венозной и капиллярной крови

Вид крови	Показатели		
	pCO ₂ мм рт.ст.	[HCO ₃ ⁻] ммоль/л	pH
Артериализованная венозная	36 – 46	22,9 – 27,7	7,36 – 7,43
Артериальная	37 – 41	22,4 – 25,6	7,39 – 7,43
Капиллярная	36 – 42	23,5 – 25,9	7,39 – 7,43

Основной адаптивной реакцией на метаболический ацидоз является увеличение экскреции аммония почками. Таким образом, определение экскреции аммония может оказаться весьма полезным для дифференциации почечных и внепочечных причин метаболического ацидоза при нормальном анионной разнице в плазме. При непочечных причинах ацидоза экскреция аммония должна быть очень высокой (значительно более 80 ммоль/л). С почками, наоборот, очень важно (обычно менее 40 ммоль/л). Поскольку в рутинной клинической практике измерение концентрации аммония в моче проводится редко, предложен метод косвенной оценки его почечной экскреции.

Поскольку сумма анионов в моче должна равняться сумме катионов, увеличение экскреции аммония должно быть уравновешено увеличением анионов в моче (главным образом хлора). При избыточной экскреции аммония анионная разница в моче становится все более отрицательной (непочечные причины метаболического ацидоза) и положительной при дефиците аммония (почечные причины ацидоза).

Кроме того, АИМ не может служить для оценки концентрации аммония в моче, поскольку она является щелочной (pH > 7,0) из-за высокого содержания бикарбоната или

присутствия большого количества пенициллина или других анионов, таких как салицилаты или бета-гидроксималяная кислота. В последних случаях может оказаться полезным определение наличия кислоты в моче. Очевидно, что если в моче преобладают анионы, отличные от хлора, они могут взять на себя «функцию» уравнивания положительного заряда. катионы аммония. Тогда, исходя из формулы расчета АИМ, ее значение на практике может не меняться или даже изменяться в иных направлениях, чем определяемые изменением концентрации аммония в моче. Например, при диабетическом кетоацидозе NH аммония высвобождается в форме бетаоксибутирата. При этом анион бетаоксималяной кислоты (последний, по крайней мере количественно) в обычной лабораторной практике не измеряется, а включается в сумму осмотически активных веществ, определяемую криоскопическим методом с использованием осмосфер. Сумма миллимолярных концентраций увеличивается. .

Концентрация натрия и хлора в моче при некоторых причинах метаболического алкалоза (МАЛ)

Причина МАЛ	Фаза развития МАЛ		Фаза стабилизации МАЛ	
	U_{Na} (ммоль/л)	U_{Cl} (ммоль/л)	U_{Na} (ммоль/л)	U_{Cl} (ммоль/л)
Избыток минералокортикоидов при увеличении эффективного объема внеклеточной жидкости:				
- высокие АРП и КАП (вторичный альдостеронизм - стеноз почечных артерий, злокачественная гипертензия, ренинпродуцирующие опухоли и др.)	>40	>40	>40	>40
- низкая АРП, высокая КАП (первичный альдостеронизм, псевдопервичный альдостеронизм, двусторонняя гиперплазия надпочечников и др.)	>40	>40	>40	>40
- низкая АРП, низкая КАП (избыток гидрокортизона, гиперпродукция дезоксикортикостерона, злоупотребление препаратами корня солодки и др.)	>40	>40	>40	>40
Избыток минералокортикоидов при уменьшении эффективного объема внеклеточной жидкости:				
- рвота	>40	<20	<20	<20
- диуретики	>40	<20	<20	<20

АРП - реактивность ренина плазмы; КАП - концентрация альдостерона в плазме; U_{Na} , U_{Cl} - концентрация натрия и хлора в моче.

Важнейшим показателем является градиент парциального давления g_i между мочой и кровью ($U_pCO_2 - P_pCO_2$). В нормальных условиях значения pCO_2 в моче и крови у здоровых людей очень близки. Ситуация меняется при щелочной моче, содержащей бикарбонат железа. Определение градиента парциального давления углекислого газа между мочой и кровью следует проводить в любом случае, когда значение pH мочи превышает pH крови и концентрация бикарбоната в моче превышает 100-150 ммоль. В такой ситуации значение $U_pCO_2 - P_pCO_2$ у здоровых людей резко возрастает и

составляет 25 мм. превышает рт.ст. Обычно такого уровня бикарбоната можно достичь только при высокой нагрузке бикарбоната натрия.

Определение параметров водно-солевого, осмотического и ионного гомеостаза показано следующим категориям пациентов:

- 1) больные с заболеваниями почек и мочевыводящих путей;
- 2) с полиурией или олигурией;
- 3) при артериальной гипертензии;
- 4) с опухолью неясного происхождения;
- 5) при длительной рвоте или поносе;
- 6) при подозрении на ацидоз или алкалоз;
- 7) при тяжелых отравлениях;
- 8) при патологии беременности;
- 9) больные в критическом состоянии.

Противопоказаний к измерению осмоляльности, концентрации натрия, хлора, калия, мочевины и креатинина в сыворотке крови и моче в условиях отсутствия нагрузки, а также характеристик кислотно-щелочного состояния нет.

Тест на 36-часовой дефицит воды можно использовать у пациентов с несахарным диабетом, сахарным диабетом и азотемией (креатинин сыворотки более 0,177 ммоль/л). В таких случаях иногда можно использовать более короткий период ограничения жидкости (12-18 часов) или пробы с экзогенным введением вазопрессина или его аналогов. Этот тест не следует проводить, если вы беременны.

Диагностика нарушений водно-солевого гомеостаза – это процесс определения и анализа изменений в балансе воды и минеральных солей в организме человека или животного. Этот баланс крайне важен для поддержания нормальной жизнедеятельности клеток, тканей и органов. Нарушения водно-солевого гомеостаза могут возникать по разным причинам, таким как дефицит или избыток потребления воды, потеря солей через пот или мочу, а также различные патологические состояния, такие как заболевания почек, сердца или эндокринной системы.

Обсуждение.

Для диагностики таких нарушений обычно используются различные методы и анализы, включая: Клинические признаки и симптомы: Врач оценивает состояние пациента, обращая внимание на такие признаки, как уровень усталости, сонливость, сухость кожи, падение артериального давления, а также изменения в объеме мочи и её концентрации.

Лабораторные анализы мочи и крови: Измерение концентрации электролитов (например, натрия, калия, хлоридов) и других важных веществ (например, мочевины, креатинина) позволяет оценить степень нарушения водно-солевого баланса. Инструментальные исследования: Кроме лабораторных анализов, могут быть использованы методы, такие как ультразвуковая диагностика органов, рентгенография, компьютерная томография и магнитно-резонансная томография для выявления патологий, которые могут быть связаны с нарушениями водно-солевого гомеостаза.

Функциональные тесты: Иногда врачи могут проводить специальные тесты для оценки функции почек, надпочечников или других органов, участвующих в регуляции водно-солевого баланса.

После проведения всех необходимых анализов и исследований врач может поставить диагноз нарушения водно-солевого гомеостаза и разработать соответствующий план лечения, направленный на нормализацию баланса воды и солей в организме.

ЛИТЕРАТУРА

1. Hikmatova MF Treatment and Prevention of Kidney Diseases with Herbs //American Journal of Social and Humanitarian Research. - 2022. - Vol. 3. - No. 6. - P. 426-429.
2. Hikmatova MF Pomegranate Fruits in the Prevention and Treatment of Kidney Diseases //American Journal of Social and Humanitarian Research. - 2022. - Vol. 3. - No. 6. - P. 422-425.
3. Furkatovna, Kh.M. (2022). Healing Properties of Pomegranate Seeds. Research Journal of Trauma and Disability Studies, 1(10), 242-245.
4. Madina F. Hikmatova. (2023). The Influence of Pomegranate Seed Oil on the Spleen in Case of Kidney Insufficiency // 13(5): 740-742.
5. Khikmatova, M. F. (2022). Medicinal Properties of Pomegranate Seeds. Research Journal of Trauma and Disability Studies , 1 (10), 242-245.
6. <http://article.sapub.org/10.5923.j.ajmms.20231305.40.html>
7. Хикматова, М. Ф. (2023). Влияние масло гранатовых косточек на селезёнки при почечной недостаточности. МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА, 1(2), 29-32.
8. Хикматова, М. Ф. (2023, October). ПОЛУЧЕНИЕ МАСЕЛ ИЗ ГРАНАТОВЫХ КОСТОЧЕК (PUNICA GRANATUM L.), ИЗУЧЕНИЕ ФИЗИКО-ХИМИЧЕСКИХ СВОЙСТВ. In International conference on multidisciplinary science (Vol. 1, No. 4, pp. 16-19).
9. Хикматова, М. Ф. (2023). Влияние масло гранатовых косточек на тимус при почечной недостаточности. Journal of Science-Innovative Research in Uzbekistan, 1(7), 163-171.
10. Khikmatova, M. F. (2022). Study of the Effect of Pomegranate Oil on the Immunological State in Experimental Animals. American Journal of Social and Humanitarian Research, 3(7), 137-140.
11. Хикматова, М. Ф. (2023). МАСЛО ИЗ ГРАНАТОВЫХ КОСТОЧЕК (PUNICA GRANATUM L.), ИЗУЧЕНИЕ ФИЗИКО-ХИМИЧЕСКИХ СВОЙСТВ. Research Journal of Trauma and Disability Studies, 2(10), 207-213.
12. Boroushaki MT, Arshadi D, Jalili-Rasti H, Asadpour E, Hosseini A. Protective effect of pomegranate seed oil against acute toxicity of diazinon in rat kidney. Iran J Pharm Res. 2013 Fall;12(4):821-7. PMID: 24523762; PMCID: PMC3920704.
13. To'xtasinovna, H. M. (2023). POMEGRANATE SEED OIL (PUNICA GRANATUM L.), STUDY OF PHYSICAL AND CHEMICAL PROPERTIES. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149), 1(9), 11-15.
14. Furkatovna, H. M., & To'xtasinovna, H. M. (2023). POMEGRANATE SEED OIL, STUDY OF PHYSICAL AND CHEMICAL PROPERTIES. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149), 1(10), 316-321.
15. Zhumaevich, T. S., Tukhtasinovna, K. M., & Furkatovna, K. M. (2023). Protective effect of pomegranate seed oil against salt toxicity in rat kidneys. Texas Journal of Medical Science, 27, 57-59.

16. Тешаев, Ш. Ж., Хамдамова, М. Т., & Хикматова, М. Ф. (2023). СОЛЬ И ПОЧКА. КОРРЕКЦИЯ С МАСЛОМ КОСТОЧЕК ГРАНАТА. JOURNAL OF NURSING AND WOMEN'S HEALTH, 6(5), 9-14.
17. Izatulloyevna, T. Z., Azimovna, A. N., Avazxonovna, S. G., & Furqatovna, H. M. (2018). Health status of Scool children depending on health care activities of families. European science review, (9-10-2), 164-166.
18. Furkatovna, H. M. (2021). Pakistan pharmaceutical stocks behavior during covid19. Central Asian Journal of Medical and Natural Science, 2(1), 8-10.
19. Furkatovna, H. M. (2021). To study the anthropometric parameters of children and adolescents involved in athletics.
20. Hikmatova, M. F., & Khamdamova, M. T. (2021). Morphometric features of anthropometric parameters of adolescents living in the city of Bukhara engaged in athletics. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(9), 492-495.
21. Furkatovna, H. M. (2021). MEDICINAL PLANTS FOR BLOOD THINNING IN PREGNANT WOMEN. Central Asian Journal of Medical and Natural Science, 2(1), 5-7.
22. Furkatovna, H. M. (2021). To study the morphometric features of the anthropometric parameters of children and adolescents involved in athletics. Биология и интегративная медицина, (1 (48)), 7-14.
23. Hikmatova, M. F. (2022). Symptoms of Heart Diseases and General Treatment Methods in the Teachings of Ibn Sina. Miasto Przyszłości, 25, 221-222.
24. Хикматова, М. (2021). Лёгкая атлетика—ключ здоровья. Общество и инновации, 2(8/S), 439-443.
25. Хикматова, М. Ф. (2021). Взгляд Ибн Сино о проведении опорожнения. Science and Education, 2(9), 72-78.
26. Хикматова, М. Ф. (2022). Чай-Личебно Профилактическое Средство Для Желудка. Central Asian Journal of Medical and Natural Science, 3(6), 12-14.
27. Хикматова, М. Ф. (2022). Симптомы Болезней Сердца И Общие Методы Лечения В Учении Ибн Сины. Miasto Przyszłości, 25, 221-222.
28. Хикматова, М. Ф. (2022). О Методах Общего Лечения, Кровеносные Сосуды Для Кровопускания. Research Journal of Trauma and Disability Studies, 1(6), 24-31.
29. Hikmatova, M. F., & Khamdamova, M. T. (2021). Morphometric features of anthropometric parameters of adolescents living in the city of Bukhara engaged in athletics. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(9), 492-495.

Buxoroda Turizm salohiyati va imkoniyatlari.**Tohirova Aziza Tolib qizi.**tohirovaaziza038@gmail.com

Telefon raqami:+99899781381

Mahmudova Muattar Iskandar qizimahmudovamuattar515@gmail.com

Telefon raqami:+998935748411

Muhammadiyeva Marjona Bobonazar qizi

Telefon raqami:+998917161926

marjonamuhammadiyeva041@gmail.com

DTPI Tadbirkorlik va boshqaruv fakulteti Turizm yo'nalish talabasi

Annotsiya: Buxoroda turizm sohasini yanada rivojlantirish, mehmonxonalarni ko'paytirish, turislarga yaxshi xizmat ko'rsatishni yanada rivojlantirish, turistlarga zamonaviy avtotransport vositalari bilan ta'minlanishi, turistlarni ko'proq jalb qilish haqida ushbu maqolada yoritilgan.

Kalit so'zi: Turizm, Buxoro, mehmonxonalar, yaxshi xizmat ko'rsatish, zamonaviy avtotransportlar, turistlar, ziyoratgohlar, gidlar, gastronomik turizm.

Kirish qism. Hozirgi kunda turizm sohasi dunyo bo'y lab keng taraqqiy etgan sohalardan biri. Turizm sohasi O'zbekistonda ham yildan yilga yaxshi rivojlanib bormoqda. O'zbekiston Respublikasi Qonuni Turizm sohasida Qonunchilik palatasi tomonidan 2019-yil 16- aprelda qabul qilingan Senat tomonidan 2019 –yil 21-iyunda ma'qullangan. Turizmni rivojlantirish bo'yicha O'zbekistonda ko'plab ishlar amalga oshirilmoqda. Turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasi huzuridagi byudjetdan tashqari turizm sohasini qo'llab quvvatlash jamg'armasi mablag'lari hisobidan O'zbekistonning tarixiy va afsonaviy shaxslari to'g'risidagi to'liq metrajli badiiy, qisqa metrajli suratga olish uchun loyiha qiymatining 30 foizi, lekin 3 milliard so'mdan oshmagan miqdorda grantlar ajratilgan. Tadbirkorlik subyektlarining respublika hududida chet el taomlariga yoki alohida yo'nalishga ixtisoslashtirilgan mavzuli ovqatlanish shaxobchalarini, shuningdek, "KARAOKE" zallari va turistik ko'ngilochar muassasalarni tashkil etish xarajatlarining bir qismi Turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasi huzuridagi byudjetdan tashqari Turizm sohasini qo'llab quvvatlash mablag'lari hisobidan har bir loyiha uchun 10 million so'm miqdorida qoplandi. O'zbekistonning yaxshi rivojlangan shaharlaridan biri Ko'hna Buxoro viloyatidir. Buxoro- viloyatning ma'muriy, iqtisodiy, va madaniy markazi. Buyuk ipak yo'lida yirik tijorat markazlaridan bo'lgan. O'zbekistonning janubiy-g'arbida, zarafshon daryosi quyi oqimida joylashgan. Muqaddas Buxoro O'zbekistonning sayyohlik durdonalaridan biridir. Buxoroning eng mashhur diqqatga sazovor joylari: Poi-Kalon me'moriy yodgorliklari, Ark qal'asi, Somoniylar maqbarasi, Chashmayi-Ayub maqbarasi, Mag'oki-Attar masjidi, Mirzo Ulug'bek madrasasi, Miri-Arab madrasasi, Labi-Hovuz ansambli, Sitorai-Mohi-Xossa, yetti pir ziyoratgohlari va boshqalar. Buxoroda 2021-yilda xorijiy sayyohlar soni 30 ming 800 nafarni tashkil etgan bo'lsa, 2022-yilda bu ko'rsatgich 550 ming nafarga yetgan. Viloyatga tashrif buyurgan xorijlik sayyohlarning 58% MDH davlatlari, 21% Yevropa davlatlari, 17% Osiyo davlatlari, 4% Amerika qit'asi va boshqa yurtlar hissasiga to'g'ri kelmoqda. Bundan tashqari viloyatga mahalliy sayyohlar 2million 700 mingdan ortiq mehmonlar Buxoroga tashrif buyurgan. O'rganishlardan ma'lum bo'lishicha, sayyohlarning Buxoroda bo'lish davri o'rtacha 3,5-4 kunni tashkil qilmoqda. Buxoroning iqtisodiy o'sishi uchun xizmat qiladigan asosiy yo'nalishlardan biri bu xizmatlar ko'rsatish –

servis sohasi hisoblanadi. Soha mutsadarining ta'kidlashicha ,navbatdagi muhim vazifa sayyohlar, mahalliy mehmonlarning shaharda bo'lish muddatini cho'zish hisoblanadi. Buning uchun ularga namunali xizmat ko'rsatish sifatini yuqori darajaga ko'tarish zarur. Bu borada keyingi yillarda tarmoq faoliyatiga bevosita daxldor viloyat Madaniyat va turizm bosh boshqarmasi, Buxoro davlat muzey qo'riqxonasi, "Hunarmand" uyushmasi viloyat hududiy bo'linmasi kabi tashkilot hamda idoralar zimmasiga bir qator vazifalar yuklatildi. Muqaddas joylar ,avliyolar va pirlar haqida batafsil ma'lumot bera oladigan mutaxassislar hamda gidlar tayyorlash, turistlarning mazhabi, tariqati, qaysi din yoki mazhab vakillariga qannday taom, ovqat taklif qilishni, mehmonxona va ibodat joylarini qanday jihozlashni ilmiy yondashuvlari qilib bo'lmasligi ko'rsatib o'tilgan. Buxoroda sayyohlik oqimini ko'paytirishga xizmat qiluvchi muhim omillardan biri bu gastronomik turizmdir. Bu yo'nalishda Buxoro tajribasi asosida 50 ta tom qismida alohida milliy va sharqona ko'rinishda ta'mirlangan restoran hamda kafeteriy ko'rinishidagi gastronomik inshootlar tashkil etishga kirishildi. bugungi kunda buxoro tajribasi asosida joylarda 54ta ochiq teressa tashkil etildi. 1350ta yangi ish o'rni yaratilib, mehmonlarga yuqori darajada gastronomik xizmat ko'rsatilmoqda. 2023-yil yakunida shaharda turim sohasini rivojlantirish maqsadida 15ta mehmonxona, 20ta oilaviy mehmon uyi, 10ta hostel ishga tushirildi. Shuningdek, Buxoro shahrining salohiyati va mavjud imkoniyatlardan foydalangan holda yana 8ta markaziy ko'chada joylashgan tashkilotlarning 50taga yaqin zamonaviy dizayndagi binolari birinchi qavatida yuzdan ziyod restoran va kafeteriy, servis joylarini tashkil etish imkoniyati o'rganilmoqda. 2021-2022 yillarda hududiy investitsiya dasturlari hamda tashabbuskor tadbirkorlar tomonidan 54ta teressa tashkil etiladi. Bir vaqtning o'zida 2788 nafar mijozga xizmat ko'rsatish imkoniyati yaratiladi. Asosiysi, yangicha yo'nalish deya e'tirof etilayotgan bu loyiha mahalliy va xorijiy sayyohlarda birdek qiziqish uyg'otmoqda

XULOSA qilib aytganda Buxoroda servis xizmat ko'rsatish tizimini yaxshi yo'lga qoqanimizda , mehmonxonalarini zamonaviy va milliy urf-odatlarimiz bilan uyg'unlashgan holda qurganimizda , mehmonxonalar sonini ko'paytirganimizda , turistlarga yuqori malakali gidlarimizni biriktirgan holda Turizm sohasini yanada rivojlantirishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. O'zbekiston Respublikasining «Turizm to'g'risida»gi Qonuni. -T., 1999-yil 20 avgust. II. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmonlari va qarorlari
2. «O'zbekistonda turizm sohasi uchun malakali kadrlar tayyorlash to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1999-yil 30-iyundagi PF-2332-sonli Farmoni.
3. «O'zbekiston Respublikasining turizm sohasini jadal ri-vojlantirishni ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 2-dekabrdaagi PF-4861-sonli Farmoni.
4. «O'zbekiston Respublikasi turizm rivojlantirish davlat qo'mitasi faoliyatini tashkil etish to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 2-dekabrdaagi PQ-2666-sonli Qarori.

**PEDAGOGICAL OPPORTUNITIES TO DEVELOP TOLERANCE SKILLS IN
PRIMARY CLASS STUDENTS.**

Associate Professor of Bukhara State Pedagogical Institute

Nusratov Anvar Nematjonovich

Master's student of the 1st stage of pedagogy and psychology at the International University of
Asia

Masharipova Oysha Baxramovna

Annotation: This article describes the concept of the virtue of tolerance, the formation of primary school students in the spirit of tolerance, the methods and stages of increasing the ability of tolerance in students during the communication process and the theoretical foundations and scientific considerations.

Keywords: Tolerance, Discussion and negotiation, Multi-category proverbs, Multi-culturalism, Guides and programs, Personal education of students

Main part: Pedagogical opportunities to help students develop tolerance and different satisfactions are vast. **The following methods can help you achieve this goal:**

✓ Discussion and negotiation: Discussion and negotiation among students helps to teach them to hear and accept different opinions.

✓ Multi-category proverbs: Lessons and activities allow students to explore the world through multi-category proverbs and ensure that they acquire different skills and opinions.

✓ Multiculturalism: Students acquire different skills and opinions by understanding a plurality of cultures.

✓ Guides and programs: With the help of pedagogical guides and programs, students can learn about tolerance and explain its importance.

✓ Personal education of students: Through personal education of students, it is possible to help them to accept different opinions.

✓ These pedagogic opportunities help students to gain tolerance and different satisfactions and approach their learning and acceptance of worldviews.

Tolerance is tolerance, being tolerant of other people's way of life, behavior, habits, feelings, opinions, ideas and beliefs, in short, respect for other people. Individuals, groups, countries can show tolerance, therefore, it is one of the important issues to increase the ability of tolerance among elementary school students. In organizing this process, i.e. in educating students in the spirit of tolerance, the role of textbooks and the teacher is incomparable, because through this concept, students have qualities such as mutual respect and non-discrimination of others. embody.

In order to educate elementary school students in the spirit of tolerance, it is possible to teach them by different methods, i.e., by organizing competitions, presentations, festive events in the classroom by dividing them into groups. For example, it is possible to conduct a roundtable discussion on the topic "Culture of other nations", for this, students in the class are divided into groups, and representatives from each group express their opinions. Another reliable method of teaching tolerance is for the teacher to prepare a presentation about the national costumes, food, and customs of the eastern or western countries, because the eyes of primary school students they have more imagination when they see than when they hear.

It should be emphasized that education of elementary school students in the spirit of tolerance depends not only on the professional skills of teachers, but also on the environment in which they grow up. In order for this process to be successful, the students' parents, as well as

neighborhood leaders, neighborhood activists, and people from the surrounding area should participate. In addition to helping representatives of other nationalities in the educational process, and instilling in the young citizens of a multi-ethnic state a sense of respect and honor towards citizens of other nationalities, they should be introduced to culturally, religiously and socially different religions and nationalities at the right time. It is necessary to convey information about

All students studying in general schools may not understand the meaning of tolerance, despite the fact that teachers conduct practical training, parents and neighborhood activists need close support in this. It is appropriate to start this task by inculcating the feelings of openness, respect, sympathy and kindness in students in every way, and at the same time eliminating the basis of dislike, envy and mutual disagreements.

Conclusion: It is necessary to effectively use innovative technologies, interactive methods and new pedagogical research in the development of tolerance skills of primary school students. The formation of tolerance requires the purposeful use of a person's intellectual, spiritual, physical and mental potential. Therefore, our research is based on the idea that tolerance thinking cannot be developed in elementary school students without general competence, knowledge, moral and spiritual maturity, spiritual and physical maturity. In particular, in the conditions of Uzbekistan, fighting against various ideological views and ideas, preserving the thinking of young people, forming immunity in young people against them, makes the principles of tolerance an important and necessary pedagogical problem and task. Because "Today, we are all happy that the role and influence of our brave youth in the implementation of socio-political and economic reforms aimed at building a new Uzbekistan in our country is increasing."

References:

1. Karimov I.A. "Yuksak ma`naviyat –yengilmas kuch" -T. Ma`naviyat, 2008.
2. Bag'rikenglik tamoyillari Deklaratsiyasi: YUNESKO bosh konferensiyasining 28 sessiyasida qabul qilingan (1995 y. 16 noyabr, Parij)//Nashr uchun mas`ullar: A.Saidov, K.Jo.,raev.–T.: YUNESKO.
3. Bekmurodov M. Milliy mentalitet va ma`naviyat.–T.: Adolat, 2002.
4. Betti Readon. Bag,rikenglik: tinchlik sari olg,,a qadam. 1997. –164 b.
5. Rahmatova, F., & Abrorxonova, K. (2021). Educational issues in the works of enlightened intellectuals. Boshlang'ich ta'limda innovatsiyalar, 1(Архив№ 2).
6. <https://www.giirj.com/index.php/giirj/article/view/1209>
7. <https://cyberleninka.ru/article/n/boshlang-ich-sinf-o-quvchilarida-tolerantlik-fazilatini-shakllantirish-texnologiyasi>

SOCIO-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE FORMATION OF STUDENTS' IDEAS ABOUT UZBEK MUSIC FOLKLORE.

P.f.f.d. (PhD), associate professor

Avezov Olmos Ravshanovich

Master's student of the 1st stage of pedagogy and psychology at the International University of Asia

Yunusova Shaxnoza Baxtiyorovna

Abstract: In educational institutions, listening to happy and exciting songs, clapping and accompanying children's musical instruments during music classes will increase their passion for music. Because children of this age do not yet have full attention, they tend to be more active and play. The development of musical abilities in the student during music lessons should always be the focus of the educator, music director, and should be carried out with the help of various methods and tools, including musical-didactic games.

Main part: Children's music folklore, which is one of the main links of Uzbek music folklore, occupies a special place in Uzbek music culture. Because it reflects children's unique world, children's outlook, interests and aspirations, dreams and hopes. One of the most important aspects of musical folklore is its nationalism. The works of this genre are simple, quickly reach the listener and the performer, musical themes and motifs are easy to understand. In addition, folklore music is distinguished by its uniqueness, universality, reflection of people's dreams, aspirations, joys and worries, and daily lifestyle. These characteristics distinguish folk music from all other musical genres.

The socio-psychological features of forming ideas about Uzbek music folklore are of special importance in the formation of students' skills and interests in music and culture. These properties are defined as follows:

The problem of identity and nationality: Uzbek musical folklore is important in students' understanding and appreciation of their national identity. These imaginations help students to see themselves in their historical and cultural contexts.

✚ **Social integration:** formation of ideas about Uzbek musical folklore helps students' social integration, strengthens and unites their inter-ethnic relations.

✚ **Helping and supporting:** Forming ideas about Uzbek music folklore helps students to support themselves and communicate with other cultures.

✚ **Creative activity:** forming ideas about Uzbek musical folklore develops creative activity in students and strengthens their creative abilities.

✚ **Educational impact:** Forming ideas about Uzbek musical folklore has an educational impact on students and focuses them on justice, fairness and respect.

For these reasons, the socio-psychological features of forming students' imaginations about Uzbek musical folklore are very important and are of great importance in developing their cultural interests and skills.

✚ Folklore is a style of music that expresses the historical, cultural and social values of a nation. The local music style is a music style that is unique to a nation and represents the main parts of its cultural and spiritual life.

✚ The difference between folklore and local music style is related to their origin and historical development. Folk music is usually formed on the basis of historical and national values and represents the musical traditions of various Uzbek nations. The local music style

expresses the unique musical characteristics of the defined geographical area and illuminates its spiritual and cultural experience.

✚ Folklore and local music style will be important for students to understand and appreciate their national identity. They help students to present themselves in their historical and cultural context and allow them to social integration and integration.

✚ Folklore and local music styles also help to develop creative activity in students and strengthen their creative abilities. Also, these methods have an educational effect on students and focus them on justice, fairness and respect.

Along with these, folklore and local music styles are very important in forming perceptions of Uzbek musical folklore and play a major role in developing students' cultural interests and skills.

Summary: There are different types of "Yor-yor" that are sung in wedding ceremonies. They were performed solo and as a team by the women's choir. In fact, these are all types of folk choirs. Their styles of performance are extremely rich, and they are sung by hitting circles, karagyot, clapping, rustling, angishvona and cymbals.

Do not take any of the current professional songs (be it "Shodlik" or "Dutorchi girls"), elements of two voices are naturally heard in their performance. If during the time of the Soviets, the performance of the artists in foreign countries was organized mainly on the basis of European art, then in the conditions of the independence of our country, the fact that the artists of Uzbekistan began to go abroad based on the culture of their national singing will increase its social and cultural prestige. . Today, representatives of the art field should focus on issues of the Motherland, patriotism, duty, national idea, national ideology, and national pride. The task before our composers is to create even more songs that all the people of Uzbekistan can join and sing together and whose content is mixed with the feeling of the Motherland.

References:

1. Umurova, M. Y., & Nurullaeva, N. K. (2020). ТЕОРИЯ И МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ (ПО ОБЛАСТЯМ И УРОВНЯМ ОБРАЗОВАНИЯ). Проблемы педагогики, 40.
2. Yorievna, U. M. R., & Karimovna, N. N. (2020). Innovative approach to the development of musical abilities in children with disabilities health opportunities. Проблемы педагогики, (2 (47)).
3. Yoshiyevna, U. M. R., & O'G'Li, R. A. R. (2021). MUSIQA MADANIYATI DARSLARIDA "VENA KLASSIK MAKTABI" NAMOYONDALARI HAYOTI VA IJODIYIY FAOLIYATI BILAN TANISHTIRISH USLUBLARI. Scientific progress, 1(3).
4. Алаева, З. М. (2020). Педагогика как наука и искусство воспитания. Вестник науки и образования, (21-2 (99)).
5. Rajabov, A. (2020). The development of music and instrumental performance in Central Asia. International Journal of Applied Research, 6(5).
6. Radjabov, A., & Kenjabonu, T. (2021). CONTENT OF PREPARATION OF STUDENTS FOR DEVELOPMENT IN ACCOUNT PROCESS. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 1(01), 54-61.]
7. <https://cyberleninka.ru/article/n/o-zbek-musiqa-folklori-namunalarini-to-plash-va-yozib-olish-tarixidan>
8. <https://sciencebox.uz/index.php/jis/issue/view/113>
9. <file:///C:/Users/User/Downloads/o-zbek-musiqa-folklori-namunalarini-to-plash-va-yozib-olish-tarixidan.pdf>
10. https://uniwork.buxdu.uz/resurs/13039_1_FFC00E759FBCD2B86575F05B6D3F0C47D3F36794.pdf

TA'LIM TIZIMIDA 4 K MODELINING AHAMIYATI

Xaitova Nodira Sayriddinova,

Uzun tumani 46- maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Mirziyoyev Shavkat Miromonovich O'qituvchi va murabbiylar kuniga bag'ishlangan tantanali marosimda ta'kidlaganlaridek: Hammamizga ayonki, taraqqiyotning tamal toshi ham, mamlakatni qudratli, millatni buyuk qiladigan kuch ham bu - ilm-fan, ta'lim va tarbiyadir. Ertangi kunimiz, Vatanimizning yorug' istiqboli, birinchi navbatda ta'lim tizimi va farzandlarimizga berayotgan tarbiyamiz bilan chambarchas bog'liq. Mutaffakir olim Abu Nasr Farobiyning fikricha "Ta'lim - degan so'z xalqlar va shaharliklar o'rtasida nazariy fazilatni birlashtirish, tarbiya esa shu xalqlar o'rtasidagi tug'ma fazilat va amaliy kasb hunar fazilatlarini birlashtirish degan so'zdir. Ta'lim faqat so'z va o'rgatish bilangina bo'ladi. Farobiyning ta'lim-tarbiya yo'llari, usullari vositalari haqidagi qarashlari ham qimmatlidir. U insonda go'zal fazilatlar ikki yo'l - ta'lim va tarbiya yo'li bilan hosil qilinadi. Ta'lim nazariy fazilatlarini birlashtirsa, tarbiya esa tug'ma fazilat - nazariy bilimlar va amaliy kasb - hunar, xulq odob fazilatlarini birlashtiradi. Ta'lim so'z va o'rganish bilan tarbiya esa amaliy ish, tajriba bilan amalga oshiriladi, deydi. Har ikkalasi birlashsa yetuklik namoyon bo'ladi, ammo bu yetuklik bilim va amaliy ko'nikmalarni qay darajada o'rganganligiga qarab paydo bo'ladi, deb ko'rsatadi.

Bugungi kunda mamlakatimiz mustaqilligining yangi bosqichga ko'tarilganini, taraqqiyotida ulkan o'zgarish va jadallashuv yuzaga kelganini ko'rib turibmiz. Shunday paytda yoshlar tarbiyasi masalasi ham e'tibordan chetda turmaydi, aksincha, katta rag'bat kasb etadi. Chunki har jabhada katta kuch bo'lib maydonga chiquvchi, zamonaviy bilim va kasb-hunarlarni puxta egallab, mustaqil va yangicha fikrlaydigan, Vatanimizning ertangi kuni uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga qodir bo'lgan navqiron yoshlar davlatimizning, xalqimizning tayanchi va suyanchidir. Shu sababli istiqlolning dastlabki kunlaridanoq yoshlarning ma'naviy olamini yuksaltirish, ularni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalashga dolzarb vazifa sifatida qaraldi va bugungi kunda ham shu darajada ahamiyat qaratilmoqda. Bu vazifaning dolzarbligini Prezident Sh.Mirziyoevning quyidagi fikrlarida ham yaqqol his etamiz: "Ma'lumki, yosh avlod tarbiyasi hamma zamonlarda ham muhim va dolzarb ahamiyatga ega bo'lib kelgan. Ammo biz yashaydigan XXI asrda bu masala haqiqatan ham hayot-mamot masalasiga aylanib bormoqda. "Tarbiya qancha mukammal bo'lsa, xalq shuncha baxtli yashaydi", deydi donishmandlar. Tarbiya mukammal bo'lishi uchun esa bu masalada bo'shliq paydo bo'lishiga mutlaqo yo'l qo'yib bo'lmaydi" [2]

Yangi o'quv yilidan boshlab boshlang'ich sinf o'quvchilari yangi avlod darsliklari asosida ta'lim oladi. Darsliklarning asosiy xususiyatlaridan biri - ularning 4K tamoyili asosida ishlab chiqilganidadir. Ya'ni bu tamoyilda quruq ma'lumotlarni yodlatish yoki shunchaki o'qish yozishni o'rgatish bilan cheklanilmaydi. O'quvchilar nafaqat fanlarni, balki XXI asrda zarur bo'lgan hayotiy ko'nikmalarni ham o'rganadi.

4K nima degani?

4K yondashuvi o'z nomi bilan 4 ta tamoyilni o'z ichiga oladi:

Kollaboratsiya: Darsliklar o'quvchilarning jamoada ishlash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradigan tarzda tuzilgan. Bu o'quvchilarga hamkorlik qilish, samarali fikr almashish va o'zaro qo'llab-quvvatlash ko'nikmalarini o'rganishga ko'maklashadi.

Kommunikativlik: O'quvchilar o'z fikrlarini aniq, ravshan ifodalashga, suhbatdoshni tinglashga va tushunishga, ma'lumotni yetkazishda til vositalaridan unumli foydalanishga o'rganadi.

Kreativ fikrlash: O'quvchilar o'z maqsadlariga erishish uchun yangi yondashuvlarni qo'llashni o'rganadi, innovatsion yechimlarni ishlab chiqadilar va ijodiy muammolarni hal qilish ko'nikmalariga ega bo'ladi.

Kritik (tanqidiy) fikrlash: Ushbu metodologiya o'quvchilarning axborotni tanqidiy baholash, o'z fikri va mulohazalarini shakllantirish ko'nikmalarini rivojlantirishni o'z ichiga oladi. O'quvchilar muammolarga tahliliy nuqtayi nazardan yondashishni o'rganadi va mantiqiy fikrlash asosida o'z nuqtayi nazarini shakllantiradi.

Yangi innovatsion yondashuvni O'zbekiston maktablarida joriy etishdan oldin xorijiy tajribalar ham o'rganildi. Singapur, Xitoy, Angliya, Finlandiya, Estoniya kabi ta'limi ilg'or mamlakatlar o'quvchilarda 4K tamoyilini o'z ichiga olgan XXI asr ko'nikmalarini rivojlantirishga asosiy e'tibor qaratadi.

PISA, PIRLS kabi xalqaro reytinglarda yuqori o'rinlarni egallagan davlatlar ta'limida o'quvchilarda "4K"ni o'z ichiga olgan muloqot, tadqiqot, yaratuvchanlik kabi ko'nikmalarga

alohida urg'u berilgan va shuning uchun ham ular xalqaro reytinglarda katta natijalarga erishishyapti.

Yangi model yaxshi ishlashi uchun qanday sharoit kerak?

"4K" modeliga asoslangan innovatsion yondashuv maktablarda qo'llash uchun alohida sharoitlar talab etmaydi. Masalan, o'quvchilarda tanqidiy fikrlash qobiliyati savol-topshiriqlar bilan, muloqot ko'nikmasi esa savol-topshiriqlar va mashg'ulotlar orqali rivojlanadi. Maktablarda bu usullarni ishlatish uchun sharoit yo'q deb aytish noto'g'ri.

Yangi yondashuvni qo'llay olish asosan o'qituvchilarga bog'liq. Shuning uchun ham yaqinda Toshkentda respublikadan yig'ilgan 300 dan ortiq trener o'qituvchilar tayyorlandi. Ular mamlakatdagi boshqa barcha o'qituvchilar malakasini oshirishga yordam beradi.

Yangi innovatsion yondashuv natijasini o'quvchining dunyoqarashi, fikrlashi o'sishida ko'rish mumkin. XXI asr o'quvchisi portretida XXI asr ko'nikmalari bo'lishi kerak. Innovatsion yondashuvni qo'llashdan asosiy maqsad ham shu. Qolaversa, ta'limning asosiy maqsadi – o'quvchilarga nafaqat bilim berish, balki olgan bilimlarini hayotda qo'llay olishga o'rgatishdan iborat.

Xulosa qiladigan bo'lsak, ta'lim sifatini ta'minlash borasida shu paytgacha mavjud bo'lgan milliy va xorijiy tajribalar shuni ko'rsatadiki, hozirgi paytda maktablarda alohida, tizimsiz tarzda o'tkaziladigan islohotlar va innovatsiyalar samarasiz bo'lib, bu ko'pincha ta'lim sohasidagi umumiy samaradorlikka putur yetkazadi. Shuning uchun ta'lim sifatini oshirish bo'yicha shu paytgacha to'plangan xorijiy tajribalarni milliy ta'lim tizimi yutuqlari bilan o'zaro uyg'unlashtirgan holda ham faqat majmuaviy, tizimli va bir butun tarzda amalga oshirish mamlakatimizda ta'lim sifatini yangi bosqichga ko'tarishi shubhasizdir. Aqliy rivojlanishning barcha sohalarida shaxs ijtimoiy munosabatlar o'zgaradi. Bu jarayonda o'quv faoliyatining yetakchi roli kichik maktab yoshidagi o'quvchining boshqa tadbirlarga faol qo'shilishini istisno etmaydi, uning davomida bolaning yangi yutuqlari yaxshilanadi va mustahkamlanadi. L.S.Vigotskiyning ta'kidlashicha boshlang'ich maktab yoshining o'ziga xos xususiyati shundaki, faoliyatning maqsadlari asosan bolalar uchun kattalar tomonidan belgilab beriladi. Yangi O'zbekistonda ta'lim sohasidagi islohotlar bugungi kunda o'zining dolzarbligi hamda amaliy ahamiyati bilan boshqa sohalardagi islohotlardan aslo qolishmaydi. Bu islohotlar bugun allaqachon natijasini ham ko'rsatyapti. Yuqorida keltirilgan ma'lumotlar ta'lim tizimimizdagi ijobiy natijalar ushbu sohada amalga oshirilayotgan islohotlarning yanada keng ko'lamda davom etayotganligidan dalolat beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sh.M. Mirziyoyevning O'qituvchi va murabbiylar kuniga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqidan.
2. Babamuratov, E., Ulmashon, D., & Zhurabek, Z. (2023). METHODS OF IDEOLOGICAL WORK FOR YOUTH WITH IDEOLOGICAL DEPRESSION. World Bulletin of Social Sciences, 27, 136-143.
3. Jovliev, J. (2023). EDUCATION OF PRIMARY CLASS STUDENTS IN THE SPIRIT OF NATIONAL AND GENERAL HUMAN VALUESTECHNOLOGY. Open Access Repository, 10(10), 51-55.

4. KULMOMINOV, O. (2023). ISSUES OF DEVELOPMENT OF STUDENT'S CREATIVE SKILLS IN WORLD SCIENCE. *World Bulletin of Social Sciences*, 27, 54-56.
5. Kulmominov, O. (2023). TECHNOLOGY FOR DEVELOPMENT OF CREATIVE THINKING SKILLS OF PRIMARY CLASS STUDENTS IN NATURAL SCIENCE TEACHING. *Open Access Repository*, 9(10), 112-116.
6. Kulmuminov, U. (2023). CREATIVE TEACHING IN THE DEVELOPMENT OF CREATIVE EDUCATION. *Open Access Repository*, 4(2), 434-437.
7. Nilufar BOYNAZAROVA. (2023). NATURE AND HUMAN HARMONY IN PERSONAL MORAL DEVELOPMENT. *World Bulletin of Social Sciences*, 27, 6-9. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3219>
8. Nilufar Boynazarova. (2023). ISSUES OF ENVIRONMENTAL PROTECTION AND FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE OF PRIMARY CLASS STUDENTS. *World Bulletin of Social Sciences*, 27, 10-12. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3220>
9. Nilufar Boynazarova. (2023). FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN PRIMARY CLASS STUDENTS. *Open Access Repository*, 9(10), 99–102. Retrieved from <https://oarepo.org/index.php/oa/article/view/3553>
10. Boynazarova, N. (2023). BOSHLANG'ICH SINFLARDA BUGUNGI KUNDA MATEMATIK SAVODXONLIKNI SHAKLLANTIRISH. *Interpretation and Researches*, 2(1). извлечено от <https://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/article/view/960>
11. Erdanova Zamira Olimovna. (2023). ILLUMINATION OF THE PROBLEM OF USING THE PEDAGOGICAL APPROACHES OF AL-HAKIM AT-TERMIZI IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM. *World Bulletin of Social Sciences*, 27, 13-17. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3221>

YOSHLAR TA'LIM-TARBIYASIDA TA'LIMNING O'RNI

Allanazarova Nargiza Quldoshevna,

Qiziriq tumani 14 maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Har bir jamiyat o'zining taraqqiyot yo'lini belgilar ekan, albatta, mamlakatning guli va ishonchi bo'lgan yoshlar tarbiyasiga ham alohida e'tibor qaratadi. Umuman olganda esa, insoniyat paydo bo'lganidan beri farzand tarbiyasi bilan u yoki bu tarzda shug'ullanib kelingan. Ibtidoiy jamoa davrida bu jarayon ba'zan ongli, ba'zida esa ongsiz ravishda kechgan bo'lishi mumkin. Qanday bo'lishidan qat'i nazar, tarbiya usullari muttasil davom etavergan, ular davrlar o'tishi, turmushning murakkablashishi natijasida tobora chuqurroq va keng ma'no kasb eta borgan. Umuman, tarbiya xalqning e'tiboridan chetda qolmagan.

Qadim-qadimdan farzand tarbiyasi bashariyat hayotida muhim o'rin egallab kelgan. Har bir ota-ona o'z jigargo'shasining aqlli, odobli, mehr-oqibatli, mehnatsevar inson bo'lib yetishishini istaydi, baholi qudrat shunga sharoit yaratishga, kamolini, mehnatining samarasini ko'rishga harakat qiladi. Zurriyodining iqboli, istiqboli yo'lida kuchini ham, kerak bo'lsa, jonini ham ayamaydi.

Yosh avlod tarbiyasi necha ming yillar ilgari har bir oilaning xususiy ishi hisoblangan bo'lsa, keyinchalik ijtimoiy darajaga ko'tarilgan.

Mamlakatimiz milliy istiqloлга erishgandan so'ng yosh avlod tarbiyasi chin ma'nodagi davlat siyosati darajasigi ko'tarildi. Boshqacha qilib aytganda, ta'lim-tarbiya tizimini takomillashtirish, yosh avlodni bilimli xar tomonlama barkamol etib voyaga yetkazish amalga oshirilayotgan siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, ma'naviy, huquqiy islohotlarning mohiyatiga singdirildi. Chunki bozor iqtisodiyoti tamoyillariga asoslangan xuquqiy demokratik davlatni xalqimizning yosh avlodlari uchun qurishga kirishilgan edi. Demak, kelgusida uni bugungi avlod qo'lidan qabul qilib oladigan va boshlangan ezgu ishlarni davom ettiradigan, O'zbekistonning mustaqilligini mustahkamlaydigan, jahon miqyosida uning nufuzi va obro'sini ko'taradigan, o'zbek xalqining hech kimdan kam emasligini amalda namoyish qiladigan avlod ham orzu-umidlarga, istak va niyatlarga munosib bo'lishi lozim edi.

Darhaqiqat, Yurtboshimiz Sh.Mirziyoev ta'kidlaganlaridek, tarixan qisqa muddatda qiyofasi tubdan o'zgargan, milliy va zamonaviy me'morchilik an'analari asosida qayta qurilgan, do'stu dushmanlarimizning havas-hasadini uyg'otgan shahar va qishloqlarda kim yashaydi, yurtimizning yerosti va yerusti boyliklarini qayta ishlayotgan sanoat korxonalarini kim boshqaradi, hosildor dalalar, noz-ne'mat manbai bo'lgan bog'-rog'lar, ming-ming chaqirim ravon yo'llar kimga xizmat qiladi, katta xarajatlar hisobiga bunyod etilayotgan zamonaviy o'quv dargohlarida kimlar voyaga yetayapti, bugun katta hayot ostonasiga qadam qo'yishga shaylanuvchi yigit-qizlar katta mashaqqat va zahmatlar hisobiga bunyod etilgan moddiy va ma'naviy boyliklarning qadriga yetadimi, uni asrashga, ko'paytirishga qodirmi, degan savollarga aniq javob olish o'z mehnatlarining besamar ketmaganiga, irodasi mustahkam, imoni butun, muhimi, xalqiga sodiq va fidoyi avlod kamol topayotganiga ishonch hosil qilishning o'zi ham katta baxtdir.

Mamlakatimiz mustaqilligining dastlabki kunlaridanoq bu masalalar hukumatning asosiy e'tiborida bo'ldi. Buni biz Birinchi Prezident I.Karimovning asarlarida, qabul qilingan hukumat qarorlarida yaqqol his etamiz. Bu asar va hujjatlarda ona-Vatan ravnaqi uchun jonkuyarlik, yo'nalishni donolik bilan aniqlash, xalqqa fidoylik bilan xizmat qilish tuyg'ulari va bu yo'ldagi ezgu maqsadlar mujassam ifoda topgandir. Bu g'oyalar xalqimizga katta imkon va ilhom baxsh etdi, ularning kelajakka bo'lgan umidini mustahkamladi. Shuning uchun ham

Prezident Sh.Mirziyoev: “Vatanimiz mustaqilligini har tomonlama mustahkamlash, mamlakatimizning barqaror iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishini, xalqimiz farovonligini ta’minlashga qaratilgan ishlarimizda buyuk Yurtboshimiz Islom Abdug‘anievich Karimovning “Ona Vatanimiz va xalqimizga sadoqat bilan xizmat qilish – oliy saodatdir” [1] degan so‘zlari doimo bizga kuch-quvvat va g‘ayrat bag‘ishlaydi, deb ishonaman”, deya ta’kidlaydilar.

Bugungi kunda mamlakatimiz mustaqilligining yangi bosqichga ko‘tarilganini, taraqqiyotida ulkan o‘zgarish va jadallashuv yuzaga kelganini ko‘rib turibmiz. Shunday paytda yoshlar tarbiyasi masalasi ham e’tibordan chetda turmaydi, aksincha, katta rag‘bat kasb etadi. Chunki har jabhada katta kuch bo‘lib maydonga chiquvchi, zamonaviy bilim va kasb-hunarlarini puxta egallab, mustaqil va yangicha fikrlaydigan, Vatanimizning ertangi kuni uchun mas’uliyatni o‘z zimmasiga olishga qodir bo‘lgan navqiron yoshlar davlatimizning, xalqimizning tayanchi va suyanchidir. Shu sababli istiqloqlarning dastlabki kunlaridanoq yoshlarning ma’naviy olamini yuksaltirish, ularni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalashga dolzarb vazifa sifatida qaraldi va bugungi kunda ham shu darajada ahamiyat qaratilmoqda. Bu vazifaning dolzarbligini Prezident Sh.Mirziyoevning quyidagi fikrlarida ham yaqqol his etamiz: “Ma’lumki, yosh avlod tarbiyasi hamma zamonlarda ham muhim va dolzarb ahamiyatga ega bo‘lib kelgan. Ammo biz yashaydigan XXI asrda bu masala haqiqatan ham hayot-mamot masalasiga aylanib bormoqda. “Tarbiya qancha mukammal bo‘lsa, xalq shuncha baxtli yashaydi”, deydi donishmandlar. Tarbiya mukammal bo‘lishi uchun esa bu masalada bo‘shliq paydo bo‘lishiga mutlaqo yo‘l qo‘yib bo‘lmaydi” [2]

Bugungi kunda xalqimiz Prezident Sh.Mirziyoev rahnamoligida mustaqillikning yangi bosqichida ulkan bunyodkorlik ishlarini olib bormoqda. O‘zbekistonning dunyo hamjamiyatida obro‘-e’tibori va nufuzi tobora yuksalmoqda, yaxshi qo‘shnichilik, xalqaro hamkorlik, milliatlararo totuvlik va diniy bag‘rikenglik tamoyillariga keng amal qilinmoqda. Biz ushbu o‘quv-uslubiy qo‘llanmada ana shu jarayonlarda yoshlarning o‘rni, ularga e’tibor, tarbiyasi, kamoloti yo‘lida shart-sharoitlarning yaratilishi va g‘amxo‘rlik ko‘rsatilishi, buning samaralari haqida, Prezident Sh.Mirziyoev asarlarida bu sohada qo‘yilgan vazifalar va ularning amalda qo‘llanishi masalalariga to‘xtaldik. Bunda tahlil va xulosalarning sodda, tushunarli, ommabop uslubda bo‘lishiga ahamiyat berdik. Qo‘yilgan masalaning dolzarbligini hisobga olgan holda asosiy maqsadni Prezident Sh.Mirziyoevning ma’ruza va nutqlarida yoshlarga oid davlat siyosati, ular tarbiyasi bilan bog‘liq yangicha qarashlar, tarbiyaning keng qamrovli bo‘lishi, bunda moddiy va madaniy meros, xalq qadriyatlari, adabiyot va san’at, sport, ma’naviy-ma’rifiy ishlarining o‘ziga xos o‘rni va ahamiyatini tahlil qilish, shu asosda yoshlarning g‘oyaviy-ahloqiy tarbiyasini yaxshilash bilan bog‘liq masalalarni yoritishni nazarda tutdik.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoev Sh. Buyuk kelajagimizni mard va oliyanob xalqimiz bilan birga quramiz. T. “O‘zbekiston” HMUY, 2017.504-505 betlar.
2. Mirziyoev Sh. Xalqimiz roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. T.: “O‘zbekiston” HMUY, 2018. 504-505 betlar.
3. Babamuratov, E., Ulmashon, D., & Zhurabek, Z. (2023). METHODS OF IDEOLOGICAL WORK FOR YOUTH WITH IDEOLOGICAL DEPRESSION. World Bulletin of Social Sciences, 27, 136-143.
4. Jovliev, J. (2023). EDUCATION OF PRIMARY CLASS STUDENTS IN THE SPIRIT OF NATIONAL AND GENERAL HUMAN VALUESTECHNOLOGY. Open Access Repository, 10(10), 51-55.

5. KULMOMINOV, O. (2023). ISSUES OF DEVELOPMENT OF STUDENT'S CREATIVE SKILLS IN WORLD SCIENCE. World Bulletin of Social Sciences, 27, 54-56.

6. Kulmominov, O. (2023). TECHNOLOGY FOR DEVELOPMENT OF CREATIVE THINKING SKILLS OF PRIMARY CLASS STUDENTS IN NATURAL SCIENCE TEACHING. Open Access Repository, 9(10), 112-116.

7. Kulmuminov, U. (2023). CREATIVE TEACHING IN THE DEVELOPMENT OF CREATIVE EDUCATION. Open Access Repository, 4(2), 434-437.

8. Nilufar BOYNAZAROVA. (2023). NATURE AND HUMAN HARMONY IN PERSONAL MORAL DEVELOPMENT. World Bulletin of Social Sciences, 27, 6-9. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3219>

9. Nilufar Boynazarova. (2023). ISSUES OF ENVIRONMENTAL PROTECTION AND FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE OF PRIMARY CLASS STUDENTS. World Bulletin of Social Sciences, 27, 10-12. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3220>

10. Nilufar Boynazarova. (2023). FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN PRIMARY CLASS STUDENTS. Open Access Repository, 9(10), 99–102. Retrieved from <https://oarepo.org/index.php/oa/article/view/3553>

11. Boynazarova, N. (2023). BOSHLANG'ICH SINFLARDA BUGUNGI KUNDA MATEMATIK SAVODXONLIKNI SHAKLLANTIRISH. Interpretation and Researches, 2(1). извлечено от <https://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/article/view/960>

12. Erdanova Zamira Olimovna. (2023). ILLUMINATION OF THE PROBLEM OF USING THE PEDAGOGICAL APPROACHES OF AL-HAKIM AT-TERMIZI IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM. World Bulletin of Social Sciences, 27, 13-17. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3221>

**YANGILANAYOTGAN O‘ZBEKISTON YOSHLARINING TA’LIM-TARBIYA
MA’NAVIYATINING O‘RNI****Qulmurodova Mehriniso Safarovna,****Ruzi Choriyev Nomidagi Surxondaryo ixtisoslashgan san'at maktab internati
o'qituvchisi**

Mamlakatimiz milliy istiqbolga erishgandan so‘ng yoshlar tarbiyasi chin ma‘nodagi davlat siyosati darajasigi ko‘tarildi. Boshqacha qilib aytganda, ta‘lim-tarbiya tizimini takomillashtirish, yosh avlodni bilimli xar tomonlama barkamol etib voyaga yetkazish amalga oshirilayotgan siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, ma‘naviy, huquqiy islohotlarning mohiyatiga singdirildi. Chunki bozor iqtisodiyoti tamoyillariga asoslangan xuquqiy demokratik davlatni xalqimizning yoshlari uchun qurishga kirishilgan edi. Demak, kelgusida uni bugungi avlod qo‘lidan qabul qilib oladigan va boshlangan ezgu ishlarni davom ettiradigan, O‘zbekistonning mustaqilligini mustahkamlaydigan, jahon miqyosida uning nufuzi va obro‘cini ko‘taradigan, o‘zbek xalqining hech kimdan kam emasligini amalda namoyish qiladigan avlod ham orzu-umidlarga, istak va niyatlarga munosib bo‘lishi lozim edi.

Darhaqiqat, Yurtboshimiz Sh.Mirziyoev ta‘kidlaganlaridek, tarixan qisqa muddatda qiyofasi tubdan o‘zgargan, milliy va zamonaviy me‘morchilik an‘analari asosida qayta qurilgan, do‘stu dushmanlarimizning havas-hasadini uyg‘otgan shahar va qishloqlarda kim yashaydi, yurtimizning yerosti va yerusti boyliklarini qayta ishlayotgan sanoat korxonalarini kim boshqaradi, hosildor dalalar, noz-ne‘mat manbai bo‘lgan bog‘-rog‘lar, ming-ming chaqirim ravon yo‘llar kimga xizmat qiladi, katta xarajatlar hisobiga bunyod etilayotgan zamonaviy o‘quv dargohlarida kimlar voyaga yetayapti, bugun katta hayot ostonasiga qadam qo‘yishga shaylanuvchi yigit-qizlar katta mashaqqat va zahmatlar hisobiga bunyod etilgan moddiy va ma‘naviy boyliklarning qadriga yetadimi, uni asrashga, ko‘paytirishga qodirmi, degan savollarga aniq javob olish o‘z mehnatlarining besamar ketmaganiga, irodasi mustahkam, imoni butun, muhimi, xalqiga sodiq va fidoyi avlod kamol topayotganiga ishonch hosil qilishning o‘zi ham katta baxtdir.

Prezident bu sohada masalaning ijtimoiy-siyosiy tarafiga e‘tiborini qaratdi:

“Yosh avlod tarbiyasi haqida gapirganda, -dedi u, -Abdurauf Fitrat bobomizning mana bu fikrlariga har birimiz, ayniqsa, endi hayotga kirib kelayotgan o‘g‘il-qizlarimiz amal qilishlarini juda-juda istardim. Mana, ulug‘ ajdodimiz nima deb yozganlar: “Xalqning aniq maqsad sari harakat qilishi, davlatmand bo‘lishi, baxtli bo‘lib izzat-hurmat topishi, jahongir bo‘lishi yoki zaif bo‘lib xorlikka tushishi, baxtsizlik yukini tortishi, e‘tibordan qolib, o‘zgalarga tobe va qul, asir bo‘lishi ularning o‘z toa-onalaridan bolalikda olgan tarbiyalariga bog‘liq”.

Qarang, qanday bebaho oltinga teng so‘zlar!” (1).

Prezidentimiz Murojaatnomada yoshlar masalasiga alohida to‘xtalar ekanlar: mamlakatimizda tub o‘zgarishlar ro‘y berayotganligi, bu esa yoshlarga oid davlat siyosatini yanada rivojlantirishni kun tartibiga qo‘yayotganligini, yoshlar bilan ishlash samaradorligini baholash bo‘yicha yangicha ko‘rsatkichlar ishlab chiqish, yoshlar siyosatini baholash milliy indeksini joriy etish kerakligini qayd etib o‘tdilar.

Jumladan, Biz o‘z oldimizga mamlakatimizda Uchinchi Renessans poydevorini barpo etishdek ulug‘ maqsadni qo‘ygan ekanmiz, buning uchun yangi Xorazmiylar, Beruniylar, Ibn Sinolar, Ulug‘beklar, Navoiy va Boburlarni tarbiyalab beradigan muhit va sharoitlarni yaratishimiz kerak. Bunda, avvalo, ta‘lim va tarbiyani rivojlantirish, sog‘lom turmush tarzini

qaror toptirish, ilm-fan va innovatsiyalarni taraqqiy ettirish milliy g'oyamizning asosiy ustunlari bo'lib xizmat qilishi lozim.

Ushbu maqsad yo'lida yoshlarimiz o'z oldiga katta marralarni qo'yib, ularga erishishlari uchun keng imkoniyatlar yaratish va har tomonlama ko'mak berish – barchamiz uchun eng ustuvor vazifa bo'lishi zarur. Shundagina farzandlarimiz xalqimizning asriy orzu-umidlarini ro'yobga chiqaradigan buyuk va qudratli kuchga aylanadi.

Shu maqsadda “Yangi O'zbekiston – maktab ostonasidan, ta'lim-tarbiya tizimidan boshlanadi”, degan g'oya asosida keng ko'lamli islohotlarni amalga oshiramiz.

Birinchiidan, yosh avlodga bog'cha, maktab va oliygohda sifatli ta'lim-tarbiya berishni yo'lga qo'yamiz, ular jismoniy va ma'naviy sog'lom, vatanparvar insonlar bo'lib ulg'ayishi uchun barcha kuch va imkoniyatlarni safarbar etamiz.

Ikkinchiidan, yoshlarni zamonaviy bilim va tajribalar, milliy va umumbashariy qadriyatlar asosida mustaqil va mantiqiy fikrlaydigan, ezgu fazilatlar egasi bo'lgan insonlar etib voyaga yetkazamiz.

Uchinchiidan, o'g'il-qizlarimizni mehnat bozorida talab yuqori bo'lgan zamonaviy kasb-hunarlariga o'rgatish, ularda tadbirkorlik ko'nikmalari va mehnatsevarlik fazilatlarini shakllantirish hamda tashabbuslarini ro'yobga chiqarish, ish va uy-joy bilan ta'minlashga ustuvor ahamiyat qaratamiz.

Bir so'z bilan aytganda, bola tug'ilganidan boshlab, 30 yoshgacha bo'lgan davrda uni har tomonlama qo'llab-quvvatlaydigan, hayotda munosib o'rin topishi uchun ko'mak beradigan, yaxlit va uzluksiz tizim yaratiladi.

Dunyo tajribasi shuni ko'rsatadiki, yosh avlodni har tomonlama barkamol etib voyaga yetkazish uchun sarflangan sarmoya jamiyatga o'n, yuz barobar ko'p foyda keltiradi.

Buyuk bobokalonimiz Abu Ali ibn Sino, bundan ming yil oldin “Dovyurak va botir insonlar kelajakda sodir bo'ladigan qiyinchiliklardan qo'rqmaydi”, deb bejiz aytmagan.

degan shoir odamlarimiz qalbidan chuqur joy olishi kerak.

Jamiyatimizda aholi, ayniqsa, yosh yigit-qizlarimizning ma'naviy va ma'rifiy saviyasini doimiy yuksaltirish - birinchi darajali ahamiyatga ega ekanligi murojaatnomada chuqur ifodasini topdi.

Bugungi kunda mamlakatimiz mustaqilligining yangi bosqichga ko'tarilganini, taraqqiyotida ulkan o'zgarish va jadallashuv yuzaga kelganini ko'rib turibmiz. Shunday paytda yoshlar ta'lim-tarbiyasi masalasi ham e'tibordan chetda turmaydi, aksincha, katta rag'bat kasb etadi. Chunki har jabhada katta kuch bo'lib maydonga chiquvchi, zamonaviy bilim va kasb-hunarlarini puxta egallab, mustaqil va yangicha fikrlaydigan, Vatanimizning ertangi kuni uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga qodir bo'lgan navqiron yoshlar davlatimizning, xalqimizning tayanchi va suyanchidir. Shu sababli istiqlolning dastlabki kunlaridanoq yoshlarning ma'naviy olamini yuksaltirish, ularni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalashga dolzarb vazifa sifatida qaraldi va bugungi kunda ham shu darajada ahamiyat qaratilmoqda. Bu vazifaning dolzarbligini Prezident Sh.Mirziyoevning quyidagi fikrlarida ham yaqqol his etamiz: “Ayniqsa, kuni kecha Yoshlar forumida o'g'il-qizlarimizning yonib turgan ko'zlarida ulkan azmu shijoatni, bilimga tashnalik va yangilikka intilishni ko'rib, yanada

ruhlandim va ulardan kuch oldim. Ibn Sino bobomiz aytgan dovyurak va botir yoshlar aynan shu farzandlarim ekaniga yana bir bor amin bo'ldim.

Agar katta avlodning bilimi va tajribasini, uzoqni ko'ra olish fazilatlarini, yoshlarimizdagi g'ayrat-shijoat, mardlik va fidoyilik bilan birlashtira olsak, ko'zlagan marralarga albatta yetamiz.

Yangi O'zbekistonni ana shunday bilimli va bunyodkor yoshlarimiz bilan birgalikda barpo etamiz"

Prezident Sh.Mirziyoevning murojaatnomada yoshlarga oid davlat siyosati, ular ta'lim-tarbiyasi bilan bog'liq yangicha qarashlar, tarbiyaning keng qamrovli bo'lishi, bunda moddiy va madaniy meros, xalq qadriyatlari, adabiyot va san'at, sport, ma'naviy-ma'rifiy ishlarning o'ziga xos o'rni va ahamiyatini tahlil qilish, shu asosda bugungi kun yoshlarning g'oyaviy-ahloqiy tarbiyasini yaxshilash bilan bog'liq masalalar keng qamrovli yoritilganidan mamnunligimizni izhor etmoqchi bo'ldik.

Tarixga nazar tashlasak, insoniyat tarixiy taraqqiyotining barcha bosqichlarida jamiyat hayoti va taraqqiyotida ma'naviy soha nihoyatda muhim o'rin tutganligining guvohi bo'lishimiz mumkin. O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimov o'zining «Yuksak ma'naviyat-yengilmas kuch» acapida ma'naviyatning inson barkamolligida, jamiyat taraqqiyotida nechog'lik muhimligi xususida o'z fikr va mulohazalarini bildirib o'tgan. Asarda Vatanimizning kelajagi, xalqimizning ertangi kuni, mamlakatimizning jahon hamjamiyatidagi obro'-e'tibori, avvalambor, farzandlarimizning unib-o'sib, ulg'ayib, qanday inson bo'lib, hayotga kirib borishiga bog'liqdir, deyiladi. Darhaqiqat, har qanday jamiyatning taraqqiyoti, avvalo, uning yetuk va barkamol avlodiga bog'liqdir. Ushbu fikr tarix sinovida tasdiqlanib kelgan haqiqatdir. Ma'naviyat millatning asrlar davomida shakllangan ildizlari, uning tarixiy tajribalari va ijtimoiy-madaniy rivojlanishi bilan uzviy bog'liq bo'lgan aqliy intellektual va sobit hissiy dunyosidir.

"Barkamollik-kamolot, balog'atga erishgan, bekamu ko'st, yetuk, mukammal, komil, ma'rifatli kishilarga nisbatan qo'llanadigan tushuncha. U insonning aqliy, ma'naviy, axloqiy jihatdan yetukligi, o'zi tanlagan kasb-hunarning ustasi bo'lishi, shaxs sifatida shakllanib, Vatan taraqqiyoti, el-yurt farovonligi uchun jon kuydirishi, ezgu g'oya va niyatlar bilan bunyodkorlik va yaratuvchanlik qobiliyatiga ega bo'lishini ham anglatadi"[1].

Ulkan bir tizim bo'lgan inson ma'naviy olamining huquq va axloq deb atalgan ikki atributi borki, bularsiz inson ma'naviy olamini tasavvur qilish mushkuldir. Bu ikki tushuncha insonning jamiyatga bo'lgan munosabatining asosini tashkil etadi.

Axloq va huquq insonlar o'rtasidagi muloqot, o'zaro munosabatni tartibga soluvchi talablar, qoidalar, me'yorlar yig'indisidir. Ulardan birinchisi axloq - bu insonga ham ma'naviy, ham jismoniy jihatdan foyda berib, iymon pokligiga erishtiradigan tushuncha. Axloq - o'z hatti-harakati, kilmishi, yurish-turishi uchun ma'nan yetuk jamoatchilik oldidagi mas'uliyatini anglatadi, vijdon, tarbiya kabi me'yorlar bilan belgilanadi.

Har qanday aqli raso kishi o'zini o'z hayoti, yaqinlari va yurtining kelajagi uchun mas'ul deb biladi. Mas'uliyat tushunchasi axloqning asosiy kuchi va tayanchidir, chunki aynan mas'ullik hissi bizni befarqlikdan himoya qilib, javobgarlikka undaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. T.: "O'zbekiston" HMUY, 2017. I TOM.

2. Babamuratov, E., Ulmashon, D., & Zhurabek, Z. (2023). METHODS OF IDEOLOGICAL WORK FOR YOUTH WITH IDEOLOGICAL DEPRESSION. World Bulletin of Social Sciences, 27, 136-143.

3. Jovliev, J. (2023). EDUCATION OF PRIMARY CLASS STUDENTS IN THE SPIRIT OF NATIONAL AND GENERAL HUMAN VALUESTECHNOLOGY. Open Access Repository, 10(10), 51-55.

4. KULMOMINOV, O. (2023). ISSUES OF DEVELOPMENT OF STUDENT'S CREATIVE SKILLS IN WORLD SCIENCE. World Bulletin of Social Sciences, 27, 54-56.

5. Kulmominov, O. (2023). TECHNOLOGY FOR DEVELOPMENT OF CREATIVE THINKING SKILLS OF PRIMARY CLASS STUDENTS IN NATURAL SCIENCE TEACHING. Open Access Repository, 9(10), 112-116.

6. Kulmuminov, U. (2023). CREATIVE TEACHING IN THE DEVELOPMENT OF CREATIVE EDUCATION. Open Access Repository, 4(2), 434-437.

7. Nilufar BOYNAZAROVA. (2023). NATURE AND HUMAN HARMONY IN PERSONAL MORAL DEVELOPMENT. World Bulletin of Social Sciences, 27, 6-9. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3219>

8. Nilufar Boynazarova. (2023). ISSUES OF ENVIRONMENTAL PROTECTION AND FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE OF PRIMARY CLASS STUDENTS. World Bulletin of Social Sciences, 27, 10-12. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3220>

9. Nilufar Boynazarova. (2023). FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN PRIMARY CLASS STUDENTS. Open Access Repository, 9(10), 99–102. Retrieved from <https://oarepo.org/index.php/oa/article/view/3553>

10. Boynazarova, N. (2023). BOSHLANG'ICH SINFLARDA BUGUNGI KUNDA MATEMATIK SAVODXONLIKNI SHAKLLANTIRISH

RESEARCH OF SURFACE MORPHOLOGY OF A SYNTHED INHIBITOR BASED ON MALEINE ANGIIRIDID

Choriev I.K., Turaev Kh. Kh., Normurodov B.A.

*Faculty of Chemistry, Termez State University, st. Barkamol avlod, 43, Termez, Uzbekistan, 190111**Corresponding author: Email: choryevi@tersu.uz*

Abstract. In this article, the corrosion inhibitor synthesized based on maleic anhydride, monoethanolamine, and phosphoric acid to determine the mechanisms of steel inhibition are studied. This shows that the inhibitor protect steel at a high level in various aggressive environments. Its effect on the steel surface using a scanning electron microscope.

Keywords: maleic anhydride, monoethanolamine, phosphoric acid, scanning electron microscope

Introduction

Corrosion is a reversible process, which converts pure metal to different chemical compounds[1]. Nowadays, corrosion is turning into a major issue in many industries, building materials, infrastructure, tools, ships, trains, vehicles, machines, and appliances [2,3]. Corrosion is not only responsible for an economic loss but also associated with safety issues because it decreases the shelf life of steel[4]. This problem turns into a major issue for the entire world, so researchers are trying to address this issue in various ways[5,6].

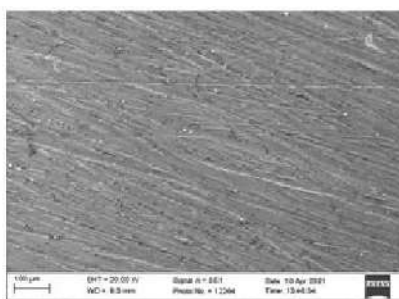
Experimental part

Scanning electron microscope analysis. A scanning electron microscope (SEM) uses a focused beam of high-energy electrons on the surface of solid samples to produce a variety of signals. SEM allows obtaining information such as the surface structure (external morphology), chemical composition, orientation of components, as well as the crystal structure of the sample from the signals obtained from the electron interaction of the sample. The purpose of SEM analysis is to determine the presence of an inhibitor on the steel surface.

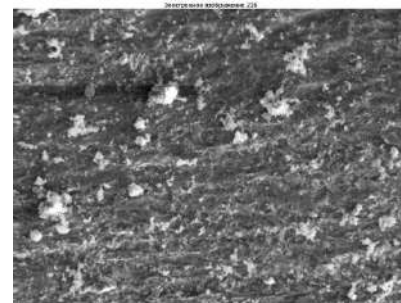
The pre-corrosion, post-corrosion and inhibited states of the steel surface were studied using a SEM-EVO MA 10 (Zeiss, Germany) scanning electron microscope.

Figure 1a. Original photograph of the steel sample

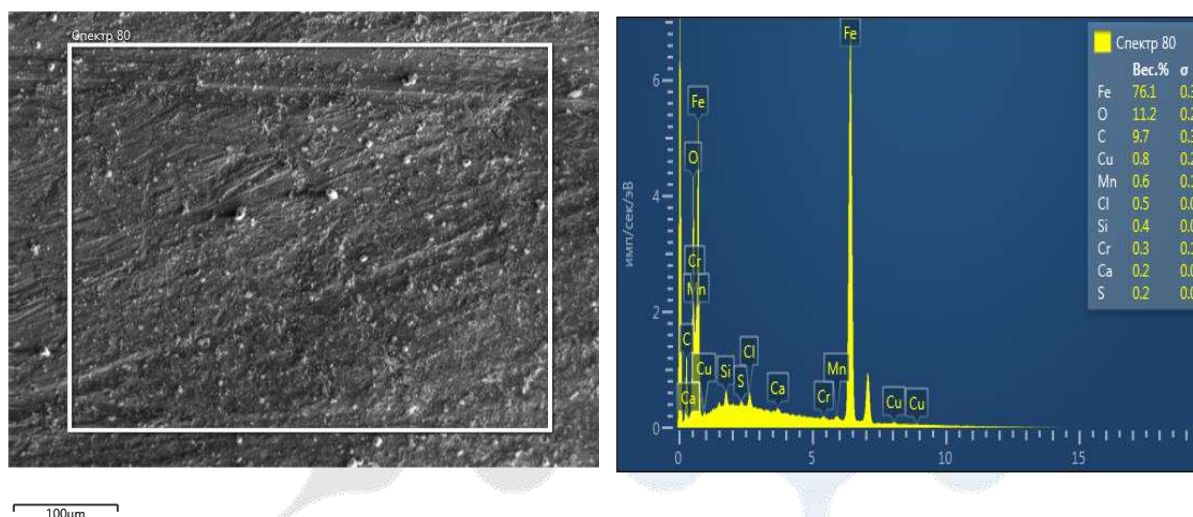

Figure 1b. SEM photograph of a steel sample

Figure 1c. SEM photograph of annealed steel sample

As you can see from the pictures given above, Figure 3.4a shows the first photo of a steel sample cleaned with different grades of sandpaper and washed in acetone. Also, microphotographs of the initial steel sample were taken using a scanning electron microscope in an environment without an inhibitor (Fig. 3.4b) and with an inhibitor (Fig. 3.4c).

Figure 3.5. SEM and elemental analysis of St20 sample inhibited with MMF-1 inhibitor

It is known from Figure 3.5 that the SEM and elemental analysis of MMF-1 brand corrosion inhibitor in Fon-1 environment using a scanning electron microscope is presented. It is known that the inhibitor is adsorbed on the steel surface and protects against aggressive environments. It can also be seen from the element analysis.

Conclusion.

The ingredient mechanism of the syntheist on the basis of Monic Anhydrede, Monoethehehorene and Phosphoric Acid has scanned changes on steel surface in non-ingredients, which scan and neutralized corrository.

References

1. Verma, C.; Ebenso, E.; Bahadur, I.; Quraishi, M.: An overview on plant extracts as environmental sustainable and green corrosion inhibitors for metals and alloys in aggressive corrosive media. *J. Mol. Liq.* 2018, **266**, 577–590.
2. Umoren, S.; Solomon, M.; Obot, I.; Suleiman, R.: A critical review on the recent studies on plant biomaterials as corrosion inhibitors for industrial metals. *J. Indust. Eng. Chem.* 2019, **76**, 91–115.
3. Chigondo, M.; Chigondo, F.: Recent natural corrosion inhibitors for carbon steel : an overview. *J. Chem.* 2016. <https://doi.org/10.1155/2016/6208937>
4. Muthukrishnan, P.; Jeyaprabha, B.; Prakash, P.: Carbon steel corrosion inhibition by aqueous extract of Hyptis Suaveolens leaves. *Int. J. Ind. Chem.* 2014. <https://doi.org/10.1007/s40090-014-0005-9>.
5. Nurilloev Z., Beknazarov Kh., Nomozov A. Production of corrosion inhibitors based on crotonaldehyde and their inhibitory properties. *International Journal of Engineering Trends and Technology.* 2021, **70**, 423-434. <https://doi.org/10.14445/22315381/IJETT-V70I8P243>.
6. Nomozov A, K, et.all. Salsola Oppositifolia acid extract as a green corrosion inhibitor for carbon steel. *Indian Journal of Chemical Technology.* 2023, **30**, 872-877. DOI: [10.56042/ijct.v30i6.6553](https://doi.org/10.56042/ijct.v30i6.6553).

BOSHLANG'ICH TA'LIM TIZIMIDA TARBIYAVIY ISHLARNI TASHKIL QILISHDA PEDAGOGIK MAHORATNING O'RNI

Termiz davlat pedagogika instituti

Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrası v.b dotsenti (PhD)

Xaydarova Mahliyo,3-kurs talabasi **Mustafoyeva Nigora**

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda tarbiya fanini o'qitishda o'qituvchilarning darslarda pedagogik mahoratlarini qanday tashkil qilish haqida fikrlar bayon qilingan.

Kalit so'zlar: mahorat, tarbiya, ta'lim, pedagog, fan, sinf rahbar.

Hozirgi paytda fan va madaniyatning eng so'nggi yutuqlari asosida yosh avlodni hayotga tayyorlashning samarali shakl va uslublarini izlash nihoyatda zarurdir. Ayniqsa o'smirlar orasida axloqiy va ma'naviy jihatdan tarbiyaviy ishlarni kuchaytirish muhimdir. Zero, axloq yo'q ekan, inson ongli ijtimoiy shaxs bo'la olmaydi. Shuning uchun ham axloqiy tarbiya shaxsning har tomonlama va erkin shakllanishida asosiy o'rinni egallaydi.

Tarbiya – bu insonni ijtimoiy tajribalar bilan, uning barcha shakllarida bilim, his-hayajon, estetika, odob-axloq qoidalari bilan tanishtirish va individning ichki o'ziga hos jihatlarini, imkoniyatlari va layoqatlarini rivojlantirish bo'yicha faoliyat hisoblanadi. Mana shu tarbiyaning asosiy manbai–shaxslar bo'lib qoladi–bu jamiyat va individning o'zidir. Tarbiyalanayotgan shaxs maqsadlari va qadriyatlari tizimida individual va ijtimoiylik nisbatlari muammosi tarbiya nazariyasida markaziy muammo hisoblanadi. Tarbiya, jamiyatdagi hodisa sifatida, o'sib kelayotgan avlodning jamiyat hayotida, turmushi, ijtimoiy ishlab chiqarish faoliyati, ijodi va ma'naviyligida ishtirok etishi murakkab qarama-qarshi ijtimoiy-tarixiy jarayon hisoblanadi. Ularning odam bo'lishlari, rivojlanishlari va individualliklari, jamiyatning ishlab chiqarish kuchlari muhim elementlari, shaxsiy baxtlarini yaratuvchilari bo'lib ishtirok etadi. U ijtimoiy taraqqiyot va avlodlar ketma-ketligini ta'minlaydi. Tarbiya, ijtimoiy hodisa sifatida, uning mohiyatini ifoda etuvchi quyidagi asosiy belgilari bilan ifodalanadi:

1. Tarbiya o'sib kelayotgan avlodni ijtimoiy hayot va ishlab chiqarish sharoitlarga jalb qilish, ular bilan eskirayotgan va hayotdan chiqayotganlarini almashtirishning amaliy ehtiyojidan kelib chiqqan. Natijada, bolalar katta bo'ladilar, o'z hayotlari va mehnat qobiliyatini yo'qotayotgan katta avlod hayotini ta'minlaydilar.

2. Tarbiya – doimiy, zarur va umumiy kategoriya. U insoniyat jamiyati yuzaga kelishi bilan birga paydo bo'ladi va jamiyatning o'zi yashar ekan, u ham mavjud bo'ladi. U jamiyatning mavjudligi va doimiyliigi, uning ishlab chiqarish kuchlarini tayyorlash va insonni rivojlantirishni ta'minlashning muhim vositasi hisob-langani uchun ham zarurdir. Unda qonuniy o'zaro bog'liqliklar va bu hodisaning boshqa ijtimoiy hodisalar bilan o'zaro bog'liqliklari aks ettiriladi. Tarbiya, o'qitishning bir qismi sifatida, ta'limni ham o'z ichiga oladi.

3. Tarbiya – ijtimoiy-tarixiy rivojlanishning har bir bosqichida o'zining vazifasi, mazmuni va shakllari bo'yicha aniq tarixiy xususiyatga ega bo'ladi. U jamiyat hayoti xususiyati va tashkil etilishi bilan bog'liq bo'lganligi uchun o'z davrining ijtimoiy qarama-qarshiliklarini aks ettiradi. Sinfli jamiyatda turli sinflar, qatlamlar va guruhlarda bolalarni tarbiyalashning asosiy tendensiyalari ba'zan qarama-qarshi bo'ladi.

O'sib kelayotgan avlodni tarbiyalash – ularning ijtimoiy tajriba asosiy elementlarini o'zlashtirishlari hisobiga, ularni katta avlod ijtimoiy munosabatlariga, munosabatlar tizimiga va ijtimoiy zarur faoliyatiga jalb etishlari jarayoni va natijasi asosida amalga oshiriladi. Kattalar va bolalar o'zaro ijtimoiy munosabatlari va o'zaro aloqalari, ta'sirlari har doim ularni bolalar yoki kattalar anglab yetishlaridan qat'iy nazar, tarbiyaviy yoki

tarbiyalovchi hisoblanadi. Eng umumiy shakllarida bu o'zaro munosabatlar, bolalar hayoti, sog'ligi va ozuqalanishlarini ta'minlashga, jamiyatda ularning o'rnini va ularning ruhiy holatini aniqlashga qaratilgan. Kattalar bolalar bilan o'zlarining tarbiyaviy munosa-batlarini anglab yetishlari va bolalarda u yoki bu sifatlarini shakllantirish maqsadlarini o'z oldilariga qo'yar ekanlar, ularning munosabatlari yanada pedagogik, anglab yetilgan maqsadga yo'naltirilgan tus oladi.

Hozirgi davr talabi maktabdagi o'quv-tarbiya ishlarini amalga oshirayotgan pedagogik jamoa oldiga juda katta vazifalar qo'yimoqda. Maktab yosh avlodning dunyoqarashini tarkib toptirishi, g'oyaviy, siyosiy jihatdan chiniqtirish, yuksak axloqiy fazilatlarga ega qilishi, mehnatga va ongli kasb tanlashga tayyorlashi lozim. Bu vazifalarni hal qilishda sinf rahbari muhim rol o'ynaydi. Chunki u bir sinf sharoitida tarbiyaviy vazifalarni amalga oshirishga qaratilgan ishlarni tashkil etadi va boshqaradi. Sinf rahbari quyidagi vazifalarni bajaradi:

1. O'ziga yuklatilgan sinfdagi tarbiyaviy ishlarni amalga oshiradi. Bu vazifani bajarayotganda u yolg'iz o'zi emas, balki shu sinfdagi dars berayotgan turli fan o'qituvchilari bilan hamkorlikda va ularga suyangan holda o'quvchilarda milliy dunyoqarash asoslarini shakllantiradi, axloqiy tarbiyasini rivojlantiradi. O'quvchilarning darsdan tashqari tadbirlarini tashkil etadi va sinf jamoasini mustahkamlaydi.

2. O'quvchilarning bilimga bo'lgan qiziqish va qobilyatini o'stirish, har bir o'quvchining individual-psixik xususiyatlarini hisobga olgan holda kasbga yo'naltirish va hayotiy maqsadlarini shakllantirish sinf rahbarining alohida vazifasidir. Ayni paytda har bir o'quvchining sog'lig'ini mustahkamlashga ham alohida e'tibor beradi.
3. Sinf rahbarining diqqat markazida o'quvchilarning darsni yuqori o'zlashtirishlarini ta'minlash masalasi turadi. Buning uchun u har bir o'quvchining kundalik o'zlashtirishidan voqif bo'lib turadi. Orqada qolayotganlarga o'z vaqtida, kechiktirmay yordam uyushtiradi.
4. Sinfdagi o'quvchilarning o'z-o'zini boshqarish ishlarini yo'naltirib turadi. Ular ishtirokida sinf jamoasining ijtimoiy foydali ishlardagi ishtirokini hamda maktab miqiyosida uyushtirilayotgan muhim tadbirlarda o'z sinfining faol qatnashishini ta'minlaydi.

5. Sinf o'quvchilarining ota-onalari, kuni uzaytirilgan guruhlarning tarbiyachilari, korxonalar va muassasalardagi, turar joylardagi otaliqqa oluvchilar bilan yaqin aloqa o'rnatadi.

6. Sinf rahbari shu sinfdagi dars berayotgan barcha fan o'qituvchilari o'rtasida o'quvchilarga nisbatan yagona talablar o'rnatilishiga erishadi, ota-onalarga pedagogik bilimlar tarqatib, oila bilan maktab o'rtasidagi aloqani mustahkamlaydi.

7. Sinf rahbari o'z sinfidagi turli hujjatlarini: sinf jurnali, o'quvchilarning kundaliklari, tabellar, shaxsiy ma'lumotlari, turli xil reja va hisobotlarni yuritadi. Ko'rinib turibdiki, vazifa keng va murakkab, ularni muvaffaqiyatli hal qilish sinf rahbarining shaxsiy sifatlariga ham bog'liqdir. Sinf rahbarining shaxsiy sifatlariga qo'yiladigan talablar o'qituvchiga qo'yiladigan talablardan farq qilmaydi. Lekin, sinf rahbari asosiy tarbiyachi, bolalar ma'naviy jihatdan andoza oladigan shaxs bo'lganligi uchun ham, bu talablar uning shaxsiy fazilatiga aylanib ketishi bilan tarbiyada alohida rol o'ynaydi. Tarbiyaviy ishlarning sifat va samaradorligi, avvalo tarbiyachining g'oyaviy ishonchiga va siyosiylikining darajasiga bog'liq. Buning uchun sinf rahbari fan yangiliklarini muntazam egallab borishi bilan o'zining bilimini, ongini oshiradi. Sinf rahbarining axloqiy obro'si g'oyat darajada yuqori bo'lishi ham bu o'rinda muhimdir. Sinf rahbari ana shundagina tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishga ega bo'ladi. Tarbiyachining shaxsiy fazilatlari, ma'naviy qiyofasi o'quvchilar ongining va xulqining

shakllanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Sinf rahbari uchun malaka va ko'nikmalarga ega bo'lishning o'zi yetarli emas. U o'z tarbiyaviy faoliyatida yuksak darajadagi insonparvarlik fazilatlari, o'z ishiga sadoqati, intizomi, odamiyligi, axloqiy sifatleri bilan ham ta'sir o'tkazadi. Chunki, tarbiyachilik qobilyati juda ko'p sifatlarni: chuqur bilim, keng fikrlilik, ishga jon-dildan ko'ngil qo'yish, bolalarga bo'lgan cheksiz muhabbat, muomalada nazokatlilik, qalb yoshligi, oqil va adolatlilik namunasi, alohida nazokat, sipolik va vazminlik kabi fazilatlarining bo'lishini taqozo qiladi. Bunga yana tarbiyachilik texnikasi qo'shilsa, ishda muvaffaqiyat ta'minlanishi tabiiydir. Tarbiyachilik texnikasi sinf rahbarining asosiy qurolidir. Sinf rahbarlaridan madaniyat darajasining kengligi, pedagogik odob talablariga rioya qilish, har bir bola shaxsini inson sifatida hurmat qilish bilan unga nisbatan talabchanlikni unutmaslik, tashkilotchilik malakalariga ega bo'lish, ishga ijodiy yondashish talab qilinadi. Muhimi shundaki, sinf rahbarining o'zi bolalarni tarbiyalamoqchi bo'lgan g'oyaviy-axloqiy barkamollikka mos bo'lishi kerak. Tarbiyadagi xatolarning ko'pchiligiga asosiy sabab, bolaning oldiga qo'yilayotgan talablar tarbiyachi xarakterida hamisha ham namoyon bo'lavermasligidadir. So'nggi yillarda sinf rahbarining faoliyati turli shakl va metodlar bilan boyitildi. Tarbiyaviy ishlarni tashkil etish va o'tkazishda o'quv yurti jamoat tashkilotlarining roli tobora oshirildi. Ushbu ishni tayyorlashdan maqsad o'quv yurtining sinf rahbariga hozirgi vaqtda mamlakatda uzluksiz ta'limning yagona tizimini yaratish borasidagi ish uslublarini har tomonlama keng joriy qilish va metodik yordam ko'rsatishdan iboratdir. Ideologik muassasalar sifatida o'quv yurti oldiga muhim tarbiyaviy vazifalar qo'yilgan, bu esa ayni vaqtda har bir sinf rahbarining asosiy vazifalarni xisoblanadi, shunday qilib. Alohida sinf birlashib o'quv yurtini tashkil etadilar. Alohida sinf jamoalari qo'lga kiritgan ta'lim va tarbiya borasidagi muvaffaqiyatlar butun o'quv yurti jamoasining muvaffaqiyatini ta'minlaydi. Jamiyatda o'qituvchi, birinchidan, o'sib kelayotgan avlodni tarbiyalash, ularga har tomonlama bilim berishdan iborat bo'lgan faxrli hamda ma'sul vazifalarni bajaradi. Yurtboshimiz ham ta'lim-tarbiyani dolzarb masala sifatida ko'tarmoqda. Yani, mustaqil dunyoqarashga ega, ajdodlarimizning bebaho merosi va zamonaviy taffakurga tayanib yashaydigan barkamol shaxs - komil insonni tarbiyalashdan iborat degan fikrlari yana bir bor boshlang'ich talim o'qituvchilariga masuliyat yuklaydi va vazifalarni ado etish pedagogning alohida ijtimoiy roli va uning jamiyatdagi faxrli o'rnini belgilaydi. Jamiyatda o'qituvchi faoliyati yuksak baholanmoqda va uning obro'si yuksaltirilmoqda. Sinf rahbarining muhim vazifalaridan biri-bu o'quvchining o'qishga bo'lgan havasi, e'tiqodi va bilim, qobilyatini rivojlantirish, kasb-hunarga bo'lgan layoqatini, yosh va ruhiy xususiyatlar asosida rivojlantirish, har bir o'quvchining bo'lg'usi hayoti rejalarini amalga oshirish, o'quvchilarning salomatligini muhofaza qilishdan iborat. Faollarga ishonish, ularning sinf jamoasi orasida obro'sini ko'tarish, o'z vaqtida ularga tegishli yordam ko'rsatish sinf rahbarining bevosita asosiy vazifasidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Haydarova, M. (2019). MODEL AND PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS CONDUCIVE TO THE FORMATION OF MANAGERIAL COMPETENCE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol*, 7(11), 90-93.

2. XABIBULLAYEVNA, X. M. (2022, June). THE NEED TO TEACH THE SUBJECT OF EDUCATION IN PRIMARY SCHOOL. In *Conference Zone* (pp. 97-98).

3. XABIBULLAYEVNA, X. M. (2022, June). THEORETICAL BASES OF PREPARATION OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS FOR TEACHING THE SUBJECT OF EDUCATION. In *Conference Zone* (pp. 95-96).

4. Khabibullayevna, H. M. (2021). Scientific-Theoretical Fundamentals Of Improving The Methodological Training Of Future Primary School Teachers To Teach The Subject Of Education. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 12(10).
5. Khaydarova, M. H. (2020). DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMMUNICATION COMPEPENCIES IN FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS. *Восточно-европейский научный журнал*, (5-6 (57)), 37-39.
6. Khaydarova, M. (2023). THE CONTENT OF TEACHING SCIENCE OF EDUCATION IN PRIMARY CLASSES. *World Bulletin of Social Sciences*, 27, 45-48.
7. Xaydarova, M. (2023). BO ‘LAJAK BOSHLANG ‘ICH SINF O ‘QITUVCHILARINI TARBIYA FANINI O ‘QITISH FAOLIYATIGA TAYYORLASH MAZMUNI. *Interpretation and researches*, 2(1).
8. Shamsiddinova, M., & Xaydarova, M. (2023). INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARGA ASOSLANGAN INTERFAOL METODLAR. *Interpretation and researches*, 1(1).
9. Xaydarova, M. (2023). TARBIYA FANINI O‘QITISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI. *Interpretation and Researches*, 1(1).
10. Haydarova, M. (2023). TARBIYA FANINI O‘QITISHGA METODIK TAYYORGARLIKNI TAKOMILLASHTIRISH. *Interpretation and Researches*, 1(1).
11. Хайдарова, М. (2023). НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ДИСЦИПЛИНЫ ВОСПИТАНИЕ. *Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари / Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук / Actual Problems of Humanities and Social Sciences.*, 3(10).
12. Mahliyo Khaydarova. (2023). IMPROVEMENT OF METHODOLOGICAL FACILITY TO TEACHING PEDagogy. *World Bulletin of Social Sciences*, 27, 49-53.
13. Jahonova, X., & Xaydarova, M. (2023). TA’LIMDA STEAM TEXNOLOGIYASI. *Interpretation and Researches*, 1(1).
14. Turayev, A. (2023). TIMSS 2023 TADQIQOTIDA RAQAMLI TEST TOPSHIRIQLARINING TURLARI VA JAVOB FORMATLARI. *Interpretation and Researches*, 1(1).
15. Djumayeva, H., & Turayev, A. (2022). METHODOLOGY OF COMBINATORY PROBLEMS SOLVING IN THE TIMSS INTERNATIONAL ASSESSMENT PROGRAM IN PRIMARY CLASS MATHEMATICS LESSONS. *Евразийский журнал академических исследований*, 2(12), 1224-1228.

BOSHLANG‘ICH SINF “TARBIYA” DARSLARINI TASHKIL ETISHNING USUL VA VOSITALARI

Termiz davlat pedagogika instituti

Boshlang‘ich ta’lim metodikasi kafedrası v.b dotsenti (PhD)

Xaydarova Mahliyo

, 3-kurs talabasi **Mirzayeva Nodira**

Annotatsiya: Ushbu maqolada tarbiya jarayonining mohiyati inson, uning har tomonlama uyg‘un kamol topishi va farovonligi, shaxs manfaatlarini ro‘yobga chiqarishning sharoitlari va ta’sirchan mexanizmlarini yaratish, eskirgan tafakkur va ijtimoiy xulq-

atvorning andozalarini o'zgartirish mamlkatimizda amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy maqsadi va harakatlantiruvchi kuch ekanligi asoslangan.

Kalit so'zlar: tarbiya, ta'lim, shaxs, o'quvchi, amaliyot, milliy qadriyat, interfaol metodlar, islohotlar.

Yurtimizda amalga oshirilayotgan ko'plab islohotlarning asosiy mazmun-mohiyatida, olib borilayotgan chora-tadbirlarning, keng ko'lamlı ishlarning tub zamirida, albatta, "Inson omili" yotadi. Yurtboshimiz Sh.Mirziyoyevning tashabbuslari bilan mamlakatimiz hayotida tub burilishlarni amalga oshirish, Vatanimizda yashab o'tgan buyuk darg'alarimiz, olim-u fuzalolarimizni ishini davom ettirish maqsadida yoshlar bilan birgalikda III Renesansni tamal toshlarini qo'yishdek buyuk mas'uliyatli vazifani har bir soha vakili, o'z yurtining jonkuyar, fidoiy kishilari bilan birgalikda amalga oshirish masalasi o'zining dolzarbligi va ahamiyatini yana chuqurroq namoyish etadi.

Mamlakatimizda ta'lim mazmuni, uning samaradorligiga katta ahamiyat berilib, davlat ta'lim standarti o'quv dasturlarining yangi tahrirdagi ko'rinishlari tajriba sifatida amaliyotga joriy etilmoqda.

Maktablarda joriy etilgan "Tarbiya" darslarini loyihalashda, uning asosiy g'oya va maqsadlarini o'quvchilar ongiga to'liq singdirishda darslarni o'quvchilar yoshi, fiziologik holatidan kelib chiqqan holda, har bir o'quvchi shaxsiga individual yondashish asosida darslarni tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Amalda qo'llanilayotgan "Tarbiya" kitoblarini ko'rib o'rganib chiqadigan bo'lsak, boshlang'ich sinf (A2), to'qqizinchi sinf (A2+), o'n birinchi sinf (V1) bitiruvchisiga qo'yiladigan minimal malaka talablari, kompetensiyalar, baholash tartibi va o'quv dasturlariga mosligini hamda har bir bosqich ma'naviy-axloqiy, tafakkur, huquqiy, fuqaroviy, iqtisodiy, jismoniy, ekologik, estetik tarbiya turlarini o'z ichiga olganligini ko'ramiz. Har bir bosqichda o'quvchilarni milliy va umuminsoniy qadriyatlarni hurmat qilish ruhida tarbiyalash; O'quvchilar tarbiyasida oilaning maktab bilan o'zaro samarali hamkorligini mustahkamlash, ota-onalarga, boshqa millat va madaniyat vakillariga bo'lgan hurmatni umuminsoniy tamoyildan kelib chiqib shakllantirishni qo'llab-quvvatlash; bola huquqlarini himoya qilish va ularning qonuniy manfaatlarini ta'minlash, "Milliy tiklanishdan — milliy yuksalish sari" tamoyiliga asoslangan milliy qadriyatlarni singdirish kabi bir qator g'oyalarni ko'rishimiz mumkin. Aynan hozirgi kunda biz pedagoglardan talab qilinayotgan vazifalar quyidagilardir:

-o'quvchilarni har tomonlama, jismoniy, ruhiy, ma'naviy-axloqiy rivojlantirish orqali ijtimoiy hayotga moslashtirish va turli murakkab vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishga o'rgatish; bolada faol fuqarolik pozitsiyalarini shakllantirish;

-dunyo dinlarining ko'p asrlar davomida avloddan avlodga o'tib kelayotgan ma'naviy qadriyat ekanini tushuntirish bilan bir qatorda, hech bir dunyo dinida zo'ravonlik, terrorizm va ekstremizm g'oyalari targ'ib etilmasligini tushuntirish;

-shaxs faoliyatida ijtimoiy-ma'rifiy institutlar bilan hamkorlikni kuchaytirish; ma'naviy-axloqiy jihatdan muammosi bor yoki tarbiyasida bo'shliqlar mavjud bo'lgan yoki notinch oila farzandlari, jinoyatchilikka moyil bo'lgan yoki profilaktik ro'yxatda turadigan yoshlar bilan individual tarzda ishlash kabi vazifalarimizda munosib ko'makchi qo'llanma ekanligi quvonarli holdir.

Tarbiya fani o'quvchilarda faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish, ularning har tomonlama ijtimoiylashuviga ko'maklashish, samarali hamkorlik qilish, vaqtini mazmunli

tashkil etish, milliy, ma'naviy va umuminsoniy qadriyatlarni hurmat qilish, o'zlarining intellektual va ijodiy salohiyatini ro'yobga chiqarishga xizmat qiladi. Shu bilan bir qatorda, o'quvchilarga sifatli bilim berish, ularni to'g'ri tarbiya yo'liga yo'naltirish, zarur bilim va hayotiy ko'nikmalarga ega bo'lishlariga, mustaqil hayotga moslashishlariga ko'mak ko'rsatish, turli vaziyatlarda huquqiy, ma'naviy mezonlarga asoslangan holda qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan estetik jihatdan zamonaviy bezatilgan, qiziqarli va psixologik-pedagogik materiallarga boy.

O'quv-metodik majmua ta'lim sohasidagi davlat siyosatining asosiy prinsiplari asosida yaratilganligi; o'quvchilarning aqliy va jismoniy imkoniyatlari, yoshi, psixofiziologik xususiyatlari, bilim darajasi, qiziqishlari, layoqatlari hisobga olinganligi; o'quvchilarda vatanparvarlik va milliy iftixor tuyg'usini shakllantirishga qaratilganligi; umumiy o'rta ta'limining zarur hajmi berilganligi, o'quvchilarda mustaqil ijodiy fikrlash, tashkilotchilik qobiliyati va amaliy tajriba ko'nikmalarini rivojlantirishga yo'naltirilganligi; mavzularning mazmunan izchilligi, ilg'or pedagogik texnologiyalar, media-mahsulotlardan unumli foydalanilganligini e'tirofga sazovordir.

Rasmlar ko'rinishidagi illyustratsiyalar: xaritalar, chizmalar, sxemalar, jadvallar, diagrammalar, fotosuratlar, infografikalardan iborat mediamahsulotlar bilan bezatilganligi, o'quvchilar psixo-fiziologik rivojlanish darajasiga mos yangi tushunchalar, atamalar, qoidalar, ta'riflar va shu kabi lug'at ko'rinishida ifodalanganligi fanning ta'sir doirasini yanada kengaytirib beradi.

Fan-texnikaning so'nggi yutuqlarini o'zida aks ettirilganligi, o'quv fani mavzularining mazmunan yaxlitligi ta'minlanganligi, o'quv fani mavzulari adabiy til qoidalariga qat'iy rioya qilgan holda oddiy, sodda, tushunarli va ravon tilda bayon qilinganligi, mantiqiy ketma-ketlik va izchillikka amal qilingan holda mazmunan yoritilganligi fanning o'zlashtirilishini yanada mustahkamlaydi.

O'zbek xalqining mentalitetiga zid bo'lmagan tegishli illyustratsiyalar bilan boyitilganligi, savol va topshiriqlarning aniq ifodalanganligi, o'quvchilarni fikrlashga, yozishga, tasvirlashga, chizma chizishga, hisoblashga, amaliy ishlarni bajarishga, tajribalar o'tkazishga o'rgatishda pedagogik texnologiyalardan foydalanish nazarda tutilganligi o'quvchilarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga yanada ko'maklashadi. Bir tushunchaning ikki xil atama bilan ifodalinishiga, sanalarni keltirishda noaniqlikka yo'l qo'yilmaganligi, o'quvchilarni muvaffaqiyatli ijtimoiy hayotga yo'naltirishga oid matn va rasmlar, izohli lug'at, texnik ijodkorlik, mantiqiy va innovatsion tafakkurni o'stirishga qaratilgan loyihalash hamda modellashtirish topshiriqlarini qamrab olganligi bolaning ijtimoiy hayotga moslashishga va dunyoqarashini kengaytirishga yordam beradi.

Ta'lim jarayonida interfaol metodlar, innovatsion texnologiyalar pedagogik va axborot texnologiyalarini o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan e'tibor kundan-kunga kuchayib bormoqda. Buning sabablaridan biri, shu vaqtgacha an'anaviy ta'limda o'quvchilarni faqat tayyor bilimlarni egallashga o'rgatilgan bo'lsa, zamonaviy texnologiyalar ularni egallayotgan bilimlarini chuqur o'zlashtirishlariga, mustaqil o'rganib tahlil qilishga, katta ijodiy xulosalar chiqarishlariga ham o'rgatadi. O'qituvchi bu jarayonda shaxsning rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi, shu bilan bir qatorda boshqaruvchanlik, yo'naltiruvchanlik vazifasini bajaradi.

Tarbiya darslari ijodiy, noan'anaviy suhbat, o'yin, oilada, tabiatda, bahs, munozara, uchrashuv shaklida bo'lishi maqsadga muvofiqdir.

Tarbiya darslarida pedagogik texnologiyalardan foydalanishda nimalarga e'tibor beriladi:

1. Darsdagi ta'lim-tarbiya maqsadining aniqligi;
2. Pedagogik texnologiya mazmunining hozirgi davr talabiga mosligi;
3. Pedagogik texnologiya jarayonida didaktik qoidalar;
4. O'qituvchining mahorat texnikasi.

Pedagogik texnologiyani qo'llashda o'qituvchi quyidagi qoidalarga amal qilishi lozim:

1. Zamonaviylik ta'lim-tarbiya amaliyotiga asoslangan tajriba, sinovdan o'tgan didaktika sohasidagi yangiliklarni joriy etish;
2. Ta'lim-tarbiya mazmunini uzluksiz yangilab borish. O'quv dasturlariga ham befarq bo'lmasdan sinchkovlik bilan o'rganish;
3. Umumiy va milliy qadriyatlar sohasidagi yangi ijodlarni o'rganib borish;
4. O'quv jarayonida o'quvchi bilan o'qituvchi faoliyatini optimallashtirish, faollashtirish. Ularning ichki ruhiyati va tarbiya darajasini kengaytirish; Ilmiylik - yangi usul vosita muammosi holatlaridan foydalanib, o'quvchilarni mustaqil fikrlash va o'zini anglashga o'rgatish;
5. Buning uchun bolalarni dastur mavzulari asosida amaliy faoliyatga jalb etish muhimdir;
6. Ilg'or tajribalarga suyanish;
7. Dars maqsadining aniqligi, mazmunining zamonaviyligi, milliy ma'naviy qadriyatlar bilan boyitilishi, o'quvchilarni mustaqil ijodiy faoliyati, darsda "Xalq og'zaki ijodi" rubrikasida: maqol, ertaklardan o'rinli foydalanishi, o'yin, test savollari, ko'rgazmali qurollar, savol va topshiriqlardan foydalanish;
8. Yangi pedagogik texnologiyani amalga oshirish uchun har bir o'qituvchitarbiyani o'rgatishda nazariy chuqur bilimga ega bo'lishi zarur. Demak, tarbiya darslarini turli shakllarda tashkil etish mumkin.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun tarbiya darslarini turli shakllarda tashkil etish mumkin:

- O'yin, suhbat, uchrashuv, bahs, oilada, jamoat joylarida, mahallalarda tadbirlar uyushtirish. Har bir dars maqsadining aniqligi, tarixiyli va zamonaviyligi bilan odob-axloq tushunchalarini tarbiyalashga qaratilishi.
- O'quv mashg'ulotlarini audio, video, jonli suhbat shaklida va ko'rgazmali tashkil etish.
- O'qituvchini yangi texnologik mahoratga ega bo'lishi va ijodkorligi.

O'qituvchi va o'quvchining maqsaddan natijaga erishishga qanday texnologiyani tanlashlari ular ixtiyorida, chunki har ikkala tomonning asosiy maqsadi aniq natijaga erishishga qaratilgan bo'lib, bunda o'quvchilarning saviyasi, jamoa xarakteri, sharoitga qarab, ishlatiladigan texnologiya tanlanadi. Masalan, natijaga erishish uchun, balki, kompyuter bilan ishlash, balki, film (tarqatma material, chizma, turli adabiyotlar) kerak bo'lar. Bulaning barchasi o'qituvchi va o'quvchiga bog'liq. Shu bilan birga o'quv predmetning o'ziga xos tomonini, joy va sharoitini, eng asosiy o'quvchining imkoniyati va ehtiyojini va hamkorlikdagi faoliyatini tashkil eta olishini hisobga olishi kerak.

Shundagina, kerakli kafolatlangan natijaga erishish mumkin. Boshlang'ich sinf tarbiya darslarida pedagogik texnologiyalarni qo'llash uchun dars turi, maqsadi, mavzusiga to'xtalishimiz tabiiy. Eng avvalo, mana shu darsning texnologik xaritasini tuzib olishimiz darkor. Chunki darsning texnologik xotirasi har bir mavzu, har bir dars uchun o'qitilayotgan predmet, fanning xususiyatidan, o'quvchilarning imkoniyati va ehtiyojidan kelib chiqqan holda tuziladi.

Darsning texnologik xaritasini qay ko'rinishda tuzish, bu o'qituvchining tajribasi, qo'ygan maqsadi, ijodkorligi va ixtiyoriga bog'liq. Texnologik xarita qanday tuzilgan bo'lamasin, unda dars jarayoni yaxlit holda aks etgan bo'lishi hamda aniq belgilangan maqsad, vazifa va kafolatlangan natija bo'lishi lozim. Darsni tashkil etishning texnologiyasi to'liq o'z ifodasini topgan bo'lishi lozim. Texnologik xaritaning tuzilishi o'qituvchini darsning kengaytirilgan ishlanmasini tuzishdan, yozishdan xalos etadi, chunki bunday xaritada dars jarayonining hamda o'quvchi va o'qituvchi faoliyatining barcha qirralari o'z aksini topadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Haydarova, M. (2019). MODEL AND PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS CONDUCIVE TO THE FORMATION OF MANAGERIAL COMPETENCE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol*, 7(11), 90-93.
2. XABIBULLAYEVNA, X. M. (2022, June). THE NEED TO TEACH THE SUBJECT OF EDUCATION IN PRIMARY SCHOOL. In *Conference Zone* (pp. 97-98).
3. XABIBULLAYEVNA, X. M. (2022, June). THEORETICAL BASES OF PREPARATION OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS FOR TEACHING THE SUBJECT OF EDUCATION. In *Conference Zone* (pp. 95-96).
4. Khabibullayevna, H. M. (2021). Scientific-Theoretical Fundamentals Of Improving The Methodological Training Of Future Primary School Teachers To Teach The Subject Of Education. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 12(10).
5. Khaydarova, M. H. (2020). DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMMUNICATION COMPEPENCIES IN FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS. *Восточно-европейский научный журнал*, (5-6 (57)), 37-39.
6. Khaydarova, M. (2023). THE CONTENT OF TEACHING SCIENCE OF EDUCATION IN PRIMARY CLASSES. *World Bulletin of Social Sciences*, 27, 45-48.
7. Xaydarova, M. (2023). BO 'LAJAK BOSHLANG 'ICH SINFI O 'QITUVCHILARINI TARBIYA FANINI O 'QITISH FAOLIYATIGA TAYYORLASH MAZMUNI. *Interpretation and researches*, 2(1).
8. Shamsiddinova, M., & Xaydarova, M. (2023). INNOVATION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARGA ASOSLANGAN INTERFAOL METODLAR. *Interpretation and researches*, 1(1).
9. Xaydarova, M. (2023). TARBIYA FANINI O'QITISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI. *Interpretation and Researches*, 1(1).
10. Haydarova, M. (2023). TARBIYA FANINI O'QITISHGA METODIK TAYYORGARLIKNI TAKOMILLASHTIRISH. *Interpretation and Researches*, 1(1).
11. Хайдарова, М. (2023). НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ДИСЦИПЛИНЫ ВОСПИТАНИЕ. *Ижтимоий-гуманитар*

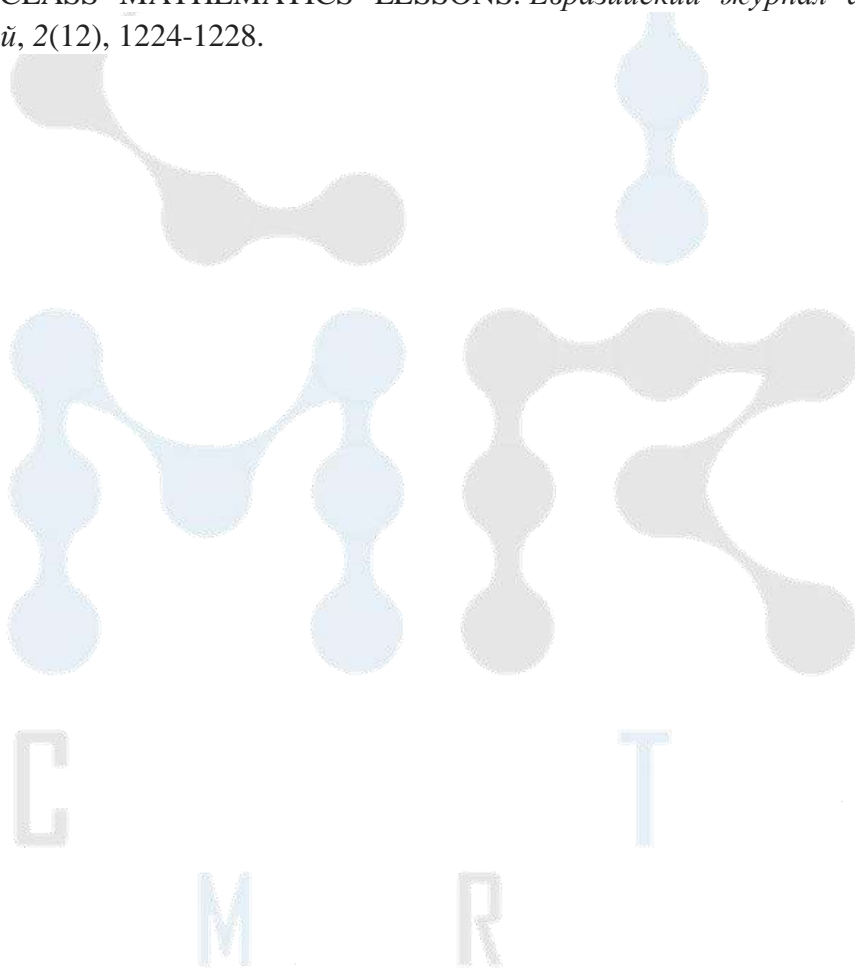
фанларнинг долзарб муаммолари / Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук / Actual Problems of Humanities and Social Sciences., 3(10).

12. Mahliyo Khaydarova. (2023). IMPROVEMENT OF METHODOLOGICAL FACILITY TO TEACHING PEDagogy. *World Bulletin of Social Sciences*, 27, 49-53.

13. Jahonova, X., & Xaydarova , M. (2023). TA'LIMDA STEAM TEXNOLOGIYASI. *Interpretation and Researches*, 1(1).

14. Turayev, A. (2023). TIMSS 2023 TADQIQOTIDA RAQAMLI TEST TOPSHIRIQLARINING TURLARI VA JAVOB FORMATLARI. *Interpretation and Researches*, 1(1).

15. Djumayeva, H., & Turayev, A. (2022). METHODOLOGY OF COMBINATORY PROBLEMS SOLVING IN THE TIMSS INTERNATIONAL ASSESSMENT PROGRAM IN PRIMARY CLASS MATHEMATICS LESSONS. *Евразийский журнал академических исследований*, 2(12), 1224-1228.

Boshlang'ich sinflarda tabiiy fanlar darslarida amaliy ishlarni tashkil etishning metodik asoslari

Djumayeva Mohigul Mamanazarovna,

Termiz davlat pedagogika instituti Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrasida o'qituvchisi.

Jumayeva Bahor Ergashovna

Qumqo'rg'on tumani 15-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda tabiiy fanlarni o'qitishda amaliy mashg'ulotlarning ahamiyati atroflicha yoritib berilgan hamda sinfdan tashqari ishlar jarayonida bolalarni tabiat bilan tanishtirishda amaliy ishlarni tashkil etishning samarali metodlari xususida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: tabiat, tabiiy fan, metod, amaliy ish, tajriba, ekskursiya, obyekt.

Резюме. В данной статье подробно раскрыто значение практической деятельности при преподавании естествознания в начальных классах, а также рассмотрены эффективные методы организации практической деятельности по приобщению детей к природе в процессе внеклассной деятельности.

Ключевые слова: природа, естествознание, метод, практическая работа, опыт, экскурсия, объект.

Summary In this article, the importance of practical training in the teaching of natural sciences in elementary grades is described in detail, and effective methods of organizing practical work in introducing children to nature in the process of extracurricular activities are discussed.

Key words: nature, natural science, method, practical work, experience, excursion, object

Barchamizga ma'lumki, tabiat bu bizni o'rab turgan barcha narsalar, borliq, hayvonot va o'simliklar dunyosi. Biz insonlar yashar ekanmiz har qadamda tabiat unsurlaridan bo'lgan deyarli barcha narsalarni ishlatamiz. Tug'ilganimizdan beri tabiat qo'ynida ulg'aydik, uning barcha ne'matlarini totib kelmoqdamiz. Tabiatni asrab -avaylashimiz zarur. Tabiatda barcha narsa bir-biriga uyg'un. Unga ziyon qilsak barchasi o'zimizga qaytadi. Sababi biz tabiatning ajralmas qismimiz. Tabiatni onamizga qiyoslab "Ona Tabiat" deb ataymiz. Shuning uchun Tabiatni onamizni asragandek asraylik. Tabiat haqidagi bilimlarni maktablarda tabiiy fan darsligida o'qituvchi o'quvchilarga o'rgatadi. Tabiiy fan boshlang'ich sinf o'quvchilariga 1-sinfdan darslik sifatida o'tilib boshlaydi. O'quvchilar dars davomida nazariy bilimlarni egallaydilar. O'quvchilarning bo'lajak kasbiy sifatlarini shakllantirishda nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliyot ham muhim o'rin egallaydi.

Tabiiy-ilmiy bilimlar uzoq yillar davomida amaliy faoliyat tufayli qo'lga kiritilgan. Atrof muhitni bilishda, anglashda, ilmiy tajriba, amaliy bilimlar muhim rol o'ynab kelgan va kelmoqda.

Insoniyatni tabiat qonunlari haqidagi bilimga asoslangan amaliy faoliyati bilish jarayonini ilm-fan taraqqiyotini belgilaydi. Amaliyot-haqiqat mezonidir. Bilimlarga ehtiyoj amaliyotda tug'iladi va ularning to'g'riligini amaliyot orqali tekshiriladi hamda tasdiqlanadi. Bilim odamlar miyasida o'z -o'zidan paydo bo'lmasdan, balki muayyan ish faoliyatida shakllanadi. Amaliyot insonni tabiat bilan munosabatida asosiy omil bo'lib, bu o'z navbatida odamlarning o'zaro munosabatlari tizimida, ijtimoiy ishlab chiqarishda muhim rol o'ynaydi.

Amaliyotning asosiy turlari moddiy ishlab chiqarish va ilmiy tajriba hisoblanadi. Ilmiy-tabiiy amaliyot quyidagi vazifalarni bajaradi. [1]

1. Amaliyot bilish jarayonining rivojlantiruvchi omil. U nazariy bilimlarni umumlashtirib, ularni hayotiy jarayonlardan ajralishga yo'l qo'ymadim.

2. Amaliyot bilishning buyurtmasi, ilovasi va maqsadi hamdir.

3. Amaliyot bilish jarayonining haqiqiy ekanligini ko'rsatuvchi mezondir.

Tabiatshunoslikdagi amaliyot ilmiy ishlab chiqarishning asosiy omili bo'lib kelmoqda. Amaliyot nazariyani paydo bo'lishiga, ilmiy shakllanishiga va rivojlanishiga olib keladi. Bilishning aniqligi muayyan obekt haqidagi ma'lumotning haqiqat ekanligi bilan tasdiqlanadi. Ayni paytda, sharoit boshqacha bo'lsa, haqiqat ham bo'lishi mumkin. Masalan, oddiy sharoit va bosimda suv 100°C da qaynaydi. Lekin bosim o'zgarsa yoki og'ir suv bo'lsa, u aniq -konkret hisoblanadi. Ma'lum tizimdagi haqiqat boshqa sharoitda butunlay o'zgarishi mumkin. G'oyaning amaliyotda tasdiqlanishi haqiqatning asosiy omili hisoblanadi. Amaliy ishlarga o'rgatish boshlang'ich sinflardan boshlanishi maqsadga muvofiqdir.

Amaliy uslublar o'qituvchi tomonidan tashkil qilinadigan va yo'naltiriladigan, o'quvchilar fikrini rivojlantirishga mo'ljallangan so'z, ko'rgazmalilik va amaliy ishning o'zaro murakkab bog'lanishida bo'lishini ko'rsatadi. Amaliy uslublar qo'llanilishi, o'quvchilar retseptorlari va effektorlarining jadal faoliyati bilan bog'liq. Amaliy uslublar o'rganilgan materialni chuqur tushunib yetishga, ko'nikma va malakalar hosil qilishiga imkoniyat yaratadi. Amaliy uslublarni qo'llashga o'quvchilar faoliyatining o'zi, bilim manbai hisoblanadi. Bunday usullar sirasiga og'zaki, yozma mashqlar, laboratoriya ishlari, maktab yer maydoni, tirik tabiat burchagida, sinfdan tashqari bajariladigan mashg'ulotlar kiradi.

Amaliy uslublarning turlariga [2]:

1. O'quvchilarning tarqatma didaktik material bilan turli narsalar yasashi .
2. Rasm chizish .
3. Tabiat ob'ektlarini tanib olish va aniqlash bo'yicha ishlari.
4. Hodisalarni kuzatish va qayd qilishlari .
5. Tajriba o'tkazishlari (tajriba vositasida masalalarni hal qilish)kiradi.

Amaliy ish boshlanishi oldidan qo'yilgan savol, muammo, masalaga o'quvchilar uning natijalari bilan javob berishlari kerak.

Amaliy darslarda o'quvchilar bilimini, tezkorligini, salohiyatini yanada oshirish uchun didaktik o'yinlarni qo'llash maqsadga muvofiq.

"So'z top" o'yini . Bu metoddan darsning hamma qismlarida foydalanishimiz mumkin. O'qituvchi qushlar, hayvonlar, meva, sabzavotlar haqida bir so'z aytadi, o'quvchilar davom ettiradilar, o'qituvchi boshlagan so'z qaysi harf bilan tugasa, o'quvchi shu harfdan boshlagan so'zni aytishi kerak.

Masalan: tulki-ilon-ninachi-it-tipratikan-nortuya-yalqov(panda)-ayiq-qarg'a-ari va hokazo. Bu usul o'quvchilarni tezkorlik bilan fikr yuritib, javob berishga hamda xotirasini mustahkamlashga yordam beradi.

"Klaster" usuli . Bu usul o'quvchiga berilgan mavzu bo'yicha erkin o'ylash va fikrlarini bemalol bayon etish uchun sharoit yaratadi . Bu usulda o'quvchi nimani o'ylagan bo'lsa, shuni aytadi va yozadi. Yozilgan fikrlar to'g'ri yoki noto'g'ri bo'lishidan qat'iy nazar muhokama qilinmaydi va belgilangan vaqtgacha davom etadi. Bu sinfning har bir o'quvchisi tomonidan ilgari surilayotgan g'oyalarni uyg'unlashtirib, ular o'rtasidagi aloqalarni yanada mustahkamlash imkoniyatini yaratadi. "Klaster" usuli yangi mavzuni boshlashdan avval o'quvchini darsga

qiziqtirib, shu mavzu bo'yicha oldin egallagan bilimlarini aniqlash maqsadida hamda o'tilgan mavzuni mustahkamlash uchun o'tkaziladi. Masalan, O'lkamizdagi "uy va yovvoyi hayvonlar" mavzusi.

"Mozaika", ya'ni mayda bo'laklardan yaxlit ko'rinishni hosil qilish. Bunda qushlar, hayvonlar, daraxtlar, mevalarning rasmlari bo'laklarga bo'linib, har bir guruhga alohida tarqatiladi. Guruhlarning qatnashchilari bo'lakchalarni bir butun ko'rinishga keltiradilar. Guruh sardorlari yaxlit holga kelgan hayvon, meva yoki daraxt haqida gapirib beradilar.

"To'xtab o'qish" usuli. O'qituvchi matn bilan tanishtirish jarayonida bir necha marta to'xtab, o'quvchilarga savollar bilan murojaat qiladi. Savollar aynan matnga tegishli bo'lishi zarur. Yoki o'quvchi matn o'qish jarayonida to'xtalib, nima haqida o'qiganligi so'raladi. Bu usul orqali o'quvchilarning diqqati jamlanadi, mustaqil fikrlash ko'nikmalari shakllanadi.

"Zanjir" usuli. Bu usulni she'r, topishmoq, maqollar berilgan darslarda qo'llash maqsadga muvofiqdir. O'quvchilar tartib bilan ketma-ket berilgan she'r misrasi yoki topishmoq qatorini aytadilar. Bu usul qo'llanganda o'quvchi uyalib qolmasligi uchun berilgan she'r, maqol, topishmoqni yod olishga majbur bo'ladi.

"Rasmi rebus" o'yini. Sinf o'quvchilari uch guruhga bo'linadilar. Har bir guruhga rasmlar tarqatadi. Berilgan rasmlar nomining bosh harflaridan hayvon yoki qushlar nomi kelib chiqishi kerak. Masalan, It, laylak, ohu, ninachi-non, anor, rediska, chinni gul, arpa-archa.

"Kim tez bajaradi" o'yini. O'quvchilar uch guruhga bo'linadilar. Har bir guruhga 5 tadan hayvonlar yoki qushlar rasmlari teskari qilib beriladi. Belgilangan vaqt ichida (1-2) daqiqada o'quvchilar hayvon yoki qushlarni yovvoyi yoki uy hayvonlari guruhlariga ajratadilar. Topishmoqni birinchi bo'lib xatosiz bajargan guruh g'olib hisoblanadi.

"O'z guruhingni top" o'yini. O'quvchilarga rangli buklangan qog'ozlar tarqatiladi. Ularga hayvon va parrandalar nomi yozilgan bo'ladi. O'qituvchi o'quvchilarga qog'ozda rasmi berilgan hayvon yoki parranda qanday tovush chiqarsa, ular ham shunday tovush chiqarib o'z guruhini topishlarini tushuntiradi.

1. Mushuk (miyov-miyov). 2. Kuchuk (vov-vov). 3. xo'roz (qu-qu-qu-qu).

5. Sigir (mo'-mo'). Guruhga bo'linib olganlaridan so'ng guruhga tegishli hayvon yoki parrandalar haqida bilganlarini so'zlab beradilar.

Uzoq vaqt davom etadigan kuzatish va tajribalar uchun jonli tabiat burchagi tashkil qilinishi kerak, u yerda hayvon va o'simliklarni saqlash va zaruratga qarab ulardan tabiatshunoslikni o'rganishda foydalanish mumkin. Burchak shuningdek o'quvchilarning darsdan va sinfdan tashqari ishlari uchun moddiy baza hisoblanadi. Bu yerda ular yilning istagan vaqtida ish olib borishlari mumkin ekskursiya jonli tabiat burchagi tashkil etishning boshlanishi ko'radi.

Boshlan'ich sinf o'quvchisi o'quv-tajriba maydonchasidagi ishlarni tashkil qila borib, iqlim sharoitlarini, maktabning hududida joylanishini hisobga olishi va barcha masalalarni biologiya o'qiluvchisi bilan kelishib olishi lozim. Tajriba yosh tabiatshunosning qishloq xo'jaligi tajribalari va qoshimcha amaliy ishlari bazasidir. Chunki u yerda tabiatshunoslik darslarida o'rganganiladigan o'simliklar o'stiradi.

Boshlan'ich sinfdan boshlab o'z o'lkalarini, o'z joylarini o'rganadilar, tabiat ustida kuzatishlar olib boradilar, ekskursiyalar o'tkazadilar. Boshlan'ich maktabda o'qish vaqtida ularda boy aniq material to'planadi va material o'lkashunoslik burchagida joylashtiriladi. Vaqt o'tishi bilan o'lkashunoslik burchagida boshlan'ich maktabni ilgari bitiruvchilari chiqqan eng qimmatli materiallar to'planib boradi, undan tabiatshunoslikni o'qitishda sistemali ravishda

foydalaniladi .O'lkashunoslik burchagi tabiatshunoslik xonasida yoki alohida sinfda barpo etiladi. Material uch bo'limga ajratiladi :bizning o'lka ,ob-havo va tabiat belgilari.

Xulosa qilib aytganda, Science biologiya, geografiya va fizika fanlarining integratsion tarzida o'qitilishini ta'minlaydi. Amaliy mashg'ulotlar darsiga o'qituvchi puxta tayyorgarlik ko'rishi tavsiya etiladi. U amaliy mashg'ulotlar bajarish jarayonida paydo bo'ladigan muammolarni atroflicha tushuntirib berish qobiliyatiga ega bo'lishi lozim. Amaliy mashg'ulotlar tabiiy fanlar darslarini sifatli o'tilishini, o'quvchilar bilimini chuqurlashtirib mustahkamlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1.D.Sharipova , D.P .Xodiyeva , M.K.Shirinov .Tabiatshunoslik va uni o'qitish metodikasi. Toshkent, "Barkamol Fayzulla media"nashriyoti ,2018 yil

2.M.Nuriddinovna, "Tabiatshunoslik o'qitish metodikasi". Toshkent ,O'qituvchi 2005 yil

3.G.M. Sayfullayev , Tabiatshunoslik darslarida sinfdan tashqari ishlarni tashkil etish. Buxoro 2020 yil

4. Djumayeva, M. (2023). BOSHLANGICH SINFLARDA TABBIY FANLARGA OID KO'NIKMALARNI SHAKLLANTIRISH. Interpretation and researches, 1(1).

5. Djumaeva, M. (2023). SPECIFIC HISTORICAL GEOGRAPHY OF THE FACTORS OF INTELLECTUAL DEVELOPMENT IN THE EAST. Science and innovation, 2(C3), 22-26.

6.Nilufar Boynazarova. (2023). FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN PRIMARY CLASS STUDENTS. Open Access Repository, 9(10), 99–102. Retrieved from <https://oarepo.org/index.php/oa/article/view/3553>

7. Boynazarova , N. (2023). BOSHLANG'ICH SINFLARDA BUGUNGI KUNDA MATEMATIK SAVODXONLIKNI SHAKLLANTIRISH. Interpretation and Researches, 2(1). извлечено от <https://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/article/view/960>

8.Erdanova Zamira Olimovna. (2023). ILLUMINATION OF THE PROBLEM OF USING THE PEDAGOGICAL APPROACHES OF AL-HAKIM AT-TERMIZI IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM. World Bulletin of Social Sciences, 27, 13-17. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3221>

Nilufar BOYNAZAROVA. (2023). NATURE AND HUMAN HARMONY IN PERSONAL MORAL DEVELOPMENT. World Bulletin of Social Sciences, 27, 6-9. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3219>

Nilufar Boynazarova. (2023). ISSUES OF ENVIRONMENTAL PROTECTION AND FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE OF PRIMARY CLASS STUDENTS. World Bulletin of Social Sciences, 27, 10-12. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3220>

BOSHLANG'ICH SINFLARDA TABIIY FANLARNI O'QITISHNING METODIK ASOSLARI

Djumayeva Mohigul, Termiz davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

Qurvonboyeva Mohinur, Termiz davlat pedagogika instituti talabasi

ANNOTATSIYA Maqolada boshlag'ich ta'lim tabiiy fanlar darslarida sinfdan tashqari ishlar jarayonida bolalarni tabiat bilan tanishtirishda amaliy ishlarni tashkil etishning samarali metodlari xususida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: amaliy uslublar, retseptor, tajriba, obyekt, operatsiya, ekskursiya, gerbariy, granit, akvarium, terrarium

ABSTRACT: The article reflects on effective methods familiarization of students at the lessons of natural history and extracurricular activities organization and implementation of practical work

Keywords: Practical methods, receptor, experiment, object, operation, excursion, herbarium, granite, aquarium, terrarium

Tabiat-bitmas va tunganmas xazinadir. Insonlar, qolaversa bolalar tabiat bilan uzviy bog'liq jarayonda yashaydi. O'rta Osiyo xalqlari qadimdan o'z ekologik qarashlariga ega. Eng mo'tabar, qadimgi qo'lyozmalar, Avesto" xalqimizning bebaho mulki hisoblanadi. Bu ilmiy va diniy kitob bundan 30 asr muqaddam shu zaminda yashagan ajdodlarimizning biz avlodlarga qoldirgan ma'naviy merosidir. „Avesto” tabiat, jamiyat va inson o'rtasidagi munosabatlarni ma'naviy, ruhiy va axloqiy mezonlar orqali uyg'unlashtiruvchi, kishini qurshab olgan olamni o'rganishga chorlaguvchi falsafadir. „Avesto”da noyob dorivor giyohlar haqida qimmatli ma'lumotlar mavjud. Bundan tashqari, uy-joy, atrof-muhit, tabiatni muhofaza qilish, uni asrash to'g'risida tavsiyalar berilgan. O'rta asrlarda ijod etgan olimlardan Muhammad Muso al-Xorazmiy, Abu Nasr Farobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino va boshqa olimlar tabiatshunoslik fanining rivojlanishiga katta hissa qo'shganlar. Ular hali ekologiya fani dunyoga kelmagan davrda tabiat va undagi muvozanat, o'simlik va hayvonot dunyosi, tabiatni asrash haqida qimmatli fikrlarni aytganlar. Shu o'rinda Abu Rayhon Beruniy shunday degan: „Erkin va nasl qoldirish bilan dunyo to'lib boraveradi. Garchi dunyo cheklangan bo'lsa-da, kunlar o'tishi bilan bu ikki o'sish natijasida ko'payish cheklanmaydi. Agar o'simliklardan yoki jonivorlardan biror xilining o'sishiga sharoit bo'lmay, o'sishdan to'xtasa ham, boshqalarida bu hol bo'lmaydi. Ular birdaniga paydo bo'lib, birdaniga yo'qolib ketmaydi. Bordi-yu Yer yuzini bir xil daraxt yoki bir xil hayvon butunlay qoplab olsa, bu holda hayvonning ko'payishiga ham, daraxtning o'sishiga ham o'rin qolmaydi. Shu sababdan dehqonlar ekinlarni o'toq qilib, keraksizini yulib tashlaydilar”.¹ Tabiat bilan tanishtirishning pedagog asoschilaridan S.A.Veretenikova “Bolalarni tabiat bilan tanishtirish metodikasi” kitobida, har bir yosh guruhidagi bolalarni yil fasllariga qarab tabiat bilan tanishtirish metodikasini asoslab bergan.

O'quvchilarning bolajak kasbiy sifatlarini shakllantirishda nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliyot ham muhim orin egallaydi. Tabiiy ilmiy bilimlar uzoq yillar davomida amaliy faoliyat tufayli qo'lga kiritilgan. Atrof muhitni bilishda, anglashda ilmiy tajriba, amaliy bilimlar muhim rol o'ynab kelgan va kelmoqda. Ma'lumki, tabiatshunoslik keng qamrovli moddiy dunyoni rang-barang xususiyatlari, tabiatning har xil voqea hodisalarini o'rganuvchi fan bolib, ilmiy tajriba asosida shakllanadi, amaliyot esa mazkur fanning poydevori hisoblanadi. Insoniyatni tabiat qonunlari haqidagi bilimga asoslangan amaliy faoliyati bilish jarayonini, ilm-fan taraqqiyotini belgilaydi. Amaliyot - haqiqat mezonidir. Bilimlarga ehtiyoj amaliyotda tug'iladi va ularning to'g'riligi amaliyot orqali tekshiriladi hamda tasdiqlanadi. Bilim odamlar

miyasida oz-ozidan paydo bolmasdan, balki muayyan ish faoliyatida shakllanadi. Amaliyot insonni tabiat bilan munosabatida asosiy omil bolib, bu oz navbatida, odamlarning o'zaro munosabnatlari tizimida, ijtimoiy ishlab chiqarishda muhim rol oynaydi. Amaliyotning asosiy turlari moddiy ishlab chiqarish va ilmiy tajriba hisoblanadi. Ilmiy - tabiiy amaliyot quyidagi vazifalarni bajaradi umumlashtirib, ularni hayotiy jarayonlardan ajralishga yol qoymaydi. Amaliyot bilishning buyurtmasi, ilovasi va maqsadi hamdir. Amaliyot bilish jarayoninig haqiqiy ekanligini ko'rsatuvchi mezondir. Tabiatshunoslikdagi amaliyot ilmiy ishlab chiqarishning asosiy omili bolib kelmoqda. Amaliyot nazariyani paydo bo'lishiga, ilmiy shakllanishiga va rivojlanishiga olib keladi. Bilishning aniqligi muayyan obekt haqidagi ma'lumotning haqiqat ekanligi bilan tasdiqlanadi. Ayni paytda, sharoit boshqacha bo'lsa, haqiqat ham boshqacha bolishi mumkin. Masalan, oddiy sharoit va bosimda suv 100oC da qaynaydi. Lekin bosim o'zgarsa yoki og'ir suv bolsa, u aniq -konkret hisoblanadi. Ma'lum tizimdagi haqiqat boshqa sharoitda butunlay o'zgarishi mumkin. G'oyaning amaliyotda tasdiqlanishi haqiqatning asosiy omili hisoblanadi. Amaliy ishlarga o'rgatish boshlang'ich sinflardan boshlanishi maqsadga muvofiqdir. Amaliy uslublar o'qituvchi tomonidan tashkil qilinadigan va yo'naltiriladigan, o'quvchilar fikrini rivojlantirishga mo'ljallagan so'z, ko'rgazmalilik va amaliy ishning o'zaro murakkab bog'lanishida bo'lishini ko'rsatadi. Amaliy uslublar qo'llanilishi o'quvchilar retseptorlari va effektorlarining jadal faoliyati bilan bog'liq. Amaliy uslublar o'rganilgan materialni chuqur tushunib yetishga, ko'nikma va malakalar hosil qilishga imkoniyat yaratadi. Amaliy uslublarni qo'llashga o'quvchilar faoliyatining o'zi, bilim manbai hisoblanadi. Bunday usullar sirasiga og'zaki, yozma mashqlar, laboratoriya ishlari, maktab yer maydoni, tirik tabiat burchagida, sinfdan tashqari bajariladigan mashg'ulotlar kiradi. Amaliy uslublarning turlariga [2]

O'simliklarni yoshini tabiatda nafaqat yillik halqalardan balki o'simliklarni yillik shoxlanishiga qarab aniqlash mumkin. O'simlik bahordan kuzgacha o'sish davriga ega, kuzdan bahorgacha tinim davri boladi. Bu osimlikning bir yoshi demakdir, ikkinchi yilda yana o'sish, shoxlanish sodir bo'ladi. Shoxlanish orasidagi masofa o'simlikning bir yoshi hisoblanadi, buni o'quvchilarga tabiatda tushuntirish talab etiladi. O'quvchilar amaliy bilimga ega bo'ladilar, daraxtlar yoshini kesmasdan turib ham aniqlash mumkinligini bilib oladilar. Bu ekologik, hamda ilmiy tushunchalarni shakllantiradi. Tabiatshunoslikni o'qitish metodlari ti'imida amaliy ishlar tabiat haqidagi bilimlarni o'zlashtirishda katta rol o'ynaydi. Amaliy ishlar o'quvchilarni ular faoliyati jarayonida har xil mehnat operatsiyalariga o'rgatish metodidir. Amaliy ishlarga o'quvchilarning ekskursiya vaqtida tabiiy materiallar yig'ish, maktab oldi yer maydonidagi va tirik tabiat burchagidagi o'simliklarni parvarish qilish, gerbariy va kolleksiyalar tuzish, mulyaj, maket, ko'rgazmali qurollar tayyorlash kabi faoliyat turlari kiradi. Birinchi sinfdan boshlab o'quvchilar "Atrofimizdagi olam" darsligini o'qish jarayonida bevosita kuzatishlar yo'li bilan o'rganadilar. Bu mashg'ulotlarda o'quvchilarning fikrlash faoliyatini tashkil qilishga yordam beruvchi har xil jihozlardan va avvalo ko'rgazmali qurollardan foydalaniladi. Ko'rgazmali qurollarga tabiiy yoki haqiqiy ob'ektlar kiradi [3]. Tabiiy qurollar-tabiat jismlaridir. Ular o'rganilayotgan mavzular to'g'risida, bolalarda tabiat haqida tushunchalar hosil bo'lishiga imkon beradi. Chunki sinfda jonli tabiatni o'rganish uchun har xil xona o'simliklari hamda o'z joylarining daraxtlari uchun xos bo'lgan shoxchalar, barglar, gullar, meva va urug'lar bolishi mumkin. Tabiatshunoslik darslarida tabiat burchagida o'stirilayotgan o'simliklardan, shuningdek gerbariy va ekskursiyadan olib kelingan o'simliklardan foydalaniladi. Shuningdek, tabiiy ob'ektlardan hayvonlarni o'rganishda ham foydalansa boladi. Ko'pgina hayvonlarni

bolalarga sinfda (jonli tabiat burchagida) ko'rsatish mumkin bo'lsa ham ekskursiyalarga afzallik berish kerak boladi, chunki bunda o'quvchilar faqat ularning tashqi ko'rinishini emas, balki xulq-atvorlari bilan tanishish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Tirik hayvonlar bo'lmaganda ularning chuchelalari (tulumlari), mulyajlari yoki fotosuratlarini va rasmlaridan foydalanish mumkin. Jonsiz tabiatni o'rganishda ham tabiiy tarqatma material, masalan, har xil rangdagi granit, kvars, dala shipati, loy, qum, kal'sit (bo'r, marmar, ohak, har xil toshko'mir, temir, mis rudalarining namunalari, shuningdek metallar hamda qotishmalar) temir, cho`yan, polat, alyuminiy, tuproq namunalari va boshqalar bo'lish mumkin. O'quvchilarga bevosita qabul qilish mumkin bo'lmagan tabiat jismlari va hodisalari to'g'risida aniq va to'g'ri tasavvurlar hosil qilish uchun ko'rsatiluvchi qurollardan foydalaniladi. Tabiatshunoslik bo'yicha devoriy o'lkashunoslik suratlaridan, foydalanish mumkin. Ular tabiatning o'lkashunoslik obektlari to'g'risida tasavvur va tushunchalar shakllantirishga yordam beradi. Sinflarda bosma rasmlari, ularni ifodalovchi matnlari, o'quvchilar uchun savol va topshiriqlari bo'lgan "Kuzatishlar kundaliklari" dan foydalanish zarur. Tabiatshunoslik materiallarini amaliy o'zlashtirishda xarita-sxemalarni chizish katta o'rin tutadi. Ularni qo'llanish yo'lida (ufq tomonlarini aniqlashda) maktab hovlisidagi narsalarning joylashishining oddiy rasmini chizish birinchi qadam bo'ladi.

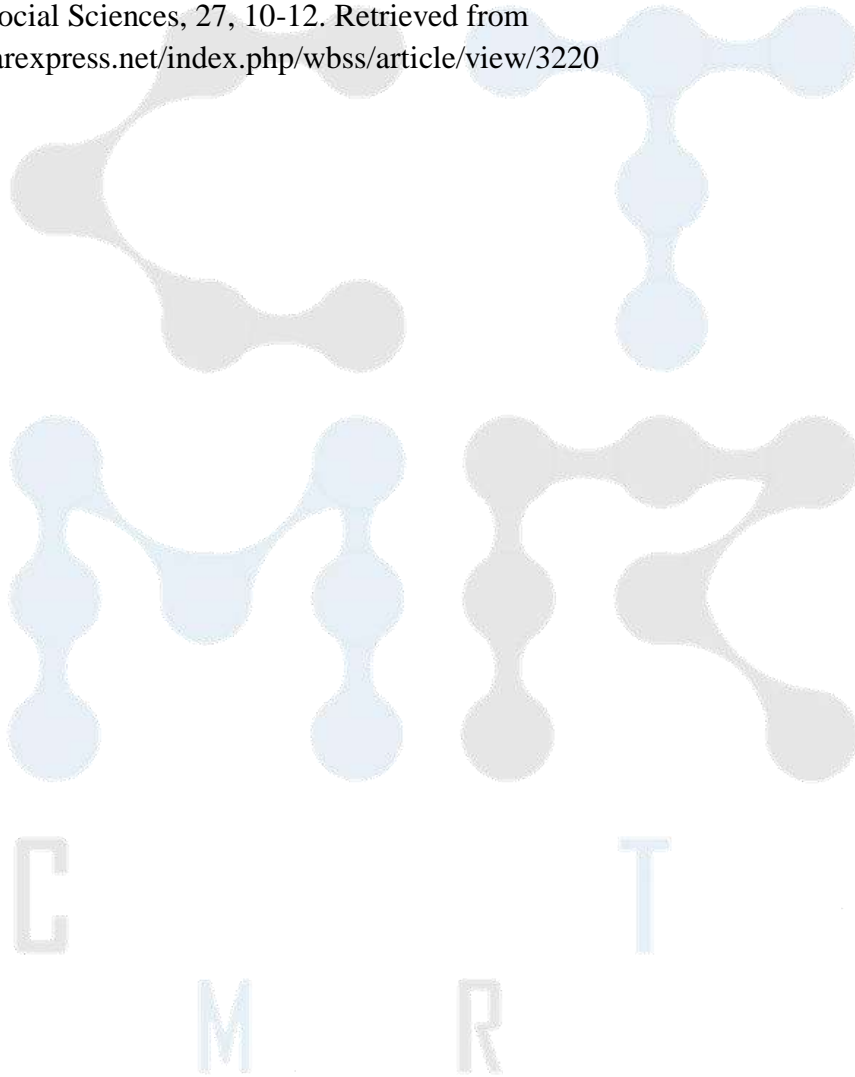
Foydalanilgan adabiyotlar

1. D. Sharipova, D.P. Xodiyeva, M. K. Shirinov Tabiatshunoslik va uni o'qitish metodikasi Toshkent, "Barkamol fayz media" nashriyoti, 2018-yil.
2. M.Nuriddinova. "Tabiatshunoslik o'qitish metodikasi" Toshkent, O'qituvchi 2005-yil SCIENTIFIC PROGRESS VOLUME 2 | ISSUE 6 | 2021 ISSN: 2181-1601 Uzbekistan www.scientificprogress.uz Page 1071
3. A.Baxronov, Tabiatshunoslik 3-sinf umumiy o'rta ta'lim maktablari uchun darslik. T; Cho'lpon NMIU 2012 y.
4. A.Baxronov Tabiatshunoslik 4-sinf umumiy o'rta ta'lim maktablari uchun darslik. T; Sharq NMIU 2011 y.
5. G.M.Sayfullaev. Tabiatshunoslik darslarida sinfdan tashqari ishlarni tashkil etish. O'quv qo'llanma Buxoro-2020.
6. G.M. Sayfullaev. Biologiya promislovix xishnix vidov rib, Nizovya basseyna reki Zarafshan. Buxara-2020
7. Сафарова М.С., Хамитова Ф.А. Непосредственное влияние заболеваний челюстно-лицевой области и зубов на психику и внутренние органы// Тенденции и перспективы развития науки и образования в условиях глобализации . – 2015. - №2 – С. 4-6.
8. Djumayeva, M. (2023). BOSHLANGICH SINFLARDA TABBIY FANLARGA OID KO'NIKMALARNI SHAKLLANTIRISH. Interpretation and researches, 1(1).
9. Djumayeva, M. (2023). SPECIFIC HISTORICAL GEOGRAPHY OF THE FACTORS OF INTELLECTUAL DEVELOPMENT IN THE EAST. Science and innovation, 2(C3), 22-26.
10. Nilufar Boynazarova. (2023). FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN PRIMARY CLASS STUDENTS. Open Access Repository, 9(10), 99–102. Retrieved from <https://oarepo.org/index.php/oa/article/view/3553>
11. Boynazarova, N. (2023). BOSHLANG'ICH SINFLARDA BUGUNGI KUNDA MATEMATIK SAVODXONLIKNI SHAKLLANTIRISH. Interpretation and Researches, 2(1). Извлечено от <https://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/article/view/960>

12.Erdanova Zamira Olimovna. (2023). ILLUMINATION OF THE PROBLEM OF USING THE PEDAGOGICAL APPROACHES OF AL-HAKIM AT-TERMIZI IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM. World Bulletin of Social Sciences, 27, 13-17. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3221>

13. Nilufar BOYNAZAROVA. (2023). NATURE AND HUMAN HARMONY IN PERSONAL MORAL DEVELOPMENT. World Bulletin of Social Sciences, 27, 6-9. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3219>

14.Nilufar Boynazarova. (2023). ISSUES OF ENVIRONMENTAL PROTECTION AND FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE OF PRIMARY CLASS STUDENTS. World Bulletin of Social Sciences, 27, 10-12. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3220>

Tovushlar va harflar, unli va undosh tovushlarning xususiyatlari bilan dastlabki tanishtirish.

Qobilova Madina Sobir qizi

Termiz davlat pedagogika instituti Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Til birliklari nutqni hosil qiladi, ya'ni har bir inson o'z fikrini boshqa til orqali, til birliklari orqali bayon qiladi, boshqa fikrini til orqali egallaydi, tushunadi. Ya'ni nutq tevarak-atrofdagi voqea-hodisalar haqidagi fikr muloqazalarni boshqalarga yetkazishdir. Buning uchun til va nutq inson hayotida muhim kasb etadi. Boshlang'ich ta'limda nutq o'stirish metodikasi fanining o'qitilishi, nutq o'stirish usullarini bilish, har bir yosh guruhda bolalar nutqini o'stirishini to'g'ri hal qiladi, bolalarni maktabga tayyorlash yordamini ta'minlash. Yuqorida bayon qilingan tozalash qilish mumkinki, o'zbek tilini qadimiy til sifatida taraqqiy etgan, jamiyat taraqqiyotning barcha bosqichlarida jamiyat a'zolari xizmat qilmoqda.

Respublikamiz mustaqilligi o'zbek tili taraqqiyotiga ta'sir qiladi, tilimiz mustaqillikning shakllanishini ifodalash, talim harakati barcha bosqichda ona tili ta'limini ta'yordamga xizmat qilmoqda. Boshlang'ich ta'limda bolalar nutqini o'stirish ularga tilini amaliy o'rganish demakdir.

Kalit so'zlar: til birliklari, nutq, "Alifbe", og'zaki nutq, yozma nutq, fonetik bilim, tovush tarkibi, ohang, talaffuz.

O'zbek xalqi juda qadim zamonlardayoq ilm - fanga katta e'tibor bilan qaragan va uni rivojlantirishga harakat qilgan. Ibn Sino, Beruniy, Al-Xorazmiy, Amir Temur, Ulug'bek va boshqa ko'plab allomalar ilm-fanni dunyoga tanitganlar. Ilm-ma'rifatga beqiyos hurmat bilan qaragan xalqimiz qanday qiyinchilik va to'siqlar bo'lmasin, o'z farzandlarining savodli bo'lishini orzu qilganlar, ularni yoshligidanoq maktabga o'qishga berganlar. Savod o'rgatish kelajak avlod hayotida muhim ahamiyatga ega jarayondir. O'quvchilarning savodi asosan "Alifbe" darsligi asosida amalga oshiriladi. Maktabda o'qish va yozish «Alifbe» ga asoslangan holda 2-sentabrdan 1-yanvargacha davom etadi. Bu davrda o'qish va yozuv o'rgatiladi. So'ngra o'qish va yozish ko'nikmasi takomillashtiriladi. Ana shunday muhim jarayon uchun "Alifbe" darsligi asos bo'ladi. Shuni unutmasligimiz kerakki, kelajagimiz poydevori bilim dargohlarida yaratiladi, boshqacha aytganda, xalqimizning ertangi kuni qanday bo'lishi farzandlarimizning bugun qanday ta'lim va tarbiya olishiga bog'liq. Buning uchun har qaysi ota-ona, ustoz va murabbiy har bir bola timsolida avvalo shaxsni ko'rish zarur. Ana shu oddiy talabdan kelib chiqqan holda, farzandlarimizni mustaqil va keng fikrlash qobiliyatiga ega bo'lgan, ongli yashaydigan komil insonlar etib voyaga yetkazish – ta'lim-tarbiya sohasining asosiy maqsadi va vazifasi bo'lishi lozim, deb qabul qilishimiz kerak. Bu esa ta'lim va tarbiya ishini uyg'un holda olib borishni talab etadi. Darhaqiqat, boshlang'ich sinflarda o'qish darslarining asosiy vazifasi o'quvchilarning o'qish ko'nikmalarini takomillashtirishdir. Lekin ba'zi o'qituvchilar dars jarayonida og'zaki suhbatga berilib ketib, o'quvchilarning o'qishni mashq qilishlariga e'tibor qaratmaydilar. O'qish quruq o'qish bo'lib, turli topshiriqlar asosida o'qishni qiziqarli mashg'ulotga aylantirmaydilar. Shu bois, o'qishni mashq qilish orqali o'qish sur'atini oshirishga yordam beradigan ish turlarini, topshiriqlar tizimini ishlab chiqish, ularni ta'lim jarayoniga tadbiiq etish dolzarb muammolardan biridir. Ayniqsa, savod o'rgatish jarayoni juda mas'uliyatli davr sanaladi.

Bu davrda o'quvchilarning o'qishlarini nazorat qilish, kamchiliklarni aniqlab, ularni bartaraf etish, o'quvchilarda o'qishga havas uyg'otish lozim. Chunki o'qish ko'nikmalarini egallamasdan biror fanga oid ma'lumotlarni o'zlashtirib bo'lmaydi. Bugungi yosh avlod

“Alifbe” darsligi asosida tovush va harfning farqini o`rganib boradi. Tovushni harfga, harfni tovushga aylantirish aqliy faoliyat orqali amalga oshiriladi yoki tovushni harfga, harfni tovushga «tarjima qilish» deb tushunish kerak. O`qitishning bu usuli tahlil-tarkib tovush metodi deyiladi. Tahlil tarkib tovush metodi deganda nutqdan gapni, gapdan so`zni, so`zdan bo`g`inni, bo`g`indan so`z, so`zdan gap, gapdan nutq anglashiladi. Bu metod S.P. Redazubov tomonidan mukammal ishlangan. Bu usgul o`zbek olimlaridan K. Abdullayeva, K.Qosimova, Y.Abdullayevalar tomonidan yoritilgan.

Kichik yoshdagi o`quvchilarning og`zaki va yozma nutqni egallashlarida fonetikadan olgan bilimlarining ahamiyati katta:

fonetik bilimga asoslangan holda 1-sinf o`quvchilari savod o`rganish davrida o`qishni va yozishni bilib oladilar;

- fonetik bilim so`zni to`g`ri talaffuz qilish (tovushlarni to`g`ri talaffuz qilish, urg`uli bo`g`inni farqlash, orfoepik me`yorga rioya qilish) asosini tashkil etadi;

-fonetik bilim morfologik va so`z yasalishiga oid bilimlar bilan birga o`quvchilarda qator imloviy malakalar (jarangsiz va jarangli undoshlarning yozilishi) shakllantirish uchun zamin bo`ladi;

- fonetik bilim gapni ohangiga ko`ra to`g`ri aytish, logik urg`u va gap qurilishidagi to`xtamlarga rioya qilish uchun zarur;

-so`zning tovush tomonini bilish uning ma`nosini tushunish va nutqda ongli qo`llash uchun muhimdir; hozir va hozir, atlas va atlas so`zlari manosiidagi farq faqat urg`u orqali ajratiladi.

So`zning tovush tomonini tasavvur qilish so`zlarni talaffuzda farqlash, ayrim so`zlarni to`g`ri talaffuz qilish va qo`llash uchun zarur. O`qituvchi boshlang`ich sinflarda o`qitiladigan barcha fanlarga oid darslarda so`zni aniq va to`g`ri talaffuz qilish ustida doimiy ishlab boradi, shu maqsadda ko`pincha so`zni tovush tomondan tahlil qilishdan foydalanadi. Maktab dasturiga muvofiq, boshlang`ich sinf o`quvchilari fonetik-grafik ko`nikmalar tizimini hosil qiladilar: tovushlar va harflar, unli va undosh tovushlar, jufti bor jarangli va jarangsiz undoshlar, jufti yo`q jarangli va jufti yo`q jarangsiz undoshlar; so`zni bo`g`inlarga bo`lish, urg`uli bo`g`inni talaffuzga ko`ra amaliy farqlash ko`nikmalariga ega bo`ladilar. Bolalar maktabga kelgunga qadar ham nutqning tovush qurilishini amaliy o`zlashtiradilar, ammo ular maxsus o`qigunlariga qadar so`zni bo`g`inlarga bo`lishni, so`zdagi tovushlarni izchil talaffuz qilishni bilmaydilar. 1-sinf o`quvchilarida so`zni to`g`ri talaffuz qilish, bo`g`inlarga bo`lish, undagi har bir tovushni tartibi bilan aniq aytish ko`nikmasini shakllantirish ustida maqsadga muvofiq ishlash, o`z navbatida, analiz, sintez, taqqoslash, guruhlash kabi aqliy mashqlarni bilib olishga, shuningdek, tovushlarning tabiati, so`z tarkibida bir-biriga ta`siri kabi ayrim elementar bilimlarni o`zlashtirishga imkon beradi. 1-sinfda fonetika va grafikani o`rganishga katta o`rin beriladi, chunki o`quvchilar o`qish va yozish jarayonini shu sinfda egallaydilar. Bu bilimlar keyingi sinflarda mustahkamlanadi, takomillashtiriladi. Tovush murakkab tushuncha bo`lgani uchun boshlang`ich sinflarda unga ta`sir berilmaydi. Shunga qaramay, bolalarda tovush haqida to`g`ri ilmiy tasavvur amaliy mashqlar yordamida hosil qilinadi. Bunda yetakchi usul so`zdagi tovushlarning talaffuzi hamda so`zning leksik ma`nosi soso`zdagi tovushlarning tarkibiga bog`liqligi ustida kuzatish hisoblanadi.

Masalan, aka, uka, opa, ona, ola, kul, gul, qora, qara kabi bir unli yoki bir undosh bilan farqlanadigan so`zlar har xil lug`aviy ma`noni ifodalaydi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, so'zning tovush tarkibi ustida ishlash savod o'rgatish davridanoq boshlanadi. Bolalar bu davrda talaffuz qilingan yoki eshitilgan so'z tovushlardan tuzilishini bilib oladilar. Ular so'zni tovush tomonidan tahlil qilishga o'rganadilar, ya'ni so'zni bo'g'inlarga bo'ladilar, so'zdagi tovushlarni tartibi bilan aytadilar. Bunda tovush tomondan tahlilni harf tomondan tahlil bilan aralastirmaslikka alohida ahamiyat beriladi. So'zning tovush tarkibini to'g'ri tasavvur etish undagi harflarni tushirib qoldirmay yoki o'rnini almashtirmay yozish malakasini shakllantirish uchun ham, so'zni to'g'ri talaffuz qilish uchun ham katta ahamiyatga ega. Shuning uchun savod o'rgatishdan so'ng ham so'zni tovush tomondan tahlil qilish mashqlari yordamida so'zdagi tovushlar tarkibini aniqlash ko'nikma-sini takomillashtirish ustida ishlab borish zarur. O'qituvchi ona tili darslarida o'quvchilarni tovush va harflar bilan tanishtirishda, ularni sintezlab o'qishga o'rgatishda o'zbek tilining fonetik xususiyatlarini hisobga olishi zarur. So'z bo'g'inga bo'linadi, bo'g'indan kerakli - o'rganilayotgan tovush ajratilib olinadi, tahlil qilinadi, o'rganiladigan harf bilan sintezlanadi, shu asosda harf va butun o'qish jarayoni o'zlash-tiriladi. Bunda o'zbek tili grafik tizimi, tovushlarni yozuvda belgilash xususiyatlari hisobga olinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ona tilidan Milliy o'quv dasturi. –T.: “Respublika ta'lim markazi”, 2021.
2. Adizova N.B., Jumayev R.X., Qo'ldoshev R.A., Ismatov S.R. Ona tili o'qitish metodikasi. - Buxoro: “Durdona”, 2021.
3. Adizova N.B., Adizova N.B. Ona tili o'qitish metodikasi. -Buxoro: “Durdona”, 2021.
4. Jumayev R.X. Ona tili o'qitish metodikasi. -Buxoro: “Durdona”, 2021. - 120 b.
5. Azimova I.A. va boshq.. Ona tili va o'qish savodxonligi (2-sinf o'qituvchilari uchun metodik qo'llanma). – T.: “Respublika ta'lim markazi”, 2021.
6. Azimova I.A. va boshq. Ona tili va o'qish savodxonligi 1-sinf o'qituvchilari uchun metodik qo'llanma. –T.: “Respublika ta'lim markazi”, 2021.
7. Azimova I.A. va boshq. Ona tili va o'qish savodxonligi 1-2-qism: 1-sinf uchun darslik. – T.: “Respublika ta'lim markazi”, 2021
8. Ikromova R. va boshq. Ona tili (4-sinf uchun darslik). –T.: “O'qituvchi”, 2020.
9. Nilufar Boynazarova. (2023). FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN PRIMARY CLASS STUDENTS. Open Access Repository, 9(10), 99–102. Retrieved from <https://oarepo.org/index.php/oa/article/view/3553>
10. Boynazarova, N. (2023). BOSHLANG'ICH SINFLARDA BUGUNGI KUNDA MATEMATIK SAVODXONLIKNI SHAKLLANTIRISH. Interpretation and Researches, 2(1). Извлечено от <https://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/article/view/960>
11. Erdanova Zamira Olimovna. (2023). ILLUMINATION OF THE PROBLEM OF USING THE PEDAGOGICAL APPROACHES OF AL-HAKIM AT-TERMIZI IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM. World Bulletin of Social Sciences, 27, 13-17. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3221>
12. Nilufar BOYNAZAROVA. (2023). NATURE AND HUMAN HARMONY IN PERSONAL MORAL DEVELOPMENT. World Bulletin of Social Sciences, 27, 6-9. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3219>
13. Nilufar Boynazarova. (2023). ISSUES OF ENVIRONMENTAL PROTECTION AND FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE OF PRIMARY CLASS STUDENTS. World Bulletin of Social Sciences, 27, 10-12. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3220>

VISUAL LITERACY AS A COGNITIVE SKILL

Scientific supervisor: **Kayumova Shakhnoza Kabiljonovna** Doctor of Philosophy in
Philology,

(PhD) Termiz State University

Student: **Alikulova Yulduz Shukhrat qizi** Student of the Faculty of Foreign
Philology of Termez State University

E-mail: yulduzalikulova08@gmail.com

Summary: Stylistic use in multimodal texts is more demanding in identification and interpretation. It is important to understand figurative language and see its connection with visual representation. Visual representation of PUs is a less examined mode of their stylistic use.

Exploration of phraseological metaphor in nonverbal expression opens up new pathways and makes a good case for including studies in this field in general research on phraseology.

Key words: to put all one's eggs in one basket, cognitive linguistics, cognitive psychologists, a new instantiation.

To put all one's eggs in one basket:

The allusion is to the base form of the PU to put all one's eggs in one basket. Importantly, with no textual presence of any of the base constituents the visual impact becomes the key to comprehension. Visual allusion is achieved as the PU is retrieved from long-term memory and we establish the base form. Eggs and basket are the implicit verbal elements of the PU, while at the same time they constitute the explicit visual presence of the phraseological image. Verbal absence turns into a presence due to visual representation. Emergence of the figurative meaning of the PU vis-à-vis visual representation of the literal meaning of eggs and basket results in a visual pun. The dual perception is enhanced as these constituents have been visually foregrounded in the article: You cannot miss the eggs and the basket when casting an eye on the page. The implicit presence of the invisible base form is indispensable to secure comprehension. Eggs and basket have also been psychologically foregrounded, turning into figurative constituents of the PU in our mind due to the natural perceptual link between sight and thought.

Cognitive linguistics:

Although cognitive linguistics has it that "figurative language does not require special cognitive processes to be produced and understood" (Gibbs [1994] 1999: 17), in visual representation the process of perception and comprehension may be a pursuit of hidden connections and cohesion of the textual and the visual, which is especially important in language teaching. Recognition and interpretation of a creative representation may be cognitively challenging for L2 learners. Experience has it that understanding cohesive ties is crucial for comprehension, while failure to recognise cohesion and insightful associative links leads to misinterpretation. The natural desire to understand leads to the link between the eggs and the basket, and breaking the sacrosanct rule of risk management. The link between the visible and the invisible is a dimension that allows us to gain an insight and draw inferences. The visible spurs our imagination and helps us to conceive the phraseological image, which is sustained throughout the text. It lingers at the back of our mind as the article explores the alternative of focused funds versus the Traditional piece of financial wisdom not to put all your eggs in one basket.

Cognitive psychologists:

Cognitive psychologists see visual perception as a cognitive activity. The human mind perceives and interprets the image with all its conscious and unconscious powers (Arnheim

[1954] 1974: 461) to establish the message and resolve the subtle complexity of the situation, using available linguistic and background knowledge. A semantic and stylistic tie is established with the base metaphor of the PU, although it does not appear in the text. Visual discourse is an interesting “perceptual experience” (Gibbs [1994] 1999: 79) as we feel the invisible presence of the PU in the face of the visible absence of its base form.

To understand the following case of visual allusion (Figure 6.20), we need encyclopaedic knowledge of the political strife in the EU over the Lisbon Treaty. The second Irish Referendum (02.10.2009) reversed the decision of the first (12.06.2008), and the stray Irish sheep has returned to its flock. The available textual information is scanty: the name “Ireland” on the straying black sheep and “EU Treaty” on the pasture gate with twelve stars as a symbol of the EU.

A new instantiation:

A new instantiation is enabled due to use of the PU as a language unit and a pattern of instantial stylistic use, such as pun, extended metaphor, or allusion. To be creative implies going beyond standard form and meaning, and beyond conventional vision. When exploring creativity, Pope shows that creativity emerges every time some existing language material (words, images, sounds) is transformed into something judged to be fresh and valuable. Creativity does not come from nothing or from nowhere; it embraces “radical forms of recreation and includes actively engaged kinds of re-vision, re-membering and refamiliarisation” (Pope 2005: xvii). Moreover, visual discourse calls for new ways of both creation and interpretation. “Multimodal texts demonstrate linguistic and artistic creativity, and creative multimodality reveals how language functions” (Goodman 2006: 244).

In conclusion, this chapter takes a closer look at the creative aspects of verbal and visual representation of phraseological image in multimodal discourse. The image-bearing constituents of phraseological units lend themselves very well to creative textual and visual representation, including abstract qualities and implicit messages. The phraseological image is sustained as thought develops, contributing to creation of a visual narrative. The visual reflects experience beyond the possibilities offered by a text. The cognitive approach promotes comprehension and interpretation of phraseological metaphor in verbal and visual discourse and brings out its role in the communication of figurative thought. Mental visualisation of instantial stylistic use forms part of cognitive performance, enhanced by visual representation of the extended image. Visualisation is a reflection of figurative thought. I would argue that phraseological metaphor occurs not only in thought, language, and visual representation; it also occurs in its perception. Visual representation of a phraseological image engages both the eye and the mind.

THE LIST OF USED LITERATURE:

1. For a detailed analysis of the theory of foregrounding and its stylistic and psychological aspects, see van Peer (1986). For features of prominence that differentiate the figure from the ground, making it more salient, see Stockwell (2002: 14–15).

2. Innovative stylistic alterations are common in use of traditional proverbs, as is also seen from the rich collection of Wolfgang Mieder’s international archive of proverbs in Burlington,

Vermont (Mieder and Litovkina 1999: 3).

3. By visual literacy I understand the ability to perceive, comprehend, and interpret visual representation of language.

APPLIED STYLISTICS AND INSTANTIAL STYLISTIC USE

***Scientific supervisor:* Kayumova Shakhnoza Kabiljonovna** Doctor of Philosophy in

Philology,

(PhD) Termiz State University

Student: Alikulova Yulduz Shukhrat qizi Student of the Faculty of Foreign
Philology of Termez State University
E-mail: yulduzaliqulova08@gmail.com

Summary: The past decades have witnessed an increasing interest in stylistics and related areas, including different pragmatic aspects and implications. Innumerable publications and many international conferences have explored the interface of language and style in actual use. Teaching literature in the classroom as part of language teaching is the area which has received most attention. Today literary texts are recognised as an important vehicle for raising language awareness and training. This applies not only to lexical and grammatical accuracy, but also to literary awareness and stylistic sensitivity. A stylistic insight helps to foster comprehension going beyond the surface meanings of words and reading between the lines of spoken and written discourse (McRae and Boardman [1984] 1989).

Key words: Contextualized stylistics, Discourse stylistics, Pedagogical stylistics, Cognitive stylistics, Applied stylistics, stylistic awareness, Stylistic literacy.

Contextualized stylistics:

Several trends in the development of stylistics have emerged over recent decades. Contextualized stylistics has a special focus on the contextual aspect, exploring the relationship between language and context, and viewing contextual elements of literature as an aid to interpretation. This approach has created many valuable studies of individual works of literature (Fowler 1966, 1975, 1981; Verdonk 1993, 2002; Verdonk and Weber 1995; Short and Verdonk 1998; Bex, Burke and Stockwell 2000).

Discourse stylistics:

Discourse stylistics focuses on use of language and the stylistic features essential for understanding and appreciation of longer stretches of text (Carter and Simpson 1989; McRae [1987] 1990; Cook 1994; McCarthy and Carter [1994] 1995; Carter 1996: 1–15; Emmott [1997] 1999 et al.)

Pedagogical stylistics:

Pedagogical stylistics has emerged to view the teaching of literature from the pedagogical standpoint (Bex 1988; Short [1988] 1992; Carter and Nash [1990] 1995; Carter and Long 1991; Widdowson 1992; Zyngier 1994, 1999, 2000; Carter 1997; Clark and Zyngier 2003 et al.)

Cognitive stylistics:

Cognitive stylistics is interested in the interaction between thought and language, figurative use of language, construction of new meanings and forms, and other cognitive aspects of language use (Lakoff and Turner 1989; Steen 1994, 2006; Semino and Culpeper 2002; Gavins and Steen 2003; Semino 2008 et al.). Steen argues for “emerging concerns with metaphor in applied linguistics” ([2007] 2009: 402). Interest in stylistics and new developments in it persists, as is shown by publications and conferences of the 21st century.

Applied stylistics:

Applied stylistics is an area which explores practical use of the principles, discoveries, and theories of language, literature, and stylistics, including cognitive stylistics. It is an umbrella term which denotes application of the stylistic competence of the language user in the fields of teaching, curriculum design, translation and interpreting, lexicography, glossography, compilation of notes and comments on literary texts, socio-cultural studies, visual representation, advertising, and marketing. Theoretical contributions of cognitive stylistics have

provided cognitive insights in practical applications, especially the study of texts (literary, non-literary) and multimodal representations, and established a new way of thinking and viewing stylistic techniques as patterns of thought in language. Applied stylistics extends our understanding of the role of stylistic use, offering a wider perspective, creating awareness of the presence and operation of stylistic features, and modifying the views and principles underlying teaching and curriculum design. Emphasis on the applied value of a stylistic approach is of great importance when developing teaching materials based on the study of both literary and non-literary texts. A stylistic approach is also essential for skills training in various applied areas and developing stylistic awareness of creative instantiations of figurative language in general and Pus in particular.

Stylistic awareness:

In stylistic use of Pus, stylistic awareness implies a number of essential aspects; first and foremost it means an awareness of:

- Significant changes in standard form and meaning;
- Figurative meaning and creation of new meaning in discourse;
- Associations, associative links, and figurative networks;
- Cohesion and stylistic cohesive ties in the text.

Acquisition of stylistic skills and competence takes a great deal of time and needs to be sustained as an ongoing process. It starts with openness to discursal use and figurative meaning with the aim of developing a feel for language use, including figurative meaning, the emergence of a new discourse form and an ability to comprehend associations and create new ones. To achieve this aim, teachers need to reflect more on the kind of materials they use and encourage learners “to develop their own thinking skills” (McRae 1996: 30) and their creative skills in particular. My main concern is to examine ways in which instantial use of Pus is relevant to language teaching and learning, translation, advertising, and other areas of applied stylistics.

Stylistic literacy:

The importance of stylistic awareness lies in development of the learner’s perception of language in use and his or her response to it. Stylistic literacy is a functional ability to use stylistic skills competently for applied purposes and activities. It is a skill that will help to apply language more purposefully and effectively. Stylistic analysis provides a deeper insight into language use and text organization. This in turn leads to more efficient teaching and learning, which provides a basis for other areas of applied stylistics. Further development of both theory of cognitive stylistics and theory of phraseology will generate more awareness, which involves abilities and skills to perceive, comprehend, and infer.

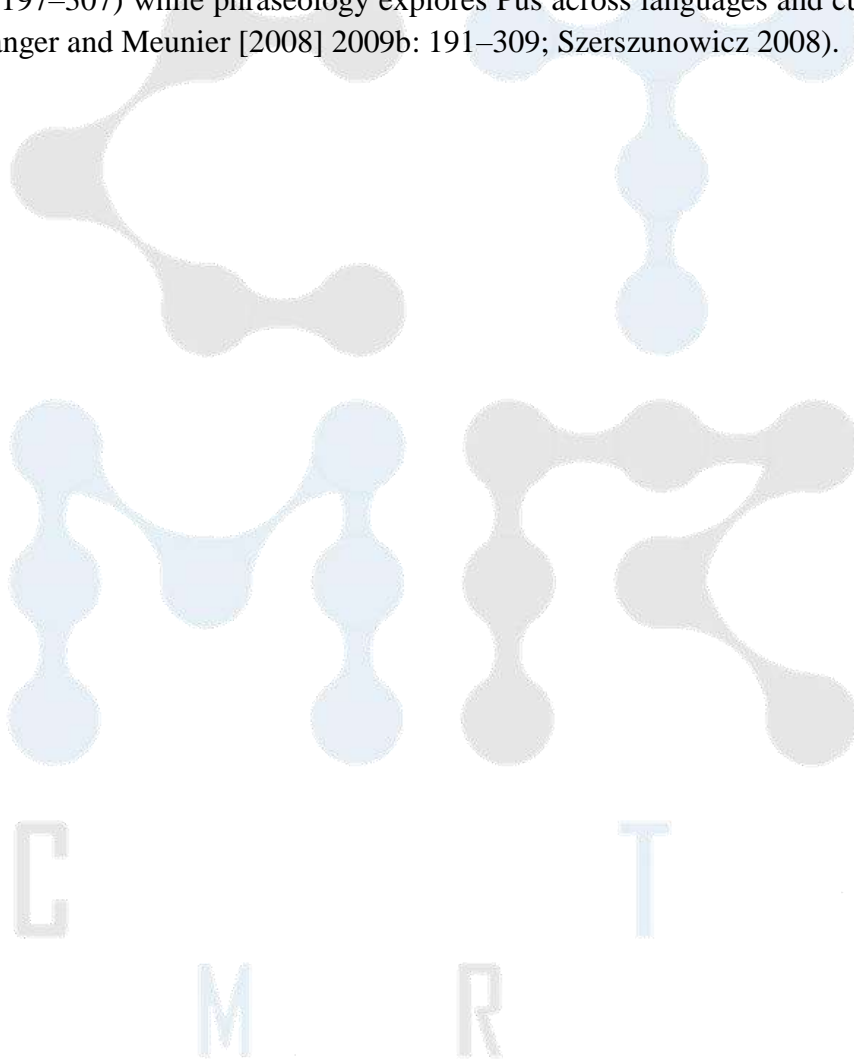
THE LIST OF USED LITERATURE:

1. The Oxford Handbook of Applied Linguistics (Kaplan 2002: 3–515) sees applied linguistics as a new area of research; Grabe calls it “an emerging discipline for the twenty-first century” (2002: 3–12). It is surprising that the handbook does not deal with application of the

stylistic competence of the language user in any area at all, which means that applied linguistics does not include applied aspects of stylistic use in the understanding of the authors.

2. For literary awareness, see Zyngier (1994, 1999: 35). She argues for the emergence of a new discipline – Literary Awareness – and shows how it can be beneficial to L2 students (Zyngier 1994: 95).

3. The aim of socio-cultural studies is to enhance social, cultural, and linguistic understanding (Canale 1983; Bex 1988; McCarthy and Carter [1994] 1995; Carter 1996, 1997; Wierzbicka 1997; Skandera 2001; Pope 2005; Sabban 2006). Cognitive linguistics focuses on connections between language, mind, and culture (see, for instance, Kövecses, 2005, 2006; Gibbs 2008: 197–307) while phraseology explores PUs across languages and cultures (see, for instance, Granger and Meunier [2008] 2009b: 191–309; Szerszunowicz 2008).

VISUAL REPRESENTATION OF PHRASEOLOGICAL IMAGE

Scientific supervisor: **Kayumova Shakhnoza Kabiljonovna** Doctor of Philosophy in
Philology,

(PhD) Termiz State University

Student: **Alikulova Yulduz Shukhrat qizi** Student of the Faculty of Foreign
Philology of Termez State University

E-mail: yulduzalikulova08@gmail.com

Summary: Visual representation is a non-verbal mode of expression perceivable by sight. A visual instantiation of a phraseological image is of stylistic and cognitive interest because it brings out the potential of phraseological meaning, and the creative aspects of the verbal and the visual in multimodal discourse. Visual expression of text usually goes together with the verbal. In visual representation, the process of creating a mental picture in one's mind relies on close ties between the visual and the verbal, and knowledge of the political, socio-cultural, and semiotic implications. Visual representation creates new meaning, stretches our imagination, and sustains figurative thought. Thus, phraseological metaphor exists not only in thought and language; it also exists in visual representation and its perception.

Key words: Metaphor, Throwing your weight around, The old bird, A grin without the Cat, The Cat's head, The Washing Machine.

Metaphor:

Visualisation is part of metaphor recognition. Aristotle pointed out that metaphor can bring an image before our very eyes (Aristotle 1991: 247). In other words, Metaphor makes the image visible in our mind. Perception of an image, whether lexical or phraseological, is a cognitive process that creates a mental picture in the imagination, a kind of visualisation in the mind's eye, which is subjective. For Instance, we would each visualise the base metaphor of the PU to let the cat out of the bag in our own way (Figure 6.1). However, this picture presents an artist's angle of vision.¹ Visual representation of an image serves to create a new guided mode of perception which we are led to accept: seeing is persuasive. Cognitive Science seeks to understand "the internal mental representations responsible for higher-order mental functions", among them vision and language (Harrington 2002: 125). Cognitive psychologists argue against the traditional split between vision and thinking, emphasising that the sense of sight is the most efficient organ of human cognition (Arnheim [1969] 1997: 14). In this chapter I am concerned with visual aspects of metaphorical thought representation and with creative use of phraseological metaphor in verbal and visual discourse. My aim is to have a closer look at the benefits of a cognitive approach to visual representation of instancial use and to focus on perception and comprehension of the verbal and the visual in use of Pus.

Throwing your weight around:

The caption, coupled with the visual impact, brings out the literal meaning of the constituents of the PU to throw one's weight about/around, which is metaphorical in its base form. Metaphorical meaning is grounded in bodily experiences. Together with the visual impact of physical perception, the textual message creates a more powerful stylistic effect. In visual representation, the cognitive link between thought, language, and sight provides a significant insight as we turn from the sense of sight to abstract phraseological meaning. The shift from figurative to literal or from literal to figurative results in a pun. This pattern demonstrates the function of the sense of sight in mental and visual perception.

The old bird:

An old bird is a metaphorical PU used to denote someone who is too experienced, too shrewd to be taken in. The picture of a bird and the question addressed to the Pet Department are non-figurative; they both feature an old raven sitting on a bust in the direct sense of the word. However, the answer involves parallel perception and the reader is simultaneously aware of figurative thought and literal meaning. Phraseological pun is one of the creative uses of PUs which stretches the imagination and conceptualises experiences in figurative terms (see Ch. 4.2). Moreover, the pun has turned visual: the pictorial representation becomes part of the process of change and development of thought in discourse.

A grin without the Cat:

In Alice's Adventures in Wonderland, Lewis Carroll reiterates the PU to grin like a Cheshire cat both verbally and visually (original illustrations by John Tenniel 1865). The image of the Cheshire Cat appears in three pictures over a stretch of three chapters, sustaining figurative thought. In the first picture, Alice is looking up at the Cat, who is sitting in a tree grinning from ear to ear. The second picture features the famous grin of the Cat (Figure 6.4), which lingers after the Cat has vanished. The third picture presents the Cat's head (Figure 6.5) above the Queen, who is ready to cut off everybody's head, including the Cat's. Her order does not really work as the executioner does not know how to cut off a head without a body to cut it off from. This presentation of an image is a breach of the traditional way of using illustrations in children's Books, resulting in "uncommon nonsense" (Carroll 1928: 142) typical of the genre of English Children's Nonsense Literature. Visual representation of instantial use is one of the ways of depicting a world of logical improbability.

The Cat's head:

The famous grin, metonymically standing for the Cheshire Cat, is a verbal and visual extension of a phraseological image (Carroll 1928: 80–116), creating a sustained visual pun. In discourse, a phraseological pun frequently pervades a stretch of text and contributes to its coherence and cohesion, as is the case in this text. A dynamic reiterated visualisation of a phraseological image is a technique of image development in text; it reveals the potential of visual and verbal sustainability of the PU.

The Washing Machine:

Concurrent use of several stylistic patterns is also frequently used in graphic design of book covers. For instance, the cover of Nick Kochan's book *The Washing Machine* (2005) (Figure 6.6) featuring a washing machine at work, laundering Bills, is sufficient to retrieve the base form of the PU money laundering from long-term memory.⁸ The subtitle *How Money Laundering and Terrorist Financing Soils Us* reinforces and explains the idea. It is clear that a washing machine presupposes laundering. The bills that are being laundered imply that this is dirty money: you do not wash clean things. This is another PU with metaphorical links to the PU money laundering and an extension of the phraseological image: *soils*. Thus, the cover of the book is a visual allusion to the image of money laundering, accompanied by extended metaphor. Concurrently it also resorts to punning, as both the figurative and direct meanings are clear to vision and understanding. Moreover, instantial use of the PU in the title performs an umbrella function, encompassing the whole text of the book (see Ch. 5.5.1).

THE LIST OF USED LITERATURES

1. am grateful to Ivars Poikāns for permission to use this drawing.
2. To throw one's weight around is an American variant of the PU.
3. "Metaphorical thought is grounded in nonmetaphorical aspects of recurring bodily experiences or experiential gestalts" (Gibbs [1994] 1999: 16). For more on people's everyday bodily and perceptual experiences as part of the fundamental grounding for human cognition and language, see Lakoff ([1987] 1990: xi–xvii); Gibbs (2006).
4. For the importance of a cognitive-linguistic view of the sense of sight in cognition of a literary text, see Popova (2003).
5. According to Spiegel, traditional visualisation in literature starts only in the fiction of the 19th century when the "visual perspective moves to the centre of a coherent and fully articulated literary form" (Spiegel 1976: 33).
6. For stylistic use of the PU money laundering, see Naciscione (2003b, 2006a).

C M R T

**BOSHLANG`ICH SINIF O`QUVCHILARIGA PIRLS TADQIQOTINI
O`RGATISH METODIKASI****Ne`matova Sevinch Baxtiyor qizi**

TerDPI Boshlang`ich ta`lim yo`nalishi

3-kurs talabasi

+998 94 874 14 37

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang`ich sinf o`quvchilariga PIRLS xalqaro baholash dasturi talablariga mos ravishda o`qish savodxonligi darslarida badiiy matn bilan ishlashning samarali usullari haqida so`z yuritilgan.

**Kalit so`zlar:** PIRLS, xalqaro baholash, badiiy matn, ta`lim sifatini baholash.

Bugungi kunda yildan yilga rivojlanib, o`sib borayotgan mamlakatimizda har bir sohada yuksak natijalarga erishilmoqda. Bu jarayon iqtisodiyotning yuqori darajada o`shida va ta`lim sohasining tubdan yuksalib borishida yaqol ko`zga tashlanadi. Ammo e`tibor beradigan bo`lsak iqtisodiyotning ham ilgarilab borishida ta`lim turadi. Ta`lim sifatini o`shining muhim omili mamlakatda raqobatga chidamli malakali mutaxassislarini tayyorlash hisoblanadi.

Respublikamizda qo`yilayotgan amaliy qadamlarga xalq ta`limi tizimida ta`lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarning tashkil etilishi to`g`risida hukumat qarorining qabul qilinishi ta`lim sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasidek (IEA-International Association for the Evaluation of Educational Achievement) nufuzli tashkilot bilan hamkorlik aloqalarining yo`lga qo`yilishini misol sifatida keltirish mumkin.

O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi «O`zbekiston Respublikasi Xalq ta`limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to`g`risida»gi PF-5712-son Farmonida 2030-yilga kelib PISA xalqaro dasturi reytingida jahonning birinchi 30 ta ilg`or mamlakatlari qatoriga kirishiga erishish hamda xalq ta`limi tizimida ta`lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish asosida o`quvchilarning o`qish, matematika va tabiiy yo`nalishdagi fanlardan savodxonlik darajasini baholashga yo`naltirilgan ta`lim sifatini baholashning milliy tizimini yaratish vazifalari belgilangan.

Hozirda yosh kelajak avlodning faolligini shakllantirish nafaqat bir mamlakat uchun balki, xalqaro hamjamiyat uchun ham e`tiborli masala hisoblanadi. Hozirgi kunda ta`lim sifatini yanada chuqurlashtirish, rivojlantirish va baholash kabi masalalar bilan ko`pgina xalqaro tashkilotlar davlatlarida ta`lim sohasini baholashning PIRLS baholash dasturi amaliyotga tabiiq etilgan.

PIRLS xalqaro tadqiqoti boshlang`ich sinf o`quvchilarining o`qib tushunish ko`nikmalarini qanday darajada rivojlanganligi haqidagi ma`lumotlarni xalqaro miqyosda taqqoslash imkonini beradigan, o`qish va o`qitishni yaxshilashda ta`lim sohasidagi davlat siyosatiga xizmat qilishi mumkin bo`lgan tahlillarni taqdim etadigan yirik xalqaro baholash dasturi hisoblanadi. Bu dastur dunyo miqyosida 2001-yildan boshlab har besh yilda o`tkazilib kelinmoqda.

Xalqaro miqyosda 2021-yil beshinchi marta o`tkazilayotgan mazkur xalqaro dasturda O`zbekiston ham ilk bor ishtirok etgan edi. Unda O`zbekiston PIRLS dasturi uchun qabul qilingan o`rtacha balldan (500) sezilarli past (437) natija qayd qilgan va 57 mamlakat orasida 49-o`rinni egallagan. Tadqiqotda Singapur (587 ball), Irlandiya (577 ball), Gonkong (573 ball),

Rossiya (567 ball), Shimoliy Irlandiya (566 ball) va Finlandiya (549 ball) davlatlari eng yuqori natijani qayd etgan.

Tadqiqotda qatnashgan o`quvchilar orasida qiz bolalar o`g`il bolalarga nisbatan yuqoriroq natijalarni qayd etishgan: qiz va o`g`il bolalar natijalari orasidagi o`rtacha farq 16 ballni tashkil qiladi. O`zbekistonda esa bu farq 24 ballni tashkil qilgan.

Matn turlari (axborot matni va badiiy matn) bo`yicha solishtirilganda o`zbekistonlik o`quvchilar badiiy matnni axborot matniga qaraganda nisbatan yaxshiroq tushunishlari qayd etilgan: badiiy matnni tushunish bo`yicha o`rtacha ball 438 ballni tashkil qilgan bo`lsa, axborot matni uchun esa 434 ballga teng bo`lgan.

O`qish ko`nikmalari bo`yicha solishtirilganda, o`quvchilar ochiq aytilgan ma`lumotni topish va talqin qilish ko`nikmalari bo`yicha yuqoriroq natija (441 ball) qayd etishgan. Nisbatan yuqoriroq darajadagi ko`nikma hisoblanuvchi talqin qilish, integratsiya (ma`lumotlarni birlashtirish) va baho berish ko`nikmalari bo`yicha esa sezilarli past natija (430 ball) qayd qilingan.

Tadqiqot natijalariga ko`ra, ota-onalarning kitob o`qishga bo`lgan munosabati ham o`quvchilarning natijalariga ta`sir ko`rsatgan. O`zbekistonda “kitob o`qishni juda yoqtiradigan” ota-onalarning farzandlari o`rtacha 449 ball, “kitob o`qib turadigan”larning farzandlari 431 ball va “kitob o`qishni yoqtiradigan”larning farzandlari 401 ball natija ko`rsatishgan.

Olingan natijalar va xulosalar asosida, boshlang`ich sinf o`quvchilarini kelgusi jarayonga tayyorlash uchun metodik qo`llanmalar ishlab chiqildi. Bu borada ta`lim tizimida nazariy va amaliy bilimlar uyg`unligiga e`tibor qaratilgan darsliklar amaliyotga joriy etildi.

Xulosalar shuni ko`rsatadiki, o`quvchilarni bu jarayonga tayyorlashda, nafaqat maktab va o`qituvchilarning balki, ular bilan ishlovchi ota-onalarning ham faolligi juda muhim. O`quvchilarga kitobga bo`lgan e`tiborni kuchaytirish, bunda o`quvchilarning qiziqishiga mos bo`lgan mavzudagi asarlarni tanlashlariga ko`maklashish zarur. Ularda bu orqali o`zlarining mustaqil fikrini bayon etish qobiliyati shakllanadi.

Dars mashg`ulotlari davomida o`g`il bolalarga yordam berish, chunki ularning natijalari qizlarning natijalaridan ko`ra yomonroq ekanligi qayd etilgan. Ular bilan ishlashda o`g`il bolalarni qiz bolalar bilan birgalikda ishlashiga yo`naltirish lozim.

Matn ustida ishlash uchun matn tanlashda ham uning mavzu va shakllariga e`tibor qaratish kerak. Mavzular o`quvchi dunyoqarashiga mos, uni o`ylash va tahlil qilishga undaydigan va yangi bilimlarni o`zlashtirishga qaratilgan bo`lishi maqsadga muvofiq.

O`qish savodxonligi – yozma til shakllarini idrok etish va amaliyotda qo`llay olish qobiliyatidir. O`quvchilarda asosiy e`tibor tushunishni namoyon qilishdan o`zlashtirilgan ma`lumotlarni qanday qilib yangi loyihalar va vaziyatlarda qo`llay olish qobiliyatlarini namoyon qilishga qaratilmoqda. PIRLS xalqaro baholash dasturi talablariga mos ravishda boshlang`ich sinf o`qish savodxonligi darslarida ham badiiy matn ustida ishlash jarayonida samarali ish turlaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bu jarayonda o`qituvchi ham maxsus tayyorgarlik ko`rishi, har bir matnning o`ziga xos jihatlarini o`rganishi lozim.

Boshlang`ich sinf o`quvchilarida PIRLS topshiriqlari matni bilan ishlashda quyidagilarga e`tibor qaratish lozim:

1. **Muloqot:** O`quvchilar bilan matnni hamkorlikda o`qish va o`qib tushunishlari uchun muloqot qilish. Ularga savollarni o`zlar fikrlari orqali bayon qilishiga va matnni tahlil qilishlari uchun imkoniyat berish.

2. **Tahlil va baholash:** O`quvchilarga matnni tahlil qilish va uni baholashni o`rgatish uchun vaziyatlar yaratish. Bu ularning kritik fikrlarini ifodalash va tushunishda o`zlarini rivojlantirishga imkon beradi.

3. **Diskussiya:** O`quvchilar orasiga matnni muzokara qilish uchun tashlash, ularni o`z fikrlarini bayon qilishga undash. Bu ularning o`zlarini ifodalash va boshqa o`quvchilarning fikrlarini eshitib turishiga imkon beradi.

4. **Ma`noni anglash:** O`quvchilarga matnning asosiy ma`nosini tushunishlari va qanday qilib ma`nosini anglashlari uchun vaziyatlar yaratish. Bu ularda matnni qanday qilib mustaqil ravishda tushunishlarini oshiradi.

5. **Lug`at bilan ishlash:** O`quvchilarning yangi so`zlar va izohlar bilan tanishishlari orqali matnni tushunishiga yordam bera olish. Lug`at bilan ishlash matnni o`qib tushunishni o`rganishni rag`batlantiradi.

PIRLS topshiriqlari bilan ishlash o`quvchilarning o`qish qobiliyatlarini chuqurlashtirishda va o`zlashtirishda yordam bera olishi bilan muhim hisoblanadi. Agar o`quvchida berilgan matnni ongli ravishda tushunish ko`nikmasi rivojlanar ekan, unda o`qishga bo`lgan qiziqish yanada oshadi. Matn yuzasidan berilgan test topshiriqlari esa o`quvchini tanqidiy fikrlash va aqliy qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-sonli “O`zbekiston Respublikasi Xalq talimi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to`g`risida”gi Farmoni

2. “Xalqaro tadqiqotlarda boshlang`ich sinf o`quvchilarining o`qish savodxonligini baholash” (boshlang`ich sinf o`qituvchilari, metodistlar va mutaxassislari uchun metodik qo`llanma) Toshkent- 2019

3. Ta`lim inspeksiyasi huzuridagi Ta`lim sifatini baholash bo`yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi saytlari. E-mail: markaz@tdi.uz Veb-sayt: <http://www.markaz.tdi.uz/>

4. Hasanova S. (2024). O`QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA PIRLS HIKOYALARINI QO`LLASH METODIKASI. International conference on interdisciplinary science, 1(2).

5. Kichik yong`oq daraxti. Hasanova S.K. KITOB NASHR nashriyoti-2024

6. Nilufar Boynazarova. (2023). FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN PRIMARY CLASS STUDENTS. Open Access Repository, 9(10), 99–102. Retrieved from <https://oarepo.org/index.php/oa/article/view/3553>

7. Boynazarova, N. (2023). BOSHLANG`ICH SINFLARDA BUGUNGI KUNDA MATEMATIK SAVODXONLIKNI SHAKLLANTIRISH. Interpretation and Researches, 2(1). извлечено от
<https://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/article/view/960>

8. Erdanova Zamira Olimovna. (2023). ILLUMINATION OF THE PROBLEM OF USING THE PEDAGOGICAL APPROACHES OF AL-HAKIM AT-TERMIZI IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM. World Bulletin of Social Sciences, 27, 13-17. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3221>

9. Nilufar BOYNAZAROVA. (2023). NATURE AND HUMAN HARMONY IN PERSONAL MORAL DEVELOPMENT. World Bulletin of Social Sciences, 27, 6-9. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3219>

10. Nilufar Boynazarova. (2023). ISSUES OF ENVIRONMENTAL PROTECTION AND FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE OF PRIMARY CLASS STUDENTS. World Bulletin of Social Sciences, 27, 10-12. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3220>

OUTLINE

VOLUME-2, ISSUE-2 FEBRUARY

1	THE EFFECT OF CHEMICAL MATERIALS ON THE DENTAL STONE Amer A Taqa, Nada Z. Mohammed, Tariq Y. K. Bash	6-11
2	METHODOLOGY OF TEACHING HOME APPLIANCE REPAIR TO STUDENTS WITH MOBILITY IMPAIRMENTS Kengashyev Ghairat Mardiyevich, Chorshanbiyev Avaz Eshkuvatovich	12-15
3	ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЙ СФЕРЫ УСЛУГ Эргашова Нилуфар Собировна	16-21
4	РОЛЬ СПЕЦИАЛИЗИРОВАННЫХ АМИНОКИСЛОТНЫХ РАСТВОРОВ В ЛЕЧЕНИИ БОЛЬНЫХ С СЕПСИСОМ. Аташев Айбек Раимберганович, Уринбоев Толибжон Ганжабой угли, Нуруллаева Гульмира Амудуллаевна	22-24
5	RESPUBLIKAMIZDA AHOLI BANDLIGI MENEJMENTI MASALALARINI ISTIQBOLLARI Obidova Feruza Yahyoeyevna Inoyatov Akobir Abdusamad o'g'li	25-31
6	ZAMONAVIY MENEJER MODELINI YARATISH MASALASI HAQIDA Axmedova Yulduz Sunatullayevna Tursunmurodov Javohir Jalol o'g'li	32-34
7	CARIES DISEASE IN YOUNG CHILDREN Kuryazov Akbar Quranbaevich, Karimov Rasulbek Khasanovich, Ruzmetova Dilfuza Tulibaevna, Bobojanov Yoldoshboy Bakhtiyor ugli	35-37
8	ЙЎЛ ХАРАКАТИГА ДОИР ХУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИХАТЛАРИ Умаров Ислон Алишеревич	38-48
9	THE ESSENCE OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN PEDAGOGY Karimova Sevara Shaxriddin qizi, Habibullayeva Shoira Farhod qizi	49-53
10	SALBIY ILLATLARDAN XOLI, MA'NAVIYATLI YOSHLARNI TARBIYALASHDA OILANING ROLI Ravshan Xidoyatov, Ubaydulla Xolmurzaev	54-56
11	THE ROLE OF ISLAMIC FINANCE IN PROJECT FINANCING Akramov Sardor Zaxidovich	57-58
12	BOSHLANG'ICH SINFLARDA DIDAKTIK VOSITALARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI Istamova Shoxida Maxsudovna, Qurbonnazarova Gulbegim To'ymurodovna	59-64
13	BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILI DARSLARIGA QO'YILGAN ZAMONAVIY TALABLARNING XUSUSIYATI VA AHAMIYAT Karimova Sevara, Sattorova Maftuna	65-67
14	BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA MATEMATIK QOBILİYATLARINI RIVOJLANTIRISHDA QO'LLANILADIGAN METODLAR Karimova Sevara, Xayitboyeva Mahliyo	68-70
15	INSON TABIATNING ENG GO'ZAL ESTETIK HODISASI SIFATIDAGI TADQIQOT OBYEKTI Temirova Matluba Karim qizi, Xasanova Zarina Gulbayevna	71-73
16	BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKA O'QITISH METODIKASINING DIDAKTIK TAMOYILLARI Daminova Dilbar Melimurodovna, N Toshpo'latov	74-77
17	IMPORTANCE OF TRANSFORMATION PROCESS IN ISLAMIC BANKS Gulamova Iroda Ziyovuddin qizi	78-81
18	O'ZBEKISTON - MARKAZIY OSIYO: DO'STONA HAMKORLIK VA OCHIQLIK Axmedov Jalol Tursunmurodovich, Tolliboev Ma'ruf Ilxom o'g'li	82-85
19	MOTIVATSIYANING BOSQARUVDAGI AHAMIYATI Axmedova Yulduz Sunatullayevna, Mamadiyorova F.Sh	86-90
20	IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALARNI QO'LLAB QUVVATLASH Qobilova Madina Sobir qizi	91-94

21	UNDERSTANDING AND MANAGING ACUTE BRONCHITIS Irmamatova Fotima Asrorjon qizi, Khamzaeva Kamina Azizovna	95-97
22	THE FIRST EXPERIENCE OF USING INTRAPARENCHYMASE SUTURE SEALING TECHNIQUE IN LUNG SURGERY Abdullajanov B.R., Khudaybergenov S.N., Tursunov N.T., Isakov P.M.	98-100
23	СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ДИАГНОСТИКИ ЗАБОЛЕВАНИЯ ПОЧЕК: ДИАГНОСТИКА НАРУШЕНИЙ ВОДНО-СОЛЕВОГО ГОМЕОСТАЗА Тешаев Шухрат Жумаевич, Хамдамова Мухайёхон Тухтасиновна, Хикматова Мадина Фуркатовна,	101-109
24	BUXORODA TURIZM SALOHİYATI VA IMKONIYATLARI. Tohirova Aziza Tolib qizi, Mahmudova Muattar Iskandar qizi, Muhammadiyeva Marjona Bobonazar qizi	110-111
25	PEDAGOGICAL OPPORTUNITIES TO DEVELOP TOLERANCE SKILLS IN PRIMARY CLASS STUDENTS. Nusratov Anvar Nematjonovich, Masharipova Oysha Baxramovna	112-113
26	SOCIO-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE FORMATION OF STUDENTS' IDEAS ABOUT UZBEK MUSIC FOLKLORE. Avezov Olmos Ravshanovich, Yunusova Shaxnoza Baxtiyorovna	114-115
27	TA'LIM TIZIMIDA 4 K MODELINING AHAMIYATI Xaitova Nodira Sayriddinovna	116-119
28	YOSHLAR TA'LIM-TARBIYASIDA TA'LIMNING O'RNI Allanazarova Nargiza Quldoshevna	120-122
29	YANGILANAYOTGAN O'ZBEKISTON YOSHLARINING TA'LIM-TARBIYA MA'NAVIYATINING O'RNI Qulmurodova Mehriniso Safarovna	123-126
30	RESEARCH OF SURFACE MORPHOLOGY OF A SYNTHED INHIBITOR BASED ON MALEINE ANGIIRIDID Choriev I.K, Turaev Kh. Kh, Normurodov B.A.	127-128
31	BOSHLANG'ICH TA'LIM TIZIMIDA TARBIYAVIY ISHLARNI TASHKIL QILISHDA PEDAGOGIK MAHORATNING O'RNI Xaydarova Mahliyo, Mustafojeva Nigora	129-132
32	BOSHLANG'ICH SINIF "TARBIYA" DARSLARINI TASHKIL ETISHNING USUL VA VOSITALARI Xaydarova Mahliyo, Mirzayeva Nodira	133-137
33	BOSHLANG'ICH SINFLARDA TABIIY FANLAR DARSLARIDA AMALIY ISHLARNI TASHKIL ETISHNING METODIK ASOSLARI Djumayeva Mohigul Mamanazarovna, Jumayeva Baho Ergashovna	138-141
34	BOSHLANG'ICH SINFLARDA TABIIY FANLARNI O'QITISHNING METODIK ASOSLARI Djumayeva Mohigul, Qurvonboyeva Mohinur	142-145
35	TOVUSHLAR VA HARFLAR, UNLI VA UNDOSH TOVUSHLARNING XUSUSIYATLARI BILAN DASTLABKI TANISHTIRISH Qobilova Madina Sobir qizi	146-148
36	VISUAL LITERACY AS A COGNITIVE SKILL Kayumova Shakhnoza Kabiljonovna, Alikulova Yulduz Shukhrat qizi	149-150
37	APPLIED STYLISTICS AND INSTANTIAL STYLISTIC USE Kayumova Shakhnoza Kabiljonovna, Alikulova Yulduz Shukhrat qizi	151-153
38	VISUAL REPRESENTATION OF PHRASEOLOGICAL IMAGE Kayumova Shakhnoza Kabiljonovna, Alikulova Yulduz Shukhrat qizi	154-156
39	BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIGA PIRLS TADQIQOTINI O'RGATISH METODIKASI Ne'matova Sevinch Baxtiyor qizi	157-159
	OUTLINE	160-161